

Eestikeelne väljaanne

Teave ja teatised

66. aastakäik

16. märts 2023

Sisukord

I Resolutsioonid, soovitud ja arvamused

RESOLUTSIOONID

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee täiskogu 574. istungjärg, 14.12.2022–15.12.2022

2023/C 100/01	Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee resolutsioon teemal „Euroopa noorteaasta pikaajaline pärand: noorte integreerimine ja nende mõjuvõimu suurendamine“	1
---------------	--	---

ARVAMUSED

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee täiskogu 574. istungjärg, 14.12.2022–15.12.2022

2023/C 100/02	Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Soopõhised investeeringud riiklikes taaste- ja vastupidavuskavades“ (omalgatuslik arvamus)	8
2023/C 100/03	Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Soopõhine investeerimine kui Euroopa Liidus soolise võrdõiguslikkuse parandamise viis“ (omalgatuslik arvamus)	16
2023/C 100/04	Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Põhiõigustest ja õigusriigi põhimõttest teavitamine“ (omalgatuslik arvamus)	24
2023/C 100/05	Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Meretehnoloogia sektori tööstusstrateegia“ (omalgatuslik arvamus)	31
2023/C 100/06	Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Noorte mõjuvõimu suurendamine kestliku arengu saavutamiseks hariduse kaudu“ (omalgatuslik arvamus)	38

2023/C 100/07	Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Euroopa kodanikualgatus „Päästkem mesilased ja põllumajandustootjad!““ (omaalgatuslik arvamus)	45
2023/C 100/08	Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Toiduainete hinnakriis: spekulatsiooni roll ja konkreetsed ettepanekud meetmete võtmiseks pärast Ukraina sõda“ (omaalgatuslik arvamus)	51
2023/C 100/09	Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Sotsiaal-majanduslik olukord Ladina-Ameerikas pärast COVID-19 kriisi: kodanikuühiskonna roll taasteprotsessis“ (omaalgatuslik arvamus)	61
2023/C 100/10	Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Digiüleminek Euroopa-Vahemere piirkonnas“ (omaalgatuslik arvamus)	68
2023/C 100/11	Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Konkurentsivõime kontroll tugevama ja vastupidavama ELi majanduse loomiseks“ (ettevalmistav arvamus)	76

III Ettevalmistavad aktid

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee täiskogu 574. istungjärg, 14.12.2022–15.12.2022

2023/C 100/12	Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Komisjoni aruanne Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele „2021. aasta konkurentsipoliitika aruanne““ (COM(2022) 337 final)	83
2023/C 100/13	Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele „Euroopa uus innovatsiooniava““ (COM(2022) 332 final)	89
2023/C 100/14	Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemadel a) „Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus, millega luuakse ühtse turu hädaolukorra mehhanism ja tunnistatakse kehtetuks nõukogu määrus (EÜ) nr 2679/98“ (COM(2022) 459 final – 2022/0278 (COD)); b) „Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus, millega muudetakse määrusi (EL) 2016/424, (EL) 2016/425, (EL) 2016/426, (EL) 2019/1009 ja (EL) nr 305/2011 seoses erakorraliste menetlustega vastavushindamiseks, ühiste spetsifikatsioonide vastuvõtmiseks ja turujärelevalveks ühtse turu hädaolukorra tõttu [mitteametlik tõlge]“ (COM(2022) 461 final – 2022/0279 (COD)); ja c) „Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv, millega muudetakse direktiive 2000/14/EÜ, 2006/42/EÜ, 2010/35/EL, 2013/29/EL, 2014/28/EL, 2014/29/EL, 2014/30/EL, 2014/31/EL, 2014/32/EL, 2014/33/EL, 2014/34/EL, 2014/35/EL, 2014/53/EL ja 2014/68/EL seoses erakorraliste menetlustega vastavushindamiseks, ühiste spetsifikatsioonide vastuvõtmiseks ja turujärelevalveks ühtse turu hädaolukorra tõttu“ [mitteametlik tõlge] (COM(2022) 462 final – 2022/0280 (COD))	95
2023/C 100/15	Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus, mis käsitleb digielemente sisaldavate toodete küberturvalisuse horisontaalseid nõudeid ja millega muudetakse määrust (EL) 2019/1020“ (COM(2022) 454 final – 2022/0272 (COD))	101
2023/C 100/16	Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv vara tagasivõitmise ja konfiskeerimise kohta“ (COM (2022) 245 final)	105
2023/C 100/17	Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus, millega luuakse siseturul meediateenuste ühine raamistik (Euroopa meediavabaduse määrus) ning muudetakse direktiivi 2010/13/EL“ (COM(2022) 457 final – 2022/0277 (COD))	111

2023/C 100/18	Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemadel „Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele „Töö asbestivaba tuleviku nimel: Euroopa lähenemisviis asbestist tulenevate terviseriskidega tegelemiseks““ (COM(2022) 488 final) ja „Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv, millega muudetakse direktiivi 2009/148/EÜ töötajate kaitsmise kohta asbestiga kokkupuutest tulenevate ohtude eest tööl“ (COM(2022) 489 final – 2022/0298 (COD))	118
2023/C 100/19	Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu otsus Euroopa oskusteaasta 2023 kohta“ (COM(2022) 526 final – (2022) 0326 (COD))	123
2023/C 100/20	Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Kaitseinvesteeringute puudujääkide analüüs ja edasised sammud“ (JOIN(2022) 24 final)	132
2023/C 100/21	Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus, milles käsitletakse taimekaitsevahendite säästvat kasutamist ja millega muudetakse määrust (EL) 2021/2115“ (COM(2022) 305 final – 2022/0196 (COD))	137
2023/C 100/22	Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Ettepanek: nõukogu määrus, millega muudetakse määrust (EL) nr 389/2012 sellise teabe vahetamise osas, mida hoitakse elektroonilistes registrites ettevõtjate kohta, kes saadavad või võtavad vastu liikmesriikide vahel kaubanduslikel eesmärkidel liikuvat aktsiisikaupa“ (COM(2022) 539 final – 2022/0331 (CNS))	145
2023/C 100/23	Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus, millega kehtestatakse India ookeani lõunaosa kalanduskokkuleppega (SIOFA) hõlmatud alal kohaldatavad majandamis-, kaitse- ja kontrollimeetmed“ (COM(2022) 563 final – 2022/0348 (COD))	146

I

(Resolutsioonid, soovitused ja arvamused)

RESOLUTSIOONID

EUROOPA MAJANDUS- JA SOTSIAALKOMITEE

EUROOPA MAJANDUS- JA SOTSIAALKOMITEE TÄISKOGU 574. ISTUNGJÄRK, 14.12.2022–
15.12.2022**Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee resolutsioon teemal „Euroopa noorteaasta pikaajaline pärand:
noorte integreerimine ja nende mõjuvõimu suurendamine“**

(2023/C 100/01)

Esitanud SOCi sektsiooni esimees **Laurențiu PLOSCEANU** Euroopa noorteaasta koordineerimisrühma taotlusel
(Katrīna LEITĀNE (esimees), Neža REPANŠEK, Michael MCLOUGHLIN, Nicoletta MERLO, Mateusz Maciej
SZYMANSKI, Florian MARIN, Pierre BOLLON, Dolores SAMMUT BONNICI ja Davor MAJETIĆ)

Õiguslik alus	kodukorra artikkel 50 resolutsioon
Vastuvõtmine täiskogus	15.12.2022
Täiskogu istungjärg nr	574
Hääletuse tulemus	
(poolt/vastu/erapooletuid)	150/0/1

Vaatamata ebakindlusele seoses Ukraina sõja, COVID-19 pandeemia ja kliimakriisiga jäävad noored Euroopa projekti eestvedajateks ning nende loovus, energia ja entusiasm on selle kestlikkuse liikumapanev jõud. Täna tehtud otsused määravad meie maailma homme – seega on äärmiselt oluline tagada, et noortel oleks sõnaõigus oma tulevikku mõjutavate otsuste tegemisel, sest isegi kaudsel poliitikal võib olla suur mõju ja tähtsus noorte ja tulevaste põlvkondade jaoks.

2021. aasta detsembris nimetas Euroopa Komisjoni president Ursula von der Leyen 2022. aasta Euroopa noorteaastaks, sest „**Euroopa vajab kõiki noori**“ ja „Euroopa Liidu hing ja ideed peavad neid kõnetama“⁽¹⁾. Lisaks märkis volinik Mariya Gabriel: „**Euroopa noorteaasta peaks tooma paradigma muutuse ka selles osas, kuidas me kaasame noori poliitikasse ja otsuste tegemisse**“⁽²⁾.

⁽¹⁾ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/et/speech_21_4701.

⁽²⁾ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/et/IP_21_5226.

Komitee arvamuses⁽³⁾ ELi noortestrategia kohta aastateks 2019–2027 kutsutakse üles keskenduma sektoriülesele lähenemisviisile, suhtudes noortesse, nende vajadustesse ja õigustesse terviklikult, ning rõhutatakse, et „komitee on veendunud, et **noorte osalemist otsustusprotsessis tuleks edendada** ka väljaspool ühekordseid üritusi. Lisaks tuleb noorte dialoogi edasiarendamisel parandada noorte vabatahtlike organisatsioonide ja riiklike noortenõukogude rolli ja kasutada täiendavaid võimalusi. Sellega seoses peaksid ELi institutsioonid võtma endale juhtrolli ja komitee peaks olema nende institutsioonide esirinnas, mis edendavad noorte kaasamist ELi tasandil“.

Juba mitu aastat **on komitee töötanud selle nimel, kuidas struktureeritud ja sisukal viisil paremini noorte hääl oma töösse ja ELi otsustusprotsessi integreerida**, käsitledes erinevaid mõõtmeid nagu kliima ja kestlikkus,⁽⁴⁾ luues noorte kliima ja kestlikkuse ümarlaud ning kaasates ÜRO kliimamuutuste raamkonventsiooni osaliste konverentsi ametlikku ELi delegatsiooni ning ka komitee delegatsiooni noorte esindaja; rõhutades hariduse rolli kestliku arengu jaoks;⁽⁵⁾ täiustades tööhõive ja tööturu olukorda ja sätteid;⁽⁶⁾ kaasates noori riiklike taastekavade väljatöötamisse,⁽⁷⁾ nõudes noorteorganisatsioonide paremat kaasamist kavade rakendamise- ja järelevalvetappidesse ning otsustusprotsessidesse; toetades Lääne-Balkani noortepoliitikat,⁽⁸⁾ mille raames kutsub komitee ELi üles veelgi toetama Lääne-Balkani riike noorte osaluse suurendamisel; võttes ELi tasandil noorte perspektiivi arvesse igas poliitikavaldkonnas, võttes kasutusele ELi noortetesti,⁽⁹⁾ mis hõlmab ka konkreetseid soovitusi ja ettepanekuid, ning pannes ette tugevdada komitee sisetöös suhtlust noorte ja noorteorganisatsioonidega.

Lisaks **väljendas komitee heameelt⁽¹⁰⁾ ettepaneku üle nimetada 2022. aasta Euroopa noorteaastaks**, märkides, et komitee on valmis etendama Euroopa noorteaastas juhtivat rolli, tuginedes komitee edukatele algatustele, nagu „Sinu Euroopa, Sinu arvamus!“, noorte kliima ja kestlikkuse ümarlaudadele ning komitee noorte esindajale osaliste konverentsi programmis. Komiteel on ainulaadne positsioon noortevõrgustike kaasamist hõlbustada. Sellest tulenevalt moodustas komitee **Euroopa noorteaasta koordineerimisrühma**, et tagada selle algatuse esindatus ja nähtavus komitees ning koordineerida käimasolevaid noortega seotud algatusi. Euroopa noorteaasta koordineerimisrühmale anti volitused tugevdada koostööd noorteorganisatsioonide ja noortega Euroopa noorteaasta ajal ja pärast seda ning teha koostööd teiste ELi institutsioonide ja kodanikuühiskonna organisatsioonidega, et tagada noorte parem valdkonnaüleline integreerimine nende igapäevategevusse.

Euroopa noorteaasta koordineerimisrühma koostatud resolutsiooni eelnõus kutsutakse ELi institutsioone ja riikide valitsusi üles tagama Euroopa noorteaasta pikaajaline pärand, edendades ühelt poolt noorte struktuurset ja sisukat kaasamist poliitika kujundamisse ja otsuste tegemisse kõigil tasanditel ning teiselt poolt noorte ja noorteorganisatsioonide osalusmehhanisme. Lisaks kinnitab komitee taas oma pühendumust tugevdada noorte osalemist oma töös ning edendada noorte integreerimist kõigil tasanditel, et saavutada ühtsem ja tugevam Euroopa.

„Me ei saa alati oma noorte tulevikku kujundada, kuid me saame noori tulevikuks ette valmistada.“ – Franklin D. Roosevelt

⁽³⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele „Noorte kaasamine ja ühendamine ning nende mõjuvõimu suurendamine – ELi uus noortestrategia““ (COM(2018) 269 final), ELT C 62, 15.2.2019, lk 142.

⁽⁴⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Noorte struktureeritud kaasamine ELi otsustusprotsessi kliima ja kestlikkuse valdkonnas“ (omalgatuslik arvamus), ELT C 429, 11.12.2020, lk 44.

⁽⁵⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Noorte mõjuvõimu suurendamine kestliku arengu saavutamiseks hariduse kaudu“ (omalgatuslik arvamus) (ELT C 100, 16.3.2023, lk 38).

⁽⁶⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee teabearuanne teemal „Noorte võrdne kohtlemine tööturul“ (koostamisel).

⁽⁷⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Kuidas tagada noortele inimväärne töö ning mittetöötavate ja mitteõppivate noorte kaasamine riiklike taastekavade nõuetekohase väljatöötamise kaudu“ (omalgatuslik arvamus) (ELT C 152, 6.4.2022, lk 27).

⁽⁸⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Lääne-Balkani riikide noortepoliitika kui osa Lääne-Balkani innovatsioonikavast“ (omalgatuslik arvamus) (ELT C 443, 22.11.2022, lk 44).

⁽⁹⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „ELi noortetest“ (omalgatuslik arvamus) (ELT C 486, 21.12.2022, lk 46).

⁽¹⁰⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu otsus Euroopa noorteaasta 2022 kohta“ (COM(2021) 634 final – 2021/0328(COD)) (ELT C 152, 6.4.2022, lk 122).

1. Euroopa noorteaasta pikaajaline pärand komitee jaoks

1.1. Komitee leiab, et kõik sidusrühmad peavad Euroopa noorteaasta arutelusid järelkäsitlema ja neisse avatult suhtuma. On äärmiselt oluline, et aastast jääks konkreetne pärand ning tööd järelmeetmetega jätkatakse oskuste aastal ja hiljemgi. Lisaks nähakse ELi noortestrategias ja Euroopa tuleviku konverentsil ette olulised sammud noorte strukturesemaks ja sisulisemaks kaasamiseks Euroopa tuleviku ülesehitamisse.

1.2. Komitee leiab, et kodanikuühiskonna organisatsioonid ja eelkõige noorteorganisatsioonid on üliolulised, et leida uuenduslikke osalusvahendeid noorte vaatenurga integreerimiseks poliitikakujundamise kõikidel tasanditel ja kõigis poliitikavaldkondades, ning rõhutab kodanikuühiskonna organisatsioonide rolli kodanikuaktiivsuse tugevdamisel ning noorte põhiliste inimõiguste ja demokraatlike väärtuste kaitsmisel.

1.3. Komitee peab kahetsusväärseks, et noorteorganisatsioonide tegevusruum on kahanenud,⁽¹¹⁾ ja rõhutab selle demokraatlikku tähtsust. Komitee kutsub üles võtma meetmeid, et suurendada noorteorganisatsioonide mõjuvõimu ja tagada neile kestlikud ressursid, mis suurendavad nende suutlikkust esindada ja kaitsta oma õigusi ja huve.

1.4. Komitee rõhutab oma arvamustes⁽¹²⁾ viimase paari aasta edukaid algatusi noorte struktureseks ja sisukaks osalemiseks ning väljendab oma valmisolekut töötada välja uusi algatusi, et edendada poliitikakujundamises noorte kaasamist ja noorte vaatenurka.

1.5. Komitee leiab, et noorte aktiivne osalemine poliitika kujundamises ja otsuste tegemises on väga oluline Euroopa tuleviku ülesehitamiseks ja noori kõnetava visiooni loomiseks. Seetõttu julgustab komitee ELi institutsioone rakendama ELi noortetesti, et tagada kogu ELi tasandi poliitikakujundamisel noorte arvamusega arvestamine.

1.6. ELi noortetesti käsitlevas arvamuses esitatud ettepanekutele tuginedes kutsub komitee üles kaasama noori poliitikakujundamisse kõigil tasanditel ning töötama kõigi ELi institutsioonide jaoks välja ühised lähenemisviisid noorte struktureseks ja sisukaks kaasamiseks. Need võiksid toetuda järgmistele sammastele:

- noortega seotud tegevuste/projektide/ürituste loomine üheskoos noorteorganisatsioonidega, kes kaasatakse kohe alguses, ning neile sõnaõiguse tagamine protsessi igas etapis;
- algatuste/projektide/ürituste eest vastutuse jagamine noorteorganisatsioonidega, andes neile juhtiva rolli ning arvestades nende prioriteete ja vajadusi;
- noorteorganisatsioonide suutlikkuse suurendamine, nende toetamine osalemiseks vajalike ressursside ja asjakohaste vahenditega;
- struktureeritud ja sisukate järelmeetmete väljatöötamine, piirdumata sihtotstarbeliste kohtumiste ja vaid üleskutsetega konsultatsioonideks.

⁽¹¹⁾ SAFEGUARDING20CIVIC20SPACE20FOR20YOUNG20PEOPLE20IN20EUROPE202020_v4.02028129.pdf (youthforum.org).

⁽¹²⁾ Nt Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele „Noorte kaasamine ja ühendamine ning nende mõjuvõimu suurendamine – ELi uus noortestrategia““ (COM(2018) 269 final) (ELT C 62, 15.2.2019, lk 142), Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Noorte struktureeritud kaasamine ELi otsustusprotsessi kliima ja kestlikkuse valdkonnas“ (omalgatuslik arvamus) (ELT C 429, 11.12.2020, lk 44), Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu otsus Euroopa noorteaasta 2022 kohta“ (COM(2021) 634 final – 2021/0328(COD)) (ELT C 152, 6.4.2022, lk 122), Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „ELi noortetest“ (omalgatuslik arvamus) (ELT C 486, 21.12.2022, lk 46).

1.7. Komitee kohustub looma alalise rühma, et noorte perspektiivide integreerimiseks komitee töösse oleksid olemas läbipaistvad ja valdkonnaülesed koordineerimismehhanismid, ning täiendavalt uurima ja kaaluma võimalusi ELi noortetesti kontseptsiooni rakendamiseks komitee töös, et kujundada sidus lähenemisviis noorte kaasamiseks komiteesse.

1.7.1. Lisaks kutsub komitee üles looma struktuuri, mis esindaks ja/või kaasaks noorteorganisatsioone kõigis ELi institutsioonides, ja/või võimaluse korral sidusrühmade platvormi (Euroopa ringmajanduse sidusrühmade platvormi eeskujul), mis kuuluks komitee pädevusse. Kuna ELi noortedialoog on Euroopa kõige olulisem osalusprotsess, mis hõlmab poliitikakujundajaid ja noori, kes arutavad küsimusi ja otsivad ühiselt lahendusi, võiks lisaks võtta täiendavaid meetmeid selle osalusmehhanismi tugevdamiseks, näiteks juurutades ühist juhtimisstruktuuri,⁽¹³⁾ mille eesotsas seisaks samuti komitee.

1.8. Komitee kutsub üles suurendama noorte osalemist otsustusprotsessides, alates seadusandlike ettepanekute ja algatuste koostamisest kuni rakendamise, järelvalve ja järelmeetmeteni. Seda lähenemisviisi on kasutatud alates 2021. aastast ÜRO kliimamuutuste raamkonventsiooni osaliste konverentsi koosolekutel osalevas ELi delegatsioonis, kus on vähemalt üks noor delegaat. Komitee soovib tungival teisel ELi delegatsioonidel kasutada sarnast lähenemisviisi ja võtta arvesse ka põlvkondadevahelist perspektiivi.

1.9. Selleks et tugevdada komitee rolli poliitikakujundajate ning noorteorganisatsioonide ja noorte vahelise lõhe ületamisel nii riiklikul kui ka Euroopa tasandil, soovitakse esiteks luua läbipaistev, struktuurne ja sisukas noorte osalusmehhanism, et seadusandlikku tööd, näiteks noorte paneelarutelu tõhusalt koordineerida. Teiseks suhelda noorte ja noorteorganisatsioonidega ning kaasata neid oma töösse. Lisaks tuleks kõigil tasanditel ja kõigis liikmesriikides rakendada noorte kaasamisega seotud heade tavade koordineerimist ja vahetamist ning sihipärasemat teavitustegevust. Eelkõige tugevdada suhteid riiklike noorteorganisatsioonidega ning juhtida komitee ja liikmete tähelepanu kohalikele noorteprojektidele.

1.10. Võttes arvesse praegust ebastabiilset geopoliitilist konteksti, on äärmiselt oluline tagada noorte osalemine kestlikkuse, julgeoleku ja rahu kindlustamises. Komitee väljendab heameelt hiljuti vastu võetud noorte ELi välistegevusse kaasamise tegevuskava üle ja võtab selle kohta 2023. aastal vastu omaalgatusliku arvamuse. Lisaks kutsub komitee Euroopa Liitu üles veelgi enam toetama Lääne-Balkani riike noorte osaluse suurendamisel, võttes arvesse haridus- ja koolitusala liikuvuse positiivset seost noorte ühiskondliku ja poliitilise kaasatusega. Sama põhimõtet tuleks arvesse võtta suhetes Ukraina ja Gruusiaga. Komitee nõuab noortepoliitika alase koostöö tugevdamist kandidaatriikidega.

1.11. Komitee püüab süstemaatiliselt noorte seisukohtadega arvestada oma arvamustes, muu hulgas *omaalgatuslikes arvamustes ja ettevalmistavates arvamustes*, mis võetakse vastu rotatsiooni korras vahetuvate eesistujariikide või teiste Euroopa institutsioonide taotlusel. Tänu suurepärasele suhtele nendega teeb komitee kõik endast oleneva, et veenda neid selles, et need taotlused peaksid hõlmama noortega seotud aspekte.

2. Lähiaastate keskendumine: ehitame ühiselt parema – keskkonnahoidlikuma, kaasavama ja digitaalsema tuleviku

2.1. Komitee rõhutab, kui oluline on suurendada noorte teadmisi ja informeeritust Euroopa institutsioonide, toimimismehhanismide, tegevusvaldkondade, igapäevaste tegevuste konkreetsete näidete ning noorte isikliku ja kutsealase arengu võimaluste kohta. Euroopa kogemuste vahetamise ja koolitusprogrammide (Erasmus+, Discover EU jne) arvu tuleks suurendada nii kohalikul kui ka välisel tasandil, samuti nende programmide arvu, mille üle teostatakse järelvalvet koos teiste sama riigi või välismaa haridusasutustega. Komitee edendab ja julgustab komitee liikmeid korraldama noortele keskenduval kohaliku tasandi algatusi.

⁽¹³⁾ Euroopa Nõukogu ühine juhtimissüsteem.

2.2. Komitee juhib tähelepanu vajadusele luua ja tagada raamistik, mis võimaldab kõigil noortel osaleda otsustusprotsessis nii Euroopa kui riiklikul tasandil, luues institutsioonid, mis on avatud ja valmis noortega koostööd tegema. Eriti oluline on võimaldada otsustusprotsessides osaleda ebasoodsas, haavatavas ja tõrjutud olukorras olevatel noortel. Prioriteediks peaks olema noorte osalemise edendamine poliitilistel valimistel. Lisaks aitab noorte osalemine kaasa loovusele ja innovatsioonile ning noori tuleb kuulda võtta ning julgustada nende osalemist kodaniku- ja kogukonnaelus juba noores eas.

2.3. Komitee soovib rakendada koolist väljalangejatele teise võimaluse ja kirjaoskuse programme ning meetmeid haridussüsteemist varakult lahkumise vähendamiseks, tagades juhendamise, toetuse ja sotsiaalkaitse programmid, mis on suunatud maapiirkondadest ja vaestest peredest pärit noortele, et hõlbustada juurdepääsu haridusteenustele.

2.4. On vaja saavutada kvaliteetne ja kaasav haridus ja koolitus ning elukestev õpe, et igaühel oleksid teadmised, oskused, pädevused ja suhtumine, mida Euroopa vajab õiglasema, sidusama, kestlikuma, digitaalsema ja vastupanuvõimelisema ühiskonna loomiseks. Noortel peavad olema oskused, mis võimaldavad neil täiel määral ühiskonnas osaleda ja tööturul toimivate üleminekutega edukalt toime tulla, ⁽¹⁴⁾ keskendudes kõige haavatavamatele inimestele. Oskustega töötaja on oluline tegur Euroopa konkurentsivõime tagamisel, nagu on tunnistanud ka Euroopa Komisjoni ettepanekus Euroopa oskuste aasta 2023 kohta, ⁽¹⁵⁾ lisaks tuleb tagada head töötingimused, karjääri prognoositavus ja juurdepääs võimalustele. Soodustada tuleks osalemist haridusasutustes. Prioriteediks peaks olema Euroopa sotsiaalõiguste samba rakendamine seoses noortega. Samuti on vaja teha edusamme haridusreformis, käsitledes oskuste mittevastavust vajadusele ning keskendudes elukestvate õppele, ümberõppele ja oskuste täiendamisele ⁽¹⁶⁾.

2.5. Komitee kutsub üles lihtsustama maapiirkondade noorte juurdepääsu haridussüsteemile, tagades kvaliteetseks haridusprotsessiks vajaliku füüsilise ja digitaalse taristu eelkõige kestliku arengu ja keskkonnakaitse valdkonnas.

2.6. Koostöös kodanikuühiskonna organisatsioonidega julgustab komitee liikmesriike tegema koolid sihipäraselt juurdepääsetavaks inimestele, kes põevad harvikaigusi või ei saa meditsiinilistel põhjustel koolis käia, ning garanteerima vajaliku taristu, et tagada puuetega inimestele võrdne juurdepääs haridusteenustele, nii et kedagi ei jäetaks kõrvale.

2.7. Haridus on kõigi muude kestliku arengu eesmärkide saavutamise peamine võimaldaja. Seepärast toetab komitee Euroopa Komisjoni tööd rohepöõret ja kestlikku arengut toetava õppe vallas ning kutsub liikmesriike üles oma riigis haridust vastavalt rakendama ja ümber kujundama ⁽¹⁷⁾.

2.8. Komitee teeb ettepaneku töötada koos sotsiaalpartnerite ja kodanikuühiskonnaga välja teavitus- ja nõustamisüritused või õppekavad, mille eesmärk on selgitada tööturu lahutamatu osa moodustavaid põhielemente, käsitledes selliseid mõisteid nagu tööandja, tööleping jne. Selleks tuleks eraldada piisavalt vahendeid eelkõige haavatavatele noortele ja ebatüüpiliste tööhõivevormide puhul. Sama teavet tuleks edastada ka noortele rändajatele, kes sisenevad tundmatusse riiki, et integreerida nad kiiremini uude ühiskonda, selle haridus- ja töösüsteemidesse ning kultuuri. Üldiselt tuleks noortele pakkuda rohkem vahendeid, et õpetada neile selliseid aineid nagu finantsharidus, samuti on väga oluline, et neil oleksid head teadmised oma õigustest kodanike ja töötajatena. Kõik see on oluline, et aidata noortel valmistuda tulevaseks täiskasvanueluks.

2.9. Komitee on juba märkinud, et ettevõtlusel võib olla oluline roll ka konkurentsivõime, innovatsiooni ja heaolu parandamisel ning sotsiaalse ja keskkonnahoidliku majanduse arendamisel, eriti pandeemiajärgse taastumise kontekstis. Ettevõtlusalase hariduse soodustamine ettevõtlusoskuste arendamiseks võiks aidata luua karjäärivõimalusi, seda eriti noorte hulgas ⁽¹⁸⁾.

⁽¹⁴⁾ Vt nt Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Kuidas edendada elukestva õppe perspektiivist haridusel ja koolitusel põhinevaid oskusi, mida Euroopa vajab õiglasema, ühtsema, jätkusuutlikuma, digitaalsema ja vastupanuvõimelisema ühiskonna loomiseks“ (ettevalmistav arvamus eesistujariigi Portugali taotlusel) (ELT C 286, 16.7.2021, lk 27), punktid 1.2 ja 2.3.

⁽¹⁵⁾ Komisjon annab avalöögi Euroopa oskusteaastale (europa.eu).

⁽¹⁶⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Noorte võrdne kohtlemine tööturul“ (koostamisel).

⁽¹⁷⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Noorte mõjuvõimu suurendamine kestliku arengu saavutamiseks hariduse kaudu“ (omaalgatuslik arvamus) (ELT C 100, 16.3.2023, lk 38).

⁽¹⁸⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee resolutsioon teemal „Päris Euroopa Komisjoni 2023. aasta tööprogrammi“ (ELT C 443, 22.11.2022, lk 1), punkt 4.14.

2.10. Komitee innustab leidma asjakohaseid lahendusi riiklikul tasandil, tagamaks üürihindade kontroll, et hõlbustada liikuvust hariduslikel või ametialastel eesmärkidel, ning rakendada eelkõige suurtes linnades ja majandusarengu keskustes ka noortele mõeldud sotsiaalelamuehituse programmi.

2.11. Komitee nõuab, et noortel, eriti maapiirkondade noortel, oleks parem juurdepääs kvaliteetsetele tervishoiuteenustele, suurendades selleks esmatasandi meditsiiniteenuseid pakkuvate haiglaosakondade või mobiilsete üksuste arvu ning korraldades haridusasutustes teadlikkuse suurendamise kampaaniaid, mis käsitlevad selliseid olulisi teemasid nagu vigastuste ennetamine, toitumishäired, vaimne tervis, üldine terviseharidus ja reproduktiivtervis. Tuleb välja töötada spetsiaalsed uurimisprogrammid, et aidata noori võitluses haigustega (nt vähktõbi), kuna täiskasvanutele mõeldud ravimeetodid neile sageli ei sobi.

2.12. Komitee kutsub üles tegema kodanikuühiskonna organisatsioonidega koostöös ning noori ja kodanikuühiskonda kaasates suuremaid ja pidevaid jõupingutusi, et koolides võetaks meetmeid sellistes valdkondades nagu liiklusalane haridus, sugulisel teel levivate haiguste ennetamine, kiusamine ja vihakõne, tubaka, alkoholi ja uimastite tarbimine.

2.13. Komitee teeb ettepaneku tagada, et noortel oleks juurdepääs ametlikele esindussüsteemidele, kui nad suhtlevad tööturul osalejatega, ning et kõik noored, eriti need, kellel töökoht puudub või kellel on ebakindel töökoht, oleksid teadlikud ühinemisvabadusest, samuti töötajate ja tööandjate õigusest ise moodustada organisatsioone ja nendega liituda.

2.14. Komitee kutsub üles tugevdama sotsiaalpartnerite ja kodanikuühiskonna organisatsioonide suutlikkust, et nad suudaksid esindada noori ja hõlbustada üleminekut koolist aktiivsesse tööellu ning kaasata noorteorganisatsioone sotsiaalsesse dialoogi, kollektiivlääbirääkimistesse ja tööturu eest vastutavatesse kolmepoolsetes organisatsioonidesse.

2.15. Komitee nõuab tööturul tegutsevate institutsioonide ajakohastamist ja tugevdamist, kohandades pakutavaid teenuseid noorte eripäradega, tehes need kergesti kättesaadavateks, dünaamilisteks, sõbralikeks ja vähem bürookraatlikeks.

2.16. Komitee nõuab õiglase kohtlemise tagamist nii naiste ja meeste võrdsete võimaluste osas kui ka noorte puhul võrreldes teiste vanuserühmadega sellistes valdkondades nagu palgad, tööttingimused, koolitused ja töökohal edutamine. Praktikantide, eriti noorte töö ei tohiks tähendada ärakasutamist ning see ei tohiks olla vahend töösuhtest kõrvalehoidmiseks. Tasustamata või hüvitamata praktika võib avaldada väga kahjulikku mõju noorte kogemustele tööturul⁽¹⁹⁾ ja see tuleb keelata⁽²⁰⁾. Noorte esindatust tuleks veelgi tugevdada.

2.17. Komitee leiab, et sotsiaalmajanduse toetamine on vajalik, sest see sektor aitab aktiivselt sotsiaalselt tõrjutud noori ja teisi haavatavaid isikuid eelkõige meetmetega, mille eesmärk on suurendada enesehinnangut, teabevahetust jne.

2.18. Komitee on seisukohal, et tervishoiuteenuste vähene kättesaadavus pandeemia põhjustatud olukorra tõttu nõuab suuremaid jõupingutusi, et aidata noortel tuvastada vaimse tervise ja heaoluga seotud nähte ning edendada õiget teavet võimalikult paljude kanalite kaudu, et eraldada väärtuslik teave valedest abi/toetuse lubadustest, kasutades selleks sealhulgas tervishoiuvahendeid.

2.19. Komitee kutsub üles reformima sotsiaalkaitstesüsteeme ja tööõigusakte, et kohandada neid uute olude ja töövormidega ning tagada, et hilisemaid muutusi töövaldkonnas saab tulevikus kiiremini kohandada ja reguleerida, austades täiel määral riiklikke töösuhete mudeleid ja sotsiaalpartnerite autonoomiat.

2.20. Komitee teeb ettepaneku siduda pensioni- ja sotsiaalkaitstesüsteemid uuesti noorte majandusliku ja sotsiaalse tegelikkusega ning need peaksid olema õiglasel, kaasaval ja kohandatud tööturu tegelikkusele, tagades kaitse noortele, kes kasutavad uusi töövorme, ja neile, kes ei tööta. Prioriteediks peavad olema kvaliteetsed töökohad kõigile noortele.

⁽¹⁹⁾ Komitee teabearuanne teemal „Noorte võrdne kohtlemine tööturul“ (koostamisel).

⁽²⁰⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Kuidas tagada noortele inimväärne töö ning mittetöötavate ja mitteõppivate noorte kaasamine riiklike taastekavade nõuetekohase väljatöötamise kaudu“ (omaalgatuslik arvamus) (ELT C 152, 6.4.2022, lk 27), punkt 1.9.

2.21. Komitee märgib, et koroonaviiruse pandeemia ajal ilmnes, et lisaks tööhõive stabiilsusele ja prognoositavusele on olulised tervise- ja ohutusküsimused, sealhulgas psühhosotsiaalsed riskid. Noortega tuleb pidada dialoogi selle üle, kuidas tulevikus selles valdkonnas probleeme ära hoida. Stabiilsusel ja kvaliteedistandarditel põhinevate eri tööhõivevormide kättesaadavus on oluline, et hõlbustada noorte osalemist tööturul. Lisaks on vaja võtta meetmeid, et tugevdada järelevalvet noorte töötingimuste üle, sealhulgas tugevdada tööinspeksioone.

2.22. Komitee palub kaitsta noorte õigusi ja tagada sotsiaalkaitse töö- ja eraelu tasakaalu kaudu, kaitsta õigust eraelule ja säilitada võimalus kollektiivlääbirääkimisteks. Samuti tuleks edendada võimalusi töögraafiku asjakohase paindlikkuse lubamiseks õpingute lõpetamiseks.

2.23. Komitee nõuab arvestamist suurema sünergiaga noortele suunatud eri vahendite, näiteks noortegarantii ja lastegarantii vahel. Noortele tuleks pakkuda tõelist garantiid, mis tagab neile prognoositavad karjääriväljavaated. Riiklik rahastamine noorte toetamiseks tööturul ei tohiks tuua kaasa ebakindluse: prioriteediks peaks jääma sotsiaalpartnerite ja kodanikuühiskonna kaasamine noorte abistamisse tööturul.

2.23.1. Komitee eesmärk on tagada, et asjakohane ja kvaliteetne asendushooldus korraldatakse kõigile lastele ja noortele, kes on vanemlikust hoolest ilma jäänud, ning kuna selles olukorras on suhted veelgi olulisemad, peaksid õed-vennad saama kokku jääda, kui see ei ole vastuolus nende parimate huvidega. Üldiselt on oluline, et toetusmehhanismid ei lakkaks järsult, kui noored saavad 18aastaseks.

2.24. Komitee rõhutab vajadust käsitleda asjakohaselt praegusest majandusmudelitest tulenevaid majanduslikke, sotsiaalseid ja keskkonnavalaseid probleeme, eriti noorte jaoks. Seejuures tuleks meele pidada, et meie ühiskonna rohelisemaks, õiglasemaks, kaasavamaks, kestlikumaks ja heaolukeskemaks muutmisel tuleb lähtuda noorte huvidest, mis peavad saama tuleviku põhisambaks. Noored peaksid olema Euroopa struktuuri- ja investeerimisfondide investeringute valdkonnaüleline teema/eesmärk.

2.25. Komitee peab vajalikuks tagada, et noortel oleks võimalus luua perekond. Euroopa stabiilsuse ja tuleviku jaoks on otsustava tähtsusega jõupingutuste suurendamine, et motiveerida noori perekonda looma ja lapsi saama. Seetõttu on oluline tagada juurdepääs eluasemele, lastehoiuteenustele ja paindlikule sotsiaalsele toetusele, luues selleks sihtotstarbelise ELi programmi.

2.26. Komitee nõuab tungivalt, et nooremale põlvkonnale antaks oma arvamuste väljendamiseks tõeliselt demokraatlik ja pluralistlik avalik ruum, kus nad ei peaks kartmata tõrjumist või vihkamist. Samal ajal on äärmiselt oluline suurendada teadmisi ja teadlikkust teabega manipuleerimisest ja desinformatsioonist.

Brüssel, 15. detsember 2022

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee
president
Christa SCHWENG

ARVAMUSED

EUROOPA MAJANDUS- JA SOTSIAALKOMITEE

EUROOPA MAJANDUS- JA SOTSIAALKOMITEE TÄISKOGU 574. ISTUNGJÄRK, 14.12.2022–
15.12.2022

**Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Soopõhised investeeringud riiklikes taaste- ja
vastupidavuskavades“**

(omalgatuslik arvamus)

(2023/C 100/02)

Raportöör: **Cinzia DEL RIO**

Täiskogu otsus	20.1.2022
Õiguslik alus	kodukorra artikli 52 lõige 2 – omalgatuslik arvamus
Vastutav seksioon	majandus- ja rahaliidu ning majandusliku ja sotsiaalse ühtekuuluvuse seksioon
Vastuvõtmine seksioonis	8.11.2022
Vastuvõtmine täiskogus	14.12.2022
Täiskogu istungjärk nr	574
Hääletuse tulemus	
(poolt/vastu/erapooletuid)	163/5/14

1. Järeldused ja soovitused

1.1. Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee kordab, et ainult suurem ja parem majanduslik ja sotsiaalne lähenemine Euroopa Liidus saab aidata tagada täieliku soolise võrdõiguslikkuse ning edendada võrdseid võimalusi, keskendudes meetmetele ja strateegiatele, mis on kooskõlas Euroopa sotsiaalõiguste sambaga.

1.2. Komitee juhib tähelepanu sellele, et liikmesriigid on enamiku riiklikest taaste- ja vastupidavuskavadest koostanud ilma, et oleks eelnevalt hinnatud, milline on konkreetsete investeeringute mõju, et aidata kaasa soolise ebavõrdsuse kaotamisele ning naiste tööturule juurdepääsu ja seal püsimise hõlbustamisele. Vaid vähesed riigid on võtnud kasutusele strateegilise käsituse riikliku taaste- ja vastupidavuskava kuue investeerimissamba konkreetsete ja valdkonnaülestest meetmetest ja reformide kaudu. Euroopa Komisjoni vastuvõetud metoodika põhineb rakendatud meetmete tulemuste mõju hindamisel. Sellega seoses soovib komitee, et komisjon võtaks hindamisetapi jaoks vastu võrreldavad konkreetset näitajad, et mõõta edusamme palgavõrdsuse, tööturule juurdepääsu, töö- ja hooldusaja ühitamise ning naisettevõtluse edendamise osas.

1.3. Riiklikes taaste- ja vastupidavuskavades sisalduvate meetmete hulgas on lühikeses ning keskpikas ja pikas perspektiivis erinevat mõju avaldavaid otseseid ja kaudseid meetmeid, millega julgustatakse naisi tööturule sisenema ja seal püsima, kuid see toimub riikide lõikes killustunud ja ebatühtlases raamistikus. Komitee peab esmatähtsaks, et riiklike taaste- ja vastupidavuskavade rakendamisel tõhustataks nii otseseid kui ka kaudseid meetmeid, mille jaoks tuleb leida kindlad ja püsivad investeerimiskanalid ning kavandada vahendeid ka keskpikas ja pikas plaanis.

1.4. Komitee leiab, et naiste tööhõivet edendavate otsuste meetmete hulgas tuleks eelistada stabiilsete ja kvaliteetsete töökohtade loomise stiimuleid muude, aeg-ajalt pakutavate stiimulite ees ning need tuleks riigiabi nimekirjast välja jätta.

1.5. Komitee kutsub üles tugevdama naiste tööhõivet edendavate ettevõtjate boonussüsteemi, laiendades seda kõigile riigihankeprojektidele ja reguleerides rakendusasutustele suunatud avalikke pakumismenetlusi, märkides sõnaselgelt soolise võrdõiguslikkuse eesmärgid.

1.6. Komitee väljendab heameelt mõnes riiklikus taaste- ja vastupidavuskavas ette nähtud ettevõtluse toetamise meetmete üle ning loodab, et see toetus hõlmab ka finants- ja juhtimiskoolitust ning juurdepääsu rahastamisvahenditele.

1.7. Nagu on märgitud komisjoni teatises soolise võrdõiguslikkuse kohta, peab komitee riiklike taaste- ja vastupidavuskavade rakendamisel oluliseks võtta maksualaseid meetmeid, kergendades väikese sissetulekuga leibkondades teise palgasaaja ja üksikvanemaga vaesemate leibkondade maksukoormust.

1.8. Riiklike taaste- ja vastupidavuskavade kaudsed meetmed hõlmavad investeringuid lastehoiu- ja hooldusteenustesse. Komitee peab esmatähtsaks vahendite investeerimist teenustesse, mis aitavad ühitada tööd ja pikaajalist hooldust, lisateenuste rakendamist ja nende teenuste kättesaadavaks tegemist väikese sissetulekuga leibkondadele.

1.9. Komitee leiab, et enam ei saa edasi lükata konkreetseid investeringuid naiste osaluse suurendamiseks tehnika- ja teadusasutustes ning ülikoolide teadus- ja tehnoloogiaõpingutes (STEM), mis võivad edendada naiste tööhõivet sektorites, kus praegu domineerivad mehed. Neid investeringuid tuleb teha keskpikka ja pikaajalist perspektiivi silmas pidades.

1.10. Komitee soovib kavandada riiklikud taaste- ja vastupidavuskavad kooskõlas kõigi teiste ELi vahendite ja programmidega ja neid täiendades, alustades ühtekuuluvuse ja maapiirkondade vahenditest ja programmidest. Euroopa poolaasta raames toimivas komisjonipoolses hindamises koos riigipõhiste soovitustega tuleks neid soolise võrdõiguslikkuse eesmärgi arvesse võtta, kasutades läbipaistvaid ja kättesaadavaid uusi näitajaid, mis on võrreldavad eri riikide vahel ja soo alusel rühmitatud.

1.11. Komitee soovib, et sootepädev eelarvestamine avaliku halduse kõigil tasanditel muutuks Euroopa poolaasta etapis kohustuslikuks.

1.12. Olemasolevad andmed näitavad, et sotsiaalpartnerid ja kodanikuühiskonna organisatsioonid on enamikus riikides olnud kaasatud tagasihoidlikult ja juhtuti. Komitee soovib kaasata nad täielikult riiklike taaste- ja vastupidavuskavade rakendamisse, järelevalvesse ja hindamisse nii Euroopa, riigi kui ka kohalikul tasandil.

2. Sissejuhatus

2.1. Käesoleva arvamuse eesmärk on tuua esile need liikmesriikide riiklikes taaste- ja vastupidavuskavades kavandatud reformid ja investeringud, millel on mõju soolise võrdõiguslikkuse edendamisele, tuginedes saadaolevale teabele, mida ajakohastavad ka Euroopa Komisjon, Euroopa Parlament ja Euroopa Liidu eesistujariik. Tuleb märkida, et Euroopa Soolise Võrdõiguslikkuse Instituut (EIGE) korraldab 2023. aastal Euroopa Liidu Nõukogu eesistujariigi Rootsi jaoks uuringu soolise võrdõiguslikkuse ja selle süvalaiendamise kohta COVID-19 kriisist taastumisel, ⁽¹⁾ käsitledes just neid meetmeid, mis on kavandatud riiklikes taaste- ja vastupidavuskavades, võttes arvesse soolist mõõdet kõikides etappides alates kavandamisest kuni rakendamiseni, ning seda, millisel määral on liikmesriigid käsitlenud võrdõiguslikkust kui taastumise hooba.

2.2. 21. juulil 2020 võttis Euroopa Ülemkogu oma järelustes vastu taasterahastu „NextGenerationEU“ koos mitmeaastase finantsraamistikuga aastateks 2021–2027. Mitmeaastase finantsraamistiku ja taasterahastu „NextGenerationEU“ eesmärkide hulka kuulub võrdsete võimaluste edendamine, tagades et asjakohaste programmide ja vahendite tegevustes ja meetmetes võetakse arvesse soolist aspekti ning et need saavad kooskõlas Euroopa strateegiaga tõhusalt kaasa aidata võrdõiguslikkuse saavutamisele.

⁽¹⁾ EIGE uuring „Gender equality and gender mainstreaming in the COVID-19 recovery“, mis avaldatakse 2023. aastal.

2.3. Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrusega (EL) 2021/241⁽²⁾ on loodud taaste- ja vastupidavusrahastu, mille eesmärk on toetada pandeemiajärgset taastumist, edendada ühtekuuluvust ning investeerida rohe- ja digiüleminekusse. Määruses on sõnaselgelt sätestatud, et riiklikes taaste- ja vastupidavuskavades tuleb edendada soolist võrdõiguslikkust. Komitee nõustub määruses esitatud märkustega soolise ebavõrdsuse vastu võitlemise meetmete tähtsuse kohta, sest see on kooskõlas Euroopa sotsiaalõiguste samba eesmärkidega.

2.4. Oma 17. septembri 2020. aasta teatises 2021. aasta kestliku majanduskasvu strateegia kohta esitas Euroopa Komisjon taaste- ja vastupidavusrahastu suunised, milles kutsutakse liikmesriike üles pöörama erilist tähelepanu ebasoodsas olukorras olevatele rühmadele, naistele ja tööturule sisenevatele noortele, luues kvaliteetseid töövõimalusi.

2.5. ELi 28. septembri 2021. aasta delegeeritud määruses on sätestatud taaste ja vastupidavuse tulemustabeli ühised näitajad ja üksikasjalikud elemendid, määrates 14 näitajat. Neist näitajatest vaid neljal on soopõhine liigitus⁽³⁾. Näiteks puudub soopõhine liigitus näitajatel 6 ja 9, mis puudutavad naiste juhitud ettevõtteid, mis saavad toetust.

2.6. Venemaa agressioonist põhjustatud sõda Ukrainas on märkimisväärselt aeglustanud majanduskasvu ning väljavaateid iseloomustab ebakindlus eelkõige energiaressurssidega varustatuse ja kulude tõusu osas, mis mõjutavad kulutuste ja investeeringute jaotust riigieelarvetes. See ebakindlus mõjutab ka riiklike taaste- ja vastupidavuskavade rakendamist.

2.7. Töömaailm ja ühiskond tervikuna püüavad kriisist välja tulla, püüdes saavutada pikaajalist majanduslikku ja sotsiaalset taastumist, millel põhinevad riiklikud taaste- ja vastupidavuskavad ning mille puhul ei saa kasutamata jätta soopõhist raamistikku, et käsitleda ja vähendada ebavõrdsust ja soolisi erinevusi, mida COVID-19 kriis on kahjuks teatavates tootmissektorites, elanikkonnarühmades ja piirkondades suurendanud⁽⁴⁾.

3. Taust, rahastamise ettevalmistamine ning riiklikes taaste- ja vastupidavuskavades eraldatud vahendid

3.1. Euroopa Komisjon esitas eelmise aasta juulis Euroopa Parlamendile ja nõukogule taaste- ja vastupidavusrahastu rakendamise kohta läbivaatamisaruande, milles käsitletakse ka soolist ebavõrdsust,⁽⁵⁾ näidates esitatud riiklike taaste- ja vastupidavuskavade alusel liikmesriikidelt saadud panuste hetkeseisu, millest selguvad 25 riikliku kava prioriteedid, mida analüüsiti taaste- ja vastupidavusrahastu meetmete kuue samba alusel⁽⁶⁾.

3.2. Enamikul liikmesriikide kavandatud meetmetest on valdkonnaüleised eesmärgid ja need ei pruugi olla suunatud konkreetselt soolisele võrdõiguslikkusele; 129 kavandatud meetmest on praeguseks investeeringutega algatatud ainult 13 meedet. Mitte kõik liikmesriigid ei ole ette näinud reforme ja vahendeid, mis oleksid otseselt mõeldud soolise võrdõiguslikkuse probleemide lahendamiseks või mille puhul on toetusesaajatena märgitud naised. Samuti on nõrgad ka uuenduslikud meetmed madala naiste tööhõivega sektorites⁽⁷⁾. Suuremal määral keskendutakse lastehoiu-, hooldus- ja haridusteenustele. Komisjoni aruandest nähtub, et riiklikke taaste- ja vastupidavuskavasid, milles nähakse ette strateegiline lähenemisviis, mis põhineb soolise võrdõiguslikkuse edendamise meetmel ja reformidel, leidub vaid vähestes riikides.

3.3. Teised liikmesriigid on eelistanud teatavaid sambaid, näiteks sotsiaalse ja territoriaalse ühtekuuluvuse meetmeid, milles keskendutakse võrdsetele võimalustele, mis sageli hõlmavad ka soolise võrdõiguslikkuse eesmärki, või vähemkaitstud rühmadele suunatud meetmeid, mis sageli hõlmavad naisi ja noori. Või on eelistatud meetmeid, millele toetatakse rohe- ja

⁽²⁾ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 12. veebruari 2021. aasta määrus (EL) 2021/241, millega luuakse taaste- ja vastupidavusrahastu (ELT L 57. 18.2.2021, lk 17).

⁽³⁾ Need konkreetsed näitajad on järgmised: a) toetatavates teadusasutustes töötavad teadlased; b) haridust või koolitust saama asunud osalejate arv; c) töötavate või tööd otsivate inimeste arv; d) toetust saavate 15–29-aastaste noorte arv.

⁽⁴⁾ EIGE uuringudokument „Gender equality and the socio-economic impact of the COVID-19 pandemic“, 2021.

⁽⁵⁾ COM(2022) 383 final.

⁽⁶⁾ Madalmaad esitasid riikliku taaste- ja vastupidavuskava teiste riikidega võrreldes hiline misega ning Ungari riiklik taaste- ja vastupidavuskava on praegu peatatud õigusriigi põhimõtte järgimisega seotud küsimuste tõttu.

⁽⁷⁾ Vt joonealune märkus 1 ja artikkel „PNRR Italia, Gender Gap e politiche per l'innovazione e la digitalizzazione nel PNRR: quali misure?“, Marusca de Castris, Roma Tre Ülikool, ja Barbara Martini, Roma Tor Vergata Ülikool, september 2022.

digiüleminekut ning keskendutakse koolitusele, mille puhul mõnes riigis arvestatakse seoses võrdse juurdepääsuga koolitus- ja ümberõppeprogrammidele ka maha jäänud naistega. Tuleb märkida, et enamik liikmesriike ei ole riiklikes taaste- ja vastupidavuskavades soolise võrdõiguslikkuse toetamise meetmete raames soolist vägivalda üheks probleemiks nimetanud.

3.4. Riiklikud taaste- ja vastupidavuskavad koostati riikliku tasandi majandusliku ja sotsiaalse olukorra eelhindamise alusel, üldiselt juba kehtestatud kuluprioriteetidega, milles ei võetud arvesse soolist mõõdet ei eraldatud vahendite ega esitatud investimisprojektide sisu puhul. Algses komisjoni taaste- ja vastupidavusrahastu määruse ettepanekus ei viidatud soolisele võrdõiguslikkusele kui eesmärgile ega mainitud naisi konkreetsete toetusesaajatena. Alles hiljem, majandus- ja sotsiaalpartnerite ning kodanikuühiskonna organisatsioonide surve, võeti 2021. aasta veebruaris avaldatud määrusega riiklikes taaste- ja vastupidavuskavades kasutusele sooline mõõde. See on ka põhjus, miks soolist mõõdet ja sooteadlikku eelarvestamist ei esine kõigis riiklikes taaste- ja vastupidavuskavades, vaid ainult nendes, kus oli algselt kehtestatud soopõhine kulutuste ja investeeringute kvaliteet.

3.5. Taaste- ja vastupidavusrahastu kohaselt peavad liikmesriigid näitama, kuidas riiklike taaste- ja vastupidavuskavadega käsitletakse soolise ebavõrdsuse probleemi, kuid mõjuhindangus võetakse arvesse üksnes võetud meetmete tulemusi. Seepärast on oluline, et komisjon mõeldaks hindamisetapis kavandatud meetmete ja investeeringute tõhusust, kaasates majandus- ja sotsiaalpartnereid ning kodanikuühiskonna organisatsioone ning kasutades võrreldavaid konkreetseid näitajaid. Seni kogutud andmed ei kajasta tegelikku riigi tasandil valitsevat olukorda. Seepärast on praegu raske öelda, milline on mõnede soolise diskrimineerimise vastu võitlemise meetmete, eelkõige valdkonnaüleste meetmete mõju kuuele sambale.

3.6. Praegu ei ole taaste- ja vastupidavuskavadele eraldatud vahendite alusel võimalik saada selget ülevaadet mitte ainult taaste- ja vastupidavusrahastust, vaid ka täiendavate riiklike ja erasektori vahendite kaudu toetatud investeeringutest, mis on mõeldud üksnes soolise võrdõiguslikkuse edendamisele mitmesugustes töö ja ühiskonna valdkondades. Eraldatud vahendite koguse kindlaksmääramine on võimalik ainult rakendusetaapis.

3.7. Euroopa Komisjoni aruande kohaselt, milles käsitletakse riiklikes taaste- ja vastupidavuskavades sätestatud konkreetseid soolise võrdõiguslikkuse meetmeid, on meetmete osakaal väga erinev, ulatudes Rootsi eraldatud 11 %-st kuni Horvaatia eraldatud vähem kui 1 %-ni, kusjuures paljude riikide puhul on see alla 2 %. Samal ajal tuleks arvesse võtta riiklikes taaste- ja vastupidavuskavades sätestatud kaudsete meetmete mõju ning samuti taasterahastu „NextGenerationEU“ vahenditega, nagu React-EU ja Euroopa Maaelu Arengu Põllumajandusfond, ette nähtud ning riiklike taaste- ja vastupidavuskavasid täiendavate otsuste ja kaudsete meetmete mõju.

3.8. Euroopa Komisjoni aruande ja EIGE kogutud esmase teabe põhjal kujunev pilt on riikide lõikes killustatud ja ebahühtlane. Kõigil riikidel ei ole soo järgi rühmitatud andmeid, kuigi Euroopa Komisjon on neid nõudnud, et ta saaks teatavate ühiste andmete alusel korrapäraselt ja õigeaegselt aru anda riiklikes taaste- ja vastupidavuskavades soolise võrdõiguslikkusega seotud kulutuste kohta.

3.9. Kuna riiklike taaste- ja vastupidavuskavade koostamise ajal ei olnud kõikides liikmesriikides põhjalikud soolised analüüsid kättesaadavad, puudub hinnang meetmete mõju kohta täiendavale kvaliteetsel tööühikule ning kvalifitseeritud töökohtadele. Sooline võrdõiguslikkus oli 14 riigis läbiv üldpõhimõte,⁽⁸⁾ kuid ainult Hispaania märkis soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamist kogu riiklikus reformikavas. Itaalia on kehtestanud soolist võrdõiguslikkust edendavad erimeetmed ja hinnanud meetmete mõju ka tööühikule suurenemisele, kuid endiselt valmistab muret meetmete tegelik tõhusus ja sekkumiste kvaliteet⁽⁹⁾. Teistes riikides on soolise võrdõiguslikkuse edendamiseks kavandatud kaudseid meetmeid, nagu investeeringud töö- ja eraelu ühitamisse, investeeringud hooldusteenustesse, STEM-valdkonna koolituse edendamine ning töö- ja koolitustingimuste parandamine, millel on mõju keskpikas ja pikas plaanis, kuid mida ei saa praegu kvantifitseerida. Lisaks nendele investeeringutele on osa liikmesriike näinud ette otseseid meetmeid, nagu värbamistoetused ja naisettevõtluse edendamise vahendid.

⁽⁸⁾ Vt joonealune märkus 1.

⁽⁹⁾ Vt joonealune märkus 6.

3.10. Osa riike on pööranud erilist tähelepanu sootadlikele hangetele, ⁽¹⁰⁾ kehtestades naiste ja noorte töölevõtmise tingimuslikkuse meetmed riiklike lepingute puhul, mis on sõlmitud riiklike taaste- ja vastupidavuskavade vahenditega. Soovitatav oleks reguleerida rakendusametitele suunatud avalikke pakkumismenetlusi, märkides sõnaselgelt soolise võrdõiguslikkuse eesmärgid.

3.11. Selles valdkonnas on uuenduslikud riiklikud taaste- ja vastupidavuskavad vastu võtnud näiteks Hispaania, Itaalia ja Prantsusmaa. Hispaania riiklikus taaste- ja vastupidavuskavas on võetud oluline kohustus, et kõigil avalikel haldusmenetlustel peab olema sooline perspektiiv. Itaalia riiklikus taaste- ja vastupidavuskavas on kehtestatud sellest kavast rahastatavate lepingute puhul võrdsete võimaluste suunised, mis näevad ette preemiameetmete ja näidisklauslite kohaldamise konkursiteadetes, mis on diferentseeritud vastavalt projekti valdkonnale, liigile ja laadile, kohustusega reserveerida 30 % lepingu rakendamisega seotud värbamistest alla 36-aastastele noortele ning naistele, samuti kohustusega sertifitseerida ettevõtjate poolt soolist võrdõiguslikkust. Prantsusmaa riiklikus taaste- ja vastupidavuskavas kehtestati aga ettevõtjatele uued näitajad, et arvutada tööalast võrdõiguslikkust ja edusamme asjakohase tegevuskava kaudu, samas kui Iirimaa ja Horvaatia riiklikes taaste- ja vastupidavuskavades premeeritakse rahaliselt ettevõtjaid, kes võtavad kasutusele soolise võrdõiguslikkuse edendamise kriteeriumid ⁽¹¹⁾.

3.12. Euroopa Komisjoni 2022. aasta juuli aruandest nähtub, et arutelud majandus- ja sotsiaalpartnerite ning kodanikuühiskonna organisatsioonidega riiklike taaste- ja vastupidavuskavade ettevalmistamise ajal olid väga tagasihoidlikud ja juhuslikud. Sotsiaalvaldkonna sidusrühmad ja muud kodanikuühiskonna organisatsioonid väljendavad suurt muret osalemise pärast meetmete rakendamise ja järelevalve etapis. Eelkõige leiavad soolise võrdõiguslikkuse eksperdid, ⁽¹²⁾ et ilma usaldusväärsete, võrreldavate, sihipäraste ja soo järgi rühmitatud ning eelkõige kvaliteetsete, eri valdkondi ja sektoreid hõlmavate andmeteta on raske hinnata meetmete mõju. Komitee soovib tungivalt, et nii ELi institutsioonid kui ka riiklikud ja piirkondlikud asutused kaasaksid sotsiaalpartnereid ja võrdsete võimaluste edendamise tegevavaid kodanikuühiskonna organisatsioone tihedamalt riiklike taaste- ja vastupidavuskavade rakendamisse, hindamisse ja järelevalvesse.

4. Riiklike taaste- ja vastupidavuskavade konteksti hindamine

4.1. Komitee rõhutab, kui oluline on rakendada ÜRO kestliku arengu tegevuskava aastani 2030, mille 17 eesmärgi hulgas on ka soolise võrdõiguslikkuse saavutamine, ning taotleda Euroopa Komisjoni teatises „Võrdõiguslik liit: soolise võrdõiguslikkuse strateegia 2020–2025“ ⁽¹³⁾ seatud eesmärgid, mis seonduvad võrdse osalemisega eri majandussektorites ja soolise palgalõhena.

4.2. Soolise võrdõiguslikkuse strateegia hõlmab poliitikat ja meetmeid, millega võideldakse diskrimineerimise ja ebavõrdsuse kõigi vormide vastu, sealhulgas seoses LGBTIQ kogukonnaga, ⁽¹⁴⁾ ning see peab olema riiklike taaste- ja vastupidavuskavade rakendamise lähtepunkt. Komitee rõhutab, et oluline on rakendada kõigi osapooltega ühiselt võtmetähtsusega meetmeid, mille eesmärk on tagada võrdne osalemine ja võrdsed võimalused tööturul, vähendada soolist palgalõhet võrdsete rollide puhul ja juurdepääsu puudumist juhtivatele ametikohtadele ning saavutada sooline tasakaal

⁽¹⁰⁾ Sootadlike hanked on uuenduslik strateegia, mille komisjon on kasutusele võtnud, et toetada võrdõiguslikkust edendavaid investeeringuid, kehtestades konkreetseid sootundlike nõudeid või kriteeriume hankes osalemiseks või lepingu sõlmimise kriteeriume, mis hõlmavad sotsiaalseid parameetreid. Sootadlike hangete eesmärk on suurendada soolist võrdõiguslikkust tööturul, parandada naiste esindatust juhtivatel ametikohtadel ja vähendada palgalõhet.

EIGE 2022. aastal avaldatud aruandes „Gender-responsive public procurement: the key to fair and efficient public spending in the EU“ selgitatakse, kuidas riigihanked saavad suunata ja toetada soolist võrdõiguslikkust ning parandada avaliku sektori kulutuste tulemuslikkust ja kvaliteeti, kirjeldades juhtumiuuringuid ja andes soovitusi.

⁽¹¹⁾ EIGE analüüsist kogutud andmed, vt joonealune märkus 1.

⁽¹²⁾ Euroopa Parlamendi 2022. aasta aprillis avaldatud ülevaade „Gender equality in the Recovery and Resilience Facility“, milles väljendatakse muret, mis põhineb mitmel teaduskeskuste ja ülikoolide riiklikul tasandil tehtud uuringul.

⁽¹³⁾ Euroopa Komisjoni 5. märtsi 2020. aasta teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele (COM/2020/152 final).

⁽¹⁴⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele „Võrdõiguslikkuse liit: LGBTIQ-inimeste võrdõiguslikkuse strateegia 2020–2025““ (COM(2020) 698 final) (ELT C 286, 16.7.2021, lk 128).

otsuste tegemisel ja poliitikas. Komitee kutsub üles kiiresti vastu võtma ja rakendama töötasude läbipaistvuse direktiivi, ⁽¹⁵⁾ milles käsitletakse riikliku tasandi vahendeid ja meetmeid lõhe käsitlemiseks ja kõrvaldamiseks, ning nõuab põhjuste ja vastutuse hoolikat jälgimist.

4.3. Naiste tööturul osalemise parandamise eesmärki tuleb käsitleda struktuursel ja terviklikul viisil, võttes arvesse majanduslikke, hariduslikke, geograafilisi, sotsiaalseid ja kultuurilisi muutujaid, seda ka kaugetes ja maapiirkondades. Sellega seoses tuleks kasutada integreeritud käsitust, mis ühendab kõigi Euroopa, riiklike ja piirkondlike asutuste panuse, ning näha ette tõhusad mehhanismid kõigi osalejatega eri tasanditel sotsiaaldialoogi pidamiseks.

4.4. Selleks et suurendada naiste osalemist tööturul, märgib komitee tungivat vajadust, et kõik liikmesriigid rakendaksid võimalikult kiiresti töö- ja eraelu tasakaalu käsitlevat Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi (EL) 2019/1158, ⁽¹⁶⁾ millega kehtestatakse eeskirjad perepuhkuse ja töötajate paindliku töökorralduse kohta ning edendatakse hoolduskohustuste õiglast jagamist vanemate vahel, aidates seeläbi kõrvaldada takistusi, mis ei võimalda perekondadel teha vaba valikut emaduse ja vanemluse kasuks.

4.5. Euroopa poolaasta raames esitatud 2019. ja 2020. aasta riigipõhised soovitused soolise ebavõrdsuse vähendamiseks võetavate meetmete kohta on ajendanud mitut liikmesriiki lisama oma riiklikesse taaste- ja vastupidavuskavadesse soolise mõõtmise, ⁽¹⁷⁾ kuid kahjuks on riikide lõikes meetmete raamistik killustunud.

4.6. Pandeemia ja selle naistele avalduva mõju tagajärjel on riigipõhised soovitused olnud harvad ja juhuslikud. 2022. aastal esitati ainult kolmele riigile – Austria, Saksamaa ja Poola – riigipõhised soovitused naiste tööturul osalemise ja lastehoiuteenuste toimimise kohta ning ülejäänud 22 riigile esitati riigipõhised soovitused ebasoodsas olukorras olevate rühmade kohta, ⁽¹⁸⁾ mille tulemusel võeti naiste tööhõivet või staatust puudutavaid kaudseid meetmeid, mida on raske kvantifitseerida. Komitee märgib, et võttes arvesse andmeid COVID-19 kriisi mõju kohta naiste majanduslikule ja sotsiaalsele olukorrale, oleks olnud soovitatav koostada konkreetset soolist võrdõiguslikkust käsitlevad riigipõhised soovitused, et nõuda riiklikes taaste- ja vastupidavuskavades sidusat eelplaneerimist, sealhulgas sihipäraste investeeringutega.

4.7. EIGE rõhutab mitmes aruandes perekondlike kohustuste ebavõrdset jaotumist, eriti seoses lastehoiu ning eakate ja puuetega inimeste pikaajalise hoolduse osas ⁽¹⁹⁾. Need kohustused on üks peamisi põhjuseid, miks naiste tööturul osalemise määr on madal ⁽²⁰⁾. Liikumispirangute ja koolide sulgemise tõttu on olukord veelgi halvenenud. Sellega seoses tuleks märkida, et paljudes riiklikes taaste- ja vastupidavuskavades tunnistatakse tasustamata hooldusteenuste ning töö- ja eraelu tasakaalustamise meetmete vahelist seost ning on võetud konkreetseid meetmeid eelkõige lastehoiuteenuste parandamiseks ⁽²¹⁾.

4.8. Need teenused tuleb teha kättesaadavaks ka vähem jõukatele leibkondadele, vaadates läbi hinnakriteeriumid, et hõlbustada nende kasutamist kõigile. Erilist tähelepanu tuleks pöörata kogupäevakooli mudeli edendamisele kõikide tasandite koolides, nii koolitöö kui ka koolivälise tegevuse kaudu, ja lisateenuste rakendamisele lasteaias, näiteks koolipäevaeelne ja -järgne hoid, ning tüdrukutele ja poistele mõeldud suvelaagrite avaliku pakkumise suurendamisele. Need on kaudsed meetmed, mille puhul tuleb leida kindlad ja püsivad investeerimiskanalid, mida kahjuks ei ole riiklikes taaste- ja vastupidavuskavades keskpikas ja pikas plaanis vahendite kavandamisse hõlmatud.

⁽¹⁵⁾ Töötasude läbipaistvust käsitleva direktiivi ettepaneku üle peetakse praegu kolmepoolseid läbirääkimisi.

⁽¹⁶⁾ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20. juuni 2019. aasta direktiiv (EL) 2019/1158, milles käsitletakse lapsevanemate ja hooldajate töö- ja eraelu tasakaalu ning millega tunnistatakse kehtetuks nõukogu direktiiv 2010/18/EL (ELT L 188, 12.7.2019, lk 79).

⁽¹⁷⁾ Euroopa Parlamendi raport, „Country Specific Recommendations and Recovery and Resilience Plans – Thematic overview on gender-related issues“, mis avaldati oktoobris 2021.

⁽¹⁸⁾ Vt joonealune märkus 14.

⁽¹⁹⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Puuetega inimesi ja eakaid hooldavad pereliikmed: pandeemia ajal plahvatuslikult kasvanud nähtus“ (omaalgatuslik arvamus) (ELT C 75, 28.2.2023, lk 75), milles esitatakse olulisi meetmete soovitusi.

⁽²⁰⁾ EIGE aruanne „Gender Mainstreaming: gender stakeholder consultation“, mis avaldati 2019. aastal.

⁽²¹⁾ Vt joonealune märkus 1.

4.9. Komitee soovib, et tööhõivekeskuste töötajaid koolitatakse soolise mõõtme teemal, et arendada ja levitada soostereotüüpideta kultuuri. Samal ajal on oluline edendada partnerlust ettevõtjate ning tööhõives ja koolituses osalevate töötajate vahel, et edendada naiste integreerimist sektoritesse, kus töötavad peamiselt mehed.

4.10. Komitee toetab mõtet pidada esmatähtsaks stiimuleid ettevõtjatele, kes võtavad naisi tööle aktiivse poliitika raames, pakkudes stabiilseid töölepinguid ja häid töötingimusi. Lisaks on oluline anda stiimuleid ettevõtluse edendamiseks ja toetamiseks, muu hulgas sihipärase toetuse kaudu finants- ja juhtimiskoolituste korraldamiseks ning rahastamisvahendite juurdepääsu tagamiseks ⁽²²⁾.

5. Konkreetsed hinnangud

5.1. Kriis on naisi tugevalt tabanud ning nad on sageli sunnitud võtma vastu ka madalama kvalifikatsiooniga töökohti. Peale selle esineb naistöötajate seas üha sagedamini mittevabatahtlikku osaaajatööd. Selle suundumuse ümberpööramiseks ja naiste tööturul osalemise suurendamiseks ning kvaliteetse ja kvalifitseeritud tööhõive edendamiseks on esmatähtis tugevdada riiklikes taaste- ja vastupidavuskavades otseseid ja kaudseid meetmeid.

5.2. Soolise ebavõrdsuse vähendamiseks soovitab komitee kavandada riiklikud taaste- ja vastupidavuskavad kooskõlas kõigi teiste ELi vahendite ja programmidega ja neid täiendades, alustades ühtekuuluvusvahenditest ja -programmidest.

5.3. Praeguste sooliste erinevuste ja ebavõrdsuse tõttu ei ole avaliku sektori poliitika sooneutraalne, mistõttu on oluline, et kõik asutused, nii Euroopa, riiklikud kui ka kohalikud, võtaksid maksupoliitikat täiendava dokumendina kasutusele sooteadliku eelarvestamise. Sel eesmärgil soovitab komitee, et sooteadlik eelarvestamine oleks Euroopa poolaasta etapis kohustuslik ⁽²³⁾.

5.4. Komitee hoiatab, et taaste- ja vastupidavusrahastu võib praegu kavandatud kujul mõnes tootmissektoris, nagu rohe- ja digisektor, erinevusi suurendada. Kuigi sooline võrdsuslikkus on valdkonnaülene prioriteet, on oht, et ilma konkreetsete ja mõõdetavate meetmeteta naiste tööhõive edendamiseks, sealhulgas kõrge kvalifikatsiooni osas sektorites, kus naiste tööhõive on kõrge, suureneb sooline tööhõivelõhe veelgi, mis võib kaasa tuua naiste edasise segregatsiooni vähem tasustatud tegevusaladele.

5.5. Riiklikud taaste- ja vastupidavuskavad peaksid sisaldama võrreldavaid näitajaid, et mõõta edusamme palgavõrdsuse, sektoripõhise tööturule juurdepääsu, töö- ja hooldusaja ühitamise, sooduslaenu ning naisettevõtluse ja naiste füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsemise edendamise stiimulite osas.

5.6. Naiste tähtajatult töölevõtmise stiimuleid tuleb eelistada muudele stiimulitele ning need tuleks riigiabi nimekirjast välja jätta.

5.7. Töö- ja hooldusaja ühitamise parandamine on üks peamisi eesmärke, et naiste potentsiaali töömaailmas täielikult ära kasutada ja parandada ettevõtete tootlikkust. Sellega seoses peab komitee esmatähtsaks investeerida vahendeid töö- ja hooldusaja ühitamise teenustesse, nii pakkudes lasteaeajades lisateenuseid ja edendades 0–3-aastaste laste haridusteenuste järkjärgulist tasuta osutamist väikese sissetulekuga leibkondadele kui ka suurendades investeringuid pikaajaliste hooldusteenuste rakendamiseks.

5.8. Töö- ja hooldusaja ühitamise teenuste eesmärkide saavutamist peab toetama kvalifitseeritud töötajate värbamine ja kõigi nende teenuste osutajate, kes praegu on valdavalt naised, täiendusõpe.

⁽²²⁾ Hispaania riiklikus taaste- ja vastupidavuskavas eraldatakse 36 miljonit eurot alustavate naisettevõtjate abistamiseks; Itaalia riikliku taaste- ja vastupidavuskavaga võetakse kasutusele 400 miljonit eurot, et toetada naiste osalemist ettevõtluses. Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Soopõhine investeerimine kui Euroopa Liidus soolise võrdsuslikkuse parandamise viis“, (ELT C 100, 16.3.2023, lk 16), milles esitatakse ettepanekuid naisettevõtlusse investeerimise soodustamiseks.

⁽²³⁾ Euroopa Komisjoni aruteludokument „Gender Budgeting Practices: Concepts and Evidence“, mis avaldati juunis 2022.

5.9. Komitee juhib tähelepanu sellele, et oluline on laiendada naiste töölevõtmise boonussüsteemi kõikidele riigihangetele, et toetada ettevõtjaid, kes kohustuvad looma stabiilseid töökohti, tugevdama sotsiaalset kaasatust ja vähendama soolist tööhõivelõhet.

5.10. Sooline ebavõrdsus reaalarvutustes on väga suur ja juurdunud juba kõige varasematest haridustasemetest alates. Kahjuks on vaid mõnes riiklikus taaste- ja vastupidavuskavas kehtestatud meetmeid naiste osaluse suurendamiseks tehnika- ja teadusasutustes ning ülikoolide teadus- ja tehnikaõpingutes (STEM). Seepärast on vaja konkreetseid investeeringuid koolituskavadesse, et julgustada tütarlapsi astuma teadusmaailma ning osalema teadus- ja arendustegevuses, samuti investeeringuid ja uusi toetusviise sihtprojektidele, et tagada naiste osaluse suurendamine uuendustegevuses. Need meetmed avaldavad positiivset mõju keskpikas ja pikas plaanis ning seepärast tuleks neid kavandada strateegiliselt.

5.11. Komitee peab oluliseks tegutseda ka maksuküsimustes, sealhulgas komisjoni juhiste kohaselt⁽²⁴⁾ ja riiklike õigusaktide alusel, kergendades väikese sissetulekuga leibkondades teise palgasaaja (kelleks sageli on naine) maksukoormust. Samuti on oluline kergendada vaesemate üksikvanemaga leibkondade maksukoormust.

5.12. Lisaks riiklikes taaste- ja vastupidavuskavades sätestatud meetmetele teeb komitee strateegilise toetusmeetmena ettepaneku soolise võrdsuse kohustuslikuks sertifitseerimiseks, et vähendada soolist ebavõrdsust ja parandada naiste töötingimusi, võidelda soolise vägivalga vastu,⁽²⁵⁾ levitada nutikat töötamist sotsiaalpartneritega peetavate läbirääkimiste kaudu ning aktiveerida rasedus ja sünnituspuhkuselt naasvate naiste vabatahtlik tasustatud osajätöö riiklike tavade ja õigusnormide alusel.

5.13. Komitee hindab komisjoni poolt aruandes kasutatud käsitusviisi, mis näeb ette riikide taaste- ja vastupidavuskavade meetmete järelevalve võrdsuse seisukohast. On oluline, et komisjoni missioonid eri liikmesriikides keskenduksid konkreetsetele soolise võrdsuse meetmetele, tagades läbipaistvate ja kättesaadavate andmete haldamise.

5.14. Komitee soovib majandus- ja sotsiaalpartnerite ning kodanikuühiskonna täielikku kaasamist riiklike taaste- ja vastupidavuskavade rakendamisse, järelevalvesse ja hindamisse, sealhulgas spetsiaalsete Euroopa ja riigi tasandi kooskõlastusasutuste kaudu, et edendada soolise võrdsuse algatuste koordineeritud kavandamist.

Brüssel, 14. detsember 2022

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee
president
Christa SCHWENG

⁽²⁴⁾ Vt joonealune märkus 10.

⁽²⁵⁾ Liikmesriike on kutsutud üles ratifitseerima ILO konventsiooni nr 190 vägivalga ja ahistamise kohta töömaailmas, mille on seni ratifitseerinud ainult kaks Euroopa riiki.

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Soopõhine investeerimine kui Euroopa Liidus soolise võrdõiguslikkuse parandamise viis“

(omaalgatuslik arvamus)

(2023/C 100/03)

Raportöör: **Ody NEISINGH**

Kaasraportöör: **Maria NIKOLOPOULOU**

Konsulterimistaotlus	20.1.2022
Õiguslik alus	kodukorra artikli 52 lõige 2 – omaalgatuslik arvamus
Vastutav sektsioon	tööhõive, sotsiaalküsimuste ja kodakondsuse sektsioon
Vastuvõtmine sektsioonis	23.11.2022
Vastuvõtmine täiskogus	14.12.2022
Täiskogu istungjärk nr	574
Hääletuse tulemus	
(poolt/vastu/erapooletuid)	172/6/7

1. Järeldused ja soovitused

1.1. Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee on veendunud, et kui mehed ja naised teevad koostööd ning kui luuakse viljakas pinnas naiste ettevõtlusele ning asjakohased finants- ja õiguslikud vahendid, nagu sooteadlik eelarvestamine, siis suudame luua ELis ja liikmesriikides kaasava finantsökosüsteemi ning liikuda kiiremini soolise võrdõiguslikkuse suunas.

1.2. Soolise aspekti arvestamise jaoks on olulised andmed, mõjuhinnangud ja ühised näitajad. Liikmesriikide ja ELi tasandi institutsioonide andmed ja näitajad vajavad ühtlustamist, et neist oleks kasu soolise ebavõrdsuse vähendamisel. Komitee rõhutab, et EL peaks Euroopa investeerimiskontekstis koguma sooliselt eristatud andmeid ja integreerima need iga-aastasessse soolise võrdõiguslikkuse indeksisse.

1.3. Naisettevõtluse kasvu kiirendamiseks tulevikus tasub uurida äriinglite, alginvesteeringute ja nn tagasiandmise ringi (*circle of giving back*) rolli.

1.4. Komitee on veendunud, et kui parandada naiste positsiooni juurdepääsul rahalistele vahenditele, toob see kaasa positiivse edasikanduva mõju, mille tulemuseks on paremad finantsalased ja sotsiaalsed tulemused.

1.5. Komitee on seisukohal, et naisettevõtlusele viljaka pinnase loomiseks on oluline pakkuda naistele rohkem võimalusi võrgustike loomiseks ja koolitusteks ning mentorlusprogramme. Lisaks rõhutab komitee hariduse tähtsust soostereotüüpide lõhkumisel, sealhulgas selliste stereotüüpsete ideede lõhkumisel, mille kohaselt ettevõtjad on meessoost, ning sellise ettevõtluskultuuri loomisel, mis annab naistele võimaluse mõelda suurelt.

1.6. Komitee soovib liikmesriikidel tagada naisettevõtjatele juurdepääsu rasedus- ja sünnitushüvitistele ning vanemapuhkusele kooskõlas põhimõtetega, mis on sätestatud nõukogu soovitusel, milles käsitletakse töötajate ja füüsilisest isikust ettevõtjate juurdepääsu sotsiaalkaitsele.

1.7. Komitee rõhutab, et liikmesriigid peaksid juba varakult alustama tütarlastes huvi tekitamist STEM-valdkondade vastu, toetama naisettevõtjaid ja naissoost eeskujusid nendes valdkondades ning investeerima programmidesse, mille eesmärk on panna keskkoolis õppivad tütarlapsed huvituma STEM-valdkondadest.

1.8. Komitee soovib arvestada soolise aspektiga sotsiaalmajanduse tegevuskavas, pakkudes naistele mõeldud meetmeid, ning säilitada soolise perspektiivi kriteeriumina ELi ja riiklike vahendite eraldamisel ja riigihangetes, et meelitada rohkem andekaid naisi tööturule ja neid seal hoida.

1.9. Komitee teeb ettepaneku, et avaliku sektori vahendite saamise üks kriteerium peaks olema töökollektiivi mitmekesisus, pöörates erilist tähelepanu naiste osakaalule. Oluline on kehtestada konkreetsed standardid, et vältida valeandmete esitamist soolise mitmekesisuse kohta (nn *purplewashing*)⁽¹⁾.

1.10. Komitee soovib, et keskpikas perspektiivis peaksid kõik Euroopa ametiasutused ja liikmesriigid kasutama eelarvemenetluse kõigis etappides sooteadliku eelarvestamise vahendeid. Selleks et määrata kindlaks valdkonnad, millele tuleks eelarvevahendeid eraldada, on muu hulgas vaja kodanikuühiskonna osalemist ja sotsiaaldialoogi.

1.11. Alateadlik kallutatuse on finantssektoris visa püsima ja seepärast on olulised teadlikkuse suurendamise kampaaniad ning alateadliku kallutatuse alased koolitused investoritele ja valikukomisjonidele. Lisaks nendib komitee, et kõigi Euroopa finantseerimisametuste valikukomisjonide koosseisudes tuleks saavutada nii ruttu kui võimalik sooline tasakaal, et vältida kallutatust, mis lähtub põhimõttest „sarnane eelistab sarnast“, ning samuti tuleks neid alateadliku kallutatuse teemal koolitada.

1.12. Komitee soovib komisjonil avaldada ELi aastaelarve soolise mõju hinnangu ja esitada see eelarve lisas. Samuti soovib komitee komisjonil luua rakkerühma, mis osaleks läbirääkimistel ning kooskõlastaks ELi soolise aspekti arvestamise eesmärgid ja lisaks need järgmisse mitmeaastasesse finantsraamistikku (2028–2034) ja käimasoleva mitmeaastase finantsraamistiku (2021–2027) vahehindamisse⁽²⁾.

1.13. Komitee kutsub üles muutma ELi vahendid naisorganisatsioonidele kättesaadavamaks, lihtsustades menetlusi ja andes toetusi nende põhitegevuseks.

1.14. Lõpetuseks nõuab komitee, et Euroopa Komisjon ja ELi institutsioonid esitaksid kaugelepeürgiva käsitluse sooteadliku eelarvestamise ja soopõhise investeerimise kohta, sealhulgas konkreetsed eesmärgid rahalisi vahendeid saavate naiste arvu kohta, konkreetsed peamised tulemusnäitajad, õigusaktid, ajakohastatud kriteeriumid ja (edasiarendatud) programmid naisettevõtluse edendamiseks ja naiste rahastamisvõimaluste parandamiseks (nt naistele mõeldud sihtotstarbelised toetused, naiste (kaas)omandis olevate fondide usaldusosanike sihtotstarbeline rahastamine, laenu tagatised või mikrorahastamine, kaasinvesteeringusplatvormid, soopõhised võlakirjad või mikrolaenu).

2. Üldised märkused

2.1. Soolise aspekti arvestamine on Euroopa Liidu (EL) üks põhieesmärk, mis on kooskõlas nii Euroopa Liidu lepingu artikliga 2 kui ka Euroopa Liidu toimimise lepingu artikliga 8. Hoolimata nendest õiguslikest kohustustest tagada naiste ja meeste võrdsuslikkus, on edusammud soolise aspekti tõhusal arvestamisel, eelkõige rahastamise ja eelarve osas, olnud aeglased.

2.2. Käesolevas arvamuses soovitakse rõhutada ettevõtluse, avaliku ja erasektori investeeringute ning eelarvestamise probleeme ja võimalusi seoses soolise võrdsuslikkusega ning kutsuda ELi institutsioone ja liikmesriike üles looma kaugelepeürgivat käsitlust soopõhise investeerimise ja sooteadliku eelarvestamise kohta. Sellele keskendumine avaldab positiivset mõju kahe kestliku arengu eesmärgi saavutamisele: sooline võrdsuslikkus (5. eesmärk) ja ebavõrdsuse vähendamine (10. eesmärk). Samuti on oluline tunnistada, et soolise võrdsuslikkuse saavutamiseks on vaja, et nii naised kui ka mehed teeksid koostööd võrdsuslikkuse edendamisel.

⁽¹⁾ *Purplewashing* tähendab, et jätame mulje, nagu oleksime soolise võrdsuslikkuse valdkonnas väga aktiivsed, kuid tegelikkuses oleme maha jäänud (võrreldav rohepesuga (*greenwashing*) kestlikkuse kontekstis).

⁽²⁾ D'Alfonso, A. (2021), „Multiannual financial framework for the years 2021 to 2027“ (europa.eu), Euroopa Parlamendi uuringuteenistuse ülevaade, PE 637.979, Euroopa Parlamendi uuringuteenistus. „Euroopa Komisjon tegi ettepaneku korraldada mitmeaastase finantsraamistiku toimimise kohustuslik vahehindamine, mis tuleb lõpetada 2023. aasta detsembriks“, lk 8.

2.3. Euroopa Komisjoni andmetel on ligikaudu 52 % kogu Euroopa elanikkonnast naised, kuid nad moodustavad vaid 34,4 % füüsilisest isikust ettevõtjatest ja 30 % iduettevõtjatest ⁽³⁾.

2.4. Peaaegu 92 % kogu Euroopasse investeeritud riskikapitalist voolab üksnes meeste asutatud töökollektiividele. Mis puudutab rahastamist, siis varastes etappides eraldatakse ainult 1 % rahalistest vahenditest naiste juhitavatele ettevõtetele ning hilisemates etappides ei tõuse see määr kunagi üle 30 %, kuigi naiste asutatud ja mõlema soo esindajatest koosnevate kollektiivide tulemused on paremad kui meeste asutatud kollektiividel ⁽⁴⁾ ⁽⁵⁾ ⁽⁶⁾ ⁽⁷⁾.

2.5. 2017. aasta märtsis teavitas OECD, et kõigis riikides, välja arvatud Ameerika Ühendriikides, Mehhikos, Kreekas ja Indoneesias, on naistel väiksem tõenäosus saada juurdepääs ettevõtluse alustamiseks vajalikule rahastamisele, kui seda on meestel. Sellist soolist ebavõrdsust võib seostada asjaoluga, et naistel on vähem kogemusi tegutsemisel väga konkurentsivõimelistes ja aeglase majanduskasvuga sektorites, samuti tuleneb see sooliselt kallutatud krediidihinnangutest ja soolisest stereotüüpiseerimisest investeeringute hindamisel. Naisi takistab sageli ka piiratum juurdepääs põhilistele finantsteenustele (nt arveldus- ja säästukontod) ⁽⁸⁾. Lisaks on füüsilisest isikust ettevõtjatest naised tõenäolisemalt kui füüsilisest isikust ettevõtjatest mehed sunnitud laenuvõtmisest loobuma.

2.6. Euroopa Komisjoni soolise võrdõiguslikkuse strateegia 2020–2025 kohaselt on ainult iga kümnes otsustaja riskikapitaliettevõtetes ja börsivälistes ettevõtetes investeerivates ettevõtetes naine, kuigi mõnes soolise võrdõiguslikkusega arvestavas erasektori fondis on 72 % naisosanikke. Tulemused näitasid, et keskmiselt 85 % riskikapitaliettevõtete täisosanikest on mehed ja vaid 15 % naised. Kui naised on osanikud, on nad tavaliselt osanikud väiksemates fondides.

2.7. COVID-19 pandeemia on suurendanud soolist ja majanduslikku ebavõrdsust. On selgelt näha, et koroonaviirus on sotsiaalsetes ja majanduslikes aspektides mõjutanud eri sugupooli erinevalt. COVID-19 pandeemia on jätnud jälje ka naiste juurdepääsule rahastamisele. Euroopas vastavad andmed puuduvad, kuid Ameerika Ühendriikides täheldati, et juba eelnevalt olemas olnud sooline ebavõrdsus naiste juhitavate idufirmade riskikapitali rahastamisel on veelgi suurenenud ⁽⁹⁾.

2.8. Teadlikkus soopõhistest investeeringutest kasvab jätkuvalt kogu maailmas. Euroopa investeeringute ökosüsteem on naisettevõtjate ja ettevõtete naisasutajate jaoks siiski endiselt killustatud ning sellel puudub süsteemne ja strateegiline keskendumine soolisele aspektile ⁽¹⁰⁾. Konkreetseid fonde soolise võrdõiguslikkuse toetamiseks napib ja asjaomastel algatustel ei õnnestu suurendada naisettevõtjate arvu. Ligikaudu 50 % Euroopa Liidu rahalistest vahenditest tuleb maksumaksjate rahast. Ühised jõupingutused ELi tasandil, et luua soopõhise ja võrdsema rahastamise ökosüsteem koos toetusega kogu ettevõtte loomise protsessi vältel võib aidata saavutada konsensust ja ületada muutuste ees seisvaid takistusi.

2.9. Kui räägime soopõhisest investeerimisest, peame olema teadlikud sellest, et olemas on ka ebavõrdsust muudel alustel, mis mõjutavad veelgi juurdepääsu rahastamisele. Võtame näiteks puudega naised, madala sotsiaal-majandusliku staatusega naised, noored naised, rändetaustaga naised, teistsuguse seksuaalse sättumusega naised, teisest rassist naised jne.

⁽³⁾ https://www.eib.org/attachments/thematic/why_are_women_entrepreneurs_missing_out_on_funding_en.pdf

⁽⁴⁾ Eurostat ja Euroopa Komisjon, „The State of European Tech 2020“, Atomico (2020).

⁽⁵⁾ „Why are women entrepreneurs missing out on funding? Reflections and considerations“, kokkuvõte (eib.org).

⁽⁶⁾ „Funding women entrepreneurs: How to empower growth“, 2020.

⁽⁷⁾ <https://europeanwomeninvc.idcinteractive.net/8/>

⁽⁸⁾ COSME programmi projektikonkurss „Encouraging community building around the issue of women entrepreneurship – Management and running of the WEgate platform“.

⁽⁹⁾ „Women-Led Startups Received Just 2,3 % of VC Funding in 2020“ (hbr.org).

⁽¹⁰⁾ UN Women (2021) Investment with a gender lens in Europe.

3. Konkreetsed märkused

3.1. Komitee on veendunud, et kui parandada naiste positsiooni juurdepääsul rahalistele vahenditele, toob see kaasa positiivse edasikanduva mõju, mille tulemuseks on paremad finantsalased ja sotsiaalsed tulemused. Kui otsuseid langetavad naissoost riskikapitalistid, on tõenäosus kaks korda suurem, et nad investeerivad naiste asutatud kollektiividesse, suurendades seega naiste tööhõivet. Naiste asutatud idufirmades töötab 2,5 korda rohkem naisi. Ettevõtted, mille asutaja ja ka juht on naine, võtavad tööle kuus korda rohkem naisi ⁽¹¹⁾.

3.2. Väga oluline on koguda andmeid, et hinnata praegust olukorda ja töötada välja strateegiad edusammude tegemiseks. Selles suunas tehtud pingutustest hoolimata on olukord selline, et Euroopa Komisjon, nõukogu, OECD, EuroStat ja Euroopa Soolise Võrdõiguslikkuse Instituut (EIGE) koguvad küll andmeid erinevate sooliste aspektide kohta, kuid need vajavad ühtlustamist, et neist andmetest oleks kasu soolise ebavõrdsuse vähendamisel. Asjakohaste andmete kogumine peab olema liikmesriikidele kohustuslik. Kasutatavad meetodid ja parameetrid tuleks koondada, et luua terviklik käsitlus ja olla suuteline kasutama lisaandmeid (sotsiaalne, etniline, interseksionaalne kallutatus jne), et võimaldada edusammude ja poliitika jälgimist ja hindamist. Lisaks on vaja analüütilisi uuringuid teha korrapärasemalt ja paremini. Komitee rõhutab, et EL peaks Euroopa investeerimiskontekstis koguma sooliselt eristatud andmeid ja integreerima need iga-aastasessse soolise võrdõiguslikkuse indeksisse.

3.3. Sama oluline on vaadata raha investeerimise mahtu ning äriinglite ja alginvesteeringute rolli. Uurimist väärrib ka nn tagasiandmise ring: naised, kellesse on investeeritud, kasvavad ettevõtjatena ja hakkavad suurendama omaenda investeerimiskapitali ning saavad ise äriingliteks. See võib anda positiivse tõuke naisettevõtluse kasvule tulevikus ning seda võiks arendada sihipärase edenduskampaaniate abil, mille eesmärk on parandada üldist arusaamist äriinglite võimalustest ja panusest ning anda teavet selle kohta, kuidas sellega alustada. Liikmesriigid võiksid uurida, kas seda saaks toetada ka maksusoodustustega.

3.4. Komitee leiab, et soolise aspekti arvestamine ELis saavutatakse soolise võrdõiguslikkuse aktiivse edendamisega kõigi poliitikameetmete kujundamisel ja otsuste langetamisel, sh sotsiaal- ja ühtekuuluvuspoliitikas, ELi konkurentsipoliitikas ning ELi eelarve kasutamisel. Selleks puuduvad endiselt vajalikud eeltingimused, nagu ka tõhus järelevalve rakendamise ajal, et vajaduse korral poliitikameetmeid korrigeerida. Kuna me teame, et COVID-19 mõju ei ole sooneutraalne, siis kordab komitee oma üleskutset kõigi tasandite poliitikakujundajatele järgida soolise aspekti arvestamise põhimõtet ja lisada soolise võrdõiguslikkuse aspekt kõikidesse otsustesse, sealhulgas nendes, mis käsitlevad eelarvet, investeerimist, rahastamist ja riigihanket. Siia alla kuuluvad ka mitmeaastase finantsraamistiku 2021–2027 eelarvetsükkel ning taaste- ja vastupidavuskavad, mille puhul peaksid olema ette nähtud soolise mõju hinnangud, nõuetekohased siduvad näitajad ning järelevalve- ja hindamissüsteemid ⁽¹²⁾.

3.5. Euroopa Kontrollikoja hiljutises aruandes märgitakse, et komisjon pööras nende poolt kontrollitud poliitikameetmetes ja programmides vähe tähelepanu soolisele analüüsile. Neis kasutati vähe sooliselt eristatud andmeid ja näitajaid ning avaldati vähe teavet ELi eelarve üldise mõju kohta soolisele võrdõiguslikkusele. Aga valdkondades, kus õiguslikud nõuded olid üksikasjalikult sätestatud, oli soolise võrdõiguslikkuse teema lisamine programmidesse lihtsam.

4. Konkreetsed meetmed

4.1. Viljaka pinnase loomine naisettevõtjatele

4.1.1. Komitee on seisukohal, et naisettevõtlusele viljaka pinnase loomiseks on oluline pakkuda naistele rohkem võimalusi võrgustike loomiseks ja koolitusteks ning mentorlusprogramme. On väga oluline, et naised looksid oma nn vanade tegijate võrgustiku vastukaaluks meessoost vanade tegijate võrgustikule, sest naiste võrgustikud on tavaliselt väiksemad ja vähem mitmekesised. Siin on oluline roll ka eeskujudel ja mentoritel: Itaalias korraldatud uuringus märkis 70 % tüdrukutest, et pärast neile eeskujuks olevate inimestega kohtumist näevad nad oma tulevikku teisiti.

⁽¹¹⁾ https://www.kauffmanfellows.org/journal_posts/women-vcs-invest-in-up-to-2x-more-female-founders

⁽¹²⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Soopõhised investeeringud riiklikes taaste- ja vastupidavuskavades“ (ELT L 100, 16.3.2023, lk 8).

4.1.2. Stereotüüpsetele ideedele ettevõtluse kohta pannakse alus juba nooremas kooliastmes. Komitee rõhutab hariduse tähtsust soostereotüüpide lõhkumisel, sealhulgas selliste stereotüüpsete ideede lõhkumisel, mille kohaselt ettevõtjad on meessoost, ning sellise ettevõtluskultuuri loomisel, mis annab naistele võimaluse mõelda suurelt. Euroopa ühiskonnas võib endiselt kohata negatiivset suhtumist naisettevõtjatesse ja -juhtidesse. Koolidel on oluline roll ka finants- ja ettevõtlussuutlikkuse suurendamisel ning neid oskusi tuleks õpetada koolides juba alates nooremast kooliastmest ning süvendada ja arendada kogu koolisüsteemi jooksul. Ettevõtlusmessid ja muud programmid, mille raames naised võiksid saada juurdepääsu stardirahale ja mis edendavad tütarlaste osalemist teaduses, oleks hea viis, kuidas julgustada naiste ettevõtlust juba varases nooruses.

4.1.3. Petturi sündroom on nähtus, mille puhul inimesed kahtlevad oma võimetes ja tunnevad, et nad ei ole piisavalt head selles, mida nad teevad. See sündroom esineb laialdaselt naisettevõtjate seas. Töö naiste võimete ja enesehinnangu suurendamise nimel kogu haridussükli vältel vähendab seda nähtust ja avab naistele arenguks rohkem väljavaateid⁽¹³⁾.

4.1.4. Väga palju takistab naisettevõtlust ajavaesus, mida naised praegu kogevad tasustamata hoolduskohustuste tõttu. Keskse tähtsusega on kultuurilised muutused, nagu partnerite jagatud vastutus majapidamistöodes ning laste ja teiste eest hoolitsemisel, ning süsteemsed meetmed, nagu taskukohane või tasuta lastehoid ja eakate hooldus. Komitee soovib liikmesriikidel tagada naisettevõtjatele juurdepääsu rasedus- ja sünnitushüvitistele ning vanemapuhkusele kooskõlas põhimõtetega, mis on sätestatud nõukogu soovitusel, milles käsitletakse töötajate ja füüsilisest isikust ettevõtjate juurdepääsu sotsiaalkaitsele⁽¹⁴⁾ ⁽¹⁵⁾.

4.1.5. Naistele mõeldud ettevõtluskoolituse programmid keskenduvad reeglina sellistele turgudele ja sektoritele, kus naised on juba hästi esindatud. On sektoreid, kus naisettevõtjate arv on väga väike, näiteks kõrgtehnoloogia valdkonnas ning teaduse, tehnoloogia, inseneeria ja matemaatika (STEM) valdkonnas. Komitee rõhutab, et liikmesriigid peaksid juba varakult alustama tütarlastes huvi tekitamist nende valdkondade vastu, toetama naisettevõtjaid ja naissoost eeskujusid nendes valdkondades ning investeerima programmidesse, mille eesmärk on panna keskkoolis õppivad tütarlapsed huvituma STEM-valdkonnast.

4.1.6. Praegu tööturul valitsev sooline tasakaalustamatus takistab ka naiste tulevasi püüdlusi. Naistel on vähem võimalusi sobiva juhtimis- ja ettevõtluskoolituse saamiseks ning vähem sääste, et panna alus oma ettevõttele. Noored naised kogevad seega rohkem takistusi ettevõtlusega alustamisel. Nende rahalisi vahendeid võib piirata ka sooline palgalõhe või õiglase töötasu puudumine. Kuna paljud rahastamisvõimalused nõuavad ettevõtjalt algseid erainvesteeringuid, leiab komitee, et soolise palgalõhe kaotamine ja tööturu soolise tasakaalustamatuse kõrvaldamine võivad avaldada positiivset mõju naiste ettevõtlusele.

4.1.7. Naised kalduvad alustama ettevõtlust kestlikes ja sotsiaalsetes valdkondades, et avaldada ühiskonnale mõõdetavat positiivset mõju ja juhtida sotsiaalset idufirmat,⁽¹⁶⁾ ⁽¹⁷⁾. Sotsiaalmajanduse kontekstis tegutsevad ettevõtted seavad oma tegevuse keskmesse kogukondade ja nende töötajate majanduslikud ja sotsiaalsed vajadused ning keskkonnakestlikkuse. Nad investeerivad heaolusse ja seavad väärtused oma äritegevuse keskmesse. Seepärast avaldab sotsiaalmajanduse projektide rahastamise suurendamine ja sotsiaalsete ettevõtete ökosüsteemide loomise edendamine positiivset mõju naiste majanduslikule emantsipatsioonile ja arengule. Samas hoogustab naisettevõtluse edendamine sotsiaalsete ettevõtete kasvu. Euroopa Komisjoni sotsiaalmajanduse tegevuskavas märgitakse, et naisettevõtjate osakaal sotsiaalses ettevõtluses on suurem kui tavaettevõtluses. Siiski puuduvad sihipärased meetmed naisettevõtluse, sealhulgas sotsiaalse ettevõtluse edendamiseks. Komitee soovib arvestada sotsiaalmajanduse tegevuskavas⁽¹⁸⁾ soolise aspektiga, esitades naistele mõeldud sihipäraseid meetmeid.

⁽¹³⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Sooline võrdõiguslikkus“ (ettevalmistav arvamus eesistujariigi Tšehhi taotlusel) (ELT C 443, 22.11.2022, lk 63).

⁽¹⁴⁾ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20. juuni 2019. aasta direktiiv (EL) 2019/1158, milles käsitletakse lapsevanemate ja hooldajate töö- ja eraelu tasakaalu ning millega tunnistatakse kehtetuks nõukogu direktiiv 2010/18/EL (ELT L 188, 12.7.2019, lk 79).

⁽¹⁵⁾ Nõukogu 8. novembri 2019. aasta soovitus, milles käsitletakse töötajate ja füüsilisest isikust ettevõtjate juurdepääsu sotsiaalkaitsele.

⁽¹⁶⁾ The Value of Investing in Female Founders (Forbes, 2019).

⁽¹⁷⁾ S&P Global uuringu andmetel, mis koguti 11 riigi investoreid küsitledes.

⁽¹⁸⁾ Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, Euroopa Ülemkogule, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide komiteele „Inimeste hüvanguks toimiva majanduse kujundamine: sotsiaalmajanduse tegevuskava“ (COM(2021) 778 final).

4.2. Muutuste elluviimine finants- ja investeerimissektoris

4.2.1. ELil peaks olema juhtiv roll viljaka pinnase loomisel sooteadliku ökosüsteemi tarvis. Aastatel 2006–2018 eraldati enamik naiste juhitavatele ettevõtetele mõeldud Euroopa C-seeria vahenditest neljas ELi riigis – Rootsis, Saksamaal, Hispaanias ja Prantsusmaal. Parimate näitajatega riikides aitasid edu saavutada tugev ökosüsteem ja sihipärane tegevus soolise kaasatuse edendamisel⁽¹⁹⁾. Komitee soovib luua Euroopa sooteadlike investorite võrgustiku, mis saaks jagada parimaid tavasid ja edendada olemasolevaid võimalusi naisettevõtlike rahastamiseks. Erasektoriga suhtlemisel võiks ammutada inspiratsiooni British Business Banki algatusest „Investing in Women Code“, mis kujutab endast finantsteenuste ettevõtete võetud kohustust parandada naisettevõtjate juurdepääsu vahenditele, ressurssidele ja rahastamisele⁽²⁰⁾.

4.2.2. Umbes iga kümnes otsustaja riskikapaliettevõtetes ja börsivälistes ettevõtetes investeerivates ettevõtetes on naine. Andekate naiste ligimeelitamine ja naiste karjäärivõimaluste parandamine finants- ja investeerimissektoris on vajalik, et muuta praegune meestekeskne kultuur, mis muudab naiste jaoks selles sektoris tegevuse alustamise või jätkamise väheatraktiivseks, kaasavaks kultuuriks. Selle raames peaks samuti mõõtma investeeringutasuvust mitte ainult lähtuvalt majandusaruannetest, vaid ka investeeringute kestlikkusest ja sotsiaalsest kasust. Seepärast soovib komitee, et ettevõtte juhtkonna ja asutajate sooline mitmekesisus saaks üheks peamiseks kriteeriumiks avaliku sektori vahendite, sealhulgas avaliku sektori pensionirahastuse eraldamisel, ning soodustaks seeläbi andekate naiste töölevõtmist ja hoidmist finants- ja investeerimissektoris. Samuti soovib komitee, et liikmesriigid vahetaksid parimaid tavasid meetodite osas, millega edendatakse kollektiivide ja naiste juhitud kollektiivide mitmekesisust finantssektoris. Investeerimissektoris tuleks välja töötada kvaliteedimärgis tipptasemel investorite tunnustamiseks või asjakohane standard. Standardit võiks kasutada ühe kriteeriumina ka avaliku sektori vahendite taotlemisel⁽²¹⁾. Erinevalt ühekordsest lubadusest saaks standardit auditeerida ja igal aastal läbi vaadata, et vältida valeandmete esitamist soolise mitmekesisuse kohta.

4.2.3. Komitee soovib anda erasektori asutustele juurdepääsu Euroopa Liidu või liikmesriikide pakutavale tehnilisele abile ja koolitustele, mille teema on soopõhine investeerimine.

4.2.4. Üldiselt leitakse, et naised on riskikartlikumad, ettevaatlikumad ja vähem agressiivse konkurentsikäitumisega kui mehed. Komitee teeb ettepaneku arvestada selle väiksema riskiga käitumisega rahastamisvahendites ning kujundada konkreetseid tooteid teatavate madala riskiga projektide jaoks, mis vajavad laenu andmisel vähem tagatist ja madalamaid intressimäärasid või katavad toetuse andmisel suurema protsendi algkapitalist.

Finantssektoris on kallutatud, eeskätt alateadlik kallutatud, visa kaduma. Näiteks eelistatakse tihti meeste ettepanekuid või leitakse et naiste esitatud sisu keskendub sotsiaalsele mõjule, samas kui mehed pööravad enam tähelepanu rahale ja arvudele. Teadlikkuse suurendamise kampaaniad ning alateadliku kallutatuse teemalised koolitused investoritele ja valikukomisjonidele võivad olla äärmiselt olulised, et suurendada teadlikkust sellise kallutatuse osas. Samuti on väga oluline suurendada sektoris teadlikkust sellest, et olulised on tugevad ja vastupidavad ärimudelid, mis kasvavad aeglaselt, kuid kindlalt, selle asemel et keskenduda lühiajalisele tulude ja väärtuse kiirele kasvule.

4.3. Sooteadlik eelarvestamine ja soopõhine investeerimine avaliku sektori rahastamise kaudu

4.3.1. Eelarved kajastavad poliitilisi prioriteete ja kujutavad endast kõige olulisemat majanduspoliitilist vahendit ühiskondade ümberkujundamiseks. Avaliku sektori poliitikal on oluline roll eeskuju näitamisel ja investoritele soodsa keskkonna tekitamisel ning seeläbi inimväärsede töökohtade loomisel. Juba ammu on tunnustatud, et sooteadlik eelarvestamine, naiste mõjuvõimu suurendamise sihipärane rahastamine, eelarvevahendite sihtotstarbeline eraldamine ja sooteadlike riigihankemenetluste ja -protsesside reguleerimine kui sooteadliku eelarvestamise elluviimise viisid on kõik vajalikud vahendid naiste ja meeste võrdõiguslikkuse saavutamiseks.

⁽¹⁹⁾ „Funding Women Entrepreneurs Through MFF 2021-2027“, ELi parlamendi avalik arutelu „Women & Investment“, 19. aprill 2021.

⁽²⁰⁾ <https://www.british-business-bank.co.uk/investing-in-women-code/>

⁽²¹⁾ Hea näide on Diversity VC standard, mida praegu kaustatakse ELis ja USAs: www.diversity.vc.

4.3.2. Sooteadlik eelarvestamine on protsess, mille käigus uuritakse avaliku sektori eelarveid, et hinnata, kas need aitavad kaasa suurema võrdõiguslikkuse saavutamisele naiste ja meeste vahel, ning kujundatakse need ümber selle eesmärgi tagamiseks. Sooteadlik eelarvestamine nõuab kaksikstrateegiat: soolise aspekti arvestamine kõikides eelarvetes ja programmides ning konkreetne sihtotstarbeline rahastamine, et tegeleda soolise ebavõrdsuse algpõhjustega. Sooline mõõde tuleks integreerida eelarvetsükli kõikidesse etappidesse, alates eelarveettepanekutest (*ex ante*), seejärel kogu kulutuste tegemise protsessi jooksul (*ex nunc*) ning kuni tegelikult tehtud kulutuste hindamise ja kontrollimiseni (*ex post*) välja. Soolise aspekti arvestamiseks kogu eelarvetsükli raames (elarve kavandamine, rakendamine, järelevalve ja hindamine) on olulised andmed, mõjuhindangud ja ühised näitajad. Kuigi sooliselt eristatud andmete kogumine võib olla liikmesriikidele keeruline, on see ainus viis edasiliikumiseks ja nõuetekohase, soolise aspektiga arvestava poliitika kehtestamiseks.

4.3.3. Komitee soovib, et keskpikas perspektiivis peaksid kõik Euroopa ametiasutused ja liikmesriigid kasutama eelarvemenetluse kõigis etappides sooteadliku eelarvestamise vahendeid. Selleks et määrata kindlaks valdkonnad, millele tuleks eelarvevahendeid eraldada, on muu hulgas vaja kodanikuühiskonna osalemist ja sotsiaaldialoogi. Sooline analüüs on sooteadliku eelarvestamise ja soolise aspektiga arvestava (finants)poliitika eeltingimus, eelkõige mitmeaastases finantsraamistikus, taasterahastu „NextGenerationEU“ paketi ning Euroopa struktuuri- ja investeerimisfondides. Erilist tähelepanu tuleks pöörata ühtekuuluvuspoliitikale, mis on üks peamisi vahendeid riikide ja piirkondade vahelise tasakaalustamatuse korrigeerimiseks. Komitee soovib koguda andmeid, mis puudutavad konkreetselt soolist võrdõiguslikkust ühtekuuluvuspoliitikas, kasutades selleks just sel eesmärgil välja töötatud näitajaid.

4.3.4. Komiteel on hea meel näha, et komisjon on käivitanud institutsioonisisese sooteadliku eelarvestamise koolitusprogrammi, kuid see on alles üsna väikesemahuline. Komitee sooviks näha, et kõik Euroopa Komisjoni eelarvetega ja Euroopa finantsasutuste heaks töötavad inimesed saaksid nõuetekohast koolitust soopõhise investeerimise, soolise aspekti arvestamise ja sooteadliku eelarvestamise valdkonnas. Riigi tasandil on selline koolitus väga oluline ka soolise võrdõiguslikkuse eesmärkide saavutamiseks.

4.3.5. Komitee peab oluliseks luua sihtotstarbelisi fonde ja rahastamisvahendeid, et toetada naisettevõtlust, sealhulgas naiste (kaas)juhitavaid ja nende omandis olevaid riskikapitali- ja erakapitalifonde, ning uurida ka uuenduslikke rahastamislahendusi, mis aitavad kõrvaldada turutõrkeid (nt naistele mõeldud sihtotstarbelised toetused, naiste (kaas) omandis olevate fondide usaldusosanike sihtotstarbeline rahastamine, laenu tagatised või mikrorahastamine, kaasinvesteeringisplatvormid, soopõhised võlakirjad või mikrolaenu).

4.3.6. Lisaks leiab komitee, et soolise ebavõrdsuse vähendamiseks tuleb ajakohastada investeerimisfondide kriteeriume. Näiteks kui Euroopa fondid, nagu InvestEU ja Euroopa Investeerimisfond, kasutavad idufirmade rahastamisel olulise kriteeriumina kogemusi, kuid mitte mitmekesisust, siis ei taga see naistele võrdselt juurdepääsu kapitaliturgudele. Komitee soovib, et kui hinnatakse fondifonde, riskikapitalifonde ja erakapitalifonde avaliku sektori vahendite taotlemisel, siis tuleks tingimuseks seada sellise soolise võrdõiguslikkuse kava olemasolu, mis sisaldab fondi soopõhise investeerimise strateegiat ja fondi kohustust saavutada sooline võrdõiguslikkus.

4.3.7. Sooteadliku eelarvestamise ja soopõhise investeerimise põhimõtteid tuleks kasutada välistegevuse rahastamise mehhanismides ka väljaspool Euroopat, näiteks arengukoostöö poliitikameetmetes.

4.3.8. Euroopa Komisjon peaks hindama ELi aastaeelarve soolist mõju ja esitama selle hinnangu eelarve lisas. Seda eelarve lisa saaks kasutada soolise aspekti arvestamise järelevalvedokumentina, mille eesmärk on eelarvete tulevane ümberkujundamine. Euroopa Parlamendi naiste õiguste ja soolise võrdõiguslikkuse komisjon (FEMM) võiks selles kontekstis võtta vastu arvamuse. Samuti soovib komitee aegsasti enne parlamendi otsust aastaeelarve kohta avaldada teavet ja uuringuid, konsulteerides selleks sooteadliku eelarvestamise ekspertide ja soolise võrdõiguslikkuse teemaga tegelevate valitsusväliste organisatsioonidega, et edendada laialdasi arutelusid eelarve- ja makromajanduspoliitika üle.

4.3.9. Komitee märgib, et kõigi Euroopa finantseerimisasutuste valikukomisjonide koosseisudes tuleks saavutada nii ruttu kui võimalik sooline tasakaal, et vältida kallutatust, mis lähtub põhimõttest „sarnane eelistab sarnast“, ning samuti tuleks neid alateadliku kallutatuse teemal koolitada. Euroopa Innovatsiooninõukogu seadis näiteks eesmärgiks suurendada oma ettevõtluse kiirendamise programmi Accelerator raames naiste juhitud idufirmade arvu, tõstes valikukomisjonide naisliikmete osakaalu 50 %-ni ja kutsudes rohkem naisi üles oma ettevõtlusplaane esitama. Euroopa Innovatsiooninõukogu suurendas seeläbi naiste juhitud idufirmade osakaalu 8 %-lt 29 %-le.

4.3.10. Komitee teeb ka ettepaneku nimetada Euroopa Komisjonis ja liikmesriikide ettevõtlusministeeriumides ametisse naisettevõtluse direktor või kõrgetasemeline esindaja, kes tegutseks osakondadeüleselt ja kelle ülesanne oleks suurendada teadlikkust majanduslikust kasust, mida toob kaasa see, kui julgustada suuremat hulka naisi looma ja arendama ettevõtteid, sealhulgas sotsiaalseid ettevõtteid.

4.3.11. EL ja liikmesriigid peaksid toetama avaliku sektori, st kohalike ja piirkondlike arenguagentuuride rolli investeerimisturul ja nende osa sotsiaalse mõju saavutamisel. Näiteks Madalmaades investeerivad sellised piirkondlikud arenguagentuurid idufirmadesse ja väärtustavad väga nende sotsiaalset mõju.

4.3.12. Soolise aspekti arvestamise küsimustega tegelevad kodanikuühiskonna organisatsioonid ja mittetulundusühendused on Euroopas üldiselt alarahastatud. Komitee kutsub üles muutma ELi vahendid naisorganisatsioonidele kättesaadavamaks, lihtsustades menetlusi ja andes toetusi nende põhitegevuseks. Bürokratia vältimiseks tuleks struktuurifondidest toetuse andmise menetlused viia rohkem kooskõlla otserahastamisega.

4.3.13. Lõpetuseks nõuab komitee, et Euroopa Komisjon ja ELi institutsioonid esitaksid kaugelepeürgiva käsitluse sooteadliku eelarvestamise ja soopõhise investeerimise kohta, sealhulgas konkreetsed eesmärgid rahalisi vahendeid saavate naiste arvu kohta, konkreetsed peamised tulemusnäitajad, õigusaktid, ajakohastatud kriteeriumid ja (edasiarendatud) programmid naisettevõtluse edendamiseks ja naiste rahastamisvõimaluste parandamiseks. Komitee soovib luua Euroopa Komisjonis sooteadliku eelarvestamise tööühik, et arvestada praeguses mitmeaastases finantsraamistikus ja muudes rahastamisvahendites soolist aspekti. Selleks et olla tulevikus valmis soolise aspekti laialdasemaks arvestamiseks, teeb komitee ettepaneku luua ELi institutsioonides võimalikult kiiresti rakkerühma, mis osaleks läbirääkimistel ning kooskõlastaks ELi soolise aspekti arvestamise eesmärgid ja lisaks need järgmisse mitmeaastasessse finantsraamistikku.

Brüssel, 14. detsember 2022

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee
president
Christa SCHWENG

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Põhiõigustest ja õigusriigi põhimõttest teavitamine“**(omalgatuslik arvamus)**

(2023/C 100/04)

Raportöör: **Cristian PÎRVULESCU**Kaasraportöör: **José Antonio MORENO DÍAZ**

Täiskogu otsus	20.1.2022
Õiguslik alus	kodukorra artikli 52 lõige 2 – omalgatuslik arvamus
Vastutav sektsioon	tööhõive, sotsiaalküsimuste ja kodakondsuse sektsioon
Vastuvõtmine sektsioonis	23.11.2022
Vastuvõtmine täiskogus	14.12.2022
Täiskogu istungjärk nr	574
Hääletuse tulemus (poolt/vastu/erapooletuid)	199/3/4

1. Järeldused ja soovitused

1.1. Euroopa Liit põhineb ühistel väärtustel, mis on sätestatud Euroopa Liidu lepingu artiklis 2: inimväärikuse austamine, vabadus, demokraatia, võrdsus, õigusriik, inimõigused, pluralism, mittediskrimineerimine, sallivus, õiglus, solidaarsus ning meeste ja naiste võrdõiguslikkus. Õigusriik ja inimõigused on Euroopa identiteedi osa.

1.2. Lisaks on märgitud põhiõiguste hartas, mis on oluline ja siduv dokument, et liit rajaneb inimväärikuse, vabaduse, võrdsuse ja solidaarsuse jagamatutel ja universaalsetel põhiväärtustel ning selle aluseks on demokraatia ja õigusriigi põhimõte⁽¹⁾. Harta rangem kohaldamine on nii kohustus kui ka mõistlik viis kaitsta inimesi ning teadvustada neile õigusriigi põhimõtte ja põhiõiguste kaitse tähtsust. Kuigi Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee toetab kõiki jõupingutusi nendes valdkondades, rõhutab ta, et kõik ELi institutsioonid peavad aktiivselt otse üldsusega suhtlema. Õigusriigi põhimõtte ja põhiõigused on määrava tähtsusega ning peavad saama Euroopa ühise kodaniku- ja demokraatliku kultuuri osaks.

1.3. Euroopa Nõukogu Veneetsia komisjon kirjeldab selgelt õigusriigi peamisi põhimõtteid: seaduslikkus, õiguskindlus, võimu kuritarvitamise ärahoidmine, võrdsus seaduse ees ja mittediskrimineerimine ning õiguskaitse kättesaadavus⁽²⁾. Need on selged kriteeriumid, mille alusel hinnata riigi tegevuse vastavust õigusriigi põhimõtetele, ning Euroopa Kohus on need heaks kiitnud⁽³⁾.

1.4. Komitee kutsub kõiki ELi institutsioone üles näitama nulltolerantsi õigusriigi põhimõtte rikkumise suhtes liikmesriikides. ELil on õiguslik kohustus järgida õigusriigi põhimõtet ja kaitsta põhiõigusi, olenemata erinevate poliitiliste osalejate kavatsustest, mis võivad olla selle eesmärgiga vastuolus.

⁽¹⁾ Euroopa Liidu põhiõiguste harta (ELT C 326, 26.10.2012, lk 391), preambul.

⁽²⁾ Euroopa Nõukogu Veneetsia komisjon, „The Rule of Law Checklist“, vastu võetud 2016. aasta täiskogu 106. istungjärgul.

⁽³⁾ 16. veebruari 2022. aasta kohtuotsus, Poola vs. parlament ja nõukogu, C-157/21, EU:C:2022:98 Euroopa Liidu Kohtu otsus, punkt 325.

1.5. Komitee juhib tähelepanu Euroopa Kohtu otsusele, mille kohaselt on eelarve üks vahenditest, mis mõjutab praktikas kõigi liikmesriikide kohustust järgida ELi põhiväärtusi, sealhulgas õigusriigi põhimõtet ja inimõiguste austamist ⁽⁴⁾.

1.6. Euroopa Komisjoni õigusriigi olukorda käsitlev aastaaruanne on väärtuslik vahend, mis aitab vältida tagasiminekuid demokraatias, õigusriigi põhimõttes ja põhiõiguste kaitses. Eesmärkide saavutamiseks tuleb seda siiski reformida. Seda tuleks kohandada nii, et see hõlmaks kõiki ELi lepingu artikli 2 väärtusi, õiguslikke ja/või finantsmeetmeid, kui riigipõhiseid soovitusi ei ole täielikult arvesse võetud, ning viendat sammast, mis on pühendatud kodanikuühiskonna tegutsemisruumiga seotud riiklike arengute jälgimisele ⁽⁵⁾.

1.7. Komitee on juba varem rõhutanud, et kodanikuühiskonnal on demokraatia säilitamisel Euroopas oluline roll ning et ainult tugev ja mitmekesine kodanikuühiskond saab kaitsta demokraatiat ja vabadust ning hoida Euroopat autoritaarsuse eest ⁽⁶⁾. Demokraatia ja põhiõigusteta ei ole õigusriiki ning ka vastupidi; need kolm mõistet on omavahel lahutamatult seotud ⁽⁷⁾. Seepärast kutsub komitee kõiki asjaosalisi üles lõpetama nn mitteliberaalsest demokraatiast rääkimise, isegi selle kontseptsiooni kritiseerimise eesmärgil. Pole demokraatiat ilma liberaalsete põhimõteteta.

1.8. Jõupingutustesse muuta õigusriigi põhimõtte käegakatsutavamaks reaalsuseks tuleks kaasata rohkem sidusrühmi: sotsiaalpartnereid, kutseorganisatsioone, nagu advokatuurid ja õigusliidud, ning rohujuuretasandi organisatsioone, kes töötavad haavatavate inimeste ja kogukondadega, kes on suuremas ohus saada kahju, sattuda ebasoodsasse olukorda ja olla diskrimineeritud.

1.9. Õigusriigi põhimõtet ja inimõigusi võivad mõned tajuda liiga abstraktsete, kaugete, žargooniliste ja seadusetähe põhiste mõistetena. Õigusriigi põhimõttest teavitamine eeldab keskendumist ühistele väärtustele ning arusaadavatele mõistetele nagu õiglus ja õigus. Samuti võib aidata inimliku loo rääkimine, näidates inimese nägu ja tõendite taga olevat isikut, samuti statistikat.

1.10. Komitee kutsub liikmesriike üles lisama õigusriigi põhimõtte ja põhiõigused koolide ja kõrghariduse õppekavadesse. Kodanikuharidus peaks olema kohustuslik, algama võimalikult varakult ja seda tuleks õpetada märkimisväärse arvu aastate jooksul. Lisaks tuleb kodanikuhariduse õpetajate nõuetekohaseks koolitamiseks eraldada ELi ja riiklikke vahendid.

1.11. Inimõiguste raamistik põhineb vastutuse põhimõttel ja nõuab seepärast meetmeid, mille abil teha kindlaks, kes vastutab millise tulemuse eest ja milliseid poliitilisi muutusi soovitakse. Samuti on oluline teha kindlaks üldsusele üldist huvi pakkuvad teemad, nagu juurdepääs energiale, transport, piirkondlik võrdsus, töö, eluase, tervishoid ja mitmesugused muud avalikud teenused kohalikul, piirkondlikul ja riiklikul tasandil.

1.12. Tugev heaoluriik, olenemata selle erinevatest vormidest kogu Euroopas, tugevdab inimõiguste kaitset ja õigusriigi põhimõtet. Seda vastastikust seotust tunnustatakse Euroopa sotsiaalõiguste sambas, mis on oluline poliitiline vahend kaasavama liidu ülesehitamiseks.

1.13. Rohujuuretasandi liikumised ja inimesed, kellel on vaesuses elamise kogemus, peavad olema inimõigusi toetava demokraatliku tegevuse keskmes. Ei ole paremat viisi kaitsta inimõigusi, eriti sotsiaalseid õigusi, kui teha avalikus ruumis ja poliitilistes aruteludes kuuldavaks nende inimeste hääl, keda ebavõrdsus, vaesus ja sotsiaalne tõrjutus kõige rohkem mõjutavad.

⁽⁴⁾ Poola vs. parlament ja nõukogu, C-157/21, punktid 130–131; 16. veebruari 2022. aasta kohtuotsus, Ungari vs. parlament ja nõukogu, C-156/21, EU:C:2022:97 Euroopa Liidu Kohtu otsus, punktid 116–117.

⁽⁵⁾ Laurent Pech ja Petra Bard, „Rule of Law Report and the EU Monitoring and Enforcement of Article 2 TEU Values“. Aruanne Euroopa Parlamendi kodanikuvabaduste, justiits- ja siseasjade komisjonile ning põhiseaduskomisjonile, veebruar 2022, lk 12–13.

⁽⁶⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Vastupanuvõimeline demokraatia tänu tugevale ja mitmekesisele kodanikuühiskonnale“ (omaalgatuslik arvamus) (ELT C 228, 5.7.2019, lk 24).

⁽⁷⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Õigusriigi põhimõtete ja põhiõiguste Euroopa kontrollimehhanism“ (omaalgatuslik arvamus) (ELT C 34, 2.2.2017, lk 8).

2. Üldised märkused

2.1. Komitee tuleb meelde oma seisukohta, mis avaldati arvamuses SOC/598 (2018): „Õigusriigi põhimõte on vastastikuselt sõltuvuses ja lahutamatu pluralistliku demokraatia ja põhiõiguste austamise kaitse tagatistega. Õigusriigi põhimõte tagab, et valitsused järgivad põhiõiguste standardeid ja viivad pluralistliku demokraatia alusel ellu poliitikat, millega edendatakse nende rahvaste heaolu. Õigusriigi põhimõtte järgimine iseenesest ei taga, et seadustes austatakse põhiõigusi ega seda, et seadus on koostatud kõikehõlmava õiguspärase protsessi käigus, mis põhineb hästi informeeritud, pluralistlikul ja tasakaalustatud avalikul arutelul ja osalemisel. Pelgalt seadusriigi ärahoidmiseks tuleb lisaks õigusriigi põhimõttele järgida ka põhiõiguste ja pluralistliku demokraatia standardeid“⁽⁸⁾.

2.2. Nagu on märgitud komisjoni 2021. ja 2022. aasta aruannetes õigusriigi kohta, eeldab kodanike usalduse säilitamine avalike institutsioonide ja õigusriigi vastu muu hulgas sõltumatu kohtusüsteemi olemasolu koos tõhusa kohtuliku kontrolliga, et tagada ELi õiguse järgimine; üldsuse tugev pühendumine korruptsioonivastasele võitlusele ja demokraatliku vastutuse tagamisele; meedia pluralism ja meediavabadus, sealhulgas meediaomandi läbipaistvus; läbipaistvad põhiseaduslikud ja institutsioonilised mehhanismid kontrolli ja tasakaalu tagamiseks kodanikuühiskonna aktiivsel osalusel ning rahvusvahelise koostöö tugevdamine kestliku arengu, inimõiguste, demokraatia ja õigusriigi valdkonnas⁽⁹⁾. 2022. aasta aruandes toob komisjon esile ka märkimisväärsed ohud, mida Venemaa agressioon Ukraina vastu põhjustab ELi väärtustele ja reeglitepõhisele korrale. See agressioon rikub jämedalt rahvusvahelist õigust ja ÜRO põhikirja põhimõtteid ning õhustab lisaks Euroopa ja ülemaailmse julgeoleku ja stabiilsuse kahjustamisele ka demokraatiat ja õigusriigi põhimõtet⁽¹⁰⁾.

2.3. Õigusriigi põhimõtte ja põhiõiguste rikkumist ei saa põhjendada ühegi demokraatliku ega esindusliku normiga. ELi institutsioonid ja eelkõige Euroopa Komisjon peavad kasutama kõiki oma käsutuses olevaid vahendeid, et taastada ELi põhimõtete terviklikkus.

2.4. Kodanikuühiskonna organisatsioonidel ja inimõiguste kaitsjatel, kes jälgivad kohapealset olukorda, on oluline roll, eriti juhtudel, kui õigusriigi olukord halveneb ja inimõigused on rünnaku all⁽¹¹⁾. Autoritaarsed valitsused ei ohusta kodanikuühiskonna organisatsioone mitte ainult nende tegevusruumi kitsendamise ja nihutamise, vaid ka isiklike ähvarduste ja tagakiusamise, rahaliste piirangute või ebapiisava kaitsega füüsiliste või verbaalsete rünnakute eest⁽¹²⁾.

2.5. Nagu juba varem märgitud, tuleks märkimisväärselt suurendada kodanikuühiskonna organisatsioonide ja inimõiguste kaitsjate üldist suutlikkust töötada põhiõiguste harta raames, kasutades selleks paketti, mis hõlmab koolitust ja teadmussiiret, organisatsioonilist ja rahalist toetust ning kaitset rünnakute ja negatiivsete kampaaniate eest⁽¹³⁾. Selleks julgustab komitee komisjoni tegema ettepaneku tervikliku Euroopa kodanikuühiskonna strateegia kohta, mis suunaks koostööd, suutlikkuse suurendamist ning tõhusat teavitamist õigusriigi põhimõttest ja põhiõigustest.

2.6. Komitee peab väga oluliseks kodanikuühiskonna organisatsioonide ja inimõiguste kaitsjate tööd, et aidata haavatavatel rühmadel toime tulla nende turvalisust, heaolu ja väärikust puudutavate tõsiste probleemidega. Kõik inimesed võivad ühel päeval sattuda haavatavasse olukorda. Paljudel juhtudel on haavatavuse põhjustajateks ühed ja samad tegurid, mis toovad kaasa struktuurse marginaliseerumise ja diskrimineerimise.

⁽⁸⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus liidu eelarve kaitsmise kohta, juhul kui liikmesriikides esineb üldistunud puudusi õigusriigi toimimises“ (COM(2018) 324 final – 2018/0136 (COD)) (ELT C 62, 15.2.2019, lk 173).

⁽⁹⁾ Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, Euroopa Ülemkogule, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide komiteele „2021. aasta aruanne õigusriigi kohta. Õigusriigi olukord Euroopa Liidus“ (COM/2021/700 final).

⁽¹⁰⁾ Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, Euroopa Ülemkogule, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide komiteele „2022. aasta aruanne õigusriigi kohta. Õigusriigi olukord Euroopa Liidus“ (COM/2022/500 final).

⁽¹¹⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, Euroopa Ülemkogule ja nõukogule „Õigusriigi edasine tugevdamine liidus. Hetke seis ja võimalikud edasised sammud““ (COM(2019) 163 final) (ELT C 282, 20.8.2019, lk 39).

⁽¹²⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Populism ja põhiõigused – linnalähi- ja maapiirkonnad“ (omaalgatuslik arvamus) (ELT C 97, 24.3.2020, lk 53), punkt 1.6.

⁽¹³⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ja Regioonide Komiteele „Strateegia põhiõiguste harta kohaldamise tugevdamiseks ELis“ (COM(2020) 711 final) (ELT C 341, 24.8.2021, lk 50).

2.7. Õigusriigi põhimõtte ja põhiõiguste kaitsmiseks tuleb kaitsta demokraatiat, eelkõige vabade ja õiglaste valimiste ning tugeva demokraatliku osaluse edendamise abil⁽¹⁴⁾. Need, kellel on võimalik trotsida õigusriigi põhimõtet, tegutsevad ka poliitilise opositsiooni ja sõltumatu massimeedia vastu. ELi demokraatia tegevuskava on vajalik samm õiges suunas.

2.8. Õigusriigi põhimõttest ja põhiõigustest teavitamisel on oluline roll sotsiaalpartneritel. Riigi poliitilise ja õigusliku kliima halvenemine mõjutab kõiki töökohti. Kui õigusriigi põhimõtte ja põhiõiguste kaitse süsteemid ei ole paigas, ei saa ettevõtjad, VKed ja sotsiaalsed ettevõtted tõhusalt toimida. Sotsiaalpartnerid peaksid kohustuma võtma meetmeid, et parandada oma usaldusväärsust ja tõhusust. Töötajatel peab olema vabadus moodustada ametiühinguid ja enda valitud ametiühinguga liituda ning ametiühingud peavad saama vabalt tegutseda⁽¹⁵⁾. Töötajatel ja tööandjatel on õigus pidada läbirääkimisi kollektiivlepingute üle ja neid sõlmida ning huvide konflikti korral kollektiivselt oma huve kaitsta, sealhulgas streikida⁽¹⁶⁾.

2.9. Euroopa Liidu Põhiõiguste Ametil on märkimisväärne suutlikkus koguda asjakohast teavet. Amet on juba loonud tohutu teadmistebaasi, mida kõik huvitatud osalejad saavad kasutada. Amet peaks kasutama oma ulatuslikke eksperditeadmisi ameti teabevahetuse parandamiseks. Ametile tuleks eraldada rohkem vahendeid üldsuse teavitamiseks kõigis ELi liikmesriikides. On vaja teha rohkem koostööd spetsialiseeritud institutsioonidega, nagu Euroopa Nõukogu ning OSCE demokraatlike institutsioonide ja inimõiguste bürooga (ODHIR).

2.10. EL on ka ülemaailmne osaleja, kelle rahvusvahelises identiteedis ja rollis on kesksel kohal vastutus austada õigusriigi põhimõtet ja põhiõigusi. Kogu välispoliitika ja kõik välisprogrammid, -vahendid ja -meetmed peaksid kajastama nende väärtuste kesket tähtsust ELi jaoks ning olulisust demokraatliku ja rahumeelse maailma jaoks.

3. Konkreetsed märkused

3.1. Positiivne narratiiv ja raamimine

3.1.1. Kõigil tasanditel tuleks tugevdada kodanikuõpetust demokraatia, põhiõiguste ja õigusriigi põhimõtte valdkonnas. Samuti peaks komisjon jätkama üldsuse teadlikkuse suurendamist ambitsioonika teavituskava põhjal⁽¹⁷⁾.

3.1.2. ELi asutamise aluseks olnud ideest Euroopa inimeste poolehoidu võitmiseks enam ei piisa. EL peaks välja pakkuma narratiivid soovitava tuleviku kohta ja taaselustama olulised põhimõtted, mis on olnud Euroopa projektis tähtsal kohal,⁽¹⁸⁾ sealhulgas õigusriigi põhimõtte ja inimõigused. See on eriti oluline Venemaa Ukraina vastu suunatud sõjalise agressiooni kontekstis.

3.1.3. Inimõiguste raamistik põhineb vastutuse põhimõttel ja seepärast nõuab see meetmeid, mille abil teha kindlaks, kes vastutab millise tulemuse ja millise soovitud poliitilise muudatuse eest. Samuti on oluline teha kindlaks teemad, mis pakuvad üldsusele laiemat huvi, nagu juurdepääs transpordile, energia, piirkondlik võrdsus, töö, eluase, tervishoid ja mitmesugused muud avalikud teenused kohalikul, piirkondlikul ja riiklikul tasandil. Tuleb minna kaugemale kriitikast olukorra suhtes, mis ei vasta inimõiguste standarditele, ning kirjeldada tulevikku, mida õigusriik ja inimõigused võivad aidata luua, tekitades inimestes positiivseid seoseid⁽¹⁹⁾.

⁽¹⁴⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele Euroopa demokraatia tegevuskava kohta“ (COM(2020) 790 final) (ELT C 341, 24.8.2021, lk 56).

⁽¹⁵⁾ Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuuriliste õiguste rahvusvahelise pakti artikli 8 lõige 1.

⁽¹⁶⁾ Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikkel 28.

⁽¹⁷⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele Euroopa demokraatia tegevuskava kohta“ (COM(2020) 790 final) (ELT C 341, 24.8.2021, lk 56).

⁽¹⁸⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Populism ja põhiõigused – linnalähi- ja maapiirkonnad“ (omaalgatuslik arvamus) (ELT C 97, 24.3.2020, lk 53).

⁽¹⁹⁾ Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet, „10 soovitud tõhu saks inimõiguste kommunikatsiooniks“, 2018; Euroopa riiklike inimõiguste kaitse ja edendamise asutuste võrgustik, „Tips for Effective Messaging about Economic & Social Rights“, 2019.

3.1.4. Ilma demokraatia ja põhiõigusteta ei ole õigusriiki ning ka vastupidi; need kolm mõistet on omavahel lahutamatu seotud⁽²⁰⁾. Seepärast kutsub komitee kõiki asjaosalisi üles lõpetama nn mitteliberaalsest demokraatiast rääkimise, isegi kui seda tehakse selle kontseptsiooni kritiseerimiseks. Pole demokraatiat ilma liberaalsete põhimõteteta. Mitteliberaalne demokraatia ei ole alternatiiv ega isegi mitte lahjendatud demokraatia vorm. Mitteliberaalne demokraatia ei ole demokraatia.

3.2. Vajalikud poliitikasuunad ja asjaomased poliitikavaldkonnad

3.2.1. Nagu komitee on varem märkinud, on olemas seos ühelt poolt selle vahel, et kas inimesed ei saa tegelikult või tunnetuslikult osa majanduslikust õitsengust, ning teiselt poolt negatiivse suhtumise vahel avalikesse institutsioonidesse ja aluspõhimõtetesse⁽²¹⁾.

3.2.2. Inimõiguste ja õigusriigi põhimõtte toetamine nõuab meetmeid, et selgitada välja poliitika, mis võib inimeste igapäevaelu parandada.

3.2.3. Tugev heaoluriik, olenemata selle erinevatest vormidest kogu Euroopas, tugevdab inimõiguste kaitset ja õigusriigi põhimõtet. Seda vastastikust seotust tunnustatakse Euroopa sotsiaalõiguste sambas, mis on oluline poliitiline vahend kaasavama liidu ülesehitamiseks⁽²²⁾. Töötajatel peab olema õigus õiglasele palgale, mis võimaldab inimväärse elatusaseme (samba kuues põhimõte), ning igal juhul, kellel puuduvad piisavad elatusvahendid, peab olema õigus piisavale miinimumsissetuleku toetusele, et tagada inimväärne elu kõikides eluetappides, ning saada juurdepääs kaupadele ja teenustele (14. põhimõte)⁽²³⁾.

3.2.4. COVID-19 pandeemia tuletas meelde universaalse, juurdepäasetava ja õiglase riikliku tervishoiusüsteemi tähtsust. Komitee kordab arvamuses SOC/691 (2022) väljendatud seisukohta: „EL ja selle liikmesriigid peaksid alustama sügavat ühiskondlikku arutelu kriisi põhjuste üle ja selle üle, miks enamik Euroopa tervishoiusüsteeme pandeemia tõttu kokkuvarisemise äärel jõudis. Aastatepikkuse kokkuhoiupoliitika tulemusena on üldiselt vähenenud investeeringud tervishoiusektorisse ja muudesse olulistesse sotsiaalteenustesse (ülalpeetavate ja haavatavate isikute abistamine, hooldekodud jne), luues viitsütikuga pommi, mis suure tervishoiuprobleemi ajal plahvatas.“⁽²⁴⁾

3.2.5. Pandeemia ei ole ainus kriis, mis mõjutab põhiõigusi. Sõda Ukrainas ohustab miljoneid inimesi Ukrainas ja kogu maailmas. Kliimamuutused ning nendega seotud probleemid ja katastroofid, nagu metsatulekahjud, mõjutavad otseselt inimesi kogu kontinendil. Energiahindade tõus paneb paljud eurooplased keerulisse olukorda. Euroopa tegevusvahendeid tuleks vastavalt ajakohastada ja kohandada.

3.2.6. Poliitika, eelkõige majandusreformi poliitika, peaks põhinema inimõigustele avalduva mõju süstemaatilisel eel- ja järelhindamisel,⁽²⁵⁾ et hõlbustada asjatundlikke ja kaasavaid Euroopa ja riiklikke arutelusid poliitiliste valikute vahendamise ja nende kohandamise kohta⁽²⁶⁾.

⁽²⁰⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee aramus teemal „Õigusriigi põhimõtete ja põhiõiguste Euroopa kontrollimehhanism“ (omaalgatuslik aramus) (ELT C 34, 2.2.2017, lk 8).

⁽²¹⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee aramus teemal „Populism ja põhiõigused – linnalähi- ja maapiirkonnad“ (omaalgatuslik aramus) (ELT C 97, 24.3.2020, lk 53).

⁽²²⁾ Euroopa Komisjon, „Euroopa sotsiaalõiguste samba 20 põhimõtet“.

⁽²³⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee aramus teemal „Euroopa raamdirektiiv miinimumsissetuleku tagamiseks“ (omaalgatuslik aramus) (ELT C 190, 5.6.2019, lk 1).

⁽²⁴⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee aramus teemal „COVID-19 mõju põhiõigustele ja õigusriigi põhimõttele kogu ELis ning demokraatia tulevik“ (omaalgatuslik aramus) (ELT C 275, 18.7.2022, lk 11).

⁽²⁵⁾ ÜRO sõltumatu ekspert riikide välisvõla ja muude seonduvate rahvusvaheliste finantskohustuste mõju alal kõigi inimõiguste, eelkõige majanduslike, sotsiaalsete ja kultuuriliste õiguste täielikule teostamisele, „Guiding Principles for human rights impact assessments for economic reform policies“, ÜRO dok A/HRC/40/57, 19. detsember 2018.

⁽²⁶⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee aramus teemal „Populism ja põhiõigused – linnalähi- ja maapiirkonnad“ (omaalgatuslik aramus) (ELT C 97, 24.3.2020, lk 53).

3.2.7. Suuremat rõhku tuleks panna põhiõiguste harta III jaotisele (Võrdsus) ja IV jaotisele (Solidarsus), mis on ELi demokraatlike ja väärtuspõhiste volituste põhielemendid ⁽²⁷⁾. Kõik hartas tunnustatud inimõigused on jagamatud, üksteisest sõltuvad ja võrdselt olulised. Nagu märkis Euroopa Inimõiguste Kohus pöördelise tähtsusega kohtuasjas, ei ole sotsiaal-majanduslike õiguste ning kodaniku- ja poliitiliste õiguste vahel vettpidavat jaotust ⁽²⁸⁾.

3.2.8. Soovitav oleks edasine koostöö ELi institutsioonide ja liikmesriikide vahel, et tagada kõigile kodanikele ja elanikele kõik õigused, mida tunnustatakse Euroopa inimõiguste konventsioonis, Euroopa sotsiaalharta (selle mitmes vormis) ja asjakohastes ÜRO inimõiguste konventsioonides. Komitee kutsub komisjoni ja liikmesriike üles võtma ELi õiguse kavandamisel, tõlgendamisel ja rakendamisel nõuetekohaselt arvesse Euroopa sotsiaalõiguste sammast ja Euroopa sotsiaalharta.

3.2.9. Komitee kutsub kõiki liikmesriike üles allkirjastama ja ratifitseerima 1996. aasta Euroopa sotsiaalharta (muudetud) ning nõustuma Euroopa sotsiaalõiguste komitee kollektiivkaebuste menetlusega.

3.2.10. Komitee toetab komisjoni algatust, mis võimaldaks võtta majanduslikke parandusmeetmeid liikmesriikide suhtes, kes rikuvad tõsiselt ja pidevalt Euroopa Liidu lepingu artiklis 2 loetletud väärtusi ⁽²⁹⁾. „Komisjon [peab] tagama asjakohased inim- ja finantsressursid ning uurima järjekindlalt vihjeid võimalike rikkumiste kohta. Seejuures peab komisjon rangelt kohaldama objektiivseid kriteeriume ja uurima rikkumisi võrdselt kõikides liikmesriikides“ ⁽³⁰⁾.

3.3. Inimõigusi toetav demokraatlik tegevus ja läbielatud kogemuse tähtsus

3.3.1. Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti korraldatud ulatusliku uuringu kohaselt arvab ELis peaaegu üheksa inimest kümnest, et inimõigused on õiglasema ühiskonna loomisel olulised ⁽³¹⁾. Eurooplased usuvad, et inimõigustel võib olla nende elus oluline roll.

3.3.2. Inimõiguste tegelikuks muutmine kogu Euroopas nõuab meetmeid, et rõhutada, kuidas inimõigused – näiteks sotsiaalsed õigused, nagu töö, sotsiaalkindlustus, eluase, haridus ja tervishoid – võivad muuta igaühe igapäevaelu kohtades, mis on neile kõige olulisemad, ja kohalikes kogukondades ⁽³²⁾.

3.3.3. Rohujuuretasandi liikumised ja inimesed, kellel on vaesuses elamise kogemus, peavad olema inimõigusi toetava demokraatliku tegevuse keskmes. Ei ole paremat viisi kaitsta inimõigusi, eriti sotsiaalseid õigusi, kui teha avalikus ruumis ja poliitilistes aruteludes kuuldavaks nende inimeste hääl, keda ebavõrdsus, vaesus ja sotsiaalne tõrjutus kõige rohkem mõjutavad. Samuti võib olla abi sellest, kui rääkida inimese lugu, näidata inimese nägu ja tõendite taga olevat isikut ning esitada statistikat. Sotsiaalsete õiguste tõsiselt võtmine nõuab lisaks erinevatele poliitikameetmetele ka kaasavaid protsesse nende väljatöötamiseks ⁽³³⁾.

3.3.4. Euroopa ühiskond ei saa endale lubada petlikku binaarset valikut õigused versus demokraatia. Inimõiguste kaitsmiseks on vaja muuta need populaarseks, luues ja säilitades liikumise, mis seisab õiguste eest kohalikul, riiklikul ja ülemaailmsel tasandil.

⁽²⁷⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ja Regioonide Komiteele „Strateegia põhiõiguste harta kohaldamise tugevdamiseks ELis“ (COM(2020) 711 final) (ELT C 341, 24.8.2021, lk 50).

⁽²⁸⁾ Airey vs Iirimaa, otsus, põhjendused, avaldus nr 6289/73 (1979), Euroopa Inimõiguste Kohtu 9. oktoobri 1979. aasta otsus, punkt 26.

⁽²⁹⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „COVID-19 mõju põhiõigustele ja õigusriigi põhimõttele kogu ELis ning demokraatia tulevik“ (omaalgatuslik arvamus) (ELT C 275, 18.7.2022, lk 11).

⁽³⁰⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Õigusriigi põhimõte ja taastefond“ (omaalgatuslik arvamus) (ELT C 194, 12.5.2022, lk 27).

⁽³¹⁾ Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet, „Many Europeans believe human rights can build a fairer society but challenges remain“, pressiteade, 24. juuni 2020.

⁽³²⁾ Casla, Koldo ja Barker, Lyle, „Human Rights Local“, Inimõiguste Keskuse blogi – Essexi Ülikool, 17. jaanuar 2022.

⁽³³⁾ Casla, Koldo, „Nothing about us, without us, is really for us“, Global Policy, 14. oktoober 2019.

3.3.5. Seda protsessi peavad juhtima kodanikuühiskonna rühmitused. ELi ja liikmesriikide avaliku sektori asutused peavad hõlbustama demokraatlikku tegevust inimõiguste toetamiseks, tegutsedes läbipaistvalt ja austades kodanikuühiskonna rolli nõuda neilt vastutamist. Riiklikke inimõigustega tegelevaid asutusi tuleks tugevdada. Need asutused peaksid suurendama teadlikkust võimalikest kodanikele kättesaadavatest õiguskaitsevahenditest.

Brüssel, 14. detsember 2022

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee
president
Christa SCHWENG

**Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Meretehnoloogia sektori tööstusstrateegia“
(omalgatuslik arvamus)
(2023/C 100/05)**

Raportöör: **Anastasis YIAPANIS**

Kaasraportöör: **Christophe TYTGAT**

Täiskogu otsus	20.1.2022
Õiguslik alus	kodukorra artikli 52 lõige 2 – omalgatuslik arvamus
Vastutav sektsioon	tööstuse muutuste nõuandekomisjon
Vastuvõtmine sektsioonis	11.11.2022
Vastuvõtmine täiskogus	14.12.2022
Täiskogu istungjärk nr	574
Hääletuse tulemus (poolt/vastu/erapooletuid)	207/2/4

1. Järeldused ja soovitused

1.1. Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee koostab käesoleva omalgatusliku arvamuse, et tunnistada valdkondlike poliitikameetmete puudumist meretehnoloogia sektori probleemide ja vajaduste toetamiseks, ning esitab konkreetsed ettepanekud meetmete kohta, mida on vaja võtta Euroopa merenduse vastupanuvõime ja strateegilise autonoomia tugevdamiseks ning ülemaailmse konkurentsivõime taastamiseks.

1.2. Komitee on mures meretehnoloogia sektori tuleviku pärast, kuna see sektor peab rinda pistma eeskätt Aasiast tuleva kõlvatu konkurentsiga.

1.3. Komitee nõuab, et meretehnoloogiat hakataks võimalikult kiiresti käsitlema ELi strateegilise sektorina ja selle tegevust „elutähtsa taristuna“, ning nõuab merenduse strateegiat ja piisavaid sihtotstarbelisi vahendeid Euroopa Komisjoni talitlustes. Euroopa kestlikus merendusstrateegias tuleb Euroopa sadamate ja nendega seotud muu elutähtsa taristu omandilist kuuluvust arvesse võtta ja see läbi vaadata.

1.4. Komitee nõuab kiireloomulisi meetmeid, mis ergutaksid sisenõudlust keskkonnahoidlike ja kõrgtehnoloogiliste laevade järele, sealhulgas ELi programmi laevastiku uuendamiseks ja olemasolevate laevade renoveerimiseks kooskõlas Euroopa roheline kokkuleppe eesmärkidega, ning viivitamatuid investeeringuid taristusse ja alternatiivkütustesse.

1.5. Komitee nõuab kahepoolsetes ja vabakaubanduslepingutes konkreetseid klausleid, millega tagatakse ELi merendusettevõtjatele vaba juurdepääs turule, keelatakse kaubandustõkked, nõutakse vastastikkust ja tagatakse hoolsuskohustus. Kui rahvusvahelised läbirääkimised ebaõnnestuvad, peab EL kaaluma ühepoolseid meetmeid, et suurendada eeliseid oma rahvusvaheliste konkurentide ees.

1.6. Selleks et tagada kestlik majanduslik ja sotsiaalne areng, kaitsta ELi merenduse kaitse- ja strateegilist autonoomiat ning tagada töökohad ja oluline võimekus, tuleks komitee arvates pakkuda stiimuleid nii tootmisrajatiste tagasitoomiseks ELi (kasutades ELis toodetud tehnoloogiaid) kui ka tarneahelate ja allkomponentide tootmise hoidmiseks ELis.

1.7. Komitee kutsub komisjoni ja liikmesriike üles käivitama ulatuslikke ümberõppe, täiendusõppe ning kutsehariduse ja -õppe programme, tagades programmide hindamise ja oskuste sertifitseerimise ning kaasates täiel määral sotsiaalpartnereid ja akadeemilisi ringkondi, ning palub rahalist toetust ELi oskuste paktile ⁽¹⁾ ja sihipärastele kampaaniatele, et muuta sektor atraktiivseks, sealhulgas naiste ja noorte jaoks.

1.8. Komitee kutsub üles suurendama jõupingutusi, et tagada **õiglane üleminek** kõigile töötajatele ja VKEdele, luua Euroopa töönoukogud ja neid tugevdada ning järgida kõrgeimaid rahvusvahelisi sotsiaalseid standardeid täielikus kooskõlas ELi õigusaktide ja ILO eeskirjadega. Komitee leiab, et Euroopa laevaehituse valdkondliku sotsiaaldialoogi komiteel on selles küsimuses ja meretehnoloogia sektori tugevdamisel oluline roll.

1.9. Juurdepääs pangalaenuks ja avaliku sektori rahastusele on meretehnoloogia ettevõtjate, eelkõige VKEde jaoks väga keeruline. Komitee nõuab ELi taksonoomiaeskirju, mis toetaksid merenduses kestlikke investeeringuid, edendaks selle kaasavust ja tagaksid tehnoloogiliste investeeringute õiguskindluse.

1.10. Komitee nõuab, et kõiki algatuse „FuelEU Maritime“ ⁽²⁾ rikkumistest kogutud rahalisi vahendeid ja kogu ELi heitkogustega kauplemise süsteemist ⁽³⁾ saadud tulu kasutataks ka veetranspordisektori ⁽⁴⁾ ja selle tarneahela ning iseäranis meretehnoloogia sektori rahastamiseks. Komitee nõuab ELi tagatisfondi loomist, et hõlbustada riskimahukate merendusinvesteeringute juurdepääsu rahastusele.

1.11. Komitee on seisukohal, et välismaised ettevõtjad, kes põlistavad sotsiaalset dumpingut ja häirivad ülemaailmseid võrdseid tingimusi, ei tohiks saada ega kasutada ELi rahastamisvahendeid ning juurdepääsu siseturule. Nende vahendite investeeringutasuvus peaks tooma kasu Euroopa ettevõtjatele.

1.12. Selleks et saavutada meretehnoloogia sektoris täielik dekarboniseerimine, on vaja täielikult üle minna alternatiivkütustele ja -tehnoloogiatele. Komitee tunneb heameelt ühiselt kavandatud partnerluse vastuvõtmise üle heiteta veetranspordi valdkonnas.

1.13. Komitee leiab, et merenduse eksperdirühm ja Euroopa meretehnoloogia sektori tööstusliit võiksid aidata parandada ja taastada meretehnoloogia sektori ülemaailmset konkurentsivõimet.

1.14. Kokkuvõttes on komitee valmis aktiivsemalt abistama meretehnoloogia sektorit probleemide lahendamisel ning kutsub Euroopa Komisjoni ja liikmesriike üles kiiresti rakendama merenduse tööstusstrateegia. Komitee on mures, et ilma sihipäraste vahenditeta kaotab EL oma merendusala suutlikkuse, oskusteabe ja töökohad ning muutub oma tsiviil- ja sõjalaevade, platvormide ning mere- ja avamereseadmete osas täielikult sõltuvaks Aasiast. Jätta spetsiaalne merenduse tööstusstrateegia koostamata ja kiiresti rakendamata oleks suur poliitiline viga.

2. Sissejuhatus

2.1. Komitee koostab käesoleva omaalgatusliku arvamuse pärast 2018. aastal vastu võetud arvamust CCMI/152 teemal „Strateegia „LeaderSHIP 2020“ kui meretehnoloogiatööstuse visioon“ ⁽⁵⁾. Eesmärk on **suurendada teadlikkust tõsistest probleemidest, millega ELi meretehnoloogia ⁽⁶⁾ sektor silmitsi seisab, ning sellest, et ELil ja liikmesriikide ametiasutustel puuduvad sektori probleemide ja vajaduste toetamiseks valdkondlikud poliitikameetmed**. Komitee esitab konkreetsed ettepanekud meetmete kohta, mis tagaksid meretehnoloogia sektoris konkurentsivõime ning looksid

⁽¹⁾ Oskuste pakt.

⁽²⁾ Ettepanek „FuelEU Maritime“.

⁽³⁾ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 13. oktoobri 2003. aasta direktiiv 2003/87/EÜ, millega luuakse ühenduses kasvuhooonegaaside saastekvootidega kauplemise süsteem ja muudetakse direktiivi 96/61/EÜ (ELT L 275, 25.10.2003, lk 32).

⁽⁴⁾ Mõistet „veetranspordisektor“ tuleb laialt tõlgendada nii, et see hõlmaks meretehnoloogiat, meretransporti, siseveelaevandust, lõbusõidulaevu ja jahte ning nende tarneahelaid.

⁽⁵⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamuse teemal „Strateegia „LeaderSHIP 2020“ kui meretehnoloogiatööstuse visioon: innovatiivse, jätkusuutliku ja konkurentsivõimelise meretööstuse suunas aastaks 2020“ (omaalgatuslik arvamus) (ELT C 262, 25.7.2018, lk 8).

⁽⁶⁾ Meretehnoloogia sektor hõlmab laevatehaseid ning merendusüsteemide, -seadmete ja -tehnoloogia tootjate ja tarnijate kogu tarneahelat. See ei hõlma mereveeteenuste osutajaid (nt laevandusettevõtjad, sadamavaldajad ja sadamateenuste osutajad).

majanduskasvu ja äritegevuse. Komitee kutsub ELi institutsioone, liikmesriike, sotsiaalpartnereid ja muid sidusrühmi üles määratlema ühiselt ja võtma võimalikult kiiresti poliitikameetmeid selle strateegilise sektori päästmiseks ja kaitsmiseks, et tagada ELi julgeolek ja rannikualade kaitse, merenduse autonoomia, juurdepääs kaubandusele, sinine majandus ja ülemaailmne juhtpositsioon merenduses.

2.2. Komitee järgib meelega Euroopa Komisjoni LeaderSHIP-teatise⁽⁷⁾ struktuuri, et juhtida tähelepanu neljas kavandatud suunas saavutatud kesisele edule ning hoiatada, et meretehnoloogia sektoris on vaja viivitamatut ja sihipärast sekkumist, eelkõige seoses pandeemia mõjuga ja sõjaga Ukrainas.

3. Turule juurdepääsu parandamine ja õiglasel turutingimused

3.1. Oodata on nõudluse suurenemist toidu, kaupade ja energia järele, mis nõuab paremat veetranspordi (mere- ja siseveetranspordi) taristut, suutlikkust, tehnoloogiat ja logistikakorraldust ning suuremaid laevu. Samuti kasvab nõudlus vee- ja rannikuturismi ning vaba aja veetmise võimaluste järele.

3.2. COVID-19 ja Ukrainas toimuv sõda on näidanud, millised on strateegilised riskid ELi jaoks, kui ollakse liialt sõltuv välisriikidest. See põhjustab tarneahelates nappust ja takistusi ning tooraine ja energia hinna tõusu, mis avaldab meretehnoloogia ettevõtjatele lisasurvet. Lisaks on sõda Ukrainas tuletanud ELile meelde, kui oluline on meie jaoks elutähtis mereväe võimekus, sealhulgas kommerts- ja sõjalaevad ning kaitse-, julgeoleku-, piiri- ja rannikukaitsetehnoloogia.

3.3. ELi tootjad seisavad silmitsi tiheda ülemaailmse konkurentsiga Aasiast: eelkõige Hiinast ja Lõuna-Koreast pärit ettevõtjad vallutavad tänu oma valitsuste tugevale toetusele, sealhulgas keerukatele riigiabiavadele, üha rohkem turge, kohaldades samal ajal madalamaid sotsiaalseid ja keskkonnastandardeid. See on võimaldanud neil pääseda traditsioonilistele ELi turgudele ja meelitada Euroopa ettevõtjatel tellimusi hindadega, mis on neile kahjulikud. Praegune inflatsioon ja kõrged energiahinnad avaldavad Euroopa tootjatele lisasurvet. Komitee on mures meretehnoloogia sektori tuleviku pärast ja usub, et Euroopa merenduse vastupanuvõime tugevdamiseks, ülemaailmse konkurentsivõime taastamiseks, Euroopa tugeva positsiooni kaitseks keerukas laevaehituse ja veespordi sektoris ning Euroopa merenduse strateegilise autonoomia säilitamiseks on kohe vaja koordineeritud sekkumist.

3.4. Euroopa kestlikus merendusstrateegias tuleb arvesse võtta ka Euroopa sadamate ja nendega seotud muu elutähtsa taristu omandilist kuuluvust, sest paljud neist on täielikult või osaliselt ostetud Hiina ettevõtete poolt, mis on Hiina riigi täieliku või osalise kontrolli all. Euroopa strateegilise autonoomia tagamiseks on äärmiselt oluline vaadata üle omandistruktuurid ja taastada võimaluse korral Euroopa omandisse kuulumine.

3.5. Komitee nõuab meretehnoloogia sektori valdkondlikku strateegiat, et suurendada selle ülemaailmset konkurentsivõimet ja võimaldada sektoril kasutada ära rohe- ja digiüleminekust tulenevaid ärivõimalusi. Kui EL soovib jätkata konkureerimist sellel tugevalt subsideeritud ja tasakaalustamata ülemaailmsel turul, kus tema peamised konkurendid ei järgi WTO eeskirju, tuleb viivitamata luua konkreetseid ELi kaubandusmehhanismid, juurdepääs rahastusele, tööjõu koolitamise kavadele, ning teadus- ja arendustegevuse programmid. Lisaks nõuab komitee, et meretehnoloogia sektorit käsitletaks ELi strateegilise sektorina, nagu seda tehakse USAs, Hiinas, Jaapanis või Lõuna-Koreas, ning et komisjoni talitlustes eraldataks sektorile piisavalt inim- ja finantsressursse.

3.6. Euroopa meretehnoloogia sektor on ELi kaitse ja järelevalve, samuti kaupade, energia ja reisijate transpordi ning Euroopa rohelise kokkuleppe ja sinise majandusega seotud ELi poliitiliste eesmärkide saavutamise nurgakivi. Komitee nõuab kiireloomulisi meetmeid, mis ergutaksid sisenõudlust keskkonnahoidlike ja kõrgtehnoloogiliste laevade järele, sealhulgas ELi programmi, mis stimuleeriks laevastiku (nt riikide kalalaevastike, lähimere- ja kabotaažlaevade ning lõbusõidulaevade) uuendamist ning olemasolevate laevade renoveerimist kooskõlas Euroopa rohelise kokkuleppe eesmärkidega.

⁽⁷⁾ LeaderSHIP 2020 – The Sea: new opportunities for the Future.

3.7. Komitee märgib, et Euroopa roheline kokkulepe mõjutab otseselt sektori konkurentsivõimet, sest see kujutab endast paradigma muutust kogu veetranspordisektoris. Selle rakendamine toob kaasa alternatiivkütuste ja -tehnoloogiate kiirema kasutuselevõtu. Komitee juhib siiski tähelepanu sellele, et alternatiivkütuste piiratud taristu ja kättesaadavus takistab kiiremat üleminekut, ning kutsub seetõttu üles tegema selles valdkonnas viivitamata investeeringuid, luues näiteks sihtotstarbelise ELi merendusfondi. Arvesse tuleks võtta iga laevatüübi eriomadusi ning vaja on konkreetseid jõuseadmete, kütuste ja heitevabade tehnoloogiate tegevuskavasid.

3.8. Komitee on mures Aasias Euroopa ettevõtjate suhtes kehtivate kaubandustõkete pärast ning kutsub üles ajakohastama praegusi ja tulevase kahepoolseid ja vabakaubanduslepinguid ning majanduspartnerlusi klauslitega, mis tagavad ELi merendusettevõtjatele vaba juurdepääsu turule, keelavad kaubandustõkked, nõuavad vastastikkust ja tagavad hoolsuskohustuse.

3.9. Komitee leiab, et rahvusvahelised arutelud ja kokkulepped on parim viis kaubandusliku proteksionismi vastu võitlemiseks, ning palub komisjonil suurendada oma rahvusvahelisi jõupingutusi ülemaailmsete eeskirjade saavutamiseks. Teise võimalusena peab komisjon rakendama ühepoolseid meetmeid, seni kuni see on vajalik, et luua eeliseid oma rahvusvaheliste konkurentide ees. Komitee peab esmatähtsaks tegutseda välissubsiidiumide ja kahjustava hinnakujunduse vastu.

3.10. Meretehnoloogia tööstus on Euroopa sinise majanduse nurgakivi tänu laevade, struktuuride ja tehnoloogiate loomisele ja renoveerimisele näiteks avamere taastuenergia, vesiviljeluse ja süvamerekaevandamise arendamiseks. Euroopa roheline kokkuleppe eesmärkide saavutamiseks peab EL märkimisväärselt suurendama avamere taastuenergia ja muude alternatiivkütuste tööstuse suutlikkust. Vastasel juhul peab EL selle strateegilise turu arendamisel ja Euroopa roheline kokkuleppe eesmärkide saavutamisel tuginema välismaisele suutlikkusele. Selle ohu vältimiseks kutsub komitee komisjoni üles kvalifitseerima strateegilise meretehnoloogia sektori ja selle tegevused viivitamata „elutähtsaks taristuks“.

3.11. Komitee on kindlalt veendunud, et ELi majanduslikku juhtpositsiooni on võimalik saavutada üksnes tugevate tootmisrajatistega ELi pinnal, sest see on ainus võimalus tagada kestlik majanduslik ja sotsiaalne areng, kaitsta ELi julgeolekut ja strateegilist merendusala autonoomiat, tagada ELi kodanike turvalisus ja kindlustada neile töökohad. Komitee nõuab ka sihtotstarbelist programmi ja stiimuleid tootjatele, kes soovivad oma tootmisrajatisi ELi ümber paigutada (tagasi tuua).

4. Tööhõive ja oskused

4.1. Meretehnoloogia sektor loob Euroopa merepiirkondades ligikaudu 1 miljon töökohta ⁽⁸⁾.

4.2. Rohe- ja digipöörde omaksvõtmine ning läbimurdeliste tehnoloogiate kasutuselevõtt nõuavad tööjõu spetsialiseerumist. Selleks nõuab komitee tungivalt, et komisjon ja liikmesriigid töötaksid sotsiaalpartnerite ja akadeemiliste ringkondade täielikul osalusel välja ulatuslikud ümberõppe, täiendusõppe ning kutsehariduse ja -õppe programmid ning rakendaksid neid viivitamata. Seda tuleks teha programmide hindamise ja oskuste sertifitseerimise alusel. Lisaks nõuab komitee konkreetset rahalist toetust ELi oskuste paktile ja sihipärasele kampaaniatele, mis muudavad sektori atraktiivsemaks, sealhulgas naiste ja noorte ning puuetega ja eripädevustega inimeste jaoks. Komitee juhib tähelepanu ka sellele, et lisaks meretehnoloogia sektoris eriti vajalikele töölistele (nt keevitajad, elektrikud, torulukksepad) on seal tarvis töötajaid, kellel on head oskused robootika, tehisintellekti, küberturvalisuse, andurite, automatiseerimise ja 3D-printimise valdkonnas, samuti kõrge kvalifikatsiooniga insenere.

4.3. Euroopa ettevõtted täidavad kõrgeimaid rahvusvahelisi sotsiaalseid standardeid täielikus kooskõlas ELi õigusaktide ja ILO eeskirjadega. Komitee tunnustab Euroopa ettevõtteid, kes rahvusvaheliste tööstandardite vallas eeskuju näitavad ja lati kõrgemale seavad, samuti heade töötingimuste, inimväärse palga ja sotsiaalkindlustuse tähtsust sektori tööjõu jaoks, ning kutsub üles tegema suuremaid jõupingutusi Euroopa töönoukogude loomiseks ja tugevdamiseks. Lisaks kordab komitee, et teise liikmesriiki lähetatud töötajatel peab olema õigus vastuvõtvast liikmesriigis kehtivatele põhiõigustele kooskõlas töötajate lähetamise direktiiviga.

⁽⁸⁾ A Future European Maritime Technology Industrial Policy.

4.4. Nagu on rõhutatud strateegias „LeaderSHIP 2020“ (2013), on meretehnoloogia sektoril keeruline tagada oskusteabe põlvkondadevaheline edasiandmine. Komitee on väga pettunud, et praeguseni ei ole võetud konkreetseid (ELi) meetmeid, ning kutsub üles koostama selge tegevuskava, et tagada õiglane üleminek, muuta meretehnoloogia sektor atraktiivsemaks ning luua asjakohased haridus- ja koolitusasutused, kus uus õppekava ja oskused on kohandatud uute suundumuste, ärimudelite ning rohe- ja digiüleminekuga. Õiglase ülemineku raamistik peab põhinema sotsiaaldialoogil ja tagama piisavad vahendid, et meelitada ligi uut tööjõudu ning toetada töökohavahetust ning töötajate ümber- ja täiendusõpet, sealhulgas tervishoiu- ja ohutusala koolitust uute tehnoloogiate ja protsesside alal. Kõiki programme tuleks hinnata ja sertifitseerida, et tagada ühtne ja samadel standarditel põhinev koolitus.

4.5. Komitee leiab, et valdkondliku sotsiaaldialoogi komiteel on meretehnoloogia sektori tugevdamisel oluline roll. Kvaliteetne sotsiaaldialoog (nt ambitsioonikate ühismeetmete kaudu), sotsiaalpartnerite kokkulepped ja koostöö, sealhulgas valdkondliku sotsiaaldialoogi komitee vahendusel, on üliolulised ja neid tuleks austada.

5. Juurdepääs rahastusele

5.1. Komitee peab väga oluliseks hoida tootmisraajatised Euroopas ja muuta need konkurentsivõimeliseks ning kutsub ELi ja liikmesriike üles seadma tööstuse rahastamise prioriteediks. Meretehnoloogia sektoril on üha raskem saada pangalaene ja avaliku sektori rahastust ning väga keeruline pääseda juurde muudele rahastamisallikatele, kusjuures kõige rohkem mõjutab see VKEsid. Komitee nõuab ka ELi taksonoomiaeeskirju, mis toetaksid kestlikke investeeringuid merendussektoris, jätmata kedagi kõrvale, ja väldiks igasugust diskrimineerimist sektoris tegutsejate vahel. Samuti tuleb keskkonnategevuse tulemuslikkuse kriteeriumid viia kooskõlla ELi õigusaktidega ja tagada tehnoloogiliste investeeringute õiguskindlus.

5.2. Komitee leiab, et EL peaks liidu laevaomanikke rahaliselt motiveerima ehitama laevu Euroopas ning hoidma tarneahelat ja allkomponentide tootmise võimalikult suures ulatuses ELis. Arvesse tuleks võtta sihtotstarbelisi fonde ja konkursikutseid, sest merendusvõimalusi ei ole partnerluslepingutes või riiklikes taaste- ja vastupidavuskavades peaaegu üldse mainitud või käsitletud.

5.3. Komitee nõuab, et algatuse „FuelEU Maritime“ rikkumisest kogutud rahalisi vahendeid ja ELi heitkogustega kauplemise süsteemist saadud tulu kasutataks ka meretehnoloogia sektori täiendava sihtotstarbelise rahastamisallikana, eelkõige teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni eesmärgil. Komitee on valmis osalema uute poliitikameetmete ja ELi rahastamiskavade väljatöötamises ning palub ELi institutsioonide kaasamist kõigisse tulevastes teemakohastes kõnelustes.

5.4. Kuna olemasolevad rahastamisvahendid ei ole piisavad ega kohandatud kapitalimahukatele sektoritele, palub komitee veelkord komisjonil „käivitada sihtotstarbeline rahastamisvahend, mis edendaks investeeringuid sellisesse suure kapitaliriskiga sektoris nagu Euroopa merendustehnoloogia“, (°) aga „samuti tuleks kaaluda rahastamisprogrammi loomist, et võimaldada Euroopa laevade ringlussevõtu rajatistes käidelda suuremat tüüpi laevu“. Komitee nõuab ELi tagatisfondi loomist, et hõlbustada riskimahukate merendusinvesteeringute puhul juurdepääsu rahastusele. Kasutuselt kõrvaldatud laevade, sealhulgas lõbusõidu- ja kalalaevade lammutamist ja ringlussevõttu tuleks ELi rahaliste vahendite abil samuti võimaldada.

5.5. On vastuvõetamatu, et kolmandate riikide ettevõtjatel, kes ei järgi ELi standardeid, on endiselt juurdepääs ELi rahalistele vahenditele (nt EIP rahastusele) ja siseturule. Seetõttu peaks EL kohaldama ELi standardite järgimiseks rangelt vastastikkuse ja hoolsuskohustuse põhimõtet ning tagama, et ELi rahastamisvahendeid ja juurdepääsu siseturule ei saaks kasutada ega kasutaks ettevõtjad, kes põlistavad sotsiaalset dumpingut ja kahjustavad üleilmseid võrdseid tingimusi.

(°) Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Strateegia „LeaderSHIP 2020“ kui meretehnoloogiatööstuse visioon: innovatiivse, jätkusuutliku ja konkurentsivõimelise meretööstuse suunas aastaks 2020“ (omaalgatuslik arvamus) (ELT C 262, 25.7.2018, lk 8),

Komisjon peaks välismaiste subsideeritud laevatehaste ja merevarustuse tootjate suhtes kohaldama välisriigi subsidiumide määrust ning kaaluma Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) 2016/1035⁽¹⁰⁾ (kahjustava hinnakujunduse kohta laevaehituses) läbivaatamist.

6. Teadus- ja arendustegevus ning innovatsioon

6.1. Euroopa rohelise kokkuleppe eesmärkide saavutamiseks ja ELi tööstusstrateegia rakendamiseks on vaja valdkondlikku lähenemisviisi koos konkreetsete valdkondlike poliitikameetmetega. Komitee rõhutab, et teooriast praktikani on pikk tee, ning on väga pettunud, et ELi tööstuse arengut ei toetata piisavalt. Komitee, sotsiaalpartnerid ja kohalikud tootjad on asjatult oodanud stiimulit sektori üleminekuks keskkonnahoidlikele laevadele, alternatiivkütustele ja tehnoloogiatele, et olla kooskõlas paketiga „Eesmärk 55“⁽¹¹⁾.

6.2. Uute murranguliste tehnoloogiate (nt arukad andurid nii laevadele kui ka sadamatele, andmeanalüüs, esemevõrk, pilvandmetöötlus, tehisintellekt) kasutamine on oluline, et püsida konkurentidest ees. Need võimaldavad integreeritumaid laevandusteenuseid ja tarneahelaid, paremat ohutust ja energiatõhusust ning parimat disaini. Komitee juhib siiski tähelepanu sellele, et kohalikud tootjad investeerivad juba praegu keskmiselt tervelt 9 % oma aastakäibest teadus- ja arendustegevusse ja innovatsiooni, ning nõuab neile eesrindlastele sihipäraseid riiklikke poliitikameetmeid ja suuremat rahalist toetust.

6.3. Komitee nõuab ka suuremaid jõupingutusi riiklikul, ELi ja rahvusvahelisel tasandil, et suurendada küberturvalisuse alast suutlikkust, sest küberriskid suurenevad tehnoloogilise arengu ning automatiseeritud protsesside ja laevade kasutuselevõtuga samaaegselt.

6.4. Selleks et saavutada meretehnoloogia sektoris täielik dekarboniseerimine, on vaja täielikult üle minna alternatiivkütustele ja -tehnoloogiatele. Kuigi kõnealune sektor on kõige energiatõhusam transpordiviis, juhib komitee tähelepanu asjaolule, et ringlussevõtu, keskkonnahoidlike investeeringute, heitevabade ja kliimamuutustele vastupanuvõimeliste sadamate, veeteede taristu ja lihtsate sadamalogistikaahelate osas on veel arenguruumi. Komitee kutsub üles toetama meretehnoloogia sektori teadusuuringuid ja innovatsiooni, kuna neil on otsustav tähtsus murranguliste tehnoloogiate ja võimalike alternatiivsete kontseptsioonide väljatöötamisel meretranspordi ning meretehnoloogia sektori konkurentsivõime jaoks. Sellega seoses tuleks püüda teha ulatuslikku koostööd kaitsetööstusega.

6.5. Meretehnoloogia sektori tulevik sõltub andmete kogumisest ja haldamisest, sest andmeanalüüs annab hea võimaluse parandada logistikat, laevade käitamist, suurte merealade ruumilist seiret ja laevade keskkonnatoimet.

6.6. Oskusteabe ja intellektuaalomandi kaitsmine on meretehnoloogia sektori jaoks väga oluline. ELi rahastatud teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni abil saadud teadmised peavad tugevdama ELi ettevõtjate konkurentsivõimet ja tooma kasu ühiskonnale. ELi projektide abil välja töötatud keskkonnahoidlikke ja arukaid merendustehnoloogiaid tuleks seetõttu pidada ELi konkurentsivõime ja strateegilise autonoomia jaoks strateegiliseks ning kooskõlas programmi „Euroopa horisont“ õigussätetega peaks olema võimalik ajutiselt piirata kolmandate riikide ettevõtjate juurdepääsu nende projektide tulemustele. Olemasolevate partnerlustega veel hõlmamata veetranspordisektorid, nagu lõbusõidulaevad ja jahid, peaksid samuti saama kasu teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni rahastamisest programmi „Euroopa horisont“ raames.

6.7. Lõpetuseks juhib komitee tähelepanu sellele, et investeeringud teadus- ja arendustegevusse ning innovatsiooni võivad tagada ELile juhtiva rolli ülemaailmses konkurentsivõimelises, ning väljendab seetõttu heameelt ühiselt kavandatud partnerluse üle heiteta veetranspordi valdkonnas.

7. Lõppmärkused

7.1. Komitee leiab, et sarnaselt teiste transpordiliikidega võiksid merenduse eksperdirühm ja Euroopa meretehnoloogia sektori tööstusliit aidata parandada ja taastada meretehnoloogia sektori ülemaailmset konkurentsivõimet.

⁽¹⁰⁾ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 8. juuni 2016. aasta määrus (EL) 2016/1035, mis käsitleb kaitset kahjustava hinnakujunduse eest laevaehituses (ELT L 176, 30.6.2016, lk 1).

⁽¹¹⁾ „Eesmärk 55“: ELi 2030. aasta kliimaeesmärgi saavutamine teel kliimaneutraalsuseni.

7.2. Kui sektori tasandil meetmeid ei võeta, võib käesolev komitee arvamus olla üks viimastest hoiatustest, millega kutsutakse üles viivitamata toetama meretehnoloogia sektorit, et kaitsta Euroopa turgu, tööstussuutlikkust ja töökohti ning võidelda kaotatud turgude taastamise eest. Komitee on omalt poolt andnud panuse teadlikkuse suurendamisse vajalikest poliitikameetmetest ning on valmis võtma täiendavaid meetmeid, et muuta sektor konkurentsivõimelisemaks. Kui EL ei võta kohe meetmeid ega vii ellu ja rakenda kiiresti spetsiaalset meretööstuse strateegiat, võib liit muutuda oma tsiviil- ja sõjalaevade ja struktuuride ning mere- ja avamereseadmete osas täielikult Aasiast sõltuvaks. Sellest oleks äärmiselt kahju ning tegu oleks ka tõsise poliitilise veaga!

Brüssel, 14. detsember 2022

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee
president
Christa SCHWENG

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Noorte mõjuvõimu suurendamine kestliku arengu saavutamiseks hariduse kaudu“

(omalgatuslik arvamus)

(2023/C 100/06)

Raportöör: **Tatjana BABRAUSKIENĖ**

Täiskogu otsus	20.1.2022
Õiguslik alus	kodukorra artikli 52 lõige 2 omalgatuslik arvamus
Vastutav seksioon	põllumajanduse, maaelu arengu ja keskkonna seksioon
Vastuvõtmine seksioonis	24.11.2022
Vastuvõtmine täiskogus	15.12.2022
Täiskogu istungjärk nr	574
Hääletuse tulemus	
(poolt/vastu/erapooletuid)	126/1/1

1. Järeldused ja soovitused

1.1. Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee kutsub liikmesriike üles uuesti kinnitama COP26-l⁽¹⁾ antud lubadust muuta kliimameetmed ja kestlik areng õppekavade keskseks osaks. Oluline on tunnustada vajadust uue tulevikukuvandi loomiseks üheskoos noortega ja uue sotsiaalse kokkuleppe väljatöötamiseks, et haridussektor positiivselt ümber kujundada.

1.2. Komitee rõhutab, et paradigma muutuse saavutamiseks on vaja terviklikku valdkonnaülest lähenemisviisi, mis tagaks koostöö eri sidusrühmade, sotsiaalpartnerite ja kodanikuühiskonna organisatsioonide vahel. Noorteorganisatsioonidel ja mitteformaalsel haridusel on oluline roll teadlikkuse suurendamisel kestliku arengu eesmärkidest ja nende elluviimise toetamisel.

1.3. Komitee innustab Euroopa Komisjoni keskenduma Euroopa oskusteaastal 2023 jätkuvalt noorte vajadustele ning siduma selle kestliku arengu ja probleemidega, millega noored muutuvast maailmas silmitsi seisavad.

1.4. Komitee peab kiiduväärseks komisjoni koordineerivat rolli projektide, koolituse, heade tavade vahetamise ja teabevahetuse edendamisel õpetajate vahel, et soodustada kestliku arengu eesmärkide elluviimist haridussektoris. Kuid nii teoreetiline kui ka praktiline haridus kestliku arengu lähenemisviiside ja strateegiade kohta tuleks kujundada kohalikul, riiklikul ja piirkondlikul tasandil ning see peaks tuginema järjepidavatele teadusuuringutele ja selgetele tegevuskavadele, hõlmates järelevalvet, võimaldades pidevat täiustamist ja kogemuste vahetamist.

1.5. Komitee rõhutab sotsiaalse ja kodanikuühiskonna dialoogi olulist rolli, et kaasata kestliku arengu eesmärgid kõigil haridustasemetel, formaalses ja mitteformaalses hariduses ning õpetajahariduses, tagamaks selged pädevusraamistikud, mis võimaldavad konkreetseid õpieesmärke ja hindamismeetodeid.

1.6. Komitee märgib, et igapäev on vaja kliimamuutuste vastu võitlemiseks vajalikke teadmisi, eelkõige säästva tarbimise ja tootmise, vastutustundlike toiduvalikute tegemise ja toidu raiskamise vähendamise ning säästva energia kasutamise kõigi aspektide kohta. Laste haridust tuleks toetada vanemate elukestva õppe ja kodanikuhariduse teel. Lisaks tuleks edendada kõigile suunatud teavitustegevust, sealhulgas toetades selles küsimuses noorte juhitavaid organisatsioone.

⁽¹⁾ Kaaseesistujate järeldused COP26 haridus- ja keskkonnaministrite tippkohtumisel „Learn for our Planet. Act for the climate“.

1.7. Komitee nõuab ELi investeeringute paremat seotust kestliku arengu alase haridusega, kasutades selliseid ELi vahendeid nagu taaste- ja vastupidavusraha, programmid „Erasmus+“ ja „Horisont“, Euroopa Regionaalarengu Fond ja Euroopa Sotsiaalfond+.

1.8. Komitee kutsub kõiki liikmesriike üles pakkuma kestlikke ja kvaliteetseid avaliku sektori investeeringuid, et tagada kestliku arengu eesmärkide lõimimine riiklikku haridusse mitte ainult teoorias, vaid ka praktikas, töötades välja põhjalikud õppekavad, et õpetada kriitiliselt mõtlema ja teadlikult otsustama.

1.9. Komitee kutsub liikmesriike üles õpetajaid tõhusalt toetama, et muuta õpetajaamet atraktiivsemaks. Ajal mil Euroopas valitseb suur õpetajate puudus, tuleb kestlikkust toetavas hariduses väärtustada õpetajaid, tagades neile inimväärse töötasu ja head töötingimused. Haridussüsteemi ümberkujundamiseks on oluline tagada õpetajate kvaliteetne esmane ja pidev koolitus, võrdsed võimalused ja kaasamine haridus- ja koolitussüsteemidesse ning innovatiivne töökorraldus koolides.

1.10. Komitee kutsub üles asetama noored haridus- ja õppeprotsessi keskmesse. Selle saavutamiseks tuleks vähendada õpetajaametiga seotud bürokraatiat ning keskenduda uuenduslikule pedagoogikale ja tihedale koostööle õpilastega. Sellega seoses on oluline valmistada kõiki õpetajaid ette uue tehnoloogia tõhusaks kasutamiseks ja uuteks õpikeskkondadeks nii õppekava kui ka oma elu puhul. Oleks hea hinnata, kas spetsiaalse veebiplatvormi või tulemustabeli väljatöötamine parimate tavade vahetamiseks oleks teostatav.

1.11. Komitee kutsub Euroopa Komisjoni üles töötama selle nimel, et võtta kooskõlas kestliku arengu alase haridusega kasutusele vaesuse ja haridussüsteemist varakult lahkumise vähendamise Euroopa näitaja, võitlemaks ebavõrdsuse vastu. Selle võiks välja töötada paralleelselt ülemaailmse näitajaga.

2. Taust ja kontekst

2.1. Vajadus kestliku arengu järele

2.1.1. Kõigi tasandite poliitikud, otsusetegijad ja sidusrühmad peavad tunnistama, et laiaulatuslik üleminek fossiilkütustel põhinevalt ja ressursimahukalt lineaarmajanduselt kliimanetraalsele ringmajandusele on väga vajalik, kuid mõjutab pöördeliselt kodanike, eelkõige noorte ja tulevaste põlvkondade elu ja tulevikuplaane.

2.1.2. Venemaa sõda Ukraina vastu on toonud esile ka Euroopa mittekestliku sõltuvuse fossiilenergiast ja asetanud rohepöörde uude geopoliitilisesse konteksti. Meie sõltuvuse vähendamiseks on CO₂ heite vähendamise kiirendamine vältimatu ja vajalikum kui kunagi varem. Praeguste ja tulevaste probleemide valguses sillutavad kestliku arengu tegevuskava aastani 2030, selle 17 kestliku arengu eesmärki ning lubadus mitte kedagi ja mitte ühtegi piirkonda kõrvale jätta ainulaadse tee heaolumajanduse, parema taastumise ning õiglasema, ausama, kaasavama, kestlikuma ja vastupanuvõimelisema maailma saavutamisele.

2.1.3. Lähitulevikus peaks EL näitama eeskuju, rajades majanduslikult kestliku tee rohepöörde ja sotsiaalselt õiglase ülemineku suunas. Selle saavutamiseks kutsub komitee liikmesriike ja ELi institutsioone üles suurendama noorte mõjuvõimu ning kaasama nad otsuste tegemisse, kohandama haridust ja tööhõivet ning mobiliseerima noori veelgi arvukamalt. Ülemaailmne noorte tegevuskava aastaks 2000 ja järgnevatel aastatel (?) võeti ÜRO Peaassambleel vastu 1995. aastal ning selle kohaselt on kõigi riikide noored nii peamine arengualane inimressurss kui ka sotsiaalsete muutuste, majandusarengu ja tehnoloogilise innovatsiooni oluline tegur. Komitee juhib tähelepanu sellele, et noored on tulevased juhid. Neid tuleb toetada juurdepääsul progressiivsele innovatsioonile ning täielikult kaasata poliitikakujundamisse, et edendada kestlikku arengut.

2.1.4. Käesoleva omaalgatusliku arvamuse eesmärk on analüüsida, kas ja kuidas on kestliku arengu eesmärgid lõimitud liikmesriikide õppekavadesse ning uurida, kas asjaomaste liikmesriikide lähenemisviisi saab pidada teadmisi ümberkujundavaks hariduseks, millega edendatakse kestlikku arengut (?). Lisaks esitatakse arvamuses soovitud Euroopa Komisjonile ja liikmesriikidele selle kohta, kuidas edendada võimalusi ja lahendada probleeme noortepoliitika edasiarendamisel, tagades samal ajal, et kestlikku arengut toetavat haridust süvalaendatakse juba varakult.

(?) ÜRO, ülemaailmne noorte tegevuskava.

(?) Kasutusel on mitmesuguseid mõisteid – arvamuses viidatakse teadmisi ümberkujundavale haridusele, millega edendatakse kestlikku arengut. Samas kasutatakse praeguses kontekstis vaheldumisi kestlikku arengut toetava hariduse ja keskkonnasäästlikkusalase hariduse mõisteid. Vt ka lisas esitatud sõnastik.

2.2. Poliitikamaastik

2.2.1. 2015. aastal võttis ÜRO vastu kestliku arengu eesmärgid, mis on kogu maailmale mõeldud kaugelevaatav tegevuskava ühiseks tegutsemiseks keskkonnaseisundi halvenemise ning sotsiaalse ja majandusliku arenguga seotud probleemide vallas. 17 kestliku arengu eesmärki ja 169 nendega seotud sihti, mis tuleb saavutada 2030. aastaks, asetavad hariduse nende eesmärkide elluviimise keskmesse. Haridus on inimõigus ja haridus (sealhulgas kestlikkust toetav haridus) peaks olema kõigile kättesaadav. Kuid vastavalt UNESCO aruandele kestliku arengu eesmärkide elluviimise kohta ei ole riiklik haridus kõigile tasuta ja sageli ka mitte kaasav. Seetõttu on kestliku arengu eesmärgi 4.7 elluviimine osutunud keeruliseks. Lisaks ei ole paljud riigid endiselt täielikult pühendunud sellele, et muuta kliimameetmed õppekavade põhikomponentideks⁽⁴⁾.

2.2.2. Kestliku arengu eesmärgis 4.7 on määratletud, et 2030. aastaks peavad allakirjutanud tagama, et „kõik õppijad omandavad teadmised ja oskused, mis on vajalikud kestliku arengu toetamiseks, pakkudes muu hulgas teadmisi kestlikust arengust ja kestlikust eluviisist, inimõigustest, soolisest võrdõiguslikkusest, rahu ja vägivaldse kultuuri edendamisest, maailmakodanikuks olemisest ja kultuurilise mitmekesisuse hindamisest ning kultuuri osast kestliku arengu saavutamisel.“ Komitee arvamus „Eli strateegia keskkonnanahoidlike oskuste ja pädevuste edendamiseks kõigi jaoks“⁽⁵⁾ on selle soovitusena kooskõlas.

2.2.3. Viimastel aastatel on Eli poliitika üha enam keskendunud keskkonnasäästlikkusele. 2019. aastal käivitatud Euroopa roheline kokkulepe⁽⁶⁾ on Euroopa Komisjoni kava muuta Eli majandus kestlikuks, peegeldades Euroopa eesmärki saada 2050. aastaks esimeseks kliimaneutraalseks maailmajaoks.

2.2.4. Osana oma kavast, mille kohaselt aitavad haridus ja koolitus kaasa rohepöördele, soovitas Euroopa Komisjon mitmeid algatusi: esiteks kliimaalast haridust edendava koalitsiooni käivitamine,⁽⁷⁾ teiseks hiljuti vastuvõetud nõukogu järeldused, mis käsitlevad noorte kui muutuste elluvijate tõhusamat kaasamist keskkonna kaitseks,⁽⁸⁾ ning nõukogu soovitus rohepöõret ja kestlikku arengut toetava õppe kohta⁽⁹⁾. Kolmandaks kliimamuutusi ja kestlikku arengut käsitleva Euroopa pädevusraamistiku väljatöötamine⁽¹⁰⁾.

2.2.5. Hariduse, noorte, kultuuri ja spordi nõukogu rõhutas 4.–5. aprillil 2022 spordi olulist rolli kestliku keskkonda toetavas hariduses ning soovitas leida „viise, kuidas edendada kestliku arengu alast haridust ning spordiklubide, spordiliitude ja muude spordivaldkonna sidusrühmade keskkonna- ja kodanikuvastutuse kujundamist“⁽¹¹⁾.

2.2.6. Euroopa noorteaasta 2022 eesmärk on samuti edendada rohe- ja digipöördega kaasnevat uusi võimalusi. Need üleminekud peaksid olema kaasavad ja nende raames tuleks pöörata tähelepanu vähemate võimalustega noorte ja haavatavate noorterühmade integreerimisele. Komitee innustab Euroopa Komisjoni keskenduma Euroopa oskusteaastal 2023 jätkuvalt noorte vajadustele ning siduma selle kestliku arengu ja probleemidega, millega noored muutuvad maailmas silmitsi seisavad.

⁽⁴⁾ UNESCO ülemaailmne haridusseire aruanne, 2021/2: Non-state actors in education: who chooses? who loses?.

⁽⁵⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Eli strateegia keskkonnanahoidlike oskuste ja pädevuste edendamiseks kõigi jaoks“ (omalgatuslik arvamus) (ELT C 56, 16.2.2021, lk 1).

⁽⁶⁾ Euroopa roheline kokkulepe.

⁽⁷⁾ Euroopa Komisjon, kliimaalast haridust edendav koalitsioon.

⁽⁸⁾ Nõukogu ja nõukogus kokku tulnud liikmesriikide valitsuste esindajate järeldused „Noorte kui muutuste elluvijate tõhusam kaasamine keskkonna kaitseks“ (ELT C 159, 12.4.2022, lk 9).

⁽⁹⁾ Nõukogu 16. juuni 2022. aasta soovitus rohepöõret ja kestlikku arengut toetava õppe kohta (ELT C 243, 27.6.2022, lk 1).

⁽¹⁰⁾ Bianchi, G., Pisiotis, U. ja Cabrera Giraldez, M., „Greencomp: Euroopa kestlikkusosalaste pädevuste raamistik“, Punie, Y. ja Bacigalupo, M. toimetaja(d), EUR 30955 EN, Euroopa Liidu Väljaannete Talitus, Luksemburg, 2022, ISBN 978–92–76–46485–3, doi:10.2760/13286, JRC128040.

⁽¹¹⁾ Nõukogu ja nõukogus kokku tulnud liikmesriikide valitsuste esindajate järeldused teemal „Sport ja kehaline aktiivsus – paljutõotav hoob käitumise muutmiseks kestliku arengu nimel“ (ELT C 170, 25.4.2022, lk 1).

2.2.7. Oluline on siduda ELi investeeringud paremini kestliku arengu alase haridusega, kasutades selliseid ELi vahendeid nagu taaste- ja vastupidavusraha, programmid „Erasmus+“ ja „Horisont“, Euroopa Regionaalarengu Fond ja Euroopa Sotsiaalfond+. Elurikkuse vähenemise, saaste ja kliimamuutuste vastu võitlemine on „Erasmus+“ uue programmi (2021–2027) üks neljast peamisest prioriteedist kaasatuse ja mitmekesisuse, digipöörde ja demokraatlikus elus osalemise kõrval. Komiteel on heameel, et CO₂ jalajälje vähendamiseks edendatakse Erasmus programmi kaudu ka veebipõhist õpirännet.

3. Noored, haridus ja kestlik areng

3.1. Noorte ümber- ja täiendusõppes tuleb arvesse võtta oskuste arendamise tähtsust kliimamuutuste leevendamise ja nendega kohanemise ning ringmajanduse valdkonnas. Sotsiaalpartneritel (tööandjate organisatsioonid ja töötajate ametiühingud) ja kodanikuühiskonna organisatsioonidel on oluline roll ametiprofiilide ja kutsestandardite määratlemisel ning kestlikkuse aspektide integreerimisel töökohapõhisesse õppesse ja töötajate koolitusse. Sotsiaalpartnerid ja kodanikuühiskond aitavad noortel kohaneda üleminekul koolist tööle kestlikku arengut hõlmaval viisil. Sotsiaalse ja kodanikuühiskonna dialoogi roll on väga oluline ning seda tuleb tugevdada.

3.2. Noored vajavad digitaalset ja sotsiaalset kaasatust, kvaliteetset haridust ja koolitust, stabiilset töökohta, häid töötingimusi, taskukohast eluaset ning tuge igapäevases võitluses kliimamuutuste vastu. Vaja on rohkem teadusuuringuid ja andmeid kliimamuutuste mõju kohta riigi, piirkonna ja kohalikul tasandil koos oskuste ja töökohtade prognoosimisega. Kuigi Euroopas ja teistel kontinentidel on suur toidukriis, peavad noored õppima tundma kestliku tarbimise ja tootmise, toidu raiskamise vähendamise ja vastutustundlike toiduvalikute tegemise kõiki aspekte.

3.3. Ebavõrdsuse vähendamiseks tuleks kooskõlas kestliku arengu alase haridusega võtta kasutusele vaesuse ja haridussüsteemist varakult lahkumise vähendamise Euroopa näitaja. Maapiirkondade rahvastikukaol, mis tuleneb tööväljavaadete puudumisest ja ebapiisavatest haridusvõimalustest, on kahjulik mõju noortele peredele. Haridussüsteemist varakult lahkumine on linna- ja maapiirkondades probleem, mistõttu peab tööturu ja õiglase majanduskasvuga seotud poliitika olema tõhus, et vähendada NEET-noorte arvu⁽¹²⁾.

3.4. Kvaliteetse ja tõhusa õpipõhise Euroopa raamistiku⁽¹³⁾ tulemuslik rakendamine ning Euroopa praktika kvaliteediraamistiku tõhustamine on kestliku arengu alase hariduse seisukohast väga oluline.

3.5. Komitee leiab nende küsimuste ulatust, keerukust ja vahetut iseloomu silmas pidades, et EL ja liikmesriigid peavad tegema aktiivsemaid ja paremini kooskõlastatud jõupingutusi, sealhulgas kestlikkust toetava hariduse parandamisel, mis on praegu kriitilise tähtsusega. See hõlmab ka haridust säästva energia kasutamise kohta. ELi ja liikmesriikide hariduspoliitikat tuleb pidevalt jälgida ja kaardistada ning riikide ja organisatsioonide vahel tuleb vahetada häid tavasid. Kestliku arengu alase hariduse keskmes on humanistlikud väärtused, mis keskenduvad teadmiste omandamisele ja tasakaalustatud praktiliste lahenduste loomisele keskkonnavaladeid ja sotsiaalseid tagajärgi arvesse võttes.

3.6. Õpetajatel ja lapsevanematel on kestlikku keskkonda toetavas hariduses oluline roll. Õpetajaid ja koolitajaid tuleb toetada, tagades neile kvaliteetse kestlikkuse alase esmase ja pideva kutsealase koolituse. Komitee arvamuses „ELi strateegia keskkonnahoidlike oskuste ja pädevuste edendamiseks kõigi jaoks“⁽¹⁴⁾ rõhutati, et kõik vajavad kliimamuutuste vastu võitlemiseks vajalikke teadmisi. Lapsevanemate elukestev õpe ja kodanikuharidus on väga olulised ning neid tuleks tugevdada kõigile suunatud teavitustegevuse kaudu, sealhulgas toetades selles küsimuses noorteorganisatsioone.

⁽¹²⁾ NEET-noor tähistab noort, kes ei tööta, ei õpi ega osale koolitusel ning viitab mittetöötavale, haridust või kutset mitteomandavale isikule.

⁽¹³⁾ Nõukogu 15. märtsi 2018. aasta soovitus kvaliteetse ja tõhusa õpipõhise Euroopa raamistiku kohta (ELT C 153, 2.5.2018, lk 1).

⁽¹⁴⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „ELi strateegia keskkonnahoidlike oskuste ja pädevuste edendamiseks kõigi jaoks“ (omaalgatuslik arvamus) (ELT C 56, 16.2.2021, lk 1).

3.7. Komitee kutsub liikmesriike üles õpetajaid tõhusalt toetama, et muuta õpetajaamet atraktiivsemaks. Ajal mil Euroopas valitseb suur õpetajate puudus, tuleb kestlikkust toetavas hariduses õpetajaid väärtustada, tagades neile inimväärse töötasu ja head töötingimused. Haridussüsteemi ümberkujundamiseks on oluline tagada õpetajate kvaliteetne esmane ja pidev koolitus, võrdsed võimalused ja kaasamine haridus- ja koolitussüsteemidesse ning innovatiivne töökorraldus koolides, luues rahu ja turvalisuse kultuuri. Noorte mõjuvõimu suurendamine kestliku arengu saavutamiseks hariduse kaudu nõuab võimekaid spetsialiste, kellel on mitmekesised ja jõulised vahendid. Vilunud õpetajad teavad, kuidas kasutada oma igapäevatoos kõige paremini Pariisi deklaratsiooni⁽¹⁵⁾ ning Osnabrücki deklaratsiooni kutsehariduse kohta,⁽¹⁶⁾ millega edendatakse kodanikuaktiivsust ning vabaduse, sallivuse ja mittediskrimineerimise ühiseid väärtusi hariduses.

3.8. Euroopa noored on hindamatu inimkapital ja uuenduslike ideede allikas koos oma loomingulise kujutlusvõime, entusiasmi ja energiaga ning neil on suurim roll kestliku arengu edendamisel ELi liikmesriikides praegu ja lähitulevikus. Sellega seoses on ELi liikmesriikidel suur kasutamata tegutsemispotentsiaal. Noorteorganisatsioonidel ja mitteformaalsel haridusel on oluline roll kestliku hariduse ja õppimise toetamisel.

3.9. Komitee kutsub üles asetama noored haridus- ja õppeprotsessi keskmesse. Seda on võimalik saavutada, vähendades õpetajaametiga seotud bürokraatiat, keskendudes uuenduslikule pedagoogikale ja tihedale suhtlusele õpilastega ning valmistades kõiki õpetajaid ette uue tehnoloogia kasutamiseks ja uuteks õpikeskkondadeks nii õppekava kui ka oma elu puhul. Teadmisi ümberkujundav haridus nõuab teadmisi ümberkujundavaid õpetajaid, oskusi ja kodanikke. Õpetajatel ja koolitajatel on vaja piisavalt aega, ruumi ja vahendeid, et rakendada keskkonnasäästlikkusala hariduse puhul praktilist ja valdkonnaülest lähenemisviisi, toetudes sidusrühmade tõhusale meeskonnatööle. Tegemist on valdkonnaülese teemaga, mis hõlmab kõiki hariduse ja kutseõppe valdkondi interdistsiplinaarses pedagoogilises lähenemisviisis.

3.10. Komitee märgib rahuloluga, et noored juba aitavad kaasa oma riigi kestlikule arengule ja rahvusvaheliste kliimaeesmärkide saavutamisele keskkonnasõbralikus vaimus ning lisaks ühinevad nad aktiivselt noorteliikumiste rahvusvaheliste võrgustikega, mille eesmärk on kaitsta loodust ja võidelda kliimamuutuste vastu. Peale selle tuleb meil kohandada kõiki haridussüsteeme, et tagada teadmisi ümberkujundava hariduse pakkumine, mis võimaldab arvukamatel noortel suunata oma jõupingutused meile vajalike murranguliste muutuste saavutamisele. Valitsustevahelise kliimamuutuste paneeli (IPCC) hiljutise aruande kohaselt on teadmisi ümberkujundav õppimine väga oluline, sest see aitab kaasa nii ühisele teadlikkusele kui ka ühistegevusele⁽¹⁷⁾.

4. Kestlikku arengut tuleb käsitada pideva ja tervikliku õppeprotsessina

4.1. Oluline on jõuda arusaamisele, et riigi ja ühiskonna kestlik areng ei saa toimuda ilma pideva õppimiseta ning uute kogemuste omandamise ja mõistmiseta. Sellega seoses tuleb kestlikku arengut käsitada pideva protsessina, mille kaudu peab ühiskond õppima elama keskkonna, majanduse ja ühiskonna seisukohast kestlikumalt. Tänu teabele juurdepääsu pakumisele, suuremale teadlikkusele, kuid mis veelgi olulisem, tänu inimeste paremale suutlikkusele innovatsiooni ja lahendusi ellu viia, on kestlikkust toetav haridus väga oluline, kui soovime oma elu- ja tööviisi ümber kujundada. Selleks et harida noori teadlikult tegelema kõige keerukamate kestliku arengu probleemidega, millega kogukonnad ja riigid silmitsi seisavad, on vaja välja töötada põhjalikud õppekavad, et õpetada kriitiliselt mõtlema ja teadlikult otsustama.

4.2. Euroopa Komisjoni korraldatud analüüsid ja uuringud, mis viidi läbi eesmärgiga valmistada ette nõukogu soovitus keskkonnasäästlikkuseala õppe kohta, osutavad, et ainult 13 liikmesriigil on selge kestlikku arengut toetava hariduse või keskkonnasäästlikkusalase hariduse määratlus. On kahetsusväärne, et mõnes liikmesriigis ei kohaldata mõistet „kestlikku arengut toetav haridus“ ja kestliku arengu eesmärki 4.7, kuigi seda tunnustatakse kestliku arengu eesmärgi 4 (kvaliteetne

⁽¹⁵⁾ Deklaratsioon kodanikuaktiivsuse ning vabaduse, sallivuse ja mittediskrimineerimise ühiste väärtuste edendamise kohta hariduse kaudu, Eurydice.

⁽¹⁶⁾ Osnabrücki deklaratsioon taastumist võimaldava ja digitaalsele ning rohemajandusele õiglast üleminekut toetava kutsehariduse ja-õppe kohta, [osnabrueck_declaration_eu2020.pdf](#).

⁽¹⁷⁾ IPCC kuues hindamisaruanne, III töörühma aruanne: „Climate Change 2022: Mitigation of Climate Change“, lk 2871.

haridus) lahutamatu osana ja kõigi muude kestliku arengu eesmärkide peamise soodustava tegurina. Analüüsitud riigiaruannetes ei uuritud konkreetselt rahastamist. Kuid kestlikku arengut toetava haridusega seotud lubaduste andmist alustanud Itaalia märkis selgelt, et rahastamise puudumine on üks peamisi põhjuseid, miks kestlikku arengut toetava hariduse rakendamine on peatunud. Kui valitsused on sunnitud majandus-, energia- ja elukallidusega seotud kriiside tõttu kärpeid tegema, puudutab see alati haridust, nagu ka teisi sotsiaalvaldkondi. Investeeringute vähesus toob süsteemides kaasa erisugused erastamisvormid ja ebakõla, mistõttu väheneb võrdsus ning pedagoogiline ja akadeemiline vabadus.

4.3. Mõtteainet pakub samuti küsimus, kas kestlikku arengut toetava hariduse edukaks rakendamiseks on vaja tsentraliseeritud ülalt alla strateegiat või määravad selle edu muud tegurid. Taanis ja Madalmaades puudub riiklik kestlikku arengut toetava hariduse strateegia, kuid nende koolides tegeletakse selle teemaga aktiivselt. Soomes on riiklik strateegia, kuid seal on väljendanud muret, et kestlikku arengut toetav haridus on koolide lõikes killustunud. Itaalia on juba lisanud kestlikku arengut toetava hariduse riiklikku õppekavva, kuid piirkondlikul tasandil rakendamisega esineb seal probleeme. Prantsusmaa on välja töötanud riikliku strateegia, mida korraldavad kohalikud haridusasutused ja mida rakendatakse kõigis koolides riikliku õppekava ja pedagoogiliste projektide kaudu. Sel viisil on kaasatud kõik tasandid, mis omakorda tagavad strateegia edu.

4.4. Üks olulisemaid küsimusi on kestlikku arengut toetava hariduse prioriteediks seadmine. OECD avaldas koostöös Euroopa Komisjoniga hiljuti uuringu, ⁽¹⁸⁾ milles kaardistati noorte keskkonnasäästlikkusosalane pädevus kõigis ELi ja OECD riikides. Selline uus lähenemisviis uuringutele ja hindamistele võiks anda õige signaali kestlikku arengut toetava hariduse prioriteediks seadmise kohta liikmesriikides. Lisaks oleks kasulik uurida põhjalikumalt seoseid ÜRO kestlikku arengut toetava hariduse edendamise meetmete ja OECD meetmete vahel, et aidata kaasa hariduspoliitika arendamisele PISA kaudu ning tuvastada, kas selles, kuidas need kaks meetmekogumit haridussüsteemi kujundavad, esineb asümmeetriat.

4.5. Üks võimalik takistus on kestlikku arengut toetava hariduse rakendamine föderalsüsteemiga riikides. Riiklikest aruannetest nähtub, et asjakohase föderaalministeeriumi ja piirkondlike omavalitsuste vaheline kooskõlastatuse tase on liikmesriikide lõikes erinev – Saksamaal on sellega raskusi, samal ajal kui Austria on kooskõlastamist reguleeriv võrgustik. Austria föderaalvalitsuse kaasatus alt üles suunatud algatustesse on näide, mida teised riigid võiksid järgida.

4.6. On oluline, et praegune ja tulevane ühiskond hindaks, mõtleks ja määratleks hariduse ümber kestliku hariduse ja õppimise seisukohast – eelkoolist ülikoolini ja sealt edasi nii, et see hõlmaks lõppkokkuvõttes kestlikkusega seotud põhimõtteid, teadmisi, oskusi, veendumusi ja väärtusi kõigis kolmes valdkonnas, milleks on ökoloogia, ühiskond ja majandus. Selline protsess peaks olema ülemaailmne ja interdistsiplinaarne ning hõlmama rohujuuretasandi algatusi ja üldsust ning seda peaksid toetama valitsusasutused. Igas riigis tuleb rakendamisel siiski võtta arvesse kohalikke olusid ja spetsiifilisi kultuurilisi iseärasusi.

4.7. Kestlikku arengut toetav haridus peaks levitama teadmisi keskkonna ja selle seisundi kohta ning näitama olemasolevaid võimalusi majanduse kohandamiseks viisil, mis motiveerib seadma esikohale inimeste ja planeedi heaolu, edendades samal ajal põlvkondadevahelist võrdsust ja kaitstes looduskeskkonda. Selline kohandatud majandus peaks omistama suuremat tähtsust keskkonnasõbralikele juhtimismeetoditele, pakkuma võimalusi loodus- ja kultuuriväärtuste hooliva väärtustamise toetamiseks ning juhinduma väärtustest, mis põhinevad ökoloogilisel eetikal keskkonna säilitamiseks praeguste ja tulevaste põlvkondade jaoks ning loodusvarade kestlikul kasutamisel.

4.8. Kestlikku arengut toetav teadmisi ümberkujundav haridus peaks

— põhinema kestliku arengu aluseks olevatel põhimõtetel ja väärtustel;

⁽¹⁸⁾ Borgonovi, F. ja teised, „Young people's environmental sustainability competence: Emotional, cognitive, behavioural, and attitudinal dimensions in EU and OECD countries“, 2022, OECD sotsiaal-, tööhõive- ja rändevaldkonda käsitlevad töödokumendid, nr 274, OECD Publishing, Pariis. Borgonovi, F. ja teised, „The environmental sustainability competence toolbox: From leaving a better planet for our children to leaving better children for our planet“, 2022, OECD sotsiaal-, tööhõive- ja rändevaldkonda käsitlevad töödokumendid, nr 275, OECD Publishing, Pariis. Dokumendid valmistati ette OECD tulevase 2023. aasta oskuste ülevaate taustamaterjalina.

- hõlmama kõiki kolme kestliku arengu valdkonda: keskkond, ühiskond ja majandus;
- stimuleerima elukestvat ja elu kõiki aspekte hõlmavat õpet, mis edendab kestlikku, lugupidavat, vastutustundlikku, ennetavalt toimivat ja kriitiliselt mõtlevat ühiskonda;
- seisma hariduse eest, mis on kvaliteetne ja terviklik oma lähenemisviisides ning mida toetatakse aktiivselt;
- edendama õigustel põhinevat kättesaadavat haridust, mis on lugupidav, kaasav ja väärtustab mitmekesisust;
- mõtlema globaalselt, kuid keskendumata ka kohalikele küsimustele ja kultuurilistele iseärasustele;
- hõlmama formaalset, mitteformaalset ja informaalset haridust;
- võtma arvesse kestliku arengu kontseptsiooni arenevat olemust.

4.9. Ei ole olemas kestlikkust toetava ja teadmisi ümberkujundava hariduse universaalset mudelit, mistõttu peab iga riik asjakohaste sotsiaalpartnerite, organiseeritud kodanikuühiskonna ja muude sidusrühmade, sealhulgas noorteorganisatsioonide tõhusa kaasamise teel kindlaks määrama oma prioriteedid ja meetmed kestliku arengu ja hariduse valdkonnas. Koolide ühisel juhtimisel ja kodanikuharidusel on keskne roll, et kujundada koolid kestlikkuselase hariduse kandjateks. Kindlaks tuleks määrata eesmärgid, peamised tegevussuunad ja mehhanismid, võttes arvesse kohalikke keskkonna-, sotsiaal- ja majandustingimusi ning kultuurilisi iseärasusi.

4.10. Kestlikku arengut toetava haridussüsteemi loomine hõlmab üleminekut traditsiooniliselt hariduselt kestlikkusele suunatud haridusmudelile, mis peaks põhinema ulatuslikel valdkonnaülestel teadmistel, mida iseloomustab ühiskonna, majanduse ja keskkonna arengu integreeritud käsitlemine. Selline haridus peaks hõlmama koostööd formaalse (koolid, ülikoolid, täiendõppeasutused), mitteformaalse (koolituskeskuste loomine, seminarid ja ümarlauad, meedia kasutamine jne) ja informaalse hariduse (vastastikune õpe ürituste, noortevahetuse, noorte juhitud projektide kaudu jne) tasandil. Haridus- ja koolitusprogrammid, mis hõlmavad keskkonnasäästlikkuselast haridust, peavad olema kättesaadavad ja kaasavad. Valitsused peavad juba varakult arvesse võtma ebasoodsatest oludest pärit noorte tegelikku olukorda ja tagama, et nad leiavad viise selliste rühmade kaasamiseks.

Brüssel, 15. detsember 2022

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee
president
Christa SCHWENG

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Euroopa kodanikualgatus „Päästkem mesilased ja põllumajandustootjad!““**(omalgatuslik arvamus)**

(2023/C 100/07)

Raportöör: **Arnold PUECH D'ALISSAC**

Täiskogu otsus	19.5.2022
Õiguslik alus	Kodukorra artikli 52 lõige 2 omalgatuslik arvamus
Vastutav tööorgan	põllumajanduse, maaelu arengu ja keskkonna sektsioon
Vastuvõtmine sektsioonis	24.11.2022
Vastuvõtmine täiskogus	15.12.2022
Täiskogu istungjärk nr	574
Hääletuse tulemus (poolt/vastu/erapooletuid)	168/0/2

1. Järeldused ja soovitused

1.1. Selle Euroopa kodanikualgatuse edu näitab, et Euroopa kodanikel on Euroopa Komisjonile suured ootused. Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee kiidab kõigepealt algatuse korraldajat ja tunnustab kodanikke nende pühendumuse eest algatuse edu saavutamisele, võttes arvesse kõigi vajalike allkirjade kogumise keerukust. Seega kutsub ta komisjoni üles kodanikualgatuses esitatud nõudmistele täpseid ja konkreetseid vastuseid andma.

1.2. Komitee avaldab kahetsust, et Euroopa kodanikualgatuse pealkirjas „Päästkem mesilased ja põllumajandustootjad“ ei ole esile tõstetud Euroopa kodanikualgatuse peamist ettepanekut, mis seisneb süsteemiliste pestitsiidide täielikus järkjärgulises kasutuselt kõrvaldamises 2035. aastaks. Komitee juhib tähelepanu ka sellele, et komisjon on koostamas või on juba vastu võtnud mitmeid õigusakte mesilaste, tolmeldajate, bioloogilise mitmekesisuse, pestitsiidide säästva kasutamise ja põllumajandustootjate toetamise kohta agroökoloogilisel üleminekul, kuid tunnistab, et nende meetmetega ei ole asjaomaste eesmärke täielikult saavutatud. Seetõttu kutsub komitee komisjoni üles võtma täiendavaid meetmeid enda seatud ambitsioonikate eesmärkide konkreetsemaks ja tõhusamaks täitmiseks. Näiteks soovib komitee rohkem toetada täppispõllumajandust, digitaalset põllumajandust, bioloogilist kahjuritõrjet, robotikat, aga ka agroökoloogiat.

1.3. Komitee rõhutab vajadust võtta süsteemide kestlikkuse ja toidualase sõltumatuse olulises kontekstis arvesse kestlikkuse kõiki kolme sammast (keskkonnavaline, sotsiaalne ja majanduslik samm), jätmata tähelepanuta sageli kõrvale jäetud majanduslikku olukorda.

1.4. Samuti kutsub komitee komisjoni üles enne mis tahes otsuse tegemist läbi viima mõjuhindangud, eelkõige selleks, et hinnata algatuse kulusid põllumajandustootmisele ja majandusele, ning võrdlema neid bioloogilise mitmekesisuse vähenemise majanduslike kuludega põllumajandustootjatele.

2. Kontekst

2.1. *Euroopa kodanikualgatus mesilasi, inimesi ja keskkonda rohkem austava põllumajanduse toetuseks*

2.1.1. Kodanikualgatuse mehhanism annab Euroopa kodanikele võimaluse osaleda aktiivselt Euroopa Liidu (EL) demokraatlikes protsessides, paludes komisjonil esitada uusi õigusakte. Kui algatus on saanud vähemalt miljoni ELi kodaniku toetuse ja ületab vajalikke künniseid vähemalt veerandis liikmesriikidest,⁽¹⁾ on komisjon kohustatud Euroopa kodanikualgatusele reageerima.

⁽¹⁾ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 17. aprilli 2019. aasta määrus (EL) 2019/788 Euroopa kodanikualgatuse kohta (ELT L 130, 17.5.2019, lk 55).

2.1.2. „Päästkem mesilased ja põllumajandustootjad! Kuna Euroopa kodanikualgatus „Päästkem mesilased ja põllumajandustootjad! Keskonna puhtuse huvides muudame põllumajanduse mesilassõbralikumaks“ ületas vajalikud künnised, eeldab see komisjonilt õigusaktide koostamist eesmärgiga kõrvaldada sünteetilised pestitsiidid järk-järgult kasutuselt aastaks 2035, taastada bioloogiline mitmekesisus ja aidata põllumajandustootjaid selles üleminekuetapis.

2.2. Tolmeldajate arvukuse ja bioloogilise mitmekesisuse vähenemine Euroopas

2.2.1. Selles kodanikualgatuses esitatud nõudmiste ajendiks on mesilaste arvukuse vähenemine Euroopas. Euroopa mesilaste punase raamatu kohaselt on iga kolmas mesilas- ja liblikaliik vähenemas ja iga kümnes väljasuremisohus ⁽²⁾.

2.2.2. Ometi saavad 84 % Euroopa taimekultuuridest vähemalt osaliselt kasu loomsest tolmeldamisest ⁽³⁾ ja 78 % ELi looduslikest taimedest sõltuvad tolmeldavatest putukatest ⁽⁴⁾. Nende kaitse on seega põllumajandustootmise jaoks praeguse toiduga kindlustatuse ja toidualase sõltumatuse tähtsuse kontekstis väga oluline küsimus. Peale selle on mesilased mee tootmiseks hädavajalikud, samal ajal kui EL on mee osas ainult 60 % ulatuses isemajandav. Nõudluse rahuldamiseks peab Euroopa toetuma importmeele (sellest 28 % tuleb Hiinast), mille kvaliteet on madalam kui Euroopa omal.

2.2.3. Valitsustevahelise bioloogilist mitmekesisust ja ökosüsteemi teenuseid käsitleva teaduslik-poliitilise foorumi (IPBES) ⁽⁵⁾ tolmeldajaid, tolmeldamist ja toidutootmist puudutava hindamisaruande kohaselt on tolmeldajate arvukuse vähenemise peamised põhjused maakasutuse muutused, intensiivsed põllumajandustavad ja pestitsiidide kasutamine, keskkonnareostus, invasiivsed võõrliigid, patogeenid ja kliimamuutused.

2.2.4. Mitmekesisustatud toiduvaru (nektar ja õietolm), mis on kättesaadav piisavas koguses kogu aasta jooksul, on samuti mesilaste eluterve arengu ja mesinike korrapärase meetootmise tagamise võtmegur ⁽⁶⁾.

2.2.5. Mesilaste arvukuse vähenemine on seotud bioloogilise mitmekesisuse üleilmse vähenemisega. IPBESi 2019. aasta bioloogilise mitmekesisuse ja ökosüsteemi teenuste ülemaailmse hindamise aruandes ⁽⁷⁾ kirjeldati bioloogilise mitmekesisuse enneolematut vähenemist.

2.2.6. Pärast IPBESi aruandeid avaldasid Prantsusmaa põllumajandus-, toiduaine- ja keskkonnauuringute instituut (INRAE) ja Prantsusmaa mereuuringute instituut (Ifremer) 2022. aasta mais kollektiivse teadusliku eksperdihinnangu taimekaitsevahendite mõju kohta bioloogilisele mitmekesisusele ja ökosüsteemi teenustele ⁽⁸⁾. Kollektiivses teaduslikus eksperdihinnangus juhitakse tähelepanu bioloogilise mitmekesisuse vähenemise tegurite paljususele ning sellele, et erinevate tegurite vastastikuse sõltuvuse tõttu on keeruline kindlaks teha taimekaitsevahendite suhtelist osakaalu selles vähenemises. Teadusuuringute tulemused on siiski võimaldanud kollektiivse teadusliku eksperdihinnangu käigus kindlaks teha selge põhjusliku seose taimekaitsevahendite kasutamise ja teatavate populatsioonide vähenemise vahel, nagu seda on täheldatud tolmeldavate putukate puhul.

2.3. Komisjon on koostamas või juba vastu võtnud mitmeid õigusakte mesilaste, pestitsiidide säästva kasutamise, bioloogilise mitmekesisuse taastamise ja põllumajandustootjate toetamise kohta agroökoloogilisel üleminekul

2.3.1. Seoses mesilaste ja tolmeldajate kaitsmisega: EL käivitas 2018. aastal tolmeldajaid käsitleva Euroopa algatuse, eesmärgiga võidelda looduslike tolmeldajate arvukuse vähenemise vastu ELis. See koosneb kümnest meetmest, mis on jaotatud kolmeks eelisvaldkonnaks:

- parandada teadmisi tolmeldajate arvukuse vähenemisest, selle põhjustest ja tagajärgedest;
- võidelda tolmeldajate arvukuse vähenemise põhjuste vastu;
- suurendada teadlikkust ühiskonda tervikuna kaasates ja koostööd edendades.

⁽²⁾ Maes et al., 2014. „Euroopa mesilaste punane raamat“.

⁽³⁾ Williams, 1994. The dependence of crop production within the European Union on pollination by honeybees.

⁽⁴⁾ Ollerton et al., 2011. How many flowering plants are pollinated by animals?

⁽⁵⁾ IPBES, 2016. Assessment Report on Pollinators, Pollination and Food Production.

⁽⁶⁾ French Technical and Scientific Institute for Bees and Pollination (ITSAP), 2015. Ressources alimentaires pour les abeilles (Food resources for bees).

⁽⁷⁾ IPBES, 2019. Global Assessment Report on Biodiversity and Ecosystem Services.

⁽⁸⁾ INRAE and Ifremer, 2022. Impacts des produits phytopharmaceutiques sur la biodiversité et les services écosystémiques (Impacts of plant protection products on biodiversity and ecosystem services).

Sellest hoolimata leidis Euroopa Kontrollikoda oma eriaruandes 15/2020 looduslike tolmeldajate kaitse kohta ⁽⁹⁾ ELis, et „selles oli vähene mõju languse peatamisele ja et algatus vajab eesmärkide saavutamiseks paremat juhtimist“. Komisjon tunnistas ka ise oma aruandes algatuse rakendamise kohta, ⁽¹⁰⁾ et kuigi algatuse meetmete rakendamisel on tehtud märkimisväärsed edusamme, on vaja veel pingutada, et tegeleda languse erinevate põhjustega.

2.3.2. Seoses taimekaitsevahendite mõju ja riskide vähendamisega: komisjon algatas pestitsiidide säästvat kasutamist käsitleva direktiivi läbivaatamise, et lahendada oluline probleem, mis seisneb selle piiratud tõhususes pestitsiidide kasutamise ning inimeste tervisele ja keskkonnale avalduvate riskide vähendamisel, esitades 2022. aasta juunis uue määruse eelnõu ⁽¹¹⁾. Peamiste meetmete seast võib välja tuua järgmised:

- ELi tasandil õiguslikult siduvad eesmärgid vähendada 2030. aastaks 50 % keemiliste pestitsiidide kasutamist ja riski ning ka kõige ohtlikumate pestitsiidide kasutamist;
- uued meetmed, et tagada integreeritud taimekaitse kasutuselevõtt põllumajandustootjate poolt;
- kõikide pestitsiidide kasutamise keeld tundlikel aladel, v.a piiratud erandite korral.

2.3.3. Taimekaitsevahendite ELi turule laskmine on rangelt reguleeritud. Taimekaitsevahendite ELis turulelaskmise õigusraamistik on kehtestatud Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrusega (EÜ) nr 1107/2009 ⁽¹²⁾. Kõnealuse määruse kohaselt tehakse enne toimeaine heakskiitmist Euroopa tasandil riskihindamine, et vältida võimalikku kahjulikku mõju tervisele või keskkonnale. Lisaks vaadatakse praegu läbi eeskirju, mis puudutavad taimekaitsevahendite poolt tekitatud ohtusid mesilastele (mesilasi käsitlev juhenddokument) ⁽¹³⁾, et võtta arvesse uusimaid teaduslikke arenguid selles valdkonnas.

2.3.4. Seoses bioloogilise mitmekesisuse taastamisega põllumajanduspiirkondades: EL saab, kuigi see ei puuduta üksnes põllumajanduspiirkondi, toetuda Natura 2000 võrgustikule ning linnudirektiivile ⁽¹⁴⁾ ja elupaikade direktiivile, ⁽¹⁵⁾ mis on ELi looduskaitsealaste õigusaktide aluseks. Komisjon on ka koostanud „ELi elurikkuse strateegia aastani 2030“ ⁽¹⁶⁾. See hõlmab meetmeid ja kohustusi bioloogilise mitmekesisuse taastamiseks põllumajanduspiirkondades, nagu on sätestatud looduse taastamise määruse eelnõus, ⁽¹⁷⁾ mille Euroopa Komisjon avaldas 22. juunil 2022. Eelkõige sätestatakse eelnõu artiklis 8 liikmesriikidele siduv eesmärk pöörata 2030. aastaks ümber tolmeldajapopulatsioonide vähenemissuundumus ning artiklis 9 nähakse ette kohustused taastada agroökosüsteemid, näiteks tõsta 2030. aastaks ELis „mitmekesiste maastikuelementidega põllumajandusmaa“ osakaal vähemalt 10 %-le.

2.3.5. Seoses põllumajandustootjate toetamisega ülemineku käigus: uus ÜPP aastateks 2023–2027 on peamine vahend Euroopa roheline kokkuleppe ambitsioonikate eesmärkide saavutamiseks ja põllumajandustootjate toetamiseks. Kontrollikoja 2020. aasta eriaruanne näitas, et praeguse ÜPP panus ei ole aidanud põllumajandusmaa bioloogilise mitmekesisuse vähenemist peatada ⁽¹⁸⁾. Kontrollikoda järelendas, et „viis, kuidas komisjon jälgib ELi eelarve raames tehtud bioloogilise mitmekesisusega seotud kulutusi, on ebausaldusväärne; ÜPP otsetoetuste mõju on piiratud või teadmata ning komisjon ja liikmesriigid on eelistanud väiksema mõjuga maaelu arengu meetmeid“. Uus ÜPP sisaldab uusi meetmeid selle keskkonnamõju parandamiseks, näiteks paremat tingimuslikkust.

⁽⁹⁾ Euroopa Kontrollikoda. Eriaruanne 15/2020.

⁽¹⁰⁾ COM(2021) 261 final

⁽¹¹⁾ COM(2022) 305 final

⁽¹²⁾ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 21. oktoobri 2009. aasta määrus (EÜ) nr 1107/2009 taimekaitsevahendite turulelaskmise ja nõukogu direktiivide 79/117/EMÜ ja 91/414/EMÜ kehtetuks tunnistamise kohta (ELT L 309, 24.11.2009, lk 1).

⁽¹³⁾ EFSA, 2022. Revised guidance on the risk assessment of plant protection products on bees (*Apis mellifera*, *Bombus* spp. and solitary bees).

⁽¹⁴⁾ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 30. novembri 2009. aasta direktiiv 2009/147/EÜ loodusliku linnustiku kaitse kohta (ELT L 20, 26.1.2010, lk 7).

⁽¹⁵⁾ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 21. mai 1992. aasta direktiiv 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitse kohta (ELT L 206, 22.7.1992, lk 7).

⁽¹⁶⁾ COM(2020) 380 final

⁽¹⁷⁾ COM(2022) 304 final

⁽¹⁸⁾ Euroopa Kontrollikoda. Eriaruanne 13/2020.

2.3.6. Euroopa õigusaktid ja töö muudes sektorites peale põllumajanduse võivad samuti tolmeldajatele kaudset positiivset mõju avaldada, näiteks õigusaktide pakett „Eesmärk 55“, mis viitab eesmärgile vähendada 2030. aastaks ELi CO₂ heidet 55 % (kuna kliimamuutused mõjutavad ka mesilasi), nullsaaste tegevuskava saaste kõrvaldamiseks õhus, vees ja pinnases, taastuenergia direktiiv ja ise uus Euroopa metsastrateegia, mille eesmärk on istutada 2030. aastaks kogu Euroopas kolm miljardit puud.

3. Üldised märkused

3.1. Komitee rõhutab Euroopa kodanikualgatuste tähtsust Euroopa kodanike otsese osalemise vahendina. Euroopa kodanikualgatus on tõepoolest kõige võimsam osalusdemokraatia vahend Euroopa tasandil. Komitee on kodanikuühiskonna organisatsioonide ja Euroopa institutsioonide vahelise sillana aastate jooksul tugevdanud Euroopa kodanikualgatustele antud positsiooni ja suurendanud nende nähtavust Euroopa institutsioonide igapäevatoos. Komitee tunneb heameelt asjaolu üle, et käesolev arvamus on esimene, mis on koostatud ühe konkreetse Euroopa kodanikualgatuse kohta ning mis on kavas vastu võtta veel enne Euroopa Komisjoni vastust, ning kutsub komisjoni üles esitatud nõudmistele täpselt vastama.

3.2. Komitee avaldab kahetsust, et Euroopa kodanikualgatuse pealkirjas „Päästkem mesilased ja põllumajandustootjad“ ei ole esile tõstetud Euroopa kodanikualgatuse peamist ettepanekut, mis seisneb sünteetiliste pestitsiidide täielikus järkjärgulises kasutusest kõrvaldamises 2035. aastaks. Komitee juhib tähelepanu sellele, et komisjon on koostamas või juba vastu võtnud mitmeid õigusakte, et nendele nõudmistele vastata, kuid tunnistab, et nende meetmete eesmärgi ei ole täielikult saavutatud. Seetõttu kutsub komitee komisjoni üles võtma täiendavaid meetmeid enda seatud eesmärkide konkreetsemaks ja kiiremaks täitmiseks. Komitee rõhutab siiski vajadust võtta süsteemide kestlikkuse ja toidualase sõltumatuse olulises kontekstis arvesse kestlikkuse kõiki kolme sammu (keskkonnavaline, sotsiaalne ja majanduslik samm), ning teostada enne otsuste tegemist mõjuhindanguid, et hinnata eelkõige algatuse kulusid põllumajandustootmisele ja majandusele.

4. Konkreetsed märkused

4.1. Seoses kodanikualgatuse nõudmisega „vähendada 2030. aastaks järkjärgult sünteetiliste pestitsiidide kasutamist ELi põllumajanduses 80 %, alates kõige ohtlikumatest, ja lõpetada sünteetiliste pestitsiidide kasutamine täielikult 2035. aastaks“:

4.1.1. Komitee hoiatab ettepaneku eest seada liiga lühikese tähtajaga idealistlikke või saavutamatu eesmärgi. Komitee rõhutab, et komisjon on juba teinud ettepaneku vähendada 2030. aastaks 50 % keemiliste pestitsiidide kasutamist ja riski ning ka kõige ohtlikumate pestitsiidide kasutamist. Üldisemas plaanis ei pea komitee õigeks seada selliseid pestitsiidide vähendamise eesmärgi, mis ei ole seotud põllumajandustootjate jaoks tõhusate ja ligipääsetavate alternatiivide kättesaadavusega.

4.1.2. Komitee rõhutab, et Euroopa taimekaitsevahendeid käsitlev õigusraamistik on oma eesmärkide poolest üks nõudlikumaid kogu maailmas, kuna selle põhimõtteks on keskkonnale kahjulike mõjude kõrvaldamine.

4.1.3. Komitee on seisukohal, et kuna meemesilaste ja looduslike tolmeldajate arvukuse vähenemisel on mitmeid tegureid, ei tohiks pestitsiidide eemaldamist pidada ainsaks või peamiseks hoovaks nende päästmisel. Seega on oluline võidelda kõigi arvukuse vähenemise teguritega. Näiteks meemesilaste puhul on võitlus varroalesta ja Aasia vapsiku vastu suur probleem kutseliste mesinike jaoks, kes loodavad uutele tõrjarahendustele, et oma mesilasi paremini kaitsta.

4.1.4. Komitee märgib meemesilaste, looduslike tolmeldajate ja muude putukate tähtsust põllumajanduses (põllukultuuride tolmeldamine, kahjurite arvukuse looduslik reguleerimine jne). Ta tõi näiteks põllumajandustootjate ja mesinike partnerlused, millest võivad kõik, näiteks „Mesitaru vaderid“,⁽¹⁹⁾ mille algatasid põllumajandustootjad. Põllumajandustootjad, kes hakkavad mesitarude vaderiks, pööravad oma põllukultuuride kaitsmisel taimekaitsevahendite kasutamise puhul erilist tähelepanu mesilaste kaitsele. Samuti tuleks välja töötada ApiAlerti tüüpi skeemid,⁽²⁰⁾ mis võimaldavad arvestada mesilastarude suremust ja suunata oma tegevus nende suremuse tegelikele põhjustele.

4.2. Seoses kodanikualgatuse nõudmisega „taastada põllumajanduspiirkondades looduslikud ökosüsteemid, muutes põllumajanduse bioloogilise mitmekesisuse taastamise teguriks“:

⁽¹⁹⁾ Le Betteravier. Quand 14 agriculteurs de l'Aisne deviennent apiculteurs (When 14 farmers from Aisne became beekeepers).

⁽²⁰⁾ 20 Minutes. Toulouse: Pour suivre la mortalité des abeilles, BeeGuard met au point un compteur vidéo sur ses ruches connectées (Toulouse: to monitor bee mortality, BeeGuard installs a video-based counter on its beehives).

4.2.1. Komitee rõhutab, et inimtegevus, nagu teatavad põllumajandustavad, on üks tolmeldajate ja bioloogilise mitmekesisuse vähenemise põhjuseid, kuid põllumajandus võib olla ka lahendus. Näiteks sooviks komitee, et põllumajandustootjad toetaksid rohkem selliseid projekte nagu hekkide taasistutamine või meetaimede arendamine, et pühendada need mesilaste ja bioloogilise mitmekesisuse kaitsmisele. Lisaks on oluline põllumajandustootjaid paremini tasustada nende pakutavate ökosüsteemi teenuste eest, et toetada neid sellist tüüpi projektide elluviimisel.

4.2.2. Komitee märgib, et komisjonil on tugev tahe muuta põllumajandus bioloogilise mitmekesisuse taastamise vahendiks elurikkuse strateegia ja „Talust taldrikule“ strateegia eesmärkide ja meetmete ning looduse taastamise määruse eelnõu abil, ning väljendab muret ELi toidualase sõltumatuse järgimise pärast.

4.2.3. Komitee on seisukohal, et väärtustada tuleks ka kogu Euroopas levivaid vabatahtlikke põllumajandusalgatusi tolmeldajate või bioloogilise mitmekesisuse kaitsmiseks. Näiteks Prantsusmaal on FNSEA avaldanud tolmeldajaid toetavate põllumajandusalgatuste kogumiku ⁽²¹⁾. Selleks et mitmekordistada mesindust ja põllumajandust ühendavaid (Api-Agri) häid tavasid, määratletakse Prantsusmaal tolmeldajaid toetavad vabatahtlikud algatused, koondades inspireerivaid, positiivseid ja pragmaatilisi näiteid. Samal alusel käivitati 2018. aastal Taanis teavituskampaania „10 mesilassõbralikku meetet teie põllumajandusettevõttes“ ⁽²²⁾. Sellega edendatakse mitmesuguseid vabatahtlikke algatusi, mida põllumajandustootjad saavad põllumajandusettevõtte tasandil teha, näiteks hekkide istutamine, lillepeenarde rajamine või triivi piiramine taimekaitsevahendite kasutamisel, pihustades neid vaid sobivates ilmastikutingimustes (nt nõrk tuul) või kasutades triivi vähendamise süsteeme.

4.2.4. Komitee leiab, et põllumajanduspiirkondade looduslike ökosüsteemide taastamisel peab komisjon toetuma mitmele vahendile: agroökoloogilise taristu hooldamine ja taastamine, põllumajanduskultuuride mitmekesistamine, et edendada erinevate põllukultuuride kasvatamist maastikul, agrometsanduse, mahepõllumajanduse ning kvaliteedimärkide ja päritolu tuvastustähistega (SIQO) toodete arendamine, püsirohumaa säilitamine, pestitsiidide kasutamise ja mõju vähendamine jne.

4.3. Seoses kodanikualgatuse nõudmisega „korraldada ümber põllumajandus, pidades esmatähtsaks väikesemahulist, mitmekesist ja kehtlikku põllumajandust, toetades agroökoloogilise ja mahepõllumajanduse osatähtsuse kiiret suurendamist ning saavutada, et koolitus ja teadusuuringud pestitsiidide ja GMO-vaba põllumajanduse valdkonnas oleksid sõltumatud ja rajaneksid põllumajandustootjate kogemustel“:

4.3.1. Komitee juhib tähelepanu sellele, et on olemas aruanne 23 liikmesriigi 300 eksperdilt, kes analüüsisid tulevase ÜPP võimalikku mõju bioloogilise mitmekesisuse kaitsmisele ja taastamisele ⁽²³⁾. Teadlased teevad konkreetseid ettepanekuid, et parandada ÜPP mõju bioloogilisele mitmekesisusele ja toetada põllumajandustootjaid sellel üleminekul. Komitee soovib komisjonil ja liikmesriikidel kasutada seda inspiratsiooniallikana ÜPP ümberkorraldamisel, mis on võimas põllumajandusreformi tööriist.

4.3.2. Komitee leiab siiski, et agroökoloogilist üleminekut ja bioloogilise mitmekesisuse suurendamist ei saa teostada üksnes Brüsselist ühise põllumajanduspoliitika kaudu, ning rõhutab ka kohaliku tasandi tähtsust. Piirkondade iseärasuste arvessevõtmiseks tuleb põllumajandustootjate ja maaomanike jaoks välja töötada ka kohalikud lahendused.

4.3.3. Lisaks rõhutab komitee oma pühendumust tõhusate alternatiivide leidmisele, nii et ükski põllumajandustootja ei jääks lahenduseeta. Seepärast sooviks komitee veelgi julgustada täppispõllumajandust, digitaalset põllumajandust, looduslikku kahjuritõrjet, robotikat, aga ka agroökoloogiat, millel on oluline rahaline komponent teadusuuringute arendamiseks, uuenduste elluviimiseks ning nende kasutuselevõtuks sektorite ja põllumajandustootjate poolt.

4.3.4. Komitee tunnistab mesinduse tähtsust majandussektorina paljudes liikmesriikides, mis aitab eelkõige kaasa maaelu arengule ja kohaliku elanikkonna säilitamisele. Arvestades meetootmise puudujääke Euroopas, tuleks suurendada mesinduse toetamist ning mee ja muude mesindustoodete (õietolm, vaha, apilak jne) majanduslikku väärimist, et säilitada professionaalne ja keskkonnasõbralik mesindus, mis suudab rahuldada Euroopa meetarbimise vajadusi. Komitee rõhutab ka, kui oluline on, et mesinikud koonduksid kutseorganisatsioonidesse, et end paremini struktureerida ja tõhusamalt kaitsta Euroopa mesindussektori huve. Eelkõige soovib komitee, et komisjon kasutaks meedirektiivi eelseisva läbivaatamise võimalust, et parandada mee märgistamist ja jälgitavust, et võidelda tõhusamalt pettuste ja sellise impordi vastu kolmandatest riikidest, mis ei vasta meie standarditele ja nõrgestab Euroopa meetootmist.

⁽²¹⁾ EFSA, 2022. Recueil des initiatives agricoles favorables aux pollinisateurs (Compendium of agricultural initiatives favouring pollinators).

⁽²²⁾ Danish Agriculture & Food Council, 2018. 10 bee-friendly recommendations for your farm.

⁽²³⁾ Pe'er et al., 2022. How can the European Common Agricultural Policy help halt biodiversity loss? Recommendations by over 300 experts.

4.3.5. Selleks et tagada agroökoloogilise ülemineku vastuvõetavus Euroopa põllumajandustootjate seas, soovib komitee komisjonil kiiresti rakendada standardite vastastikkuse põhimõtet, et piirata konkurentsimoonutusi Euroopa põllumajandustootjate jaoks.

Brüssel, 15. detsember 2022

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee
president
Christa SCHWENG

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Toiduainete hinnakriis: spekulatsiooni roll ja konkreetsed ettepanekud meetmete võtmiseks pärast Ukraina sõda“

(omalgatuslik arvamus)

(2023/C 100/08)

Raportöör: **Peter SCHMIDT**

Täiskogu otsus	14.7.2022
Õiguslik alus	kodukorra artikli 52 lõige 2 – omalgatuslik arvamus
Vastutav sektsioon	põllumajanduse, maaelu arengu ja keskkonna sektsioon
Vastuvõtmine sektsioonis	24.11.2022
Vastuvõtmine täiskogus	15.12.2022
Täiskogu istungjärk nr	574
Hääletuse tulemus	
(poolt/vastu/erapooletuid)	157/7/5

1. Järeldused ja soovitused

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee:

1.1. juhhib tähelepanu ülemaailmsele toiduainete hinnakriisile, mida on süvendanud Ukraina sõda, mis on viinud mitmesuguste hädavajalike toiduainete, nagu nisu ja päevalilleõli tarnehäireteni. Komitee rõhutab, et kriis ei ole tingitud üksnes konfliktist, vaid ka struktuursetest ja süsteemsetest probleemidest, mis põhjustavad näljahäda ja ohustavad inimeste elatusvahendeid kogu maailmas. Toitu ei tohiks käsitleda finantsvarana, sest see erineb paljudest teistest kaupadest;

1.2. tunnistab, et toiduhindade ja spekulatsiooni küsimus on väga keerukas ja selle põhjuslikku seost tuleb edasi uurida. **Ometi ei paista kaubaturu praegune struktuur aitavat kaasa** kestlikule majandusele, mida vajame, ega kestliku arengu, kliimaeesmärkide ja õiglase ülemineku eesmärkidele, mis on kehtestatud ÜRO kestliku arengu tegevuskavas aastani 2030 ja Euroopa rohelises kokkuleppes, vaid töötab aktiivselt nende vastu. See õõnestab jõupingutusi, mille eesmärk on lahendada näljaprobleemi, edendada põllumajandustootjate ja töötajate õiglast sissetulekut ja õiglaseid hindu tarbijatele ning kaitsta väikeseid ja keskmise suurusega toiduainete töötajaid ja jaemüügisektorit kasvava inflatsiooni ohu eest. **Seetõttu tuleb seda reguleerimise kaudu muuta, et aidata kaasa inimeste heaolule ja ühiskondlikule arengule kestliku arengu eesmärkide elluviimiseks.** Arvestades, et EL on juba praegu kõige enam reguleeritud turg, on ilmne, et tõhususe tagamiseks tuleks sellist reguleerimist laiendada ülemaailmsel tasandil;

1.3. rõhutab toiduahelate kontsentratsiooni ja finantsomandiga tegelemise vajadust ning seda, et **ülemaailmne füüsiline teraviljakaubandus on väga kontsentreeritud**. Neli ettevõtet kontrollivad hinnanguliselt 70–90 % ülemaailmsest teraviljakaubandusest: Archer-Daniels-Midland, Bunge, Cargill ja Louis Dreyfus. Need ettevõtted ei oma oligopoli mitte üksnes ülemaailmse teraviljakaubanduse üle, vaid ka teabe üle põhiliste turunäitajate, ning neis keskendutakse liigselt finantstegevusele;

1.4. märgib, et börsil kaubeldavad fondid ja indeksipõhised usaldusfondid, sealhulgas need, mis on konkreetselt seotud toidu ja põllumajandusega, kujutavad endast uusi ja laialdaselt kasutatavaid finantsinvesteeringute tegemise ja kasumivõimalusi. Samal ajal osalevad tavalised üksikisikud neis investeerimisvahendites üha enam oma pensionifondide ja individuaalsete pensionisäästukontode kaudu. **Selliste omakapitaliga seotud investeerimisfondide kasv soodustab põllumajandusliku toidutööstuse süsteemide ümberkuundamist viisil, mis seab aktsionäride vajadused esikohale muude sotsiaalsete ja keskkonnavalaste eesmärkide asemel;**

1.5. märgib, et **kõrged hinnad ja kiire hinnatõus ning kaubavarude salastatus tekitavad ebakindlust ning õhutavad hirmu ja paanikat**. Hirm ja paanika, eriti suure ebakindluse ajal, näiteks pärast Ukraina sõja puhkemist, põhjustavad ülemääraseid hinnatasemeid ja volatiilsust, kuna turul domineerivad spekulatiivsed kauplejad, kes kasutavad ära hinnabuumiga seotud suundumusi;

1.6. kutsub liikmesriike ja ELi institutsioone üles **suurendama turu läbipaistvust**, eelkõige järgmiselt:

- keskkonna-, sotsiaal- ja juhtimisteguritega seotud aruandlus ning spekulatsioonides osalejate muu kui finantsteabe avalikustamine. keskkonna-, sotsiaal- ja juhtimistegurite reitingu rolli tuleb analüüsida toiduga spekulatsioonidega seotud vahetult;
- kõik osalejad üle kogu maailma peaksid esitama oma aruandluse põllumajandusturu infosüsteemile (AMIS), sealhulgas riigid ja erasektori osalejad;
- börsiväliste tehingute põhjalikum kontroll;

1.7. rõhutab, et kaubatulestisinstrumentide turud osutavad toidukaupade tootjatele ja kasutajatele põhiteenuseid, nagu riskijuhtimine ja hinna leidmine, ning et nende spekulatiivne tegevus ohustab nende turgude toimimist. Komitee nõuab tungivalt, et liikmesriigid ja ELi institutsioonid astuksid **vajalikke samme, et piirata liigset kaubaga spekulatsioonide**, eelkõige järgmiselt:

1.7.1. **futuurituru** reguleerimine:

- taastada toidutulestisinstrumentide reguleeritud turg, nagu seda tehti mitukümmend aastat kuni eelmise sajandi lõpuni. See säilitab futuuride funktsiooni riskide maandamisel. Futuurid on põllumajandustootjate seisukohast olulised riskide juhtimiseks. See võimaldab neil määrata kindlaks nii põllumajandusliku sisendi kui ka väljundi hinna konkreetsel ajavahemikul tulevikus;
- kehtestada ranged hinnamuutuse piirangud ja päevase positsiooni piirangud niipea, kui kaubafutuuriturgudel toimuva kauplemise käigus ilmneb kõrvalekaldeid finantsinstrumentide turgude direktiivist (MiFID 2). Positsiooni piiranguid tuleks uuesti kohandada, et kajastada tehingupoole tegelikku huvi seoses tegeliku riskimaanduse vajadusega;
- piirata juurdepääsu tulestisinstrumentidele ja riskimaandamisele, võimaldades seda kvalifitseeritud ja teadlikele investoritele ja kauplejatele, kes reaalselt väljendavad muret põllumajandusliku põhitootsainete kättesaadavuse pärast;
- kehtestada stabiilsuse suurendamiseks lühiajalised, keskpikad või pikaajalised lepingulised kohustused;
- luua pankade ja fondiettevõtete jaoks stiimulid, et nad hoiduksid toiduainetega seotud finantsspekulatsioonidest, kehtestades finantsvõimenduse vähendamiseks rangemad kapitalinõuded;

1.7.2. **indeksite (kauba- ja toiduindeksid)** reguleerimine:

- reguleerida ja mitte lubada kaubaindeksifonde ja indeksite kordamist vahetustehingute ja börsil kaubeldavate toodete kaudu, kuna see suurendab energia- ja toiduturgude seotust. Positsiooni piiranguid ei toimu kaubaindeksite ja vahetustehingutega kauplejate puhul, kuna need on sünkroniseeritud;
- peatada riiklike või usaldusfondide⁽¹⁾ vahendite võimaldamine toiduga spekulatsioonides osalejatele. Ükski avaliku sektori osaleja ei tohiks kaubelda toidu tulestisinstrumentidega spekulatiivsetel eesmärkidel, mis ei teeni avalikke huve;
- keelustada põllumajanduskaubad (nt fondid, börsil kaubeldavad fondid), mis on jaotatud institutsiooniliste osalejate portfellidesse (nt pensionifondid, kindlustused);
- võtta arvesse selle turu reguleerimise vajadust ja anda komitee tulevastest arvamustest edasi sellekohaseid soovitusi;

⁽¹⁾ Vabalt võõrandatavatesse väärtpaberitesse ühiseks investeerimiseks loodud ettevõtja.

1.7.3. **toiduainete sektori liigse finantstegevuse probleemi lahendamine**, sest see on inimeste arvelt ulatuslik rikastumine:

- maksustada ülemaailmselt ettevõtete ülemäärast ootamatut tulu enne dividendide jaotamist, kauplemist ja finantseerimist ja kehtestada toiduga spekulatsioonide maks, ⁽²⁾ et piirata välkaupelemist;
- lõhkuda oligopolid kõigil rahvusvahelise toidukaubanduse ahela ja finantshuvide tasanditel.

2. Kontekst – toiduainete hinnakriis pärast Ukraina sõja puhkemist

2.1. Olenemata lootusest, et maailm väljub kriisist kiiremini ja et toiduga kindlustatus hakkab pandeemiast taastuma 2021. aastal, **suurenes maailmas nälg 2021. aastal veelgi**. Erinevused pandeemia mõjus ja sellest taastumises ning sotsiaalkaitsemeetmete piiratud katvus ja kestus tõid kaasa **ebavõrdsuse suurenemise**. See on 2021. aastal põhjustanud edasisi tagasilööke 2030. aastaks nälja kaotamise eesmärgi saavutamisel, kusjuures eriti mõjutab see naisi ja lapsi. Hinnanguliselt kannatas 2021. aastal nälga kokku 702–828 miljonit inimest maailmas (s.o vastavalt 8,9 % ja 10,5 % maailma elanikkonnast), mis teeb kokku 150 miljonit inimest rohkem alates 2019. aastast, enne COVID-19 pandeemiat ⁽³⁾.

2.2. **Ukrainas kestab sõda**, millega on seotud kaks maailma suurimat põhiteravilja, õliseemnete ja väetiste tootjat, ning muud välised vapustused häirivad rahvusvahelisi tarneahelaid ning põhjustavad teravilja, väetiste ja energia hindade tõusu. See tuleneb asjaolust, et tarneahelad on endiselt COVID-19 pandeemiast taastumas ja neid kahjustavad üha sagedasemad äärmuslikud kliimanähtused, eelkõige madala sissetulekuga riikides. Sellel võib olla tohutu mõju ülemaailmsele toiduga kindlustatusele ja toitumisele. **Puudust ei ole, kuid konflikti tõttu on ajutine puudujääk ja tõsised katkestused toiduainete tarneahelates ja turustusprobleemid, ⁽⁴⁾ sh sellega, kus varud asuvad. Ukrainas on probleemiks ka kahjulik mõju tootmisele (koristamine ja istutamine/külvamine).**

2.3. 2022. aastal registreeris ÜRO Toidu- ja Põllumajandusorganisatsioon (FAO) **rekordilise toiduainete hinnaindeksi**, mille kohaselt olid hinnad 34 % kõrgemad kui eelmisel aastal. Oluline on märkida, et FAO toiduainete hinnaindeks oli juba selle aasta jaanuaris saavutanud sama kõrge taseme kui 2008. aastal täheldatud tippase. Selles kontekstis oli vältimatu, et kahte maailma suurimat teravilja eksportivat riiki mõjutav tarnešokk destabiliseerib teataval määral maailmaturge. Kuid **praeguse hinnavolatiilsuse ulatust ja taset saab põhiliste turunäitajate kaudu vaid üksnes osaliselt seletada**. Üks peamisi puudusi toidusüsteemis, mis on muutnud Ukraina kriisi ülemaailmseks toiduga kindlustatuse kriisiks, on teraviljaturgude läbipaistmatu ja mittetoimiv olemus ⁽⁵⁾.

2.4. Oma resolutsioonis „Ukraina abistamine ja ülesehitamine: Euroopa kodanikuühiskonna ettepanekud“ juhib komitee tähelepanu ülemaailmsele toiduainete hinnakriisile, mida Ukraina sõda süvendab. Samuti kutsub ta selles liikmesriike ja ELi institutsioone üles astuma vajalikke samme, et piirata kaubaga spekulatsioonide ja suurendada turu läbipaistvust. Euroopa Parlament nõudis kahes hiljutises resolutsioonis samuti meetmeid liigse spekulatsioonide vältimiseks ⁽⁶⁾.

⁽²⁾ Finantstehingute maks, mis on mõeldud üksnes toiduga spekulatsioonide maksustamiseks – Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Ettepanek: nõukogu direktiiv, milles käsitletakse finantstehingute maksu ühist süsteemi ja millega muudetakse direktiivi 2008/7/EÜ“ (COM(2011) 594 final) (ELT C 181, 21.6.2012, lk 55).

⁽³⁾ ÜRO Toidu- ja Põllumajandusorganisatsioon (FAO), rahvusvaheline põllumajandusarengu fond, UNICEF, Maailma Toiduprogramm ja Maailma Terviseorganisatsioon (2022), „Repurposing food and agricultural policies to make healthy diets more affordable“, In Brief. The State of Food Security and Nutrition in the World 2022. Rooma, FAO.

⁽⁴⁾ FAO statistika.

⁽⁵⁾ IPES Food.

⁽⁶⁾ Euroopa Parlamendi 6. juuli. 2022. aasta resolutsioon toiduga kindlustatuse tagamise kohta arengumaades (2021/2208(INI)) (ELT C 47, 7.2.2023, lk 149) ja Euroopa Parlamendi 24. märtsi 2022. aasta resolutsioon kiireloomulise vajaduse kohta võtta seoses Venemaa sissetungiga Ukrainasse vastu ELi tegevuskava toiduga kindlustatuse tagamiseks ELis ja väljaspool seda (2022/2593(RSP)) (ELT C 361, 20.9.2022, lk 2).

2.5. **Kaubaturu praegune struktuur ei aita kaasa kestlikule majandusele, mida vajame,⁽⁷⁾ ega kestliku arengu, kliimaeesmärkide ja õiglase ülemineku eesmärkidele, mis on kehtestatud ÜRO kestliku arengu tegevuskavas aastani 2030 ja Euroopa rohelises kokkuleppes.** Samuti ei aita see edendada põllumajandustootjate⁽⁸⁾ ja töötajate õiglast tulu ega tagada tarbijatele õiglasid hinnad ega kaitse toiduainete töötajaid (eelkõige VKEsid) ja jaemüügisektorit suureneva inflatsiooniohu eest.

3. Kaubaga spekulatsioon roll ja tagajärjed – turud ja mehhanismid

3.1. **Spekulatsioon on investering tulevikus saadavasse loodetavasse tulusse, millega kaasneb kahjumi risk.** Kaubaga spekulatsioon võib toimuda kolmes vormis: 1) füüsilise kauba otsene ostmine või müümine, 2) sellise lepingu ostmine või müümine, milles määratakse kindlaks kauba tulevane omandamine või tarnimine, ning 3) kaupa tootva või sellega kaupleva ettevõtte omakapitali või võla ostmine või müümine. Standardseid kaubalepinguid nimetatakse futuurlepinguteks või kaubatuletisinstrumentideks ning nendega kaubeldakse kaubatuletisinstrumentide turgudel, mis on reguleeritud finantsturud. **Kaubaga spekulatsioon võib seega toimuda nii füüsilistel kaubaturgudel kui ka finantskaubaturgudel ning kaudselt aktsia- ja võlakirjaturgudel.**

3.2. Kaubatuletisinstrumentide turgudel on alates 2000. aastate algusest toimunud likviidsete vahendite ulatuslik sissevool mittetraditsioonilistelt investoritelt, mis järgnes neid turge reguleerivates õigusraamistikes tehtud muudatustele. **Uute kauplejate saabumist nimetatakse kaubaturgude liigseks keskendumiseks finantstegevusele⁽⁹⁾.** Kuigi suurem likviidsus on aidanud suurendada turusügavust kaubatuletisinstrumentide turgudel, muutes otsese turuga manipuleerimise keerukamaks, **on sellega kaasnud ka spekulatiivne nõudlus. Viimane ei ole aga seotud füüsilise kaubaturu tingimustega ja kahjustab selliste turgude põhifunktsioonide täitmise suutlikkust.**

3.3. Algsel kujul **täidavad reguleeritud kaubatuletisinstrumentide turud kahte peamist eesmärki: 1) riskijuhtimine kaupade tootjate ja kasutajate jaoks ning 2) hindade leidmine.** Riskijuhtimine saavutatakse riskimaandamise kaudu, mis tähendab tasakaalustatud positsioonide võtmist füüsilistel ja tuletisinstrumentide turgudel ning seeläbi kauba hinna kindlaksmääramist riskimaandamise pakkumise ajal. Riskimaandamiseks on vaja luua kaubafutuuride turgude ja füüsilise turu vahel tihe seos. Selle tiheda seose tagamiseks võrreldakse füüsilist kauplemist tuletisinstrumentide hinnaga. Samal ajal kui see tava tagab tõhusa riskimaandamise, toob see samuti kaasa **tuletisinstrumentide turgudel olevate spekulatiivsete positsioonide otsese ülekandumise füüsilisele turule.**

3.4. Futuurlepingutega kaubeldakse erineva lõpptähtajaga kuude kaupa. Igas futuurlepingus on kokku lepitud ostja ja müüja. Ostjate ja müüjate tehtud pakkumisi sobitab börsi kliiringukoda. Sobitatud hinda ei maksta täies ulatuses. Selle asemel kannavad mõlemad kauplejad tagatise kliiringukojas registreeritud võimenduskontole. Kasum ja kahjum arvatakse vahetult tagatisest maha. **Kaubafutuuridega kauplemine on seega suure finantsvõimendusega.**

3.5. Kui futuurlepingu lõpptähtaeg on lähenemas, on kauplejal kaks võimalust: 1) lepingust kinni pidada ja sundida (müüja) väärtpaberiülekanne tegema või (ostja) seda vastu võtma või 2) võtta tasakaalustatud positsioon lepingu lõpetamiseks enne selle lõpptähtaja saabumist. Suurem osa kõikidest kaubafutuuride lepingutest arveldatakse tasakaalustatud positsioonide kaudu. Seetõttu **ei nõua kaubafutuuridega kauplemine kauplejalt müüdava füüsilise kauba omamist** ega ladustamisvõimalust ostetava füüsilise kauba vastuvõtmiseks.

⁽⁷⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee aramus teemal „Meile vajalik jätkusuutlik majandus“ (omaalgatuslik aramus) (ELT C 106, 31.3.2020, lk 1).

⁽⁸⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee aramus teemal „Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv, milles käsitletakse toiduainete tarneahelas ettevõtjatevahelistes suhetes esinevaid ebaausaid kaubandustavasid“ (COM(2018) 173 final) (ELT C 440, 6.12.2018, lk 165).

⁽⁹⁾ UNCTAD (2009), „The Financialisation of Commodity Markets“, 2009 Trade and Development Report, II peatükk, UNCTAD: Genf, UNCTAD (2011), Price Formation in Financialized Commodity Markets: The Role of Information.

3.6. Registreeritud kaubabörsidel võivad kaubelda üksnes maaklerid. Maaklerid kauplevad oma klientide nimel ja isikliku kasu saamise eesmärgil. **On olemas suur järelturg, kus müüakse edasi kaubatuletisinstrumente ja kus need struktureeritakse ümber väljaspool börsi.** Futuurlepingutega kaubeldakse ka väljaspool reguleeritud börsi, mida nimetatakse börsivälisteks tehinguteks ja mille puhul tehingud lepatakse kokku ilma kliiringukoja osaluseta. **See teeb kaubatuletisinstrumentid jaeinvestoritele kergesti kättesaadavaks,** peamiselt börsil kaubeldavate fondide kujul konkreetse kauba või kaubaindeksite jaoks ⁽¹⁰⁾.

3.7. Kaubatuletisinstrumentide turgude dereguleerimise ja nendega kauplemise lihtsuse tõttu on need turud äärmiselt likviidsed ning **kaubatuletisinstrumentidega kauplemine ületab suurel määral füüsilise kaubaga kauplemist.** Likviidsus on hinna leidmise põhioõue. Hinna leidmine on turu suutlikkus kajastada õigesti ja õigel ajal teavet füüsilise nõudluse ja pakkumise tingimuste kohta. Hinna leidmine toimub siis ja üksnes siis, kui kõik kauplejad võtavad positsiooni iseseisvalt ja üksnes oma teadmiste põhjal füüsilise nõudluse ja pakkumise tingimuste kohta. Neid tingimusi nimetatakse põhilisteks turunäitajateks. **Hinna leidmist õonestavad kauplejad, kes võtavad positsiooni, mis ei ole seotud põhiliste turunäitajatega.**

3.8. **Mitte kõik kauplejad ei võta põhilistel turunäitajatel põhinevat positsiooni** ⁽¹¹⁾. Teaduskirjanduses tehakse vahet aktiivsetel ja passiivsetel kauplejal. Aktiivsed kauplejad on omakorda jaotatud informeeritud ja informeerimata kauplejateks. **Aktiivsed ja informeeritud kauplejad** on kaubandusettevõtted, kes kauplevad oma põhitegevuse raames kaubafutuuridega riskimaandamiseks ja spekulatiivsetel eesmärkidel, ning spetsialiseerunud rahahaldurid (nt riskifondid), kes järgivad turuteabel põhinevaid kauplemisstrateegiaid.

3.9. **Aktiivsed ja informeerimata kauplejad (positiivse tagasisidega kauplejad)** on rahahaldurid, kes järgivad kauplemisstrateegiaid, mis põhinevad statistilisel mustrianalüüsil ning vähesel turuteabel või see puudub täielikult. **Passiivsed ja informeerimata kauplejad (indeksikauplejad)** on institutsionaalsed investorid, näiteks pensionifondid, ning börsil kaubeldavatesse fondidesse investeerivad jaeinvestorid, kes soovivad leida portfelli hajutamise eesmärgil riskipositsiooni paljudele kaubahindadele, sealhulgas põllumajanduslikule toorainele, energiale, mineraalidele ja metallidele. Riskipositsioon saavutatakse börsiindeksitega sarnanevate kaubaindeksite kordamise teel.

3.10. Indeksite kordamine hõlmab üksnes pikkade positsioonide võtmist, mida pikendatakse futuurlepingu lõpptähtpäeval. **Indeksikauplejad on seega oma positsiooni võtmisel ühepoolsed. Nad on ka kaubagruppide kaupa sünkroniseeritud,** mis annab märku laiemale kaubavaliku suurest nõudlusest, mis toob kaasa eri kaubagruppide hindade ühetaolise liikumise, mis ei ole seotud põhiliste turunäitajatega ⁽¹²⁾.

3.11. Selliseid spekulatiivseid hinnasignaale võivad süvendada positiivse tagasisidega kauplejad, mis hindavad turutoetust hinnasuundadest lähtuvalt. **Panustades kindlale hinnasuunale, loovad positiivse tagasisidega kauplejad suundumusi nii, et neist saavad n-ö isetäituvad ennustused. See toob kaasa finantsmullid ja suure hinnavolatiilsuse.** Finantsmullid võivad olla püsivad, eriti kui põhiliste turunäitajate kohta saadaolev teave on piiratud, st suure ebakindluse ajal, ning kui turul domineerivad informeerimata ja passiivsed kauplejad.

3.12. Turuteabe kogumine on kulukas ja suhteliselt kulukam kui statistiline analüüs või tähtsaimate uudiste kiire läbivaatamine, eriti kui kauplejad investeerivad samal ajal mitmel turul. **Informeeritud kauplejaid on seega suhteliselt vähe ja need kalduvad olema suured kaubandusettevõtted, kes koguvad oma füüsilise kaubaga kauplemise raames turuteavet.** See muudab kaubatuletisinstrumentide turud vastuvõtlikuks püsivatele finantsmullidele, eelkõige ebakindluse ja turupaanika ajal.

⁽¹⁰⁾ Heidorn, van Huellen, Loayza-Desfontaines, Riedler, Schmaltz ja Schröder (2014), *Flankierende Ansätze zur Verbesserung der Markttransparenz und Bekämpfung von Marktmissbrauch im Rohstoffterminhandel*, Föderaalne Rahandusministeerium, Berlin, Mannheim.

⁽¹¹⁾ Van Huellen (2020), „Approaches to Price Formation in financialised Commodity Markets“, *Journal of Economic Surveys*, 34(1): 219–237. DOI: 10.1111/joes.12342.

⁽¹²⁾ Van Huellen (2018), „How financial investment distorts food prices: evidence from U.S. grain markets“, *Agricultural Economics*, 49(2): 171–181. DOI: 10.1111/agec.12406.

3.13. **Ülemaailmne füüsilise teraviljaga kauplemine on väga kontsentreeritud.** Neli ettevõtet kontrollivad hinnanguliselt 70–90 % ülemaailmsest teraviljakaubandusest, saades ülemäära kasumit: Archer-Daniels-Midland, Bunge, Cargill ja Louis Dreyfus, mida teatakse üheskoos ABCD⁽¹³⁾ nime all (ADMi tulu oli oma peaaegu 120aastase tegutsemisaja suurim ja tegevuskasum kasvas 38 % aastas)⁽¹⁴⁾. Need ettevõtted ei moodusta oligopoli mitte üksnes ülemaailmse teraviljakaubanduse üle, vaid ka teabe üle põhiliste turunäitajate, sealhulgas hoiustatud kauba kohta. **Kaubavarude positsioone kasutatakse tehingust tuleneval, ennetaval või spekulatiivsel eesmärgil.** Teavet kauba hoiustamistasemetega kohta kaitsakse hoolikalt konkurentide eest. Kauplejatena on nad tulevikku vaatavad, üritades osta madala hinnaga ja müüa kõrge hinnaga.

3.14. **ABCD on samuti suurel määral finantstegevusele keskendunud.** Archer-Daniels-Midland ja Bunge on börsil noteeritud äriühingud, mis on aktsionäride surve all, eelistades lühiajalist kasu pikaajalistele investeeringutele. Aktsionäride hulka kuuluvad riskifondid (nt BlackRock), investeerimis pangad ja suurel määral ka institutsionaalsed investorid, näiteks pensionifondid. Cargill ja Louis Dreyfus on eraettevõtted, kes lisaks teraviljaga kauplemisele on oma tütarettevõtjate kaudu seotud ka riskifondide, pankade, veo-, ladustamis-, kinnisvara- ja taristuettevõtjatega.

3.15. **Suured füüsilise kaubaga kauplejad** kauplevad nii tuletisinstrumentide kui ka füüsilistel turgudel ning kasutavad enda vahendusteenuseid otsepääsu saamiseks kaubatuletisinstrumentide turgudele. Samuti **on neil märkimisväärne mõjuvõim oma tarnijate ja klientide üle.** Selline mõjuvõim võimaldab neil maksetega viivitada, et suurendada sularahareservi või lükata edasi kaubatarneid, kui nad eeldavad, et hinnad pöörduvad nende kasuks. **Erinevalt tootjatest ja tarbijatest on füüsilise kaubaga kauplejad turu volatiilsuse tõttu edukad,** kuna suured ja kiired hinnamuutused loovad võimaluse müüa lühikesa aja jooksul suure kasumiga hoiustamis- ja finantspositsioone.

3.16. **Kõrged hinnad ja hinnatõus ning kaubavarude salastatus õhutavad hirmu ja paanikat.** Hirm ja paanika, eriti suure ebakindluse ajal, näiteks pärast Ukraina sõja puhkemist, põhjustavad ülemääraseid hinnatasemeid ja volatiilsust, kuna turul domineerivad spekulatiivsed kauplejad, kes kasutavad ära hinnabuumiga seotud suundumusi⁽¹⁵⁾. Füüsilise kaubaga kauplejad on lühikeses ja keskpikas plaanis sekkumisest vähe huvitatud, kuna kõrged hinnad suurendavad nii nende spekulatiivsete kui ka tehingupõhiste kaubavarude positsioonide väärtust, mida nad müüvad suure kasumiga. **Kõikide ABCD kauplejate kasum oli 2021. aastal rekordiline või rekordilähedane.**

3.17. **Erakordselt kõrged hinnad põhjustavad hirmu varude puudujäägi ja varude ostu võimetuse ees ning suurendavad nõudlust ennetavate varude järele.** Toidukaupade varumine kas importkauba ladustamise või ekspordikeeldude kehtestamise kaudu põhjustab kunstlikku puudust füüsilisel turul, mis hinnatõusu veelgi süvendab. Spekulatiivseid hinnatõuse kinnitavad seetõttu põhilised turunäitajad tagantjärele nagu isetäituvad ennustused. 2008. aasta toidukriisi ajal reageeris India kõrgetele teraviljahindadele, kehtestades riisi ekspordikeelu, mis tõi kaasa riisihindade järsu tõusu. Praegu varub Hiina puudusehirmust tulenevalt suurtes kogustes maisi, riisi ja nisu⁽¹⁶⁾. Kuigi toidukaupade varumisega tegelevad valitsused tegutsevad spekulatiivselt, on selline varumine tingitud pigem hirmust ja soovist tagada oma kodanikele õigus toidule, mitte kasumi teenimine. See eristab seda tegevust selgelt finantskauplejate ja füüsilise kaubaga kauplejate spekulatsioonidest. **Valitsuste- ja tarbijatepoolne varumine ei ole mitte toiduainete kõrgete hindade põhjus, vaid reaktsioon sellele, ning see ei aita kaasa toiduga kindlustatusele ega strateegilisele autonoomiale ei ELis ega arengumaades.**

4. Keskkonna-, sotsiaal- ja juhtimistegurite (ESG) reitinguagentuuride ning kaubandusettevõtete roll

4.1. Praegu ei võeta riiklikes **ökomärgistes**, näiteks Austria ökomärgises UZ49 või Saksamaa ökomärgises FNG, hindamisel otseselt arvesse toiduga spekulatsioonide. Tuletisinstrumentid, mida ei kasutata üksnes riskimaandamise eesmärgil, on üldiselt keelatud. Ökomärgised peavad toiduainetööstuse tarneahelaid liiga keerukaks, et saaks tagada kergesti

⁽¹³⁾ Murphy, Burch ja Clapp (2012), „Cereal Secrets: The World's Largest Grain Traders and Global Agriculture“, *Oxfam Research Report*.

⁽¹⁴⁾ Aktsionäride aruanne eelarveaasta detsember 2020 kuni detsember 2021 kohta.

⁽¹⁵⁾ Rahvusvaheline Toidupoliitika Uurimise Instituut.

⁽¹⁶⁾ Bloombergi artikkel.

rakendatava reeglistiku. Mõned näited on väetiste kasutamine, mida saab hinnata nende CO₂ jalajälje alusel erinevalt, andmete puudumine maa hõivamise probleemide tuvastamiseks, spekulatiivse kauplemistegevuse läbipaistmatus aastaaruannetes jne. Tarneahelate keerukus ei too kaasa rangeid kõrvalejätmise kriteeriume, vaid vähem olulisi vastuolulisi kriteeriume, mille puhul on suurem tõenäosus, et reitinguagentuurid tõlgendavad neid väga erinevalt. **Riiklike ökomärgiste hindamisel puuduvad selgesti rakendatavad kriteeriumid, mis on seotud põllumajanduskaupadega.** Vastuolulistel kriteeriumidel, milles keskendutakse juhtimisele, on üldises hindamisprotsessis erinevate tõlgendusvõimaluse tõttu vähene tähtsus. Sellised vastuolulised kriteeriumid hõlmavad peamiselt ärieetikat, mille puhul mängu tulevad spekulatiivne kauplemine, läbipaistvuse puudumine, maa hõivamine jne. Ühe ökomärgise puhul uuritakse näiteks ESG kvaliteeti, kui kasutusele on võetud kaubatuletisinstrumentid, kuid protsess ja selle võimalikud tulemused on ebaselged ning need ei ole avalikult dokumenteeritud.

4.2. ESG reitingu põhielement on toiduainetööstuse äriühingute üldjuhtimise (omandivorm, juhtimine, juhatus, raamatupidamine jne) ja käitumise (ärieetika ja maksustamise suhtes läbipaistev) hindamine. **Siiski puuduvad sellised suhtarvud nagu rahandusastutestepoolne põllumajanduskaupadega spekulatiivse kauplemise osakaal või läbipaistev teave hoidlate varude kohta ja need on harva hõlmatud äriühingu üldjuhtimisega seotud kriteeriumidega.**

4.3. **Reitinguagentuurid hindavad toiduainete turgu haavatavamaks kui muid sektoreid.** Toiduainetööstuse kliimarisik on võrreldes teiste ESG tööstusharude keskmisest suurem, sest põllumajanduslik toidutööstus on nii kliimaprobleemide (nt temperatuuri tõus, põud, üleujutused jne) põhjustaja kui ka nende suhtes haavatav. Kuigi toiduainetööstuse ettevõtete keskmine ESG reiting on viimase viie aasta jooksul tõusnud, **domineerivad toiduainete-tööstuse valdkonnas peaaesjalikult ettevõtted, kellel on kontrolliv aktsionär, kusuures enamik on pereomandis.** Sellise ettevõtlusvormi puhul kaasnevad äriühingu üldjuhtimise riskid, mis on seotud kardinaalselt erinevate hääleõigustega, mis tulenevad keerukast omandivormist: juhtimislepingud, ettevõtte ja kontrolliva omaniku vahelised tehingud või samale kontrollivale isikule kuuluvad majandusüksused. Domineeriva omaniku isikliku rikastumise eelistamine kestliku kasumi tagamisele võib jätta vähemusinvestorid avatuks selliste otsuste tegemise riskile, mille puhul suuresti soositakse pere kontrolli all olevaid äriühinguid. **Toiduainetööstuses domineerib kontrollitav omand: 58,4 % MSCI ACWI indeksi moodustavatel ettevõtetel on aktsionär või aktsionäride rühm, kes omab kontrolli 30 % või enamate hääleõiguste üle.**

4.4. Enamiku toiduainetööstuse ettevõtete (60 %) reitingutaset on hinnatud kõrgemaks kui ESG reitingu investeerimisjärgu krediitireiting (BBB). Peaaegu kahel ettevõttel kümnest on kõrge või väga kõrge ESG reiting. Selline areng toob kaasa varahalduritelt suure sissevoolu toiduainetööstuse aktsiate vallas. Toiduainete hinnad on kümne aasta kõrgeimal tasemel ja see võib jätkuda. Investorid soovivad aga üha vähem tegemist teha tööstusharudega, mis rikuvad ESG põhimõtteid, näiteks palmiõlitööstusega. **Kasvab nõudlus keskkonna-, sotsiaal- ja juhtimistegurite süsteemiga kooskõlas oleva kaubaportfelli järele.** Alates 2008. aasta septembrist kuni 2011. aasta septembrini tõusis FAO indeksi 12 % võrra, st rohkem kui inflatsioon. Toiduainete hinnatõusu mõju aktsiatele iseloomustasid järgmised aspektid: esiteks oli selle mõju laiapõhjaline. Toiduainete hinnarallil oli soodne mõju toiduainete tootjatele, toiduainete töötlejatele ja esmatarbekaupade tegelevatele ettevõtetele. Seekord on aga ESG tegurid vara jaotamisega seotud otsuste tegemisel peamine määrav tegur. Palmiõli aktsiate mitterahuldav müügitulemus 2021. aasta palmiõli hinnaralli ajal on näide selliste uute kaalutluste kohta, mis mõjutavad aktsiahindu. **Ent nagu on märgitud punktides 4.1–4.4, ei hõlma need ESG reitingud toiduga spekulatsioonide küsimust. Kui kaalutakse näiteks väga spekulatiivset kauplemist või füüsilise kauba ülemäära varumist, mis sunnib hinnataset tõstma ettevõtte ärieetika ja juhtimise raamidest kõrgemale, tuleb üldist ESG reitingut asjakohaselt kohandada. Selles kontekstis võib nii toiduainetööstuse kui ka fondiettevõtete keskmine ESG reiting osutuda liiga kõrgeks. Seda tuleb üksikasjalikumalt uurida.**

4.5. Suur ja kiiresti kasvav kontsentreeritus põllumajandus- ja toidutootmissektoris tugevdab tööstuslikku toidu- ja põllumajandusmudelit, halvendab selle sotsiaalseid ja keskkonnavalaseid tagajärgi ning praegust võimu tasakaalustamist⁽¹⁷⁾. **Varahaldushiiglased, nimelt BlackRock, Vanguard, State Street, Fidelity ja Capital Group, omavad ühiselt märkimisväärset osa ettevõtetest, kes domineerivad toidutarneahelate eri etappides.** Kokkuvõttes kuulub neile viiele varahaldusettevõttele ligikaudu 10–30 % põllumajandus- ja toidutootmissektori tippettevõtete aktsiatest. Suurte

⁽¹⁷⁾ IPESi toiduaruanne.

varahaldusettevõtete omandis on kõige rohkem ettevõtteid, mis domineerivad väga kontsentreeritud turusegmentides, sealhulgas põllumajanduslikud tootmissisendid, kaupadega kauplemine ning töödeldud ja pakendatud toiduained⁽¹⁸⁾. Sellised ettevõtlusstrateegiad võivad üheskoos kaasa tuua laiaulatuslikuma mõju, nagu suurem ebavõrdsus toidusüsteemis, innovatsiooni nõrgenemine sektoris ning sektori juhtivate ettevõtete suurem turu- ja poliitiline võim. **Vaja on edasisi teadusuuringuid, et luua kindel alus poliitikasuundade sõnastamiseks, mille eesmärk on omakapitaliinvesteeringute tõhusam käsitlemine toidu- ja põllumajandussektoris.**

4.6. Põllumajandus- ja toidutootmissektoris tehtavate omakapitaliinvesteeringute puhul on tähelepanu keskmes mitu finantstegevusele liigse keskendumisega seotud aspekti. Börsil kaubeldavad fondid ja indeksipõhised investeerimisfondid, sealhulgas need, mis on konkreetselt seotud toidu ja põllumajandusega, kujutavad endast uusi finantsinvesteeringute ja kasumi teenimise võimalusi. Samal ajal osalevad tavalised üksikisikud neis investeerimisvahendites üha enam oma pensionifondide ja individuaalsete pensionisäästukontode kaudu⁽¹⁹⁾. **Selliste omakapitaliga seotud investeerimisfondide kasv soodustab põllumajandusliku toidutööstuse süsteemide ümberkujundamist viisil, mis seab aktsionäride vajadused esikohale muude sotsiaalsete ja keskkonnaalaste eesmärkide asemel.** Näiteks Vaneck Vectors Agribusiness ETF on suurim põllumajandusindeksfond. Viimase kümne aasta jooksul on see kasvanud keskmiselt 8,32 % aastas. Samal ajal tõusis selle vara puhasväärtus 2020.–2021. aastal 32 %-ni.

5. Praegune õigusraamistik – probleemid ja takistused

5.1. MiFID 2 direktiiviga (2014/65/EL) kehtestati ulatuslikud avalikustamis- ja aruandlusnõuded, et piirata ülemäära spekulatiivset kauplemist ja edendada läbipaistvust. Selles pakuti välja positsiooni piirangud kauplemiskoha kohta mitte ainult väärtpaberitega kauplemisele, vaid ka samaväärsetele börsivälistele tehingutele. Samuti on ettevõtted kohustatud esitama kauplemiskohtade ja reguleerivatele asutustele positsioonide päevaaruandeid.

5.2. **Need meetmed, eelkõige positsioonide piirangud, on kasulikud, kuid finantsturgudega spekulatsioonide piiramiseks vaid osaliselt tõhusad.** Need on tihedalt seotud küsimusega, milline on sellise spekulatsioonide roll hindade kujunemisel. Kodanikuühiskonna ja teadlaste kriitika positsiooni piirangute kohta ei ole üksnes seotud positsiooni piirangute (võimaliku) nigelat järgimisega, vaid ka selliste regulatiivsete küsimustega nagu: 1) läbivaatamise sagedus, 2) indeksifondide arvessevõtmine positsiooni piirangute kindlaksmääramisel ja 3) reguleerivate asutuste erandieskirjad. Reguleerivad asutused peavad tegelema selliste küsimustega, millal positsiooni piirangud tekivad ja miks ei ole viimase kahe aasta jooksul toimunud suur kapitali sissevool põllumajanduslikku toorainesse põhjustanud ärevust. Oluline on ka reguleerivate asutuste suurem läbipaistvus.

5.3. **Kõikidest tehingutest tuleks riiklikele ametiasutustele teatada niipea, kui need tehakse** – kõikidel suurematel börsidel tuleks kehtestada kõikide kaubatuletisinstrumentide, sealhulgas börsiväliste tuletislepingute tarbeks reaajas (või võimalikult selle lähedane) tehinguaruandlus. Võimalikult palju tehinguid tuleks teha läbipaistvatel platvormidel ja **kõik börsivälised tuletislepingud tuleks registreerida.** Eri liiki poolte suhtes tuleks rakendada asjakohaseid avalikustamismõtteid: turuosalisel ja positsioonid tuleks liigitada majandusüksuse liigi (nt pank või füüsilise kaubaga kaupleja) ja tegevuse (nt spekulatsioon või riskimaandamine) järgi ning neile tuleb kehtestada asjakohased avalikustamismõtteid ja regulatiivsed piirangud.

5.4. **Näiteks avaldab USA kaubafutuuridega kauplemise komisjon (CFTC) ainult kord nädalas andmed kauplemispositsioonide kohta, kuigi päevaandmed on olemas.**

5.5. Kehtestada tuleks piirangud selle kohta, kui palju hinnad võivad päeva jooksul suureneada või väheneda, ning börsidel peaks olema õigus turg sulgeda, kui neid piirmäärasid ületatakse. Kasutusele tuleks võtta tähtajalised päevasised hinnapiirangud, mis on esialgu kehtestatud ettevaatlikul, kuid sobival tasemel, mida saaks pärast võimalike kahjulike tagajärgede, näiteks halva likviidsuse korral, järk-järgult karmistada.

⁽¹⁸⁾ Clapp, J. (2019), „The rise of financial investment and common ownership in global agrifood firms“, *Review of International Political Economy*.

⁽¹⁹⁾ <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09692290.2019.1597755>.

5.6. Lisaks tuleks positsiooni piiranguid uuesti kohandada, et vähendada ühe osaleja mõju hindadele. Eelnevalt seatud positsioonipiirangud tuleks finantsturgude lõikes koondada. Kehtestada tuleks piirangud lepingute ühe päeva jooksul vahetamise kordade arvule.

5.7. Börsiväliseid tehinguid tuleks reguleerida ja üldjärelvalve eesmärgil registreerida kliiringukojas. Registreeritud börsidel peaks samuti olema õigus kauplemine lõpetada, kui turukorraldust ei ole võimalik tagada. Ühelgi kauplejal ei tohiks olla võimalik pidada börse vastutavaks mis tahes kahju eest, mis on tekkinud börside reguleerimispädevusse kuuluvate kauplemiskeeldude tõttu.

5.8. Positsiooni koondpiirangud tuleks kehtestada igat liiki tuletislepingutele ja neid tuleks rakendada kõikide poolte suhtes – **kõik positsiooni piirangute erandid peaksid piirduma ettevõtetega, kes tegelevad vahetult füüsilise kaubaga ja kes kasutavad kaubaturge oma äritegevuse põhiriskide maandamiseks.**

5.9. Kasutusele tuleks võtta maksusüsteem, et piirata passiivsete spekulatsioonide, börsil kaubeldavate fondide ja välkkauplemise kasutust põllumajanduslike tuletisinstrumentide turgudel. Finantstehingute maksu võiks kasutada ka selleks, et aidata piirata ülemäära spekulatsioonide, samal ajal kogudes raha arengu ja kliimamuutustega seotud rahastamise jaoks. Siiski võib millisekundite jooksul tehtavate tehingute maksustamine osutuda liiga keerukaks. Tänu algoritmkauplemisele on tehingu keskmine kestus kaheksa sekundit. Asjakohasem oleks maksustada börsi kui majandusüksust kindlaksmääratud kriteeriumide alusel, selle asemel et keskenduda igale sisenemis- ja väljumistehingule.

5.10. Ukraina kriisi tõttu on nisuhinnad mõnel kohalikul turul erinevad, kusjuures sularahahindade ja Chicago börsi võrdlusfutuuri hinnavahe on järsult kahanenud, kuna nisuostjad ei soovi maksta nii kõrget hinda, mida ei ole täheldatud alates 2008. aastast. See võib kõrvale jätta need põllumajandustootjad, kes on juba üle aastate suurima põllumajanduskulude inflatsiooni tõttu kannatada saanud. Selline hetketuru stsenaarium, mida sõja tõttu kogeme, kahjustab põllumajandustootjate praegust suutlikkust turustada oma varasemat ja isegi uut nisusaaki. Mõned teraviljakasvatajad ütlevad, et nende pakutavat vilja pole viljaladudesse vastu võetud. Nisufutuurid on absurdses seisus, kuna futuuri ja sularahaga kauplemise erinevused on väga suured.

5.11. Edasise reguleerimise üle peetava arutelu suunamiseks tuleb märkida, et ELil on juba praegu kõige reguleeritumad finantsturud. On ilmne, et tõhususe tagamiseks tuleks sellist reguleerimist laiendada ülemaailmsel tasandil.

5.12. **Kokkuvõttes ei ole finantsturu spekulatsioonid ainsad kaubafutuuri turgude hinnadünaamika mõjutajad ja seeläbi toiduainete hinnatõusu põhjustajad**, kuid need on siiski märkimisväärsed. Põhjalikumalt on vaja analüüsida õigusvahendeid ning nende toimimist ja võimalikku kohandamist kriisi ajal.

6. Edasised sammud – kodanikuühiskonna ettepanekud meetmete võtmiseks

6.1. Komitee kutsub liikmesriike ja ELi institutsioone üles **suurendama turu läbipaistvust**, eelkõige ESG aruandluse ning spekulatsioonide osalejate muu kui finantsteabe avalikustamise kaudu. ESG reitingu rolli tuleb analüüsida toiduga spekulatsioonide vaatenurgast. Eelkõige tuleb läbi vaadata reitinguagentuuride meetodid selle kohta, kuidas nende abil hinnatakse toiduainetööstust ja toiduainete sektoris osalejaid üldiselt. Praegu on ESG reitingute korrelatsioon alla 50 %. See toob kaasa ekslikud hindamised, millel on märkimisväärne mõju põllumajandusfondide sissevoolule.

6.2. Kõik osalejad üle kogu maailma peaksid esitama oma aruandluse põllumajandusturu infosüsteemile (AMIS), sealhulgas riigid ja erasektori osalejad, võimaluse korral ÜRO Toidu- ja Põllumajandusorganisatsiooni kaudu. Mida rohkem on teavet toiduvarude kohta, seda parem. Väga tähtis on teave varude ülemaailmse säilitamise/voogude kohta. Lisaks tuleks üksikasjalikumalt uurida ka börsiväliseid tehinguid. Kõik börsivälised tooted tuleb kliirida ja registreerida kliiringukoja kaudu. Klientide kaupa esitatud positsioonide andmed tuleb teha reguleerivatele asutustele kättesaadavaks.

6.3. Komitee rõhutab, et kaubatuletisinstrumentide turud osutavad toidukaupade tootjatele ja kasutajatele põhiteenuseid, nagu riskijuhtimine ja hinna leidmine, ning et nende spekulatiivne tegevus ohustab nende turgude toimimist. Seepärast kutsub komitee liikmesriike ja ELi institutsioone üles astuma **vajalikke samme ülemäärase kaubaga spekulatsioonide piiramiseks**, eelkõige järgmiselt:

6.3.1. **futuuriturgude** reguleerimine, nagu seda tehti mitukümmend aastat kuni eelmise sajandi lõpuni. See säilitab futuuri funktsiooni riskide maandamisel. Muud soovitatavad meetmed on järgmised:

- kehtestada ranged hinnamuutuse piirangud ja päevase positsiooni piirangud nii pea, kui kaubafutuuriturgudel toimuva kauplemise käigus ilmneb kõrvalekaldeid (MiFID 2). Positsiooni piiranguid tuleks uuesti kohandada, et kajastada tehingupoole tegelikku huvi seoses tegeliku riskimaanduse vajadusega. Kasuks tuleks suurem läbipaistvus ja positsiooni piirangute tõhus rakendamine;
- piirata juurdepääsu tuletisinstrumentidele ja riskimaandamisele, võimaldades seda kvalifitseeritud ja teadlikele investoritele ja kauplejatele, kes reaalselt väljendavad muret põllumajandusliku põhitootainete kättesaadavuse pärast;
- kehtestada stabiilsuse suurendamiseks lühiajalised, keskpikad või pikaajalised lepingulised kohustused;
- luua pankade ja fondiettevõtete jaoks stiimulid, et nad hoiduksid toiduainetega seotud finantsspekulatsioonidest, kehtestades finantsvõimenduse vähendamiseks rangemad kapitalinõuded. Näiteks suured finantsasutused (Deutsche Bank, ERSTE Bank, Raiffeisen Austria jne), kes on keelustanud tuletisinstrumentidega kauplemise toiduga spekulatsioonide teel, osutavad sellele, et nendel osalejatel on võimalik oma juhtimist vastavalt kohandada;
- reageerida kõrvalekallete korral jõulisemalt. Börsid peaksid kehtestama eeskirjad, mis piiravad välkkauplemise destabiliseerivat mõju;⁽²⁰⁾
- turu kuritarvituslike positsioonide järelevalve- ja karistusmehhanisme tuleb tugevdada ja paindlikumaks muuta, et pakkuda õigeaegset reageerimist.

6.3.2. **Indeksite (kauba- ja toiduindeksid)** reguleerimine, eelkõige reguleerides ja mitte lubades kaubaindeksifonde ja indeksite kordamist vahetustehingute ja börsil kaubeldavate toodete kaudu, kuna see suurendab energia- ja toiduturgude seotust. Positsiooni piirangud ei toimi kaubaindeksite ja vahetustehingutega kauplejate puhul, kuna need on sünkroniseeritud. Samuti tuleks lõpetada riiklike vahendite eraldamine toiduga spekulatsioonides osalejatele. Ükski avaliku sektori osaleja ei tohiks kaubelda toidu tuletisinstrumentidega spekulatiivsetel eesmärkidel, mis ei teeni avalikke huve. Keelustada tuleks ka põllumajanduskaubad (nt fondid, börsil kaubeldavad fondid), mis on jaotatud institutsiooniliste osalejate portfellidesse (nt pensionifondid, kindlustused). Võttes arvesse selle turu reguleerimise vajadust, tuleb komitee tulevastest arvamustes edasi arendada konkreetseid soovitusi.

6.3.3. Käsitleda tuleb **toiduainete sektori liigset keskendumist finantstegevusele** kui inimeste arvelt ulatuslikku rikastumist, nt maksustades ettevõtete ülemäärast ootamatut tulu enne dividendide jaotamist ja kehtestades toiduga spekulatsioonide maksu,⁽²¹⁾ et piirata välkkauplemist ning lõhkuda oligopolid kõigil ahela ja finantshuvidel tasanditel.

Brüssel, 15. detsember 2022

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee
president
Christa SCHWENG

⁽²⁰⁾ <https://www.welthungerhilfe.de/welternahrung/rubriken/wirtschaft-menschenrechte/befeuert-finanzspekulation-die-globale-ernaehrungskrise>.

⁽²¹⁾ Finantstehingute maks, mis on mõeldud üksnes toiduga spekulatsioonide maksustamiseks – Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Ettepanek: nõukogu direktiiv, milles käsitletakse finantstehingute maksu ühist süsteemi ja millega muudetakse direktiivi 2008/7/EÜ“ (COM(2011) 594 final) (ELT C 181, 21.6.2012, lk 55).

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Sotsiaal-majanduslik olukord Ladina-Ameerikas pärast COVID-19 kriisi: kodanikuühiskonna roll taasteprotsessis“**(omalgatuslik arvamus)**

(2023/C 100/09)

Raportöör: **Josep PUXEU ROCAMORA**

Täiskogu otsus	20.01.2022
Õiguslik alus	kodukorra artikli 52 lõige 2 – omalgatuslik arvamus
Vastutav sektsioon	välissuhete sektsioon
Vastuvõtmine sektsioonis	16.11.2022
Vastuvõtmine täiskogus	15.12.2022
Täiskogu istungjärk nr	574
Hääletuse tulemus	
(poolt/vastu/erapooletuid)	159/2/0

1. Järeldused ja soovitused

1.1. On vaja teha jõupingutusi dialoogi parandamiseks ja koostöö tugevdamiseks kõnealuse kahe piirkonna vahel, lähtudes horisontaalsusest ja mitmetasandilisest dialoogist.

1.2. Kahe piirkonna vahelised suhted toetuvad ühistele väärtustele ja eesmärkidele. Need peavad aga olema huvipakkuvad ka ressursside, tehnosiirde, tulemuste ja sotsiaalse mõõtmepoolt.

1.3. ELi ja Ladina-Ameerika geopoliitilise konkurentsi raames võimaldab strateegilise autonoomia loomine edendada kahe piirkonna koostööd ja pühendumist mitmepoolsusele ning tugevdada rahvusvahelist osalemist ja tähtsust strateegiliste küsimuste lahendamisel.

1.4. Ladina-Ameerikas on haavatavuse üks olulisemaid aspekte töökohtade madal kvaliteet. Majanduse taastumisel tuleks keskenduda rohkemate ametlike ja inimväärsede töökohtade loomise edendamisele, kutseõppe ja valdkondliku poliitika parandamisele ning miinimumpalga ja kollektiivlääbirääkimiste edendamisele sotsiaaldialoogi raames.

1.5. Euroopa ja Ladina-Ameerika on pühendunud demokraatialle, õigusriigile ja keskkonnasäästlikkusele. See nõuab kaitset ja tagatist, millega kindlustatakse, et kodanikuühiskonnal on arengus ja kriiside ületamisel juhtroll ning ta edendab uue ühiskondliku leppe jaoks vajalikku dialoogi.

1.6. Oluline on säilitada põhimõte „kedagi ei jäeta kõrvale“, mõtestades ümber haavatavuse mõiste nii, et see ei hõlmaks üksnes sissetulekut, vaid ka selle mõju eri elanikkonnarühmadele: muu hulgas naised, puuetega inimesed, eakad ja lapsed. Vabalt ja demokraatlikult organiseeritud kodanikuühiskond on parim vahend tagamaks, et see tõdemus ei jää pelgalt avalduseks, vaid muutub reaalsuseks.

1.7. Ladina-Ameerika sotsiaalsed pinged ja ohud demokraatiale kogu maailmas toovad esile vajaduse areng ümber kujundada rohkemate ja paremate poliitikameetmete ja suurema kaasatuse ja pluralismi abil ning mõistes rahulolematuse sügavaid põhjuseid, et suunata need sotsiaalse heaolu poole. Euroopa ja Ladina-Ameerika võivad olla partnerid demokraatia, kestlikkuse, sotsiaalse õigluse ja mitmepoolsuse edendamisel⁽¹⁾.

1.8. Euroopa ja Ladina-Ameerika peaksid olema partnerid demokraatia kaitsmise ning õiglasema ja võrdsema majanduse ja ühiskonna nimel toimivas liidus, mis tugevdab mitmepoolsust ja võtab täielikult enda kanda keskkonnakaitse. Selline liit eeldab muu hulgas oma organiseeritud kodanikuühiskonna, inimõiguste organisatsioonide, ametiühingute ja äriorganisatsioonide ning keskkonnaühenduste täielikku tunnustamist ja kaasamist.

2. Üldised märkused

2.1. Ladina-Ameerikas on majanduskasv pärast toorainekaubanduse buumi lõppemist järk-järgult aeglustunud. Enne koroonaviiruse kriisi oli keskmine majanduskasv vaid 0,3 %. Seitsme aastakümne jooksul kasvas majandus kõige vähem just aastatel 2014–2020, samas kui valitsemissektori võlg on jõudnud rekordilisele tasemele.

2.2. Koroonaviirusest põhjustatud tervishoiukriisil olid piirkonnas rasked tagajärjed, ületades maailma keskmise nakkus- ja surmajuhtumite arvu. See pani suure koormuse tervishoiusüsteemidele, millel oli juba niigi raskusi endeemiliste haigustega tegelemisel ja isegi esmatasandi tervishoius⁽²⁾. COVIDi kriis on toonud esile aastakümnete jooksul rakendatud poliitikameetmete (muu hulgas tervishoiueelarve kärped, töötajate arvu vähendamine, taristusse investeerimise lõpetamine) negatiivse mõju. Need meetmed osutusid viiruse põhjustatud probleemide lahendamisel ebatõhusaks.

2.3. Pandeemiakriisile reageeris enamik riike liikumispiirangud kehtestades ning haavatavatele sektoritele toetus- ja ülekandemeetmeid välja töötades. Lisaks rakendati enneolematut vastutsüklilist eelarve- ja rahapoliitikat⁽³⁾. Sellest hoolimata on inimkaotused, majanduslik kahju ja sotsiaalse kaasatuse vähenemine olnud suured, tingituna struktuurilistest probleemidest ja pandeemia ohjamiseks võetud meetmetest põhjustatud eelarvepiirangutest.

2.4. Piirkonna keskmine inflatsioon on tõusnud, ulatudes 2021. aastal 9,8 %-ni, ning 2022. aastal, mil seda süvendab sõja mõju, prognoositakse inflatsiooniks 11,2 %⁽⁴⁾. See süvendab lõhesid, mis pärsivad arengut.

2.5. Ladina-Ameerika seisab silmitsi nn arengulõksudega⁽⁵⁾

2.5.1. Tootlikkuse lõks tähendab vajadust mitmekesiste majandusstruktuuride ning arenenumate toodete ja teenuste järele. Naasmine primaarsektoril põhineva tootmise juurde ei taga piisavat kaasamist ülemaailmsetesse väärtusahelatesse ning sellega luuakse vähe stiimuleid investeerimiseks. Lisaks on pandeemia eriti mõjutanud mikro-, väikeseid ja keskmise suurusega ettevõtjaid, kellel on raskem võtta kasutusele uusi tehnoloogiad, samal ajal kui sõda on nõrgendanud põllumajandussektorit.

2.5.2. Sotsiaalse haavatavuse lõksust välja saamiseks tuleb parandada tööturu- ja sotsiaalkaitseasutusi. On vaja luua kaasavamad ametlikku tööhõivet ja kvaliteetsemaid töökohti, et pääseda haavatavuse, ebastabiilse sissetuleku ja nõrga sotsiaalkaitse nõiareringist.

⁽¹⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Kestlikud tarneahelad ja inimväärne töö rahvusvahelises kaubanduses“ (ettevalmistav arvamus) (ELT C 429, 11.12.2020, lk 197); Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Vabakaubanduslepingute, majanduspartnerluslepingute ja investeerimislepingute uus raamistik, mis tagab kodanikuühiskonna organisatsioonide ja sotsiaalpartnerite tegeliku kaasamise ning üldsuse teadlikkuse“ (omaaalgatuslik arvamus) (ELT C 290, 29.07.2022, lk 11).

⁽²⁾ UNESCO (2021), „Covid-19 and vaccination in Latin America and the Caribbean: challenges, needs and opportunities“.

⁽³⁾ OECD (2021), „Latin American Economic Outlook 2020“.

⁽⁴⁾ Rahvusvahelise Valuutafondi andmed.

⁽⁵⁾ OECD (2022), „Latin American Economic Outlook 2021“.

2.5.3. Institutsioonilisest lõksust välja saamiseks on vaja paremaid institutsioone ja kaasamise meetmeid, et taastada usaldus, parandada avalike teenuste kvaliteeti, rahuldada laia keskklassi püüdlusi ning seista vastu populistlikele ja autoritaarsetele jõududele.

2.5.4. Keskkonna haavatavuse lõks on tingitud tootmise kaldumisest loodusvaramahukate sektorite poole ning see eeldab suurte kulude kandmist, et kohendada seda mudelit, mida iseloomustab suur CO₂ heide ja taastumatute ressursside kasutamine.

2.6. Struktuurilised probleemid ja arengulõksud ⁽⁶⁾ avaldavad mõju majanduse ja tööhõive taastumisele. Piirkonna SKP vähenes 2020. aastal 6,8 % ⁽⁷⁾. 2021. aastal oli keskmine majanduskasv 6,1 % ja 2022. aastal peaks piirkond kasvama ainult 2,1 %, mida peetakse ebapiisavaks, et kompenseerida struktuursete lõhede süvenemist. Olukord halveneb kriisi tõttu, mille on põhjustanud Venemaa Ukraina-vastane agressioon ning fossiilkütuste, põllumajanduslike sisendite ja toiduainete hinnatõus, kuigi mõni riik on suurendanud oma esmaste eksportkaupade pakkumist.

3. Pandeemia ja sõja sotsiaalne ja majanduslik mõju

3.1. 2020. aastal kaotatud 22 miljonist töökohast on taastamata veel 4,5 miljonit, eelkõige madala kvalifikatsiooniga töötajate, naiste, noorte ja mitteametlikud töökohad. Aastatel 2019–2020 vähenes naiste tööhõive määr 51,4 %-lt 2019. aastal 46,9 %-le 2020. aastal. Töökohtade kadumine majapidamissektoris (20,9 %) puudutas 2019. aastal 11–13 miljonit naist ⁽⁸⁾.

3.2. Piirkond on vaesuse vähendamisel kaotanud rohkem kui kümme aastat ja kaduma võib minna veel üks aastakümme ⁽⁹⁾. 2021. aastal oli vaesuse määr 32,1 % ja äärmise vaesuse määr 13,8 %. Vaeste inimeste arv on 201 miljonit ja äärmises vaesuses elavate inimeste arv on suurenenud 81 miljonilt 86 miljonini.

3.3. Tervishoiu- ja inflatsioonikriis toovad esile keskmise sissetulekuga elanikkonna haavatavuse, mida iseloomustab osamakselise sotsiaalkaitse madal osalusmäär ja mitteosamakselise sotsiaalkaitse vähenenud katvus ⁽¹⁰⁾. Mitteametliku majanduse maht on vähenenud, kuid see annab siiski tööd 140 miljonile inimesele, eelkõige põllumajandustöötajate, naiste ja noorte seas. See tähendab suuremat haavatavust, väiksemat sotsiaalset liikuvust ning riigi väiksemat maksukogumise suutlikkust ja hoolekandevõimet.

3.4. Pandeemia avaldas suurt mõju lastele ja noortele, sest vähenes kaitse, mida pakub klassis õppimine: 114 miljonit last ei käinud koolis ajavahemikus, mis mõnes riigis ulatus kahe aastani. Lõhe ühendatuse, digitaalsete oskuste ja perekonna suutlikkuse vahel tulla toime sunnitud digiüleminekuga tekitas suure ja väikese sissetulekuga peredest pärit õpilaste vahel erinevuse, mis võrdub kahe aasta pikkuse haridustega ⁽¹¹⁾. Lisaks suurenes naiste hooldustöö koormus. Pandeemia on puudutanud ka umbes 85 miljonit puudega inimest. Kättesaadava teabe puudumine ja diskrimineerimine tervishoius halvendavad nende habrast kaasamist, mida ohustab ka inflatsioon.

3.5. Arvestades maailma põhjapoolsetesse riikidesse koondunud pakkumise piiranguid, said Ladina-Ameerika riigid juurdepääsu vaktsiinidele kahepoolsete läbirääkimiste alusel. Nad said COVAXi kaudu 93 miljonit doosi, EL eksportis neile üle 130 miljoni doosi ja ELi liikmesriigid annetasid veel 10 miljonit doosi ⁽¹²⁾. Raskustest hoolimata on piirkonnas keskmiselt 63,3 % elanikkonnast kahe doosiga vaktsineeritud. Kuid kui mõnes riigis on see näitaja 89 %, siis teistes riikides ei ulatu see isegi 1 %-ni ⁽¹³⁾.

⁽⁶⁾ *Idem*.

⁽⁷⁾ Ladina-Ameerika ja Kariibi mere piirkonna majanduskomisjon (2021), „Economic Survey of Latin America and the Caribbean“.

⁽⁸⁾ ILO (2022), „Labour Overview“; Ladina-Ameerika ja Kariibi mere piirkonna majanduskomisjon (2021), „Social Panorama of Latin America“.

⁽⁹⁾ Ladina-Ameerika ja Kariibi mere piirkonna majanduskomisjon (2021), *op. cit.*

⁽¹⁰⁾ Nieto Parra, (2020), „Desarrollo en transición en América Latina en tiempos de la COVID-19“, Fundación Carolina.

⁽¹¹⁾ UNESCO (2021), „Responding to COVID-19: Education in Latin America and the Caribbean“.

⁽¹²⁾ 2. detsember 2021, „ELi ning Ladina-Ameerika ja Kariibi mere riikide juhtide kohtumine: ühised jõupingutused COVIDi-järgse kestliku taastumise nimel“ – eesistuja Charles Micheli ja president Ursula von der Leyeni pressiteade.

⁽¹³⁾ Our World in Data.

4. Teravnenud ühiskondlik rahunus

4.1. Ühiskondlikud protestiliikumised, mis 2019. aastal mitmes riigis vallandusid, ei ole saanud täielikku lahendust. Osa pingeid on hoopis teravnenud ja need teravnevad toiduainete hinnatõusu tõttu veelgi. Kodanike viha tuleneb avaliku poliitika halvast kvaliteedist, korruptsioonist, keskklassi haavatavusest, sotsiaalsest tõrjutusest ja ebakindlusest. Sajandi esimese kümnendil tekkinud sotsiaalsed ootused ei täitunud ning suurenes lõhe kodanike ja institutsioonide vahel. 2020–2022. aasta piirkondliku valimistsükli tulemused näitavad muutuste tulekut, mis tekitab valitud presidentidele tõsisid raskusi.

4.2. Piirkond on üks ebavõrdsemaid maailmas. Aastatel 2019–2020 vähenes suure sissetulekuga inimeste osakaal 1 % ja keskmise sissetulekuga inimeste osakaal 3,5 %, samal ajal kui madala sissetulekuga inimeste osakaal (kelle sissetulek jääb alla 1,8-kordse vaesuspiiri) kasvas 4,7 % ja vaesuses või äärmises vaesuses elavate inimeste osakaal 3,3 %⁽¹⁴⁾.

4.3. Veel üks rahulolematuse põhjus on Ladina-Ameerika inimeste turvalisuse puudumine, eriti linnades. Vägivald võib kindlasti olla seotud organiseeritud kuritegevuse, ebaseadusliku kaubanduse ja riikide suutmatusega neid ohjeldada⁽¹⁵⁾. Kuid küsimus pole üksnes kriminaalasjades. Küsimus on ka äärmise vaesuse määraga seotud sotsiaalses vägivallas, mis nõuab riigisektori poliitikameetmeid inimväärtuste töövõimaluste loomiseks ja muudatusi kvaliteetse hariduse pakkumiseks kõigile, ning poliitilises vägivallas, mille puhul püütakse vastase häbimärgistamise abil säilitada võimu. Ka väga murettekitav ametiühingutöötajate, ajakirjanike, keskkonna- ja inimõiguste kaitsjate vastu suunatud vägivald on pandeemia ja protestide ajal sagenenud.

4.4. Pärast viimast Euroopa – Ladina-Ameerika parlamentaarset assamblee istungit, kus rõhutati vajadust õiguskaitseasutuste parema kaitse järele, oleks kasulik hinnata COPLA projekti (Corte Penal Latino Americana y del Caribe).

4.5. Üks struktuuriline probleem on haavatavus kliimamuutuste suhtes: see piirkond on üks kõige enam mõjutatud piirkondi, kus kliimamuutuste majandusmõju ulatub 85,852 miljardi euronist aastas. Tähelepanu tuleb pöörata selle mõju sotsiaalsetele mõõtmetele, sealhulgas toiduga kindlustamatus ja üha sagedasemad katastroofid.

4.6. Turvalisuse puudumine, vaesus ja autoritaarsed režiimid on põhjustanud suure inimvoo kogu kontinendil. Kõnealuste rände- ja varjupaigaprotsesside haavatavus on põhjustanud humanitaarkriisi, millele ei ole piisavalt reageeritud ja mis vajab piirkondlikku käsitlust.

4.7. Demokraatia on haavatavas olukorras. Eliit, erakonnad ja parlamendid on legitiimsuse ja usalduse kriisis, mis lisatuna korruptsiooni tajumisele, suurele killustatusele ja polariseerumisele on muutnud kollektiivse otsustus- ja läbirääkimise mehhanismid ebapiisavaks⁽¹⁶⁾. Praegune ülemaailmne ebastabiilne olukord paneb veelgi suurema rõhu autoritaarsuse ohule ja vajadusele tugevdada demokraatiat.

5. Uue ühiskondliku leppe suunas

5.1. Hoolimata rahulolematusest ja vähesest usaldusest süsteemi vastu, on kodanikud valmis nõudma tänavatel ja valimistel poliitilisi muutusi. Noorte ja naiste roll selles liikumises on oluline ning nende osalemine poliitikas on väärtuslik. Oluline on edendada institutsionaliseeritud sotsiaaldialoogi mudelit, mis on juba olemas Euroopas, ning tugevdada olemasolevat koostööd Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteega ning Majandus- ja Sotsiaalnõukogude ja Samalaadsete Institutsioonide Rahvusvahelise Assotsiatsiooniga.

5.2. Kodanikud peavad olema muutuste eestvedajad, tugevdades arutelude ja osalemise mehhanisme, tagades nende kättesaadavuse ja kaitse. Vaja on taastada usaldus avatud ja kaasavate poliitikameetmete väljatöötamise kaudu, luua selged teavitamisstrateegiad ja kehtestada sotsiaalsed hüvitussüsteemid. Samuti on vaja tugevdada aruandlust ning poliitikameetmete ja nende mõju hindamist.

⁽¹⁴⁾ Ladina-Ameerika ja Kariibi mere piirkonna majanduskomisjon (2021), op. cit.

⁽¹⁵⁾ ÜRO narkootikumide ja kuritegevuse büroo (2019), „Global study on homicide“.

⁽¹⁶⁾ Rahvusvaheline Demokraatia ja Valimisabi Instituut (2021), „The State of Democracy in the Americas 2021“.

5.3. Uue ühiskondliku leppe saab saavutada, kasutades sotsiaal-majanduslike rühmade, piirkondade ja põlvkondade vahelisi valdkonnaüleseid kokkuleppeid ning edendades vastupanuvõimelisi ja kestlikke tootmisstrateegiaid, millega luuakse kvaliteetseid töökohti ning liigutakse rohe- ja digipöörde suunas. Samuti on vaja terviklikke ja tõhusaid sotsiaalkaitse-süsteeme ning kestlikumat arengu rahastamise mudelit. See peab tagama, et õigusi austatakse, et töökohad on inimväärsed, hõlmates äraelamist võimaldavat töötasu ja kollektiivlääbirääkimisi, et sotsiaalkaitse on universaalne ning et sotsiaaldialoog tagab õiglasel kliima- ja tehnoloogiaalased üleminekumeetmed.

5.4. See ühiskondlik lepe vajab stabiilset ja eelarveliselt kestlikku avaliku sektori kulutuste poliitikat. Lühikeses perspektiivis on oluline rahvusvaheliste koostöömeetmete võtmine, likviidsuse suurendamine ja selle suunamine keskmise sissetulekuga riikidele ning madala ja keskmise sissetulekuga riikide võlakoorma kergendamine. Lisaks tuleb suurendada avaliku sektori tulusid, parandades maksude kogumise tõhusust. Keskpikas plaanis tuleb tugevdada astmelist ja tõhusat maksustamist, et katta aktiivse sotsiaalpoliitika alalised kulud. Samuti on vaja saavutada rahvusvaheline konsensus valitsussektori võla ümberkujundamiseks. Pikemas perspektiivis tuleb suurendada maksude rolli, digitaalset kogumist ja keskkonnahoidlikku maksustamist. Samuti on vaja teha rahvusvaheliselt koostööd maksudest kõrvalehoidmise ja maksustamise vältimise vähendamiseks ⁽¹⁷⁾.

5.5. Sellega seoses on ülioluline arendada piirkonnas sotsiaalset turumajandust, arvestades selle tähtsat rolli kaasava ja vastupanuvõimelise tootmis- ja tööhõivesüsteemi arengus. Selleks on vaja arendada õiglasi turge ja turustusahelaid ⁽¹⁸⁾. On oluline tunnistada ja tugevdada sisenõuanderühmade rolli järelevalves vabakaubanduslepingute üle ⁽¹⁹⁾.

6. Partnerlus Euroopa Liiduga

6.1. ELi arengukoostöö poliitikas tunnistatakse vajadust rakendada uusi meetodeid, mis on samm edasi põhja-lõuna paradigmatelt ja ametliku arenguabi andmisest, võttes kasutusele uued mitmepoolse ja mitmetasandilise partnerluse vormid ⁽²⁰⁾. Naabruspiirkonna, arengu- ja rahvusvahelise koostöö instrument vastab vajadusele suurendada rahaliste vahendite geograafilise ja temaatilise eraldamise paindlikkust ning käsitleda ülemaailmseid probleeme ja kestliku arengu eesmärkide tegevuskava. Seega üritatakse strateegia „Global Gateway“ kaudu ühendada maailm arukal, puhtal ja turvalisel viisil digi-, energia- ja transpordivaldkonnas ning tugevdada tervishoiu-, haridus- ja teadussüsteeme. Nende muudatuste eesmärk on anda ELile vajalikud ressursid ja vahendid oma väärtuste ja huvide ühitamiseks keerulisemal, vastuolulisemal ja ühendatud rahvusvahelisel areenil.

6.2. Strateegiate koordineerimiseks on käivitatud Euroopa tiimi algatus, mille eesmärk on ühendada ELi institutsioonide, liikmesriikide ja nende rakendusasutuste ning arengut rahastavate asutuste jõupingutused.

6.3. Euroopa koostöös on tehtud jõupingutusi, et loobuda astmestamisest, mis põhineb sissetulekul elaniku kohta, ning võetakse kasutusele mõiste „üleminekujärgus olev areng“, mis sobib paremini piirkonna vajadustega. Siiski seistakse endiselt silmitsi ülesandega parandada dialoogi ja suutlikkust tutvustada kõnealuste suhete tugevust ja nende eeliseid.

6.4. Praeguses olukorras, kus üleilmsel, piirkondlikul ja riigi tasandil seistakse silmitsi paljude väga tõsiste probleemidega, on oluline juhtida tähelepanu sellele, et Euroopa ja Ladina-Ameerika võiksid olla ideaalsed partnerid demokraatia kaitsmise ning õiglasema ja võrdsema majanduse ja ühiskonna nimel toimivas liidus, mis tugevdab mitmepoolsust ja võtab täielikult enda kanda keskkonnakaitse. Samuti tuleb rõhutada, et selline liit ei oleks elujõuline ilma oma organiseeritud kodanikuühiskonna, inimõiguste organisatsioonide, ametiühingute ja äriorganisatsioonide, keskkonnauhenduste jms täieliku tunnustamise ja kaasamiseta.

⁽¹⁷⁾ Ladina-Ameerika ja Kariibi mere piirkonna majanduskomisjon (2021), „Fiscal Panorama of Latin America and the Caribbean 2021“.

⁽¹⁸⁾ Euroopa Komisjon (2021), „ELi sotsiaalmajanduse tegevuskava“.

⁽¹⁹⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Kestlikud tarneahelad ja inimväärne töö rahvusvahelises kaubanduses“ (ettevalmistav arvamus) (ELT C 429, 11.12.2020, lk 197); Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Vabakaubanduslepingute, majanduspartnerluslepingute ja investeerimislepingute uus raamistik, mis tagab kodanikuühiskonna organisatsioonide ja sotsiaalpartnerite tegeliku kaasamise ning üldsuse teadlikkuse“ (omaalgatuslik arvamus) (ELT C 290, 29.07.2022, lk 11).

⁽²⁰⁾ Sanahuja, Ruiz Sandoval, E. (2019), „La Unión Europea y la Agenda 2030 en América Latina: políticas de cooperación en una región de „desarrollo en transición“, Fundación Carolina; uus Euroopa arengukonsensus (2017), mitmeaastane finantsraamistik 2021–2027, 2018.

7. Majanduse taastamise toetamine koos kodanikuühiskonnaga

7.1. 2020. aastal toimusid välismaiste otseinvesteeringute päritolu struktuuris muutused. Kuni 2019. aastani olid piirkonnas peamised investorid Euroopa ettevõtted, mis moodustasid 55 % välismaistest otseinvesteeringutest. 2020. aastal vähenes Euroopa investeeringute osakaal aga 49 % ja piirkondadevaheliste investeeringute osakaal 35 %, võrreldes USA otseinvesteeringute osakaalu vähenemisega 4 %⁽²¹⁾ ja Hiina otseinvesteeringute osakaalu suurenemisega.

7.2. Euroopa kriisist väljumise strateegia põhineb oma majandusmodeli parandamisel Euroopa rohelise kokkuleppe ja taasterahastu „NextGenerationEU“ abil. Need aspektid on kahe piirkonna vahelise strateegia jaoks väga tähtsad ning neid toetavate vahendite väljatöötamine, et edendada energia-, digi-, rohe- ja sotsiaalset üleminekut, toob mõlemale piirkonnale suurt kasu.

7.3. Oluline on tugevdada kaubandussuhteid Euroopaga juba sõlmitud lepingute või Mercosuri, Tšiili ja Mehhiko lepingute kaudu. Need lepingud mitte ainult ei tugevda kaubandust, vaid mõjutavad ka tööhõive kvaliteeti ja selle sotsiaalset rolli, tehnosiiret ja üleminekut kestlikkusele. See eeldab sellise kaubanduspartnerluse edendamist, mis erineb teistest partnerlustest kvaliteedi, pikaajalise kestlikkuse ja tasuvuse poolest, vastandudes teistele, turuvallutuslikele ja vastutustundetutele rahvusvaheliste suhete mudelitele. Kaubanduslepingutes tuleb siiski keskenduda inimestele ja nende põhiõigustele, inimväärsele tööle ja solidaarsusele kõige kaitsetumatega, keskkonna hoidmisele ja demokraatia kaitsmisele ning nendega peab suutma õigusi tõhusalt jõustada. Põhipunktid on järgmised.

7.4. Meelitada ligi investeeringuid, mis toetavad kestliku arengu eesmärkide saavutamist, kasutades selleks mitmepoolset õigusraamistikku, keskendudes inimeste elukvaliteedile, nende õigustele, inimväärsele tööhõivele, kaasamisele, kestlikkusele ja demokraatia kaitsmisele. Ühiste eesmärkide saavutamiseks on soovitatav ka ulatuslikum koostöö projektide kaudu ja Euroopa strateegilise kompassi edukas rakendamine.

7.4.1. Digiüleminek kui arenguvõimalus. Ladina-Ameerika digiüleminek on keskmisel arengutasemel, kuid selle kasvumäär on tõrjaka turumajandusega riikide hulgas kõige madalam. Digivaldkonnas tulevad kokku ELi ning Ladina-Ameerika ja Kariibi mere piirkonna digiliit, mis on seotud Atlandi-ülese kiudoptilise kaabliga (EllaLink), ning ühendatust käsitlev ELi strateegia „Global Gateway“. Digiülemineku otsustav toetamine peab parandama sotsiaalset mõõdet ja tugevdama ettevõtjaid.

7.4.2. Ametliku majanduse edendamine ja mitteametliku tööjõu kasutamise vältimine⁽²²⁾. Mitmepoolsed lepingud sisaldavad eriklausleid, millega nõutakse ILO lepingute järgimist, samuti õiguste tagamist, lapstööjõu kasutamise tõkestamist ja tööinspeksioonide tugevdamist. Nendel klauslitel on positiivne mõju suutlikkuse suurendamisele Andide piirkonna riikides, kellega lepingud sõlmiti⁽²³⁾.

7.4.3. Hariduse parandamine, kvaliteedi ja katvuse toetamine kõigil tasanditel ning tugevamad haridus- ja teadusvõrgustikud Euroopaga. Oluline on Erasmus Munduse programm, mida saab ülikoolide kontaktideks veelgi paremini ära kasutada.

7.4.4. EL käivitas 2021. aastal protsessi oma kaubanduspoliitika läbivaatamiseks ning kaubanduse ja kestliku arengu käsitlusviisi tugevdamiseks. Ta kinnitas, et eesmärk on avatud, kestlik ja jõuline kaubanduspoliitika, millega peab kaasnema kestliku arengu süvalaiendamine. Seejuures peab tootmissektore ja ettevõtjate (suured, keskmised ja väikesed) konkurentsivõime edendamine käima käsikäes selliste väärtuste ja põhimõtete edendamisega nagu demokraatia ning kõik

⁽²¹⁾ Ladina-Ameerika ja Kariibi mere piirkonna majanduskomisjoni 2021. aasta aruanne, „Foreign Direct Investment in Latin America and the Caribbean 2021“.

⁽²²⁾ Vt Euroopa arengukonsensus (2006); Euroopa Komisjoni teatis „Inimväärse töö tagamine kõigi jaoks“ (2006); „Muutuste kava“, Euroopa Komisjon (2011); uus Euroopa arengukonsensus (2017); töödokument „Promote decent work worldwide: responsible global value chains for a fair, sustainable and resilient recovery from the COVID-19 crisis“, Euroopa Komisjon (2020); Euroopa Liidu uus naabruspiirkonna, arengu- ja rahvusvahelise koostöö instrument (2020).

⁽²³⁾ Fairlie Reinoso, A. (2022) „Nuevos retos para el Acuerdo Comercial Multipartes de la Unión Europea con Perú, Colombia y Ecuador“, Fundación Carolina-EULAC.

inim-, kultuuri-, soolised, keskkonna-, töötajate ja ametiühinguõigused. Mõlema piirkonna organiseeritud kodanikuühiskond peaks aktiivselt osalema, et tugevdada oma suhteid veebipõhiste ja/või füüsiliste temaatiliste kohtumiste kaudu, millel on ambitsioonikam aja- ja rakenduskava.

7.4.5. Euroopa Liidu eesmärk on saavutada 2050. aastaks kliimaneutraalsus ning teha üleilmseid jõupingutusi meie planeedi kaitsmiseks ja keskkonnahoidlikuks taastamiseks ⁽²⁴⁾. Nende eesmärkide edendamine Euroopa kaubanduspoliitikas, et saavutada ulatuslikum keskkonnavalade koostöö, ⁽²⁵⁾ on oluline kaubandussuhete jaoks Ladina-Ameerikaga ning samuti kodanikuühiskonna tugevdamiseks, sest see seisab silmitsi paljude ohtudega, mis tulenevad nii haavatavusest kliimamuutuste suhtes kui ka vägivaldsete osalejate vastasseisust. Väga oluline on kaitsta neid inimesi ning inimõiguste kaitsjaid, ametiühingutöötajaid ja ajakirjanikke ning kutsuda Ladina-Ameerika valitsusi üles võtma kohustuse tagada nende puutumatus.

7.4.6. Algatusega „Euroopa tiim“ toetatakse võitlust Amazonase metsade raadamise vastu ning programmi Euroclima +-i uues etapis eraldatakse 140 miljonit eurot Pariisi kliimakokkuleppe kohustuste toetamiseks. Siiski on Ladina-Ameerika suunanud ainult 15 % eelarveinvesteeringutest pandeemiajärgsele majanduse taastamisele ning vähem kui 6,9 % sellest on suunatud keskkonnahoidlikule majanduse taastamisele. Oluline on seda piirkonda toetada, et luua keskkonnahoidlik maksustamine ning keskkonnahoidlikud avaliku sektori kulutused ja erainvesteeringud. Samuti on soovitatav luua partnerlus strateegiliste toorainete vastutustundlikuks haldamiseks ja kestliku tehnosiirde tagamiseks Euroopa kogemuste ja teadmiste kaudu.

7.4.7. Euroopa Liidu partnerluse jaoks Ladina-Ameerikaga on vaja saavutada leping Mercosuriga. See on 780 miljoni tarbijaga ühisturg, mis võiks suurendada Brasiilia SKP-d 1,5 % või Paraguay SKP-d kuni 10 %. Keskkonnakaitse peab olema samm edasi, mis sillutab teed järgmise põlvkonna partnerlustele kahe piirkonna vahel. Tuleb aktiivselt otsida elujõulisi süsteeme, millega lisada teatavatele toodetele ja peegelklauslitele keskkonnakaitseertifikaadid. ELi edu selle mõõtme edendamisel tugevdaks strateegiliselt ELi üleilmse arengu visiooni ja strateegilist potentsiaali.

Brüssel, 15. detsember 2022

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee
president
Christa SCHWENG

⁽²⁴⁾ Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, Euroopa Ülemkogule, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele „Euroopa roheline kokkulepe“ [COM(2019) 640].

⁽²⁵⁾ Giles Carnero, R. (2021) „La oportunidad de una cláusula ambiental de elementos esenciales en acuerdos comerciales de la Unión Europea con Estados terceros: a propósito del Acuerdo Unión Europea-Mercosur“, Fundación Carolina DT. 44.

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Digiüleminek Euroopa-Vahemere piirkonnas“**(omalgatuslik arvamus)**

(2023/C 100/10)

Raportöör: **Dolores SAMMUT BONNICI**

Täiskogu otsus	20.1.2022
Õiguslik alus	Kodukorra artikli 52 lõige 2 omalgatuslik arvamus
Vastutav sektion	välissuhete sektion
Vastuvõtmine sektionis	16.11.2022
Vastuvõtmine täiskogus	14.12.2022
Täiskogu istungjärk nr	574
Hääletuse tulemus (poolt/vastu/erapooletuid)	181/0/3

1. Järeldused

1.1. Digiüleminek on muutmas põhjalikult kõiki elu aspekte, suurendades märkimisväärselt tõhusust ja võimaldades kasutajatel saavutada täisväärtuslikumat elu. Seda peetakse COVID-19 järgsel perioodil vastupanuvõime tugisambaks ja see on pandeemia algusest saadik hüppeliselt kiirenenud, eelkõige seoses ELi meetmetega digivaldkonnas, mille puhul COVID-19 leevendamise strateegia on osutunud tõhusaks.

1.2. Konkreetsetes sektorites, nagu e-haridus, e-tervis, e-valitsus, põllumajandustööstus, e-õiguskeskkond ja e-pangandus, on digiülemineku eelised hästi teada. Paljud Vahemere piirkonna valitsused edendavad neid sektoreid, kuid jõupingutused ei ole kogu piirkonnas ühesugused ja võivad põhjustada riikide vahel veelgi suuremat digilõhet. Seepärast on äärmiselt oluline tagada taristu, millega neid tehnoloogiaid toetada.

1.3. Kättesaadavuse ja kasutamisega seotud digilõhe eksisteerib nii eri Vahemere piirkonna riikide vahel kui ka nende sees, kusjuures halvemas olukorras on maa- ja ääre poolsed piirkonnad, mitteametlikud töötajad, naised ja eakad. Selleks et mitte süvendada olemasolevat ebavõrdsust, on digilõhe kaotamiseks tehtavad jõupingutused olulised nii piirkondlikul kui ka riiklikul tasandil.

1.4. Digitaalne ühendatus on muutumas iga inimese õiguseks. ÜRO peasekretäri digikoostöö tegevuskavas on juba seatud eesmärgid 2030. aastaks. Seevastu „õigus mitte olla kättesaadav“ on aruteluteema ja reaalsus mitmes Euroopa riigis.

1.5. Digioskused on ülitähtsad ja võttes arvesse noorte väga kõrget töötuse määra, tuleks need integreerida piirkonna noortele mõeldud koolitusprogrammidesse. Piirkonna töhusa tööturupoliitika eesmärk on muuta noored mitte ainult tehnoloogiakasutajateks, vaid ka tehnoloogiatootjateks. Nii töökohad kui ka ettevõtlus selles valdkonnas pakuvad väga paljutöötavaid karjääri võimalusi.

1.6. Vaja on kindlat õigusraamistikku, et kaitsta kasutajaid digiohtude, näiteks küberrünnakute eest, ja tagada, et andmekaitsemehhanismid austaksid internetipriivaatsusega seotud inimõigusi. Rahvusvahelise Telekommunikatsiooni Liidu (ITU) esitatud küberturvalisuse indeksiga mõeldakse riikide pühendumust küberturvalisusele ülemaailmsel tasandil. Indeks näitab üldiselt kõrgemat julgeolekutaset Vahemere põhjaosas, samal ajal kui Vahemere lõunapiirkonna riikide seas on kõige paremad Egiptuse tulemused.

1.7. Samuti on vaja tagada õiglane ja konkurentsivõimeline digiturg, võttes arvesse digihidusid. Vahemere põhja- ja lõunapiirkonna riikide digitaalsetes õigusraamistikes on märkimisväärne lõhe. Tuleb märkida, et puudub sõltumatu asutus, kes vastutaks digiülemineku edendamise eest Vahemere lõunapiirkonnas.

1.8. Komitee rõhutab sõnaselgelt, et ÜRO inimõiguste konventsioone ja ILO põhikonventsioone tuleb kõigis Vahemere piirkonna riikides ulatuslikult rakendada, et digiüleminek saaks tõeliselt kaasa aidata edukale ökoloogilisele, majanduslikule ja sotsiaalsele arengule.

2. Sissejuhatus

2.1. Digiüleminek mõjutab meie elu kõiki aspekte alates tarbimisest kuni töö ja tootmiseni. Vastuseks ülemaailmsele COVID-19 pandeemiale on see üleminek viimastel aastatel enneolematult kiirenenud. Digiüleminekut peetakse Vahemere mõlemal kaldal taastumise üheks peamiseks tugisambaks ja seepärast võtavad inimesed digivahendeid kasutusele kiiremini kui kunagi varem. Kaugtöö on muutumas reaalsuseks ning e-kaubandus ja platvormimajandus kasvavad enneolematu tempos, kompenseerides pandeemiast tingitud äritegevuse seisakut. Samal ajal võib sellest kiirest üleminekust saada uus ebavõrdsuse süvenemise põhjus, sest kõige haavatavamad elanikkonnarühmad, kes seisavad silmitsi digitaalse tõrjutusega, on need, keda pandeemia on kõige rängemini tabanud.

2.2. Siinse aruande peamised eesmärgid on järgmised:

- hinnata digiülemineku praegust olukorda Euroopa-Vahemere piirkonnas, programme ja tehtud edusamme;
- rõhutada digiülemineku võimalikke eeliseid ja eelkõige uusi võimalusi VKEdele e-kaubanduse, e-hariduse, e-valitsuse, e-tervise ja digipanganduse kaudu;
- määratleda digiüleminekut takistavad tõkked, sealhulgas peamised digitaristu ja -juurdepääsuga seotud tõkked, digilõhe nii riigi sees (maa-/linnapiirkonnad, naised/mehed, noored/eakad) kui ka riikide vahel (põhja- ja lõunapoolsed riigid), vajalike digioskuste ja digikirjaoskuse puudumine. Seega võib digiüleminek tuua riigis kaasa suurema ebavõrdsuse ja samuti lahknevusi piirkonna riikide arengumudelites;
- juhtida tähelepanu digiülemineku seotud riskidele, alates küberturvalisuse, digisuveräänsuse, andmekaitse ja internetipiraatlusega seotud riskidest kuni tsiviilvabaduseni.

3. Taust

3.1. Me elame praegu kiire digiülemineku perioodil ja näeme digivahendeid elu kõigis aspektides, muu hulgas tervishoius, tööl, juhtimises, hariduses ja ettevõtluses. Digioskused on uues töömaailmas hädavajalikud, et tagada töövõimalused, ning neid tunnustatakse suurema sisetulekuga. Digimajandus koosneb peamisest IT/IKT-sektoritest, nagu riistvara tootmine, tarkvara ja IT-konsultatsioon, teabeteenused ja telekommunikatsioon, kitsa ulatusega digimajandusest, mis hõlmab digiteenuseid ja platvormimajandust, ning laiaulatuslikust digimajandusest, milles võetakse arvesse e-äri, e-kaubandust, tööstust 4.0, täppispõllumajandust ja algoritmipõhist majandust, kusjuures digimajanduse esirinnas on koostöö- ja juhutöömajandus ⁽¹⁾.

3.2. Digiüleminek oli tõusuteel juba enne COVID-19 pandeemiat koos peamiste hiljutiste digitehnoloogia trendidega plokiahela, andmeanalüüsi, tehisintellekti, 3D-printimise, esemevõrgu, automatiseerimise ja robotika, pilvandmetöötluse ⁽²⁾ ning jälgimis- ja kaugeiresüsteemide valdkondades.

⁽¹⁾ Bukht, R. ja Heeks, R., „Defining, conceptualising and measuring the digital economy“, Development Informatics Working Papers, nr 68, 2017.

⁽²⁾ 2019. aasta digimajanduse aruanne, UNCTAD.

3.3. Seda suundumust digivahendite ja -tehnoloogiate kiire kasutuselevõtu poole on kutsunud neljandaks tööstusrevolutsiooniks, millel on suur potentsiaal suurendada üleilmset sissetulekut ja elukvaliteeti.

3.4. Kuna üle 30 % kogu maailma elanikkonnast kasutab sotsiaalmeedia platvorme, võib digiüleminekut pidada kaheteraliseks mõõgaks, mis võib täiustada sotsiaalset ühtekuuluvust ja tuua kokku erinevaid kultuurilisi taustu või olla vahend äärmuslike ideede, ideoloogiate ja valeuudiste levitamiseks.

3.5. Internetikasutajate arv on viimastel aastakümnetel üldiselt ja ka piirkonnas kasvanud, ulatudes 2020. aastal 93,2 %-ni Hispaania, 90,8 %-ni Küprose, 90,1 %-ni Iisraeli, 86,9 %-ni Malta, 86,6 %-ni Sloveenia, 84,1 %-ni Maroko, 77,7 %-ni Türgi, 77,6 %-ni Montenegro ja 71,9 %-ni Egiptuse elanikkonnast. Piirkonna väikseim näitaja on Alžeeria, hõlmates 2018. aastal 49 % elanikkonnast (viimased kättesaadavad andmed, ITU ülemaailmse telekommunikatsiooni/IKT-näitajate andmebaas). Need arvud näitavad vaid digitaalse juurdepääsu ebavõrdsust piirkonnas. Tuleb märkida, et riigi tasandil on maa- ja äärepoolsete piirkondade ühendatuse tase palju madalam.

3.6. Vahemere piirkonna ELi liikmesriigid on digiülemineku heaks kiitnud ja laiendanud oma virtuaalset poliitikat, sealhulgas digitaalset ühtset turgu ⁽³⁾ ja digitaalse Euroopa programmi ⁽⁴⁾. Euroopa Komisjon esitles 2021. aasta märtsis Euroopa digikümnnendit, milles kirjeldatakse digieesmärke 2030. aastaks ja Euroopa digiülemineku visiooni ⁽⁵⁾. Üks digikümnnendi vahend on 2020. aasta detsembris loodud keskus „Digitaalse arengu heaks“ (D4D), ⁽⁶⁾ mille eesmärk on ühtlustada ja koordineerida liikmesriikide digialgatusi ⁽⁷⁾. Lisaks on digiüleminek peamine samm Vahemere piirkonna uues tegevuskavas, mille Euroopa Komisjon pani ette 2021. aasta veebruaris. Eelkõige on „uue tegevuskava eesmärk keskkonnahoidlik, digitaalne, vastupanuvõimeline ja õiglane taastumine, juhindudes säästva arengu tegevuskavast aastani 2030, Pariisi kokkuleppest ja Euroopa rohelisest kokkuleppest.“ ⁽⁸⁾

3.7. COVID-19 pandeemia on mõjutanud töökäitumist ja sundinud inimesi kaugtööle. Kuigi kaugtööle on mitmeid puudusi, ulatuvad selle eelised alates väiksemast ajakulust tööle minekul ja sealt tulekul, väiksemast heitest ja soodsast mõjust keskkonnale kuni parema töö- ja eraelu tasakaaluni, eriti lapsevanemate jaoks ⁽⁹⁾. Kaugtöö suutlikkus on Vahemere mõlemal kaldal erinev. Paljudel lõunapoolsetest riikidest pärit töötajatel on väiksem kaugtöövõime, sest neil ei ole juurdepääsu vajalikele vahenditele, või nad teevad lihtsalt tööd, mida ei ole võimalik teha kaugtöö vormis. Al Azzawi (2021) töötas Araabia riikide jaoks välja kaugtööindeksi, milles leiti kogu piirkonnas märkimisväärne lõhe kaugtöö võimalikkuses. Ta kinnitab, et kõige haavatavamad töötajad ei ole võimelised kaugtööd tegema ja seega on pandeemia neid kõige rängemalt mõjutanud ⁽¹⁰⁾. Euroopa kogemused kaugtöö laialdase kasutuselevõtuga näitavad, kui tarvilik on kehtestada õigusraamistik õiguse kohta mitte olla mittekättesaadav, et austada piire isikliku ja tööelu vahel ⁽¹¹⁾.

3.8. Digiüleminek on toonud kaasa platvormi- ja juhutöömajanduse kasvu. Kuigi platvormimajandus pakub palju võimalusi, on see toonud kaasa ka kasvava mure töötingimuste ning eelkõige piiratud sotsiaalkindlustuskatte, killustatud

⁽³⁾ Digitaalse ühtse turu eesmärk on parandada liikmesriikides juurdepääsu ühenduvusele, selle kvaliteeti ja turvalisust. <https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/ict/bloc-4.html>.

⁽⁴⁾ Euroopa digikümnnend koosneb neljast peamisest sambast: oskused, taristu, avalikud teenused ja ettevõtted: https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/find-funding/eu-funding-programmes/digital-europe-programme_et.

⁽⁵⁾ https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/europes-digital-decade-digital-targets-2030_et.

⁽⁶⁾ The Digital for Development (D4D) Hub.

⁽⁷⁾ Langendorf, M., „Applying Europe's Digital Agenda in Mediterranean Partner Countries: Opportunities and Pitfalls“, *IEMed. Mediterranean Yearbook*, 2021.

⁽⁸⁾ Uuendatud partnerlus lõunapoolsete naaberriikidega, Euroopa Komisjon, 2021.

⁽⁹⁾ „Working from home: From invisibility to decent work“, ILO, 2021.

⁽¹⁰⁾ Al Azzawi, S., „Lives Versus Livelihoods: Who Can Work from Home in MENA?“, *ERF Working Paper*, nr 1471, 2021.

⁽¹¹⁾ Euroopa Parlamendi uuringuteenuste ülevaade õigusest mitte olla kättesaadav, PE 642.847 – juuli 2020.

tööaja ja madala sissetulekutaseme ning kollektiivsete õiguste tagamise raskuste pärast⁽¹²⁾. Sellega seoses nõutakse ILO sajanda aastapäeva deklaratsioonis töö tuleviku kohta (2019) poliitikat ja meetmeid, et käsitleda töö, sealhulgas platvormitöö digiüleminekuga seotud probleeme ja võimalusi.

3.9. Kiiresti toimuv digiüleminek, eriti majandus- ja tööelus, avaldab loomulikult tugevat mõju kõigile sotsiaalkultuurilistele struktuuridele. Seega võis araabia kevade ajal täheldada, et digitaalsete sidevahendeid kasutati peamiselt kodanikuühiskonna vastupanuliikumise ja aktivistide koostöö edukaks korraldamiseks. Edasine areng näitas siiski, et riikides, kus ei ole loodud kestlikke demokraatlikke struktuure, on põhivabaduste – sealhulgas väljendusvabadus digimeedias – ja töötajate õiguste – sealhulgas ühinemisvabaduse, mis muutub platvormi- ja juhumajanduses veelgi olulisemaks – mahasurumine taas sagenenud. Näiteks surutakse maha sõltumatuid kodanikuühiskonna organisatsioone, nagu ametiühingud, inimõigustega tegelevad vabaihendused ja tööandjate organisatsioonid ja nende aktivistid, lihtsalt seetõttu, et nad kasutavad põhivabadusi või väljendavad eriarvamusi. Lisaks on korduvalt blokeeritud riigisiseste ja rahvusvaheliste uudiste ning sõltumatute organiseeritud kodanikuühiskonna organisatsioonide veebilehti. ÜRO inimõiguste konventsioone ja ILO konventsioone rakendatakse mõnes Vahemere piirkonna riigis sageli ainult formaalselt, kuid mitte sisuliselt.

3.10. Digiüleminek on VKEd arengu jaoks väga tähtis⁽¹³⁾. Kasu on alates väiksematest kuludest, aja ja ressursside kokkuhoiust ning suuremast tõhususest kuni tarneahela parema integreerimise ja toodete eristamiseni⁽¹⁴⁾. „OECD VKEd ja ettevõtluse väljavaated 2019. aastal“⁽¹⁵⁾ annab sellisest kasust üksikasjalikuma ülevaate. Üks näide on suurandmete analüüs, mis koos sensorite, rakenduste, pilvandmetöötluse ja 3D-printimisega annab võimaluse suuremaks kohandamiseks.

3.11. Kuigi digiüleminek toob VKEdele palju kasu, seisavad nad silmitsi mitmete takistustega, millest üks olulisemaid on puuduv juurdepääs rahastusele⁽¹⁶⁾. Teine suur takistus on puudulik juurdepääs digioskustele, haridusele ja koolitusele, samal ajal kui digitaalsete ärimudelite ja tehnoloogiate kasutuselevõtt nõuab nii finantsinvesteeringuid kui ka ettevõttesisesid digioskusi. Euroopa-Vahemere piirkonna majandusteadlaste ühendus (EMEA) on välja töötanud VKEde digitaalse valmisoleku indeksi, mis põhineb Vahemere lõunapiirkonna VKEdele suunatud uuringul. See näitas, et digiüleminekuks valmisoleku tase sõltub riigi tasandil saavutatud taristu läbilaskevõimest ning telekommunikatsiooni ja tehnoloogia arengust, aga ka mikrotasandi ettevõtjate suutlikkusest: suuremad ettevõtjad on digiüleminekuks paremini valmistunud ja nooremad ettevõtted püüdleval tõenäolisemalt selle suunas⁽¹⁷⁾.

3.12. Digiülemineku puuduseks on töökohtade kadumine automatiseerimise tõttu mõnes majandussektoris. Kodanikuühiskonnal võib olla tähendusrikas roll töötajate oskuste täiendamisel, et muuta digiüleminek õiglaseks üleminekuks kooskõlas ELi tegevuskava eesmärgiga mitte kedagi maha jätta.

3.13. Digiülemineku edendamiseks ja kõige tõhusama poliitika kujundamiseks on äärmiselt oluline mõõta ja jälgida digiüleminekut usaldusväärsete ja mõõdetavate näitajate abil. Alates 2014. aastast on Euroopa Komisjon töötanud välja digitaalmajanduse ja -ühiskonna indeksi (DESI),⁽¹⁸⁾ mis näitab liikmesriikides tehtavaid edusamme digiülemineku valdkonnas, aga ka püsivat digilõhet⁽¹⁹⁾. DESI indeksit võib kasutada alusena ELi mittekuuluvate Vahemere piirkonna riikide võrdlusseireraamistikule.

⁽¹²⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele „Paremad töötingimused tugevama sotsiaalse Euroopa jaoks: digitaliseerimise kõigi hüvede rakendamine tulevikutöö heaks““ (COM(2021) 761 final) ja teemal „Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv platvormitöö tingimuste parandamise kohta“ (COM(2021) 762 final) (ELT C 290, 29.7.2022, lk 95).

⁽¹³⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee teabearuanne teemal „Digiüleminek ja VKEd Euroopa-Vahemere piirkonnas“.

⁽¹⁴⁾ Kergroach, S., „Giving momentum to SME digitalization“, *Journal of the International Council for Small Business*, kd 1, nr 1, 2020, lk 28–31.

⁽¹⁵⁾ „OECD SME and Entrepreneurship Outlook 2019“.

⁽¹⁶⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee teabearuanne teemal „Access to finance for SMEs and midcaps in the period 2014–2020: opportunities and challenges“.

⁽¹⁷⁾ Ayadi, R. ja Forouheshfar, Y., „MSMEs digitalization in the Mediterranean: A new digital preparedness index“, EMANESi töödokument, 2022, avaldatakse varsti.

⁽¹⁸⁾ <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi>.

⁽¹⁹⁾ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/et/ip_21_5481.

4. Üldised tähelepanekud

4.1. Digiülemineku suurt mõju on tunda kogu ühiskonnas ja majanduses. Kuigi Vahemere lõunapiirkond seisab silmitsi probleemidega, mis on seotud üldise juurdepääsetavuse tagamise ja kodanike digioskuste parandamisega, ei ole piirkond paljudes valdkondades digiülemineku kiirendamisel ja sellest kasu saamisel erand.

4.2. Sotsiaalse distantseerumise meetmete tõttu on suurenenud *e-kaubandus*. Netikaubandus on laialt levinud, kasvanud on nii ettevõtja ja tarbija vaheline e-kaubandus kui ka ettevõtjatevaheline e-kaubandus. Aafrika suurima e-kaubanduse ettevõtja Jumia tegevjuht teatas toidukaupade müügi neljakordsest kasvust, eriti Tuneesias ja Marokos, kus liikumispiirangud tõid kaasa müügi 100 % kasvu⁽²⁰⁾.

4.3. *E-haridus* edenes kiiresti, sest COVID-19 tõi kaasa koolide sulgemise. Valitsused võtsid isegi kasutusele mõned e-õppe platvormid, näiteks Jordaanias võeti kasutusele platvorm Darsak. Mõned riigid, näiteks Egiptus, on võtnud kasutusele hübriidsüsteemi⁽²¹⁾. Veebiplatvormid on muutumas väga trendikaks isegi konkreetsete kohalike kutseliitude, kohalike omavalitsuste ja peamiste osalejatega seotud projektide puhul⁽²²⁾. Osa ELi rahalistest vahenditest peaks olema suunatud konkreetset digioskuste täiendamise alasele haridusele/koolitusele ja noorte e-pädevuse arendamisele, et nad jätkaksid tuleviku suhtes kindla töö jaoks IT- ja tehisintellektiõpinguid.

4.4. Arvatakse, et *e-valitsus* vähendab bürokraatiat ja haldusmenetluste koormust, mis võimaldab osutada avalikke teenuseid tõhusalt ja lihtsalt. Lisaks võib see olla demokratiseerimise ja kodanike aktiivse osaluse suurendamise vahend. E-valitsuse tõhustamine on ELi liikmesriikide prioriteet ja üks DESI alustalasid. Selle poole liigub ka Vahemere lõunapiirkond. Maroko on teinud märkimisväärsed edusamme oma riikliku e-valitsuse algatuses⁽²³⁾. 2019. aastal võttis Egiptus muu hulgas kasutusele e-maksete süsteemi maksude kogumiseks ja arvete tasumiseks. 2020. aasta jaanuaris viis Jordaanias digimajanduse ministeerium oma info- ja kommunikatsioonitehnoloogia taristu pilve, et laiendada kodanikele pakutavaid teenuseid⁽²⁴⁾.

4.5. *E-tervis* on kulutõhus viis vajaliku toetuse saamiseks ja pakkumiseks. E-tervise lahendustel oli COVID-19 vastases võitluses keskne roll. Need lahendused kasutavad kaugmeditsiini ja mobiilseid tervishoiurakendusi. Viimase kahe aasta jooksul on epidemioloogilise seire suurandmete analüüs osutunud pandeemiaga võitlemisel kasulikuks. Näiteks Tuneesias lõi rühm arste veebipõhise konsulteerimise digiplatvormi *Tobba.tn*⁽²⁵⁾.

4.6. *Digipangandus* on tõhus vahend finantsalase kaasamise reaalsuseks muutmiseks, sest mobiilne pangandus on oma rolli juba varem tõestanud. Finantstehnoloogia lahendused võivad hoogustada digiüleminekut ja suurendada finantsalast kaasatust. Need teenused on hakanud domineerima ja nende eesmärk on täielikult kaotada tšekkide ja sularahatehingute kasutamine, mis võib põhjustada nende eakate kõrvalejätmist, kellel ei pruugi olla vajalikke digioskusi.

4.7. *E-õiguskeskkond* hõlbustab juurdepääsu õigusteenustele ning vähendab kohtuistungite, esildiste jms kulusid ja nendele juurdepääsuks kuluvat aega.

⁽²⁰⁾ Sidlo, K., „Digital Transformation in the Southern Neighbourhood“, EuroMeSCo Euromedi uuring, 2021.

⁽²¹⁾ El Kadi, T.H., „Uneven Disruption: Covid-19 and the digital divide in the Euro-Mediterranean Region“, *IEMed Mediterranean Yearbook*, 2020.

⁽²²⁾ Näiteks tehakse selles projektis ettepanek, et platvormi omanik peaks olema EL, kohalikud omavalitsused, ülikoolid, ettevõtted või Türgi, Maroko, Egiptuse ja Alžeeria haridusministeeriumid: Akpınar P., van Heukelingen, N., Babüroğlu O.N. ja Durukan, F.R., „A new formula for collaboration: Turkey, the EU & North Africa“, 2022.

⁽²³⁾ „Digitalitsuse ülevaade Marokost“, OECD, 2018.

⁽²⁴⁾ El Kadi, T.H., „Uneven Disruption: Covid-19 and the digital divide in the Euro-Mediterranean Region“, *IEMed Mediterranean Yearbook*, 2020.

⁽²⁵⁾ El Kadi, T.H., „Uneven Disruption: Covid-19 and the digital divide in the Euro-Mediterranean Region“, *IEMed Mediterranean Yearbook*, 2020.

4.8. Võttes arvesse globaalse soojenemise praegust mõju, toiduainete tarneahela kahanemist ja toiduainete kõrgemaid hindu, võib põllumajandustööstus muutuda konkurentsivõimelisemaks ja tõhusamaks, rakendades täppispõllumajandust ning kasutades suurandmeid ja plokiahela tehnoloogiat. See võib koos täiustatud temperatuuri jälgimise ja väiksema tööjõuvajadusega tõhustada veemajandust, mulla toidainete majandamist ja haigustõrjet⁽²⁶⁾ ning seega olla vahend kliimaprobleemide leevendamiseks.

4.9. Interneti kasutamise mustrid on Vahemere riikides erinevad. Vahemere lõunapiirkonna riikides on ülekaalus interneti kasutamine mobiiltelefonide ja sotsiaalmeedia kaudu. Erinevalt Vahemere põhjaosa riikidest ei ole netikaubandus siiski väga levinud. Seda võib teataval määral seletada majandusliku tõrjutusega ja pangakontode omanike väikese hulga lõunapoolsetes riikides⁽²⁷⁾.

5. Digiülemineku takistused

5.1. Üks peamisi digiülemineku takistusi on digilõhe (mis ei eksisteeri üksnes riikide vahel), eriti Vahemere piirkonna riikide vahel (2021. aasta võrguvalmiduse indeksis (*Network Readiness Index*)⁽²⁸⁾ on märkimisväärsed lünki). Riigi tasandil ei ole eri elanikkonnarühmadel samal tasemel juurdepääsu tehnoloogilistele vahenditele. Lõhe esineb meeste ja naiste, maa- ja linnapiirkondade, noorte ja eakate vahel. Ettevõtlike seisukohast esineb tegevusala ulatusel ja sektoril põhinev digilõhe, kus väiksemad ettevõtjad – erinevalt suurematest ettevõtjatest – seisavad silmitsi liiga suurte kuludega mitte ainult materjalide, vaid ka, ja eelkõige, töötajate oskuste täiendamise vajaduse tõttu. Digitaalse tõrjutuse põhjuseks võivad olla muud sotsiaal-majanduslikud tegurid, nagu sissetulek ja haridustase.

5.2. Enamikus lõunanaabruse riikides on märkimisväärsed mobiilse interneti leviala puudujäägid. See probleem tõuseb eelkõige esile geograafiliselt suurtes riikides, nagu Alžeeria ja Liibüa, ning vähemal määral Egiptuses. Investeeringud digitaristusse ja stabiilse kiire internetiühenduse loomine on väga olulised maapiirkondades, kus digiüleminekuks võib hoogustada kaasavat majanduskasvu⁽²⁹⁾.

5.3. Digitaalset kirjaoskamatus, mida esineb rohkem madalama haridustasemega inimeste seas, tõstetakse sageli esile kui digiülemineku järjekordset takistust. Seetõttu on vaja reformida haridus- ja kutseõppeprogramme, et need hõlmaksid tulevase tööturu jaoks elutähtsaid digioskusi. Digiüleminekut peetakse ka osaks töötajate oskuste täiendamise vajadustest.

5.4. Sooline võrdõiguslikkus on veel üks digikirjaoskust mõjutav tegur, sest meestel on üldiselt parem juurdepääs digivahenditele ja seega paremad teadmised digioskustest. Tuneesias kasutab internetti 72,5 % meestest, naised aga 61,1 %. Mõned riigid on selle lõhe juba ületanud. Näiteks Sloveenias on see erinevus alla kahe protsendi: internetti kasutab 87,2 % meestest ja 86 % naistest. Türgis on aga internetiühenduses suurem sooline ebavõrdsus, mis ulatub 11,2 protsendipunkti (ITU maailma telekommunikatsiooni/IKT näitajad). ELi liikmesriigid on võtnud kohustuse vähendada 2030. aastaks digioskuste soolist lõhet, töötades välja poliitikameetmed, et julgustada tütarlapsi jälgima IKT-teemasid, ning jälgides edusamme tulemustabeli „Naised digivaldkonnas“ kaudu.

6. Digiüleminekuga seotud riskid

6.1. Kasvav mure valitsuste, ettevõtjate ja kodanike pärast, kes kaotavad järk-järgult kontrolli oma andmete üle, toob esile digitaalse suveräänsuse küsimuse. See mõjutab ka riikide innovatsioonisuutlikkust ja võimet kujundada õigusakte digikeskkonnas⁽³⁰⁾. Need mured on põhjendatud, sest Euroopa ja Vahemere piirkond on tehisintellekti investeerimisel maha jäänud, samal ajal kui välisriikide sotsiaalmeediahiid koguvad üha rohkem mõjujõudu.

⁽²⁶⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Energiasüsteemi ümberkujundamine ja digiülemineku maapiirkondades“ (omaalgatuslik arvamus) (ELT C 486, 21.12.2022, lk 59).

⁽²⁷⁾ El Kadi, T.H., „Uneven Disruption: Covid-19 and the digital divide in the Euro-Mediterranean Region“, *IEMed Mediterranean Yearbook*, 2020.

⁽²⁸⁾ <https://networkreadinessindex.org/nri-2021-edition-press-release/>.

⁽²⁹⁾ „Arukad linnad ja kaasav majanduskasv“, OECD, 2020.

⁽³⁰⁾ Parlamendi uuringuteenuste ülevaade Euroopa digisuveräänsusest (PE 651.992 – juuli 2020).

6.2. Osa Vahemere piirkonna riikidest ei tee erilisi jõupingutusi kiire digiülemineku nimel. Poliitiline soovimatus on tingitud kartusest kaotada kontroll elanikkonna üle, mis toob kaasa filtreerimise ja tsensuuri. Samal ajal võivad digivahendid võimaldada kodanikuühiskonna organisatsioonidel end kuuldavaks teha ja demokraatiat edendada. Tuneesia riigisisese dialoogi nelik, 2015. aasta Nobeli rahupreemia laureaat, on näide tähtsast rollist, mida kodanikuühiskonna organisatsioonid võivad etendada ühiskonna rahumeelsel üleminekul.

6.3. Kuna digiülemineku sillutab teed sotsiaalsele ja majanduslikule arengule, peaks sõltumatu asutus kehtestama asjakohase digitaalse õigusraamistiku, edendades digiõiguste põhimõtteid, näiteks võrgu neutraalsust.

6.4. Kiire digiülemineku suurendab küberohtude riski. Ametiasutustel on keskse tähtsusega roll kasutajate kaitsmisel hästi kavandatud õigusraamistiku loomise juures. Praegu on küberturvalisust käsitlevad õigusaktid jõustanud Maroko, Tuneesia, Alžeeria ja Egiptus. Nendes õigusaktides ei ole aga andmekaitset käsitlevaid komponente⁽³¹⁾. Tarvis on kaitsta inimeste delikaatseid isikuandmeid, nagu terviseandmed jne.

6.5. Andmekaitsest on saamas digiülemineku üks kõige olulisemaid valdkondi. Omandi küsimus ja tohutu hulga andmete kaitsmine on poliitikakujundajate päevakorras tähtsal kohal. See on vastus suurandmete analüüsi kasvule ja sotsiaalmeedia platvormide enneolematule võimule ja mõjule. Väidetakse, et lõunanaabrus riikide õigusraamistik on endiselt vähearenenud ja kujunemisjärgus tehnoloogiad käsitlevaid õigusakte ei võeta vastu piisavalt kiiresti⁽³²⁾. On riike, kes väljendavad selgelt poliitilise tahte puudumist selles küsimuses edasi liikuda. Probleem on veelgi teravam tundlike andmete puhul, näiteks seoses terviserakenduste ja -platvormidega. Eelkõige ollakse skeptilised lõunapoolsetes riikides, kus isikuandmete kaitse üldmäärus ja sarnased privaatsuse kaitset käsitlevad õigusaktid ei pruugi veel kehtida. Euroopas on digiteenuste õigusakti ja digiturgude õigusakti eesmärk luua kasutajatele turvalisem digiruum, edendades samal ajal innovatsiooni ja konkurentsivõimet.

6.6. Veel üks digiülemineku kitsaskoht on internetipiraatlus. Digitaalset loomingut, mille suhtes kohaldatakse intellektuaalomandi õigusi, on väga lihtne ja odav kopeerida ja levitada. Looimeetevõtted kannatavad selle nähtuse all rohkem ning tõhusate õigusaktide puudumisel muutuvad kunstnike ja loometöötajate ärimudelid jätkusuutmatuks.

6.7. Digiülemineku võib viia tsiviilelanikkonna mahasurumiseni. Mõnes riigis kahjustavad digiõigusi ametiasutused, sest digiülemineku peetakse järelevallevahendiks. Näiteks pandeemia tõttu on viiruse leviku jälgimiseks kasutatud asukoha jälgimise rakendusi, mis tekitab muret inimõiguste pärast⁽³³⁾. Igasuguse digitegevuse võimalik jälgimine on tõsine oht demokraatiale ja seda saab kasutada rõhumise vahendina. 2021. aasta internetivabaduse aruandes on Prantsusmaa kõige kõrgemal kohal: 78 punkti 100st, Itaalia on 76, Tuneesia 63, Marokol 53, Liibanonil 51, Jordaania 47, Türgil 34 ja Egiptusel 26 punkti⁽³⁴⁾.

6.8. Püsiv digilõhe võib põhjustada Vahemere piirkonnas suuremat ebavõrdsust ja lahknevusi. Mõnes riigis puudub digitaristu (püsivõrgu lairibaühendusega kaetus või sellele ligipääs) või mõned äärepoolsed- ja maapiirkonnad võivad lihtsalt jääda katmata või ilma 4G/5G-võrkudeta. Veel üks digilõhe allikas on digioskuste puudumine elanikkonna seas ja digikirjaoskamatus. Eelkõige on vähene digikirjaoskus tavalisem lõunapoolsetes riikides, eriti naiste ja eakate seas⁽³⁵⁾.

⁽³¹⁾ Langendorf, M., „Applying Europe's Digital Agenda in Mediterranean Partner Countries: Opportunities and Pitfalls“, *IEMed Mediterranean Yearbook*, 2021.

⁽³²⁾ Sidlo, K., „Digital Transformation in the Southern Neighbourhood“, EuroMeSCo Euromedi uuring, 2021.

⁽³³⁾ Langendorf, M., „Applying Europe's Digital Agenda in Mediterranean Partner Countries: Opportunities and Pitfalls“, *IEMed Mediterranean Yearbook*, 2021.

⁽³⁴⁾ <https://freedomhouse.org/policy-recommendations/internet-freedom>.

⁽³⁵⁾ Sidlo, K., „Digital Transformation in the Southern Neighbourhood“, EuroMeSCo Euromedi uuring, 2021.

6.9. Tehnoloogiahiidude tekkimine pärsib digiturgudel ausat konkurentsi. Maksudest kõrvalehoidmine muudab turud ebaõiglaseks kohalike arenevate VKEde jaoks, kelle ellujäämine on väga ebatõenäoline. See aitab kaasa ka digitaalsele ajude äravoolule. Teine tehnoloogiahiidudega seotud risk on nende suutlikkus liita endaga esilekerkivaid osalejaid, mis tekitab monopole ja takistab digikeskuste loomist Euroopas ja Vahemere piirkonnas. Selle põhjus võib olla õigusraamistiku puudumine ja isegi lüngad hargmaiste ettevõtjate kohta kehtivates maksusüsteemides, mis kahjustavad ausat konkurentsi.

6.10. ÜRO inimõiguste konventsioonide ja ILO konventsioonide sisulise rakendamise puudumine mõnes Vahemere piirkonna riigis takistab sõltumatute kodanikuühiskonna organisatsioonide, sealhulgas vabaühenduste, sõltumatute ametiühingute ja tööandjate ühenduste loomist ning ohustab seega kestlikku digiüleminekut. Komitee rõhutab seega sõnaselgelt, et ÜRO inimõiguste konventsioone ja ILO konventsioone tuleb kõigis Vahemere piirkonna riikides ulatuslikult rakendada, et digiüleminek saaks tõeliselt kaasa aidata edukale ökoloogilisele, majanduslikule ja sotsiaalsele arengule.

6.11. Lisaks kujutab sõda Ukrainas suurt ohtu kogu piirkonna riikidele ja seda võib seostada suurema küberrünnakute ohuga.

Brüssel, 14. detsember 2022

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee
president
Christa SCHWENG

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Konkurentsivõime kontroll tugevama ja vastupidavama ELi majanduse loomiseks“

(ettevalmistav arvamus)

(2023/C 100/11)

Raportöör: **Christian ARDHE**

Kaasraportöör: **Giuseppe GUERINI**

Konsulterimistaotlus	Euroopa Liidu Nõukogu eesistujariik, 30.6.2022
Õiguslik alus	Euroopa Liidu toimimise lepingu artikkel 304
Vastutav sektsioon	ühtse turu, tootmise ja tarbimise sektsioon
Vastuvõtmine sektsioonis	10.11.2022
Hääletuse tulemus	54/1/2
(poolt/vastu/erapooletuid)	
Vastuvõtmine täiskogus	14.12.2022
Täiskogu istungjärk nr	574
Hääletuse tulemus	
(poolt/vastu/erapooletuid)	150/4/11

1. Järeldused ja soovitused

1.1. Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee peab eesistujariigi Tšehhi Vabariigi taotlust koostada konkurentsivõime kontrolli kohta ettevalmistav arvamus väga aktuaalseks. Arvestades praegusi ja prognoositavaid tulevase katsumusi, peab komitee äärmiselt oluliseks muuta Euroopa Liidu majandus konkurentsivõimelisemaks. Ühtne turg ja ELi sotsiaalne turumajandus on ELi võimsaimad vahendid majanduskasvu ja sotsiaalse heaolu saavutamiseks. Seetõttu kutsub komitee üles tegema konkurentsivõime kontrolli, et toetada ettevõtlust, töökohtade loomist ja paremaid töötingimusi ning kestlikku majanduskasvu ja sotsiaalset ühtekuuluvust.

1.2. Komitee arvates on konkurentsivõime kontroll lähenemisviis, millega tagada, et konkurentsivõime aspekte võetaks otsuste tegemisel nõuetekohaselt arvesse. See eeldab piisavaid teadmisi algatuste mõjust konkurentsivõimele ja konkurentsivõimetundlikku mõtteviisi otsuste tegemisel.

1.3. Komitee rõhutab, et konkurentsivõime kontroll peaks olema ELi tasakaalustatud otsustusprotsessi tähtis osa ning seda tuleks kohaldada igas ELi poliitika- ja õigusloomeprotsessis. See peaks hõlmama seadusandlikke algatusi, teiseseid õigusakte, fiskaalmeetmeid, strateegiaid ja programme ning rahvusvahelisi lepinguid. See tuleks integreerida ka Euroopa poolaasta protsessi, sest liikmesriikide poliitika on selles suhtes otsustava tähtsusega.

1.4. Usaldusväärne mõjuhindang on konkurentsivõime kontrollimise faktiline alus. Seetõttu on hädavajalik tagada, et konkurentsivõime mõju hindamine oleks kohustuslik, tõhus ja täielikult jõustatud igas otsustusprotsessi etapis. Komitee peab kehtivaid parema õigusloome suuniseid ja vahendeid väärtuslikeks, kuid juhib tähelepanu sellele, et nagu õiguskontrollikomitee rõhutas, on ilmne vajadus paranduste järele, eriti vahendite rakendamisel.

1.5. Komitee leiab, et konkurentsivõime kontrollis tuleks arvesse võtta mõju ettevõtjatele, tööhõivele, töötingimustele eri tasanditel, sealhulgas nõuete täitmisega seotud kuludid ja muud otsest mõju, mitmekordistavat mõju väärtusahelatele ja sellest tulenevat makromajanduslikku mõju. Seejuures tuleks tähelepanu pöörata väga erinevate ettevõtete, sealhulgas sotsiaalsete ettevõtete konkurentsivõimele sektori, suuruse ja ärimudeli seisukohast.

1.6. Komitee arvates on oluline käsitleda nii head kui ka halba mõju konkurentsivõimele, et mitte ainult vältida konkurentsivõime vähenemist, vaid seda ka parandada, pöörates eritähelpanu konkurentsivõimele selliste ELi toodete ja teenuste arendamisel, mis on maailmaturul konkurentsivõimelised. Konkurentsivõime kontrollimisel tuleb arvesse võtta seda, et ettevõtted on väga erinevad, mistõttu võivad need olla mõjutatud eri viisidel.

1.7. Konkurentsivõime kontrollimisel keskendutakse eeskätt algatustele, mille peamine eesmärk ei ole konkurentsivõime parandamine. Siiski kutsub komitee komisjoni üles koostama ka konkreetset konkurentsivõime tegevuskava, mille põhiline pikaajaline eesmärk on suurendada ELi konkurentsivõimet.

1.8. Konkurentsivõime tegevuskava peaks tuginema ELi sotsiaalsele turumajandusele ning keskenduma sellistele põhiküsimustele nagu ühtne turg ja väliskaubandus, investeringud ja juurdepääs rahastamisele, maksusüsteemid, teadusuuringud ja innovatsioon, oskused ja tööturg, mikro-, väikesed ja keskmise suurusega ettevõtjad ning rohe- ja digipööre. Seejuures tuleb võtta arvesse kestliku rahanduse raamistikku ja konkurentsivõimet, mis on kooskõlas sotsiaalsete ja keskkonnanalaste eesmärkidega. Kuna konkurentsivõime on seotud ka sotsiaalsete ja keskkonnanäppidega ning puudutab kõiki, tuleb tegevuskava koostamisse aktiivselt kaasata sotsiaalpartnerite ja teiste kodanikuühiskonna osalejate esindajad. Seejuures on keskne roll sotsiaaldialoogil, nagu on ette nähtud Euroopa sotsiaaloiguste sambas.

2. Taust

2.1. See aramus on vastus eesistujariigi Tšehhi taotlusele koostada komitee ettevalmistav aramus ELi konkurentsivõime ja ELi õigusaktide regulatiivsete aspektide kohta ELi ettevõtjate jaoks. Arvamuse teema on konkurentsivõime kontroll tugevama ja vastupidavam ELi majanduse loomiseks. Eesistujariik rõhutab vajadust vähendada ELi strateegilist sõltuvust ning tagada suurem vastupanuvõime, avatus välismaailmale ja ELi ettevõtjate konkurentsivõime.

2.2. Ka Rootsi valitsus on seadnud konkurentsivõime Rootsi kui tulevase ELi eesistujariigi poliitilise suuna üheks osaks.

2.3. Komitee on juba nõudnud konkurentsivõime kontrolli oma arvamuses „Eesmärk 55“ kohta⁽¹⁾. Arvamuses ütles komitee: „Kliimaneutraalse ühiskonna suunas liikudes tuleb meil kasutusele võtta mudel, mis tagab jõudsalt edeneva majanduse. Kui soovime, et EL omaks juhtrolli ja et ülejäänud maailm võtaks ELi eeskujuga, peaksime püüdma kujundada kõige tulemuslikuma mudeli – sellise, mis on majanduslikust, sotsiaalsest ja keskkonna seisukohast õiglane ja jätkusuutlik.“ Samuti märkis komitee: „Kõik paketi „Eesmärk 55“ raames esitatavad seadusandlikud ettepanekud peaksid läbima konkurentsivõime kontrolli kestliku arengu eesmärkide põhimõtete alusel, et oleks hästi mõistetav nende täielik mõju ettevõtetele“. Enne seda tegi komitee ettepaneku konkurentsivõime testiks oma arvamuses kapitaliturgude liidu kohta⁽²⁾.

2.4. Ka Euroopa tuleviku konverentsi aruandes soovitati seda, et ELi uued poliitikaalgatused peaksid läbima konkurentsivõime kontrolli, et analüüsida nende mõju ettevõtjatele ja ettevõtluskeskkonnale (äritegevuse kulud, innovatsioonivõime, rahvusvaheline konkurentsivõime, võrdsed võimalused jne). Aruandes leiti, et selline kontroll peab olema kooskõlas Pariisi kokkuleppe ja kestliku arengu eesmärkidega, sealhulgas soolise võrdsusega, ega tohi kahjustada inimõiguste, sotsiaalsete ja töötajate õiguste kaitset ega ka keskkonna- ja tarbijakaitsestandardeid.

2.5. Hiljuti teatas Euroopa Komisjoni president Ursula von der Leyen oma kõnes,⁽³⁾ et kavatses oma määruses kasutusele võtta standardse konkurentsivõime kontrolli.

⁽¹⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee aramus teemal „Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele „Eesmärk 55“: ELi 2030. aasta kliimaeesmärgi saavutamine teel kliimaneutraalsuseni“ (COM(2021) 550 final) (ELT C 275, 18.7.2022, lk 101).

⁽²⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee aramus teemal „Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele „Inimeste ja ettevõtete hüvanguks toimiv kapitaliturgude liit — uus tegevuskava““ (COM(2020) 590 final) (ELT C 155, 30.4.2021, lk 20).

⁽³⁾ President von der Leyeni kõne Euroopa Parlamendi täiskogu istungil Euroopa Ülemkogu 20.–21. oktoobri 2022. aasta kohtumise ettevalmistamise kohta.

3. Konkurentsivõime kontrolli põhjused ja vajadus

3.1. Konkurentsivõime kui selge eesmärk on olnud ELi tegevuskavas mitmel kujul alates 2000. aasta Lissaboni strateegiast, millele järgnes strateegia „Euroopa 2020“, tööstusstrateegia ning hulk aruandeid Euroopa konkurentsivõime ja ühtse turu kohta. Aastate jooksul on aga rahvusvaheline konkurents muutunud üha teravamaks ning arvestades praeguseid ja tulevase katsumusi, on äärmiselt oluline anda uut hoogu, et muuta EL konkurentsivõimelisemaks. ELi vastus COVID-19 pandeemiale oli taasterahastu „Next Generation EU“ – ulatuslik investeerimisprogramm, mis lubab tugevdada ELi majanduse üleilmset konkurentsipositsiooni. Programm tugineb keskkonnahoidlikumatele ja digitaalsematele ettevõtetele, mida toetavad tõhusamad avalikud teenused, tugevdatud taristu ja dünaamiline tööturg.

3.2. Euroopa osakaal maailmajanduses on juba mõnda aega vähenenud. Hinnangute kohaselt moodustab EL 2050. aastal vähem kui 10 % maailma sisemajanduse koguproduktist (SKP) ja 85 % prognoositud ülemaailmsest SKP kasvust tuleb järgmise paari aasta jooksul väljastpoolt ELi. Euroopa kehvad kasvuväljavaated süvendavad suhtelist majanduslangust. See tähendab, et Euroopa hää maailmas ei ole nii otsustav ning nõrgendab ELi ülemaailmset rolli ja mõju rahvusvahelises koostöös⁽⁴⁾.

3.3. Lühiajaline väljavaade on suurel määral seotud Venemaa sissetungiga Ukrainasse – sellel on jätkuvalt ELi majandusele kahjulik mõju – ning asjaoluga, et EL on endiselt taastumas COVID-19 pandeemia mitmetest tagajärgedest. Sõda on avaldanud lisasurvet energia ja toiduainete hindadele, mis suurendavad ülemaailmset inflatsioonisurvet ja vähendavad kodumajapidamiste ostujõudu⁽⁵⁾. Vastuseks kõrgetele inflatsioonimääradele on Euroopa Keskpank sarnaselt USA föderaalreservi panga võetud meetmetega tõstnud euro intressimäärasid. Lisaks pärsib ülemaailmse majanduskasvu aeglustumine välisnõudlust. Euroopa Liit ja ELi liikmesriigid reageerisid sellega, et mitmekordistasid ettevõtjatele antavat toetust mitme programmiga, et aidata neil säilitada konkurentsivõime halbades ja väga ebastabiilsetes majandusväljavaades.

3.4. Lisaks pandeemiast ja sõjast põhjustatud enneolematule olukorrale seisab Euroopa silmitsi ajaloolise struktuurimuutusega, mis on tingitud geopoliitilisest arengust, demograafilistest muutustest, digiüleminekust ning üleminekust kliimanetraalsele ringmajandusele. See kujundab ümber turgusid ja kiirendab konkurentsi tootmistegurite suhtes. Ümberkujundamise edu sõltub lõppkokkuvõttes sellest, kui hästi kogu majandus toimib. Ainult siis, kui Euroopa juhib maailmas innovatsiooni ja kestlikkust, suudab ta edukalt konkureerida kogu maailmas, tagades vajaliku õitsengu.

3.5. Tuleb märkida, et konkurentsivõime siseturul ja ülemaailmsel turul on erinev. Esimene hõlmab võrdsetel tingimustel toimuvat konkurentsi, eeskirjade ühtlustamist ja tõkete kõrvaldamist⁽⁶⁾. Viimane tähendab soodsaid tingimusi ning paremaid ja kättesaadavamaid tooteid ja teenuseid, mis konkureerivad konkurentidega väljaspool ELi. Hästi toimiv siseturg aitab parandada ka ülemaailmse konkurentsivõime tingimusi.

3.6. Eri poliitikaeesmärkide vahel tuleb leida tasakaal. Siiski tuleks pöörata rohkem tähelepanu kõigi jaoks kasulike olukordade loomisele, võttes arvesse, et konkurentsivõimelised ettevõtjad toovad kasu majandusele ja ühiskonnale tervikuna. Lisaks suurendavad usaldusväärne majandus ja stabiilne ühiskond vastupanuvõimet ja aitavad kaasa konkurentsivõimelise ettevõtluskeskkonna loomisele.

3.7. Samuti on ilmne, et EL peab tugevdama oma rahvusvahelist positsiooni ja mõju digi- ja rohepöördes. Tugevam positsioon digitehnoloogia arendamisel ja kasutuselevõtul ei puuduta üksnes majanduslikus konkurentsivõimet, vaid ka julgeolekut ja ELi geopoliitilist rolli. See on ka eeltingimus, et EL saaks olla ülemaailmne standardite kehtestaja, sealhulgas usaldusväärse tehisisintellekti valdkonnas.

⁽⁴⁾ Achtung Europa, ECIPE 2021.

⁽⁵⁾ 2022. aasta suvine majandusprognoos.

⁽⁶⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Euroopa mõõtme puudumisest tulenevad kulud – ühtse turu eelised“ (ettevalmistav arvamus) (ELT C 443, 22.11.2022, lk 51).

3.8. Suurema ülemaailmse mõju vajadus on ka kliimamuutuste vastu võitlemise valdkonnas. See nõuab nii märkimisväärsel diplomaatilisel mõju kui ka tugevat konkurentsivõimet kulutasuvuse, innovatsiooni, oskuste ja vähese CO₂ heitega toodete, tehnoloogiate ja lahenduste pakkumise puhul maailmaturgudel. Positiivne areng on see, et mitmed ELi ettevõtjad viivadki juba investeeringuid vastavusse keskkonna- ja sotsiaalsete eesmärkidega. See on näha keskkonnavalade, sotsiaalsete ja äriühingu üldjuhtimisega seotud toodete kasutamise kiirest kasvust ülemaailmsel ja Euroopa finantsturgudel. EL töötab välja täiemahulist kestliku rahanduse raamistikku, mis peab tagama keskkonnavalade, sotsiaalsete ja äriühingu üldjuhtimisega seotud toodetele suurema läbipaistvuse ja ruumi ning olema kooskõlas üldise kestlikkusega.

3.9. Euroopas jõukuse ja heaolu loomiseks ning kliima- ja keskkonnaprobleemidele kestlike lahenduste pakkumiseks on hädavajalik tagada konkurentsivõimeliste ettevõtjatega edukas majandus. Seepärast on elutähtis tagada ELi ettevõtjatele soodne keskkond innovatsiooniks, investeerimiseks ja kaubanduseks. Kuna paljud ettevõtluskeskkonna elemendid on kindlaks määratud poliitika-, õigus- ja eelarveraamistikuga, peavad poliitikakujundajad tagama, et see raamistik toetaks ettevõtjate konkurentsivõimet ning seega ka kogu majandust ja ühiskonda.

4. Konkurentsivõime kontrolli elemendid

4.1. Kuna konkurentsivõimel ei ole ühtset ega universaalset määratlust, sõltub konkurentsivõime kontrolli sisu kasutatavast ulatusest ja vaatenurgast. Eesistujariigi Tšehhi taotluses viidatakse sõnaselgelt ELi ettevõtjate konkurentsivõimele, et luua tugevam ja vastupidavam ELi majandus.

4.2. Ettevõtjate konkurentsivõimet võib kirjeldada kui nende võimet turul kasumlikult edukas olla, luues väärtust enda ja kogu ühiskonna jaoks. See sõltub jällegi tootmistegurite (kvalifitseeritud tööjõud, energia ja tooraine, kapital, andmed) kättesaadavusest, üldistest tootmiskuludest, toodete nõudlusest ja turgudest ning ettevõtjate võimest uuendusi teha ja kasutada ära võimalusi ning samal ajal ELi sotsiaalse turumajanduse mudelit edendada.

4.3. ELis on ainulaadne sotsiaalne turumajandus, millega kaasnevad usaldusväärne makromajanduslik juhtimine, teadusuuringud ja innovatsioon, sotsiaaldialoog, kodanikuühiskonna kaasamine ning kõikehõlmavad haridus-, tervishoiu- ja sotsiaalsüsteemid, motiveeritud tööjõud stabiilsete töökohtadega, edukas sotsiaalmajandussektor ja kestlikud investorid. Kõik need kokku moodustavad olulised vahendid, millele toetuda parema konkurentsivõime poole püüdlisel. Võttes arvesse praegusi ja prognoositavaid tulevasi katsumusi, kutsub komitee üles tegema konkurentsivõime kontrolli, et toetada ettevõtlust, töökohtade loomist ja paremaid töötingimusi, kestlikku majanduskasvu ja sotsiaalset ühtekuuluvust.

4.4. Komitee arvates on konkurentsivõime kontroll lähenemisviis, millega tagada, et konkurentsivõime aspekte võetaks otsuste tegemisel nõuetekohaselt arvesse. See eeldab arusaamist sellest, kuidas algatused mõjutavad konkurentsivõimet, ja konkurentsivõimetundlikku mõtteviisi otsuste tegemisel. Konkurentsivõime kontroll koosneb seega kahest tasandist:

- mõju hindamise tasand (tehniline tasand), mille käigus hinnatakse eri viise, kuidas poliitilised ja regulatiivsed algatused konkurentsivõimet mõjutavad;
- otsustustasand (poliitiline tasand), milles pööratakse tähelepanu konkurentsivõimele ja omistatakse sellele uute algatuste kujundamisel piisav tähtsus, tuginedes ELi sotsiaalse turumajanduse mudelile.

4.5. Komitee arvates on tähtis, et konkurentsivõime kontroll oleks võimalikult ulatuslik ja selles võetaks arvesse mõju ettevõtjatele ja tarneahelatele, tööhõivele ja töötingimustele ning sellest tulenevat makromajanduslikku mõju. Kõigi uute algatuste range konkurentsivõime kontroll peaks olema kontrollimeede, millega tagatakse, et ettepanekud toetavad suuremat konkurentsivõimet, rohkemaid töökohti ja kestlikku majanduskasvu.

5. Mõjuhindang konkurentsivõime kontrolli alusena

5.1. Konkurentsivõime kontroll peaks põhinema usaldusväärsel teabel eri tasandi poliitiliste ja regulatiivsete algatuste mõju kohta, sealhulgas nõuete täitmisega seotud kulude, turgudele juurdepääsu lihtsustamise ja muu otsese mõju kohta ettevõtjatele. Eriti oluline on mitmekordistav mõju väärtusahelates, näiteks mõju energia ja toorainete kättesaadavusele. Konkurentsivõime kontroll peaks hõlmama ka tagajärgi töökohtadele, investeeringutele, innovatsioonile, tootlikkusele, kohtuvaidlustele, ühtse turu toimimisele, väliskaubandusele ja üldiselt Euroopa sotsiaalmudelile ja kestlikule majanduskasvule.

5.2. Praegustes parema õigusloome suunistes ja vahendites, mis on kehtestatud Euroopa Komisjoni parema õigusloome tegevuskava raames, nõutakse juba, et algatustega, millel on eeldatavasti märkimisväärne majanduslik, sotsiaalne või keskkonnamõju, kaasneksid mõjuhindangud. Mõjuhindangu aruanne peab sisaldama keskkonna-, sotsiaalse ja majandusliku mõju kirjeldust, sealhulgas mõju väikestele ja keskmise suurusega ettevõtjatele ning konkurentsivõimele. Komitee nõuab põhjalikku aruandlust selle kohta, milline on mõju konkurentsivõimele sektori, suuruse ja ärimudeli poolest väga erinevatele ettevõtetele, sealhulgas sotsiaalsetele ettevõtetele.

5.3. Komitee peab praeguste vahendite sisu väärtuslikuks ja märgib, et OECD töödokumendis on Euroopa Komisjoni konkurentsivõime vahendit nimetatud kõige põhjalikumaks olemasolevaks dokumendiks konkurentsivõimele avalduva õigusliku mõju hindamisel ⁽⁷⁾. Siiski on ilmne vajadus paranduste järele, eriti seoses vahendite rakendamise ja jõustamisega.

5.4. Õiguskontrollikomitee andmetel on mõjuanalüüs sageli puudulik ja teatavat olulist mõju ei ole piisavalt hinnatud. Nagu on selgitatud 2021. aasta aruandes, ⁽⁸⁾ palus õiguskontrollikomitee sageli põhjalikumalt analüüsida mõju tarbijatele, konkurentsivõimele, innovatsioonile, liikmesriikidele ja VKEdele. Samuti küsis komisjon sageli täpsemat kvantifitseerimist, eelkõige halduskulude ja -säästude asjus. Õiguskontrollikomitee viitas oma 2020. aasta aruandes ⁽⁹⁾ kõige sagedamini konkurentsivõime analüüsi puudumisele (mis on sageli seotud kulude ebapiisava analüüsiga), mõjule VKEdele ja ühiskondlikule mõjule.

5.5. Komitee rõhutab seega vajadust, et mõjuhindangutes keskendutaks rohkem konkurentsivõimele, et tagada nende nõuetekohane tasakaal. Komitee peab samuti oluliseks, et erinevaid konkurentsivõimega seotud vahendite osi, sealhulgas neid, mis on seotud valdkondliku konkurentsivõimega, VKEdega, innovatsiooniga, konkurentsiga, siseturuga, kaubandusega ja investeeringutega, käsitletaks integreerituna.

5.6. Konkurentsivõime kontrollimisel tuleb arvesse võtta seda, et ettevõtted on väga erinevad, mistõttu võivad need olla mõjutatud täiesti eri viisidel. Seetõttu kutsub komitee üles nõuetekohaselt hindama mõju erinevatele ettevõtlussektoritele ja ökosüsteemidele, eri suurusega ettevõtjatele (sealhulgas mikro-, väikestele ja keskmise suurusega ettevõtjatele), väärtusahelate eri osades ning eri turgudel ja geograafilistes asukohtades tegutsevatele ettevõtjatele ning erisuguste ärimudelitega ettevõtjatele, sealhulgas äriühingutele, ühistutele ja sotsiaalmajanduse ettevõtetele.

5.7. Komitee kutsub üles pöörama eritähelepanu ELi ettevõtjate rahvusvahelisele konkurentsivõimele, mis on eriti kaalukas ELi avatud strateegilise autonoomia ja ekspordivõimaluste seisukohast.

5.8. Komitee rõhutab, et konkurentsivõimele avalduva mõju hindamine ei tohiks piirduda üksikalgatuse mõjuga eraldi, vaid arvesse tuleks võtta ka kumulatiivset koormust, mis tuleneb samu osalejaid mõjutavate õigusaktide nõuete täitmisega seotud kuludest või muudest meetmetest. Lisaks peaks hindamine hõlmama nii lühi- kui ka pikaajalist mõju, sealhulgas erinevate tulevikutsenaariumide puhul. Parima poliitikavariandi leidmiseks on vaja hinnata ka alternatiivsete võimaluste mõju konkurentsivõimele ja need põhjalikult sõnastada. Samuti on oluline, et konkurentsivõime mõju hindamisel keskendutaks rohkem kvantitatiivsetele andmetele ja täpsustataks neid.

⁽⁷⁾ *How do laws and regulations affect competitiveness*, OECD 2021.

⁽⁸⁾ Õiguskontrollikomitee 2021. aasta aruanne.

⁽⁹⁾ Õiguskontrollikomitee 2020. aasta aruanne.

5.9. Komitee kutsub üles põhjalikult hindama ja tõendama nii head kui ka kahjulikku mõju konkurentsivõimele. Eesmärk ei peaks olema ainult ära hoida konkurentsivõime vähenemist, vaid ka püüda saavutada kõrgemat eesmärki parandada Euroopa sotsiaalse turumajanduse üldist konkurentsivõimet, et soodustada jõulist, kestlikku ja kaasavat majanduskasvu.

5.10. Samuti leiab komitee, et konkurentsivõimet tuleb vaadelda terviklikult kestlikkuse seisukohast. Keskkonnasäästlikkus on seotud ettevõtjate konkurentsivõimega, mitte ainult kulutegurina, vaid ka seetõttu, et mitmed turuosalisel, sealhulgas kliendid, investorid ja rahastajad, eeldavad head keskkonnatoimet. Sama kehtib ka sotsiaalse kestlikkuse, sealhulgas inimõiguste, soolise võrdõiguslikkuse ja töötajate õiguste austamise kohta. Seda tehes tuleb mitmed aspektid vastavusse viia, sealhulgas tehnoloogia areng, kulud ja ühiskondlik heakskiit.

5.11. Kuna konkurentsivõimele avalduva mõju hindamine on konkurentsivõime kontrolli faktiline alus, peab komitee hädavajalikuks tagada, et konkurentsivõime mõju hindamine oleks kohustuslik, tõhus ning seda rakendatakse ja jõustatakse täielikult. Lisaks tuleks hindamist õigusloome käigus ajakohastada, kui tehakse olulisi muudatusi. Samal ajal rõhutab komitee, et hindamiste korraldamiseks on vaja piisavaid vahendeid ja õigeid oskusi. Komitee soovib regulaarselt võrrelda ka konkureerivate riikide tavasid.

5.12. Konkurentsivõime kontrollimisel tuleks täiel määral kasutada ka muid olemasolevaid vahendeid, nagu toimivuskontroll, õigusloome kvaliteedi ja tulemuslikkuse programm ja tulevikukindluse platvorm. Need on eriti tähtsad mitmesuguste algatuste kumulatiivse mõju hindamiseks.

6. Konkurentsivõime kontroll otsuste tegemise osana

6.1. Komitee leiab, et konkurentsivõime kontroll peaks olema tasakaalustatud otsustusprotsessi tähtis osa ning seda tuleks kohaldada igas ELi poliitika- ja õigusloomeprotsessis. See peaks hõlmama ka ELi strateegiaid ja programme, eelarve- ja maksusätteid, teiseid õigusakte ja rahvusvahelisi lepinguid. Konkurentsivõime kontroll tuleks integreerida ka Euroopa poolaasta protsessi, kuna liikmesriikide poliitika on siinkohal otsustava tähtsusega.

6.2. Kuigi konkurentsivõime kontrollimisel keskendutakse ennekõike algatustele, mille peamine eesmärk ei ole konkurentsivõime parandamine, kutsub komitee komisjoni üles koostama ka konkreetset konkurentsivõime tegevuskava, mille pikaajaline eesmärk on suurendada ELi konkurentsivõimet.

6.3. Konkurentsivõime tegevuskavas tuleks keskenduda pikaajalisele väljavaatele ja pöörata tähelepanu järgmistele põhiküsimustele: ühtse turu arendamine ja turutõkete vähendamine; investeeringute, sh soopõhise investeerimise suurendamine ning juurdepääs rahandusele ja rahastamisele; väliskaubanduse ja väliskoostöö hõlbustamine; innovatsiooni, suurte talentide ja tiptasemel teadusuuringute edendamine; oskuste parandamine hariduse, kutseõppe ja elukestva õppe kaudu; tööturgude kaasavamaks muutmine ja töötingimuste parandamine; loamenetluste kiirendamine, bürokraatiakulude ja nõuete täitmisega seotud kulude vähendamine; maksusüsteemide julgustavamaks muutmine. Samuti peaks see võimestama ärimudeleid, mis viivad konkurentsivõime kooskõlla sotsiaalsete ja keskkonnanäesmärkidega, nagu seda tehakse nende ettevõtjate ja organisatsioonide puhul, kes võtavad oma investeeringute jaoks kasutusele keskkonnanäeslased, sotsiaalsed ja äriühingu üldjuhtimisega seotud kriteeriumid.

6.4. Samuti peaks tegevuskava oluline osa olema mikro-, väikeste ja keskmise suurusega ettevõtjate tugevdamine ning digi- ja rohepöörde tõhustamine. Lisaks tuleks pöörata piisavat tähelepanu liikmesriikide suutlikkusele, erinevustele ja vajalikule koostööle ning algatuste jõustatavusele, samuti tegevuskava rakendamise ja tulemuste korrapärasele järelvalvele. Komitee rõhutab ka sotsiaaldialoogi kesket rolli, nagu on ette nähtud Euroopa sotsiaalõiguste sambas.

6.5. Lühiajaliste meetmete asjus peab komitee tervitatavaks ELi konkurentsipoliitika kiiret kohandamist seoses COVID-19 pandeemia ja Ukraina sõja ning nende majandusliku mõjuga ⁽¹⁰⁾. Riigiabi eeskirjade kohaldamise paindlikkus, olgugi et olemuselt on see erandlik ja ajutine, on olnud hädavajalik. Nii võimaldatakse ELi ettevõtjate püsijäämine väga rasketel aegadel, säilitades seeläbi Euroopa ettevõtete konkurentsivõime innovatsiooni ja tootlikkuse kaudu.

6.6. Ülitähtis on ka usaldusväärne ja aus konkurents nii ELis kui ka välismaiste konkurentidega. Komiteel on hea meel käimasoleva töö üle, mille eesmärk on muuta üldist majandushuvi pakkuvatele tervishoiu- ja sotsiaalteenustele antavat riigiabi käsitlevad eeskirjad tõhusamaks, et tagada kohalike elanike jaoks selliste teenuste parem kvaliteet ja kättesaadavus ⁽¹¹⁾.

6.7. Samuti kiidab komitee üldiselt heaks komisjoni algatuse võtta vastu määrus siseturgu moonutavate välisriigi subtsiidiumide kohta, sest selle eesmärk on vältida tugevat moonutavat mõju ühtse turu toimimisele, tagades seeläbi võrdsed tingimused välismaiste konkurentidega ⁽¹²⁾.

6.8. Konkurentsivõime tegevuskava oleks järgmine samm, et vastata eesistujariigi Tšehhi taotluse põhieesmärgile, st luua tugevam ja vastupidavam ELi majandus. See aitaks kaasa ELi elanike heaolule ning kliimaneutraalse ringmajanduse saavutamisele. Kuna konkurentsivõime puudutab kõiki, tuleb tegevuskava koostamisse aktiivselt kaasata sotsiaalpartnerite ja teiste kodanikuühiskonna osalejate esindajad.

Brüssel, 14. detsember 2022

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee
president
Christa SCHWENG

⁽¹⁰⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele „Konkurentsipoliitika, mis toetab uute probleemide lahendamist““ (COM(2021) 713 final) (ELT C 323, 26.8.2022, lk 34).

⁽¹¹⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Tervishoiu- ja sotsiaalteenuste suhtes kohaldatavad riigiabi eeskirjad – üldist majandushuvi pakkuvad teenused pandeemiajärgses stsenaariumis. Mõtteid ja ettepanekuid komisjoni hinnangu kohta 2012. aasta õigusaktide paketi muutmiseks“ (omalgatuslik arvamus) (ELT C 323, 26.8.2022, lk 8).

⁽¹²⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus siseturgu moonutavate välisriigi subtsiidiumide kohta“ (COM(2021) 223 final – 2021/0114 (COD)) (ELT C 105, 4.3.2022, lk 87).

III

(Ettevalmistavad aktid)

EUROOPA MAJANDUS- JA SOTSIAALKOMITEE

EUROOPA MAJANDUS- JA SOTSIAALKOMITEE TÄISKOGU 574. ISTUNGJÄRK, 14.12.2022–
15.12.2022

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Komisjoni aruanne Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele „2021. aasta konkurentsipoliitika aruanne““

(COM(2022) 337 final)

(2023/C 100/12)

Raportöör: **Philip VON BROCKDORFF**

Konsulteerimistaotlus	Euroopa Komisjon, 27.10.2022
Õiguslik alus	Euroopa Liidu toimimise lepingu artikkel 304
Vastutav sektsioon	ühtse turu, tootmise ja tarbimise sektsioon
Vastuvõtmine sektsioonis	10.11.2022
Hääletuse tulemus (poolt/vastu/erapooletuid)	51/0/3
Vastuvõtmine täiskogus	14.12.2022
Täiskogu istungjärk nr	574
Hääletuse tulemus (poolt/vastu/erapooletuid)	206/0/2

1. Järeldused ja soovitused

1.1. Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee kutsub üles jätkama Euroopa Komisjoniga dialoogi ühtse turu toimimise tõhustamiseks vajalike edasiste meetmete üle.

1.2. Komitee kutsub konkurentsi peadirektoraati üles pidevalt jälgima kavasid, mille komisjon on heaks kiitnud ja mille liikmesriigid on käivitanud vastuseks COVID-19 pandeemiale ja Ukraina sõjale, et vältida rahaliste vahendite suunamist ettevõtetele, mis ei ole majanduslikult elujõulised.

1.3. Samas kutsub komitee komisjoni üles kasutama riigiabi eeskirjades lubatud maksimaalset paindlikkust, et võimaldada liikmesriikidel kehtestada kavasid, mille raames antakse tõhusat abi Ukraina sõjast mõjutatud ettevõtjatele.

1.4. Komitee kiidab heaks komisjoni uued riigiabi eeskirjade suunised kliima, keskkonnakaitse ja energia valdkonnas ning peab neid sammuks õiges suunas.

1.5. Komitee toetab tehnoloogiahiidude konkurentsivastaste tavade uurimist. See on kooskõlas komitee seisukohaga digiturgude määrase kohta.

1.6. Komitee kutsub üles tihedamale koostööle liikmesriikide ametiasutuste vahel Euroopa konkurentsivõrgustiku raames, et jõustada ELi konkurentsioigust veelgi enam ettevõtjate suhtes, kes rakendavad piiriüleseid äritavasid, mis piiravad konkurentsi ja kahjustavad kliente.

1.7. Komitee kutsub üles tagama võrdsed konkurentsitingimused kogu lennundussektoris. Komitee hoiatab siiski arengu eest lennundusturul, mida võib mõne aja pärast valitseda väike arv lennuettevõtjaid.

1.8. Komitee toetab komisjoni määruse ettepanekut turgu moonutavate välisriigi subsidiumide kohta, mida antakse ELis tegutsevatele kolmandate riikide ettevõtjatele. Küll aga kutsub ta komisjoni üles pöörama tähelepanu ka turgu moonutavatele subsidiumidele ja muudele konkurentsivastastele tavadele nii riigi- kui ka eraettevõtetes väljaspool ELi.

1.9. Komitee hoiatab võimalike konkurentsi piiravate kokkulepete või turgu valitseva seisundi kuritarvitamise eest hüpermarketite ja toidukaupluste sektoris, mis mõjutab tarbijaid kõrgemate hindade ja tootjaid madalamate tarnehindade kaudu.

1.10. Komitee kiidab heaks komisjoni ettepaneku ühtse turu erakorraliste meetmete paketi kohta, mis täiendab ELi muid seadusandlikke meetmeid kriisiohje vallas.

1.11. Komitee kutsub üles astuma täiendavaid samme konkurentsi ja ühtse turu tugevdamiseks ajal, mil riikide majandused seisavad jätkuvalt silmitsi probleemidega, mille on põhjustanud kõrged energiahinnad, pakkumise piiratus ja majanduslik ebakindlus.

1.12. Komitee on kindlalt veendunud, et sotsiaalse turumajanduse alustel põhinevat ELi rohelist ja digitaalset majanduse tegevuskava ei tohiks Ukraina sõja tõttu muuta.

1.13. Lõpetuseks soovib komitee kohaldada ELi õigusaktidega lubatud riigiabi, et leevendada Ukraina sõja sotsiaal-majanduslikke tagajärgi. Seejuures tuleb pöörata erilist tähelepanu soolisele võrdõiguslikkusele ja laiemale soolisele perspektiivile eelkõige Ukraina naabruses asuvates liikmesriikides viibivate pagulaste puhul.

2. Arvamuse taust

2.1. 2021. aasta konkurentsipoliitika aruandes tuuakse välja peamised poliitilised arengusuunad ja eelmisel aastal tehtud seadusandlikud algatused ning valik jõustamismeetmeid. 2021. aastal vaatas komisjon läbi peamised konkurentsieskirjad, suunised ja teated, nagu need on esitatud komisjoni teatises „Konkurentsipoliitika, mis toetab uute probleemide lahendamist“⁽¹⁾. Teatises piiritletakse konkurentsipoliitika roll Euroopa majanduse taastamisel, rohe- ja digipöördes ning vastupidava ühtse turu tagamisel.

2.2. 2020. aastal esitas komisjon ettepanekud digiturgude määruse ja digiteenuste määruse kohta, mille mõlema eesmärk on lahendada väga erinevaid digitaalseid probleeme⁽²⁾. Seejärel võttis komisjon vastu ka uue määruse ettepaneku, et käsitleda moonutusi, mida põhjustavad turgu moonutavad välisriigi subsidiumid ühtsel turul tegutsevatele ettevõtjatele⁽³⁾. Eelkõige digiturgude määrusega nähti ette kohustused, mis toimivad ühtsel turul ettevõtjate ja tarbijate jaoks pääsuvalitsejana.

2.3. Probleemide lahendamiseks ajakohastati konkurentsi- ja ühinemiseskirju ning suuniseid. See hõlmas vertikaalset tarnet ja horisontaalset koostööd käsitlevate eeskirjade läbivaatamist, kusjuures viimase eesmärk oli eelkõige lihtsustada ettevõtjate koostööd viisil, mis suurendaks majanduslikku tõhusust. Lisaks avaldas komisjon turu mõistet käsitleva teatise hindamise tulemused, milles antakse juhiseid konkurentsi jõustamise kohta toote- ja geograafilisel turul.

⁽¹⁾ Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele „Konkurentsipoliitika, mis toetab uute probleemide lahendamist“, COM(2021) 713 final.

⁽²⁾ COM(2020) 842 final.

⁽³⁾ COM(2021) 223 final.

2.4. Komisjon ajakohastas ka riigiabi eeskirju ja suuniseid, et aidata toime tulla muutuvate oludega ning toetada rohe- ja digipööret. Eriti oluline on vajadus suurendada ühtse turu vastupanuvõimet majandusliku ebakindluse tingimustes. Selleks jälgib komisjon turusuundumusi. Riigiabi meetmete ajutine raamistik oli väga õigeaegne ja asjakohane, et toetada ettevõtjaid kogu ELis. Venemaa agressioon Ukraina vastu on põhjustanud suundumusi, mis nõuavad komisjonilt poliitika täiendavat kohandamist. Vahepeal võttis komisjon kasutusele investeerimistoetuse (kuni 2022. aasta lõpuni) ja maksevõime toetuse (kuni 31. detsembrini 2023), mis võimaldab liikmesriikidel mobiliseerida erasektori vahendeid ja teha need VKEdele kättesaadavaks.

2.5. Samuti oli oluline see, et vaadati läbi suunised kliima- ja keskkonnakaitseks ning majandustegevuse dekarboniseerimiseks antava riigiabi kohta. Kõnealuste suuniste kohaldamisala oli vaja laiendada, et hõlmata uusi majandustegevusi, nagu keskkonnahoidlik liikuvus ja tööstuse CO₂ heite vähendamine. Seepärast toetavad läbivaadatud suunised Euroopa rohelist kokkulepet.

2.6. Lisaks sellele vaatas komisjon läbi vertikaalsete kokkulepete grupierandi määruse ja vertikaalsed suunised. Eesmärk on ajakohastada varasemaid eeskirju, mida ei peetud otstarbekohaseks, võttes arvesse selliseid turusuundumusi nagu veebimüügi kasv.

2.7. ELi rahastatavate programmide toetamiseks laiendati ka üldise grupierandi kohaldamisala. Sisuliselt aitab see ühtlustada riigiabi eeskirju, mida kohaldatakse teatavate ELi programmide alla kuuluva riikliku rahastamise suhtes.

2.8. Lisaks võeti vastu muudetud regionaalabi suunised, et võimaldada liikmesriikidel toetada kõige ebasoodsamaid piirkondi ja struktuuriprobleemidega piirkondi.

2.9. Üks oluline samm oli see, et komisjon kohandas praegust ja tulevast jõustamist seoses digipöördest tulenevate probleemidega. Tõhusust ja tulemuslikkust, millega komisjon saab reageerida selliste ettevõtjate nagu Apple, Amazon või Facebook konkurentsivastastele tavadele, peeti äärmiselt oluliseks.

2.10. Sellega seoses tegi komisjon ümberkorraldusi, et tegeleda üleeuroopalist huvi pakkuvate tähtsate projektidega. Samuti oli asjakohane luua rakkerühm digiturgude määruse rakendamise toetamiseks.

2.11. Ühtse turu toimimise tugevdamiseks on ühtse turu programmi jaoks ette nähtud 4,2 miljardi euro suurune eelarve, mille eesmärk on jõustada ELi konkurentsipoliitikat.

2.12. ELi konkurentsieeskirjade tulemuslik jõustamine ja regulatiivsed reformid on keerulistel aegadel ELi majanduse digiüleminekuks ja ühtse turu vastupidavuse suurendamiseks väga tähtsad.

2.13. Seejuures on äärmiselt olulised konkurentsieeskirjadega seotud uurimised ja suurte hargmaiste ettevõtjate kuritahtlike tavade käsitlemine. Ka komisjoni ühinemiskontroll tagab selle, et konsolideerimine toimub viisil, mis võimaldab turgudel konkurentsi ja käsitleb turgu valitseva seisundi küsimust. Ühinemisotsuste arv eri sektorites oli muljetavaldav – 396.

2.14. Veel üks oluline muutus oli lairibataristule antud suund, mis vastab väga suurte digikiiruste vajadusele, nagu on sätestatud ELi 2025. aasta gigabitühiskonna teatistes ja digistrateegias ning 2030. aasta digikompassis osutatud eesmärkides. Riigiabiga toetatakse lairibataristut kogu ELis, et lahendada olukordi, kus eraoperaatoritel puudub stiimul pakkuda piisavat lairibaühenduse kättesaadavust.

2.15. Samuti aitas komisjoni tegevus saavutada keskkonnanäesid, eelkõige majanduse dekarboniseerimisel ja transpordisektori järkjärgulisel, ent kindlal üleminekul fossiilkütustelt alternatiivkütustele. Konkurentsimoontonutuste vältimine on Euroopa rohelse kokkuleppe toetamisel kriitilise tähtsusega ning ka sellega seoses kiitis komisjon heaks mitmed riigibimeetmed, mille eesmärk on hõlbustada ELi rohepööret.

2.16. Rohepöörde toetamisel olid olulised ka konkurentsieeskirjade jõustamine ja ühinemiskontroll autotööstuses. See komisjoni meede hõlmas sadadesse miljonitesse eurodesse ulatuvate trahvide määramist.

2.17. Äärmiselt oluline on asjaolu, et komisjoni roll konkurentsipoliitika edendamisel on seotud konkurentsi toimumisega tarbijate jaoks kogu ELis. Aruandes juhitakse õigustatult tähelepanu sellele, et sotsiaalne turumajandus on üks ELi alustalasid ning järjekestev konkurentsieeskirjade jõustamine ja konkurentsi kaitsmine toetab sotsiaalse turumajanduse edasist arengut.

2.18. Sama kehtib finantsteenuste puhul – komisjon võitles finantsteenuste sektoris võimalike kartellide vastu ja määras mitmele finantsinstitutsioonile suuri trahve.

2.19. Sama oluline oli komisjoni vastus COVID-19 majanduslikele ja sotsiaalsetele tagajärgedele, kohaldades riigiabi meetmete ajutise raamistiku kaudu riigiabi eeskirjades lubatud paindlikkust. See võimaldas liikmesriikidel kehtestada ettevõtjatele selliseid skeme nagu laenutagatised. Mitmes COVID-19 piirangutest mõjutatud sektoris, sealhulgas lennundussektoris, kiitis komisjon ajutise raamistiku alusel heaks mitmed miljarditesse eurodesse ulatuvad kavad likviidsus- ja kapitalivajaduste rahuldamiseks.

2.20. Komisjoni üks oluline roll oli juhiste ja toetuse andmine, et hõlbustada liikmesriikide esitatud taaste- ja vastupidavuskavade koostamist. See oli vajalik selleks, et tagada kavade kokkusobivus riigiabi eeskirjadega.

2.20.1. Komisjon jätkas 2021. aastal selle tagamist, et Euroopa Liidu toimimise lepingu artikleid 101 ja 102 kohaldataks ühetaoliselt. Samuti jälgis ja abistas komisjon liikmesriike ECN+ direktiivi^(*) siseriiklikusse õigusesse ülevõtmisel. See direktiiv annab konkurentsiasutustele kogu ELis õiguse jõustada konkurentsieeskirju tõhusamalt ja tagada ühtse turu nõuetekohane toimimine.

2.21. Komisjon jätkas aktiivset osalemist OECD konkurentsikomitees, rahvusvahelises konkurentsivõrgustikus ning ÜRO kaubandus- ja arengukonverentsil.

3. Üldised märkused

3.1. Komitee tunnustab komisjoni konstruktiivset tööd ühtse turu jätkuval tugevdamisel konkurentsieeskirjade jõustamise ja konkurentsi kaitsmise kaudu kogu Euroopa Liidus.

3.2. Komitee viitab ka tõhususele, millega komisjon reageeris, et leevendada COVID-19 piirangute mõju riigiabi ajutise raamistiku vastuvõtmisega. Eesmärk oli võimaldada liikmesriikidel pakkuda vajalikku toetust ettevõtjatele, säilitades samal ajal ühtse turu terviklikkuse.

3.3. Sama tõhusalt on reageeritud kriisile, mis on tekkinud pärast Venemaa sissetungi Ukrainasse. Komitee on seisukohal, et riigiabi ajutise kriisiraamistiku kiire vastuvõtmine oli sama kriitiline kui COVID-19 piirangutega seoses võetud meetmed. Seepärast kutsub komitee komisjoni üles kohaldama täielikult riigiabi eeskirjadega lubatud paindlikkust, kui liikmesriigid seisavad silmitsi majandusšokkidega.

3.4. Komitee tunnustab samuti tööd, mida komisjon on teinud võtmetähtsusega määruste, suuniste ja teatiste läbivaatamisel, et tagada nende eesmärgipärasus, eelkõige vertikaalsete kokkulepete grupierandite määruse ja vertikaalsete suuniste puhul.

3.5. Komitee peab üldise grupierandi määruse kohaldamisala laiendava määruse vastuvõtmist ning kliima-, keskkonnakaitse- ja energiaalase riigiabi suuniste avaldamist oluliseks sammuks ELi peamiste poliitikaeesmärkide toetamisel. Samuti peetakse asjakohaseks üleeuroopalist huvi pakkuvaid tähtsaid projekte käsitleva läbivaadatud teatise vastuvõtmist.

(*) Euroopa Parlamendi ja nõukogu 11. detsembri 2018. aasta direktiiv (EL) 2019/1, mille eesmärk on anda liikmesriikide konkurentsiasutustele volitused, et tulemuslikumalt tagada konkurentsiniormide täitmine ja et tagada siseturu nõuetekohane toimimine (ELT L 11, 14.1.2019, lk 3).

3.6. Komitee tunnustab jõupingutusi, mida on tehtud digiturgude määruse vastuvõtmiseks. Komitee peab seda õigusakti tohutuks sammuks konkurentsieeskirjade jõustamisel ja tarbijate kaitsmisel digiteenuste kasutamisel.

3.7. Komitee märgib samuti, et praegu on vastuvõtmisel määruse ettepanek siseturgu moonutavate välisriigi subsideerimise kohta. Komitee on mitmes arvamuses väljendanud vastuseisu sellele, et ELis tegutsevatele ettevõtjatele antakse turgu moonutavaid välisriigi subsideerimise. Kavandatava määrusega antaks komisjonile uued volitused selliste välisriigi subsideerimise uurimiseks ja vajaduse korral tasakaalustavate meetmete võtmiseks. Komitee arvates on see kooskõlas võrdsetel tingimustel toimuva ausa konkurentsi põhimõttega.

3.8. Komitee võtab teadmiseks kartellidevastased meetmed ja ühinemiskontrolli vallas astunud sammud. Sellised meetmed on vajalikud, et säilitada ühtse turu terviklikkus ja kaitsta ELi kodanikke eelkõige tehnoloogiahiidude otsuste eest.

3.9. Tõsiasi, et komisjon kiidab heaks mitmed riigiabi meetmed, millega toetatakse ELi rohepöörat, sealhulgas taastuvenergia ja keskkonnahoidliku liikuvuse toetamise meetmed, sillutab teed edasistele soodsatele meetmetele tulevikus.

4. Konkreetsed soovitused

4.1. Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee kutsub üles jätkama komisjoniga dialoogi ühtse turu toimimise tõhustamiseks vajalike edasiste meetmete üle. Seejuures viitab komitee oma hiljutisele arvamusele, milles tuuakse välja puudused ELi ühtsel turul.

4.2. Komitee on tunnustanud kiirust, millega komisjon reageeris COVID-19 piirangutele ja hiljuti Ukraina sõja majanduslikele tagajärgedele. Siiski kutsub komitee üles pidevalt jälgima kavasid, mille komisjon on heaks kiitnud ja liikmesriigid käivitanud vastuseks COVID-19 pandeemiale ja Ukraina sõjale, et vältida rahaliste vahendite suunamist ettevõtetele, mis ei ole majanduslikult elujõulised. Vajaliku toetuse maht ja surve, millega valitsused kogu ELis riigiabi andmisel kokku puutuvad, on erakordne ja võib põhjustada selliseid olukordi.

4.3. Samas kutsub komitee komisjoni üles kasutama riigiabi eeskirjades lubatud maksimaalset paindlikkust, et võimaldada liikmesriikidel kehtestada kavasid, mis annavad tõhusat abi Ukraina sõjast mõjutatud ettevõtjatele ja kogukondadele. Küll aga tuleks sellist abi lubada minimaalsete konkurentsimoonutustega.

4.4. Komitee rõhutab tehtud jõupingutusi ELi rohepöörde tegevuskava toetamiseks konkurentsipoliitika kaudu. See on väga oluline ning komisjoni uued suunised riigiabi eeskirjade kohta kliima, keskkonnakaitse ja energeetika valdkonnas on samm õiges suunas. Komitee leiab, et kuna need kolm sektorit on omavahel seotud, loovad uued suunised tugeva aluse Euroopa rohelise kokkuleppe tulemuslikuks toetamiseks.

4.5. Komitee juhib tähelepanu sellele, et komisjon on uurinud mitmete tehnoloogiahiidude konkurentsi kahjustavat tegevust. Komitee toetab täielikult selliseid uurimisi, kuna need on kooskõlas komitee seisukohaga digiturgude määruse kohta, eriti selle olulisusega digiteenuste konkurentsi võimaldamisel ja ELi kodanike kaitsmisel tehnoloogiahiidude kuritahtliku tegevuse eest. See näitab, et komisjonil on nüüd suurem mõjuvõim seoses oma eesmärgiga liikuda rohkem reguleeritud digitaalse turu suunas.

4.6. Komitee kutsub üles tihedamale koostööle liikmesriikide ametiasutuste vahel Euroopa konkurentsivõrgustiku raames, et jõustada ELi konkurentsioigust veelgi enam ettevõtjate suhtes, kes rakendavad piiriüleseid äritavasid, mis piiravad konkurentsi ja kahjustavad kliente. Komitee peab uurimiste koordineerimist väga oluliseks.

4.7. Komitee on tõstnud esile lennundussektorit käsitlevate komisjoni otsuste tähtsust, eriti pandeemia ajal, ning kutsub üles tagama võrdsed konkurentsitingimused kogu sektoris. Komitee hoiatab siiski arengu eest lennundussektoris ja -turul, mida võib mõne aja pärast valitseda väike arv lennuettevõtjaid.

4.8. Komitee toetab täielikult komisjoni määruse ettepanekut turgu moonutavate välisriigi subsideerimiste kohta ELis tegutsevatele ELi-välistele ettevõtjatele. Neil subsideerimistel on ilmselge konkurentsi moonutav mõju ja välismaised äriühingud võivad saada kasu ka maksusoodustustest, põhjustades täiendavaid konkurentsimooneid. Samuti kutsus komitee komisjoni üles võtma asjakohaseid meetmeid turgu moonutavate subsideerimiste ja muude konkurentsivastaste tavade osas väljaspool ELi tegutsevates (riiklikes või eraõiguslikes) ettevõtetes. See aitaks saavutada ka Euroopa tööstusstrateegia eesmärgi.

4.9. Komitee märgib, et komisjon ja riiklikud konkurentsiasutused jälgivad toiduainete tarneahelate olukorda Euroopas. Komitee hoiatab võimalike konkurentsi piiravate kokkulepete või turgu valitseva seisundi kuritarvitamise eest, mis mõjutavad tarbijaid kõrgemate hindade kaudu. Komitee hoiatab ka selle eest, et hüpermarketite ja toidukaupluste sektor võib haarata toiduainete turul valitseva rolli, mis kahjustab tarbijaid kõrgemate hindade ja tootjaid madalamate tarnehindade tõttu. Komitee on teadlik, et liikmesriikidel on kohustus tagada ebaausaid kaubandustavasid käsitleva direktiivi rakendamine, et lahendada olukordi, kus individuaalsetes ärisuhetes esineb tasakaalustamatust⁽⁷⁾. Seepärast kutsus komitee komisjoni üles pidevalt jälgima turuanalüüsides ja riiklike ametiasutuste võetavate meetmete tõhusust.

4.10. Komitee kiidab heaks komisjoni ettepaneku ühtse turu erakorraliste meetmete paketi kohta, mis täiendab teisi ELi õiguslikke meetmeid kriisiohjamiseks, nagu Euroopa Liidu elanikkonnakaitse mehhanism. Samuti täiendab pakett konkreetsete sektorite, tarneahelate ja toodete (nagu tervishoid, pooljuhid ja toiduga kindlustatus) ELi eeskirju, mis juba näevad ette sihipäraseid kriisile reageerimise meetmeid. Komitee on seisukohal, et see loob erinevate ühtset turgu ähvardavate ohtude tuvastamiseks ja selle tõrgeteta toimimise tagamiseks hästi tasakaalustatud kriisiohjaamistiku. Nimelt luuakse paketi kriisijuhtimisstruktuur, pakutakse välja uusi meetmeid, et kompenseerida negatiivset mõju ühtsele turule, ja võimaldatakse hädaolukorras kasutada viimase abinõu meetmeid.

4.11. Komitee kutsus üles astuma täiendavaid samme konkurentsi ja ühtse turu tugevdamiseks ajal, mil liikmesriikide majandus seisab jätkuvalt silmitsi probleemidega, mis on põhjustatud kõrgetest energiahindadest, pakkumise piiratusest ja majanduslikust ebakindlusest.

4.12. Komitee on kindlalt veendunud, et sotsiaalse turumajanduse alustel põhinevat ELi rohelist ja digitaalset majandust tegevuskava ei tohiks Ukrainas valitseva kriisi tõttu muuta. ELi eesmärgiks peaksid jääma turud, mis pakuvad ELi kodanikele konkurentsivõimelisi ja õiglaseid hindu, mis tuleb tagada komisjoni ja liikmesriikide ametiasutuste meetmetega kogu ELis. Siinkohal on asjakohane viidata komisjoni hiljutisele ettepanekule maagaasi ühishangete kohta. See on ajutine, kuid tõhus lahendus energiahindade stabiliseerimiseks.

4.13. Lõpetuseks viitab komitee ELi eeskirjadega lubatud riigiabi kasutamisele, et toetada meetmeid, millega astutakse vastu Ukraina sõja sotsiaal-majanduslikele tagajärgedele, sealhulgas Ukrainaga piirnevaid liikmesriike mõjutavale pagulaskriisile. Samuti tuleb pöörata erilist tähelepanu soolisele võrdõiguslikkusele ja laiemale soolisele perspektiivile.

Brüssel, 14. detsember 2022

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee
president
Christa SCHWENG

⁽⁷⁾ Direktiivi muudeti 27. novembri 2019. aasta direktiiviga (EL) 2019/2161, millega muudetakse nõukogu direktiivi 93/13/EMÜ ning Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiive 98/6/EÜ, 2005/29/EÜ ja 2011/83/EL, et ajakohastada liidu tarbijakaitse norme ja tagada paremini nende täitmine (ELT L 328, 18.12.2019, lk 7).

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele „Euroopa uus innovatsioonikava““

(COM(2022) 332 final)

(2023/C 100/13)

Raportöör: **Maurizio MENSI**

Kaasraportöör: **Christophe LEFÈVRE**

Konsulteerimistaotlus	Euroopa Komisjon, 27.10.2022
Õiguslik alus	Euroopa Liidu toimimise lepingu artikkel 304
Vastutav sektsioon	ühtse turu, tootmise ja tarbimise sektsioon
Vastuvõtmine sektsioonis	10.11.2022
Vastuvõtmine täiskogus	14.12.2022
Täiskogu istungjärk nr	574
Hääletuse tulemus	
(poolt/vastu/erapooletuid)	177/0/0

1. Järeldused ja soovitused

1.1. Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee väljendab heameelt Euroopa Komisjoni esitatud Euroopa innovatsioonikava üle ning toetab eelkõige selle kahte eesmärki – edendada Euroopa konkurentsivõimet ning elanike heaolu.

1.2. Komitee tunneb heameelt ka selle üle, et komisjon rõhutab vajadust kõrvaldada praegused puudujäägid Euroopa Liidu kasvufirmades (*scale-up*) ja süvatehnoloogiaettevõtetes võrreldes kolmandate riikidega, kus kasvufaasis tehnoloogiaettevõtted on rohkem levinud. Komitee soovib komisjonil pöörata suuremat tähelepanu eelkõige ettevõtjate, VKEde ja idufirmade ning nende juhitud innovatsioonivõrgustike rollile rohe- ja digipöörde saavutamisel.

1.3. Komitee toetab algatuse ülesehitust, mis põhineb viiel juhtalgatusel. Samuti on vaja ette näha vahendid saavutatud tulemuste kontrollimiseks ja jälgimiseks.

1.4. Komitee väljendab heameelt ettepaneku üle luua avalike teenuste valdkonnas innovatsioonisõbralike eeskirjade nõuanderühm ning teeb ettepaneku kaasata komitee sellesse rühma täisliikmena.

1.5. Komitee rõhutab, kui oluline on rahastada eksperimenteerimis- ja katsetamistaristut, et aidata idufirmasid ning kõrvaldada lõhe laborite ja ärirakenduste vahel. Seetõttu tunneb komitee heameelt uue mõiste „katsetamis- ja eksperimenteerimistaristu“ lisamise üle riigiabi käsitleva üldise grupierandi määruse läbivaatamise eelnõusse.

1.6. Komitee tunneb heameelt ka riigihankeid käsitleva algatuse üle. Sellega seoses teeb komitee ettepaneku näha ette vähemalt ühe idufirma osalemine innovatsioonihaangetes.

1.7. Komitee rõhutab, kui oluline on kehtestada tugev intellektuaalomandi kord, mida kohaldatakse idufirmade leiutiste suhtes, et edendada pidevat teadustegevust.

1.8. Komitee kutsub komisjoni üles edendama investeeringute piirkondadevahelist mõõdet, nii et investeerimises osaleksid ühiselt nii vähem kui ka rohkem innovaatilised piirkonnad.

1.9. Komitee rõhutab, et avaliku sektori toetus peaks tooma kasu ka kõrgharidusele ja innovatsioonilaboritele. Sellega seoses soovib komitee komisjonil kasutada mitmeid katseteaduskeskusi ja -ülikoole, mis innovaatilisi eesmärgi püüaksid saavutada.

1.10. Komitee tunneb heameelt ka komisjoni toetuse üle liikmesriikidele üleeuroopalist huvi pakkuvate piiriüleste projektide arendamisel. Seetõttu teeb komisjon ettepaneku rahastada nii teadusuuringuid kui ka teadlaste erialast arengut ning võimaldada novaatoritel avaliku sektori toetatud teadusuuringute tulemusi edasi arendada, võimaluse korral Innospace'i platvormi kaudu.

1.11. Komitee väljendab heameelt juhenddokumendi avaldamise üle, et aidata asjaomastel ametiasutustel valida kõige asjakohasem ELi poliitikaprogramm, ning rõhutab poliitikaprogrammide horisontaalse käsitlemise tähtsust.

1.12. Komitee pooldab ideed uurida soodsamaid aktsiaoptsioonide maksustamise lahendusi ning maksukorda üle piiri liikuvate andekate inimeste jaoks. Komitee kutsub komisjoni üles koordineerima andekate inimeste toetamisele suunatud riiklikke algatusi.

1.13. Komitee toetab komisjoni kavatsust töötada välja usaldusväärsemad ja võrreldavamad andmekogumid ja ühtne andmetaksonoomia, et nende andmete põhjal kujundada poliitikat kõigil tasanditel. Samuti pooldab komitee komisjoni kavatsust levitada parimaid tavasid struktureeritud viisil Euroopa Innovatsiooninõukogu foorumi kaudu.

1.14. Komitee tunneb heameelt ka komisjoni kavatsuse üle tutvustada parimaid tavasid ja avaldada valitsustele suunised selle kohta, kuidas neid kasutada, et vähendada liikmesriikide õiguslikku killustatust.

2. Arvamuse taust

2.1. Euroopa uue innovatsioonikava eesmärk on viia Euroopa Liit süvatehnoloogia innovatsiooni ja idufirmade uue laine harjale järgmiste algatuste kaudu:

- parandada Euroopa idu- ja kasvufirmade juurdepääsu rahastamisele;
- parandada novaatorite tingimusi uute ideede katsetamiseks reguleeritud testkeskkondade abil;
- aidata kaasa piirkondlike innovatsiooniorgude loomisele, sealhulgas mahajäänud piirkondades;
- meelitada talente Euroopasse ja neid siin hoida;
- parandada poliitikaraamistikku selgema terminoloogia, selgemate näitajate ja andmekogumite ning liikmesriikidele antava poliitilise toetuse abil.

2.2. Euroopa uus innovatsioonikava sisaldab 25 konkreetset meetet, mis on rühmitatud viide juhtalgausse.

- Kasvufirmade rahastamine stimuleerib institutsionaalsete investorite ja muude erainvestorite investeringuid.
- Innovatsiooni võimaldamine eksperimenteerimisruumide ja riigihangete kaudu hõlbustab innovatsiooni.
- Innovatsiooni kiirendamine ja tugevdamine kogu ELi hõlmavates ökosüsteemides, käsitledes riikide ja piirkondade vahelise lõhe probleemi, toetab piirkondlike innovatsiooniorgude loomist ja omavahel ühendamist ning aitab liikmesriikidel eraldada vähemalt 10 miljardit eurot piirkonna tasandi innovatsiooniks, mis on seotud ELi prioriteetidega.
- Süvatehnoloogialientide arendamine, ligimeelitamine ja kohalhoidmine tagab oluliste süvatehnoloogialientide arengu ja liikumise ELis.
- Poliitikakujundamisvahendite täiustamine on otsustava tähtsusega, et töötada välja ja kasutada usaldusväärseid ja võrreldavaid andmekogumeid ja ühiseid määratlusi (idufirmad, kasvufirmad), millest saab juhendada kogu ELi poliitika kõigil tasanditel.

3. Üldised märkused

3.1. Komitee väljendab heameelt komisjoni koostatud Euroopa innovatsioonikava ja eelkõige selle kahe eesmärgi üle – edendada Euroopa konkurentsivõimet ja Euroopa kodanike heaolu.

3.2. Sellega seoses tunneb komitee heameelt asjaolu üle, et komisjoni kava põhineb üldeesmärgil kõrvaldada püsiv innovatsioonilõhe eri liikmesriikide ja Euroopa piirkondade vahel, mis võib pärssida sotsiaalset ja majanduslikku ühtekuuluvust.

3.3. Komitee leiab, et digitaalne dividend peaks olema kättesaadav kõigile Euroopa kodanikele, olenemata nende elukohast. Digirevolutsioon peaks täitma püsivad lüngad, mis tekkisid tööstusrevolutsiooni ajal ja süvenesid pärast raudse eesriide langemist mõnes ELiga ühinenud liikmesriigis.

3.4. See on praegu seda olulisem, et kõik ELi liikmesriigid ja piirkonnad peavad olema sõltumatud kolmandatest riikidest, mis, nagu Ukraina sõda, praegune energiakriis ja kiibipuudus näitavad, ei ole alati usaldusväärsed ega juhindu igal juhul Euroopa põhiväärtustega.

3.5. Komitee väljendab heameelt ka selle üle, et komisjon rõhutab vajadust kõrvaldada kasvufirmade ja süvatehnoloogiaettevõtete puudujäägid võrreldes kolmandate riikidega, kus kasvufaasis tehnoloogiaettevõtteid on rohkem levinud. Samuti soovitab ta komisjonil pöörata suuremat tähelepanu ettevõtjate, VKEde, idufirmade ja nende juhitud innovatsioonivõrgustike rollile rohe- ja digipöörde saavutamisel nende konkurentsivõime edendamise kaudu ⁽¹⁾. Lisaks on oluline edendada algatusi, mille eesmärk on muuta traditsioonilised ettevõtted uuenduslikeks.

3.6. Komitee arvates võib sügavam ja ühtsem digiüleminek käivitada positiivse mõjuringi: parandada kodanike heaolu, saavutada kestlikkuse eesmärgid, tugevdada liidus majanduslikku ja sotsiaalset ühtekuuluvust ning vähendada tööstuslikku ja majanduslikku sõltuvust kolmandatest riikidest, kes ei jaga samu väärtusi.

3.7. Kõigil eespool nimetatud põhjustel tunneb komitee igati heameelt komisjoni algatuse sisu üle ja toetab seda.

3.8. Komitee kiidab heaks ka algatuse ülesehituse, mis koosneb viiest juhtalgatusest. Soovitav on ette näha vahendid saavutatud tulemuste pidevaks kontrollimiseks ja jälgimiseks, et valmistada vajaduse korral ette vajalikud parandus- ja täiendusmeetmed.

3.9. Komitee väljendab heameelt ettepaneku üle luua avalike teenuste valdkonnas innovatsioonisõbralike eeskirjade nõuanderühm ning teeb ettepaneku kaasata komitee sellesse rühma täisliikmena.

4. Süvatehnoloogia kasvufirmade rahastamise juhtalgatus

4.1. Komitee tunneb suurt heameelt kõigi kavandatud meetmete üle, mille eesmärk on vähendada uue omakapitali maksumust kogu ELis. Need hõlmavad võimalust kasutada intellektuaalomandiõigusi tagatisena ja ettepanekut võtta vastu uus, noteerimist käsitlev õigusakt, mis lihtsustab ja hõlbustab noteerimisnõudeid nii börsile minevate kui ka seal juba noteeritud ettevõtjate jaoks. Eesmärk on vähendada kulusid ja suurendada emitentide õiguskindlust, tagades samal ajal investorite kaitse ja turu usaldusväärsuse.

4.2. Komitee märgib, et Euroopal peab olema intellektuaalomandi kord, mis tasakaalustab piisavalt avatud teadust ja intellektuaalomandit. Sellega seoses omavad (või kasutavad) paljud idufirmad standardi rakendamiseks olulist patenti. Tuleks vältida seda, et kehtestatakse juriidilised kohustused (vähemalt VKEde puhul) kontrollida standardi rakendamiseks oluliste patentide kogumeid, mida nad kavatsevad litsentsida. Selline kohustus võib olla innovatsioonile kahjulik, sest see võib pikendada läbirääkimisi, tekitades vaidlusi etapis, kus litsentsitulu väljavaated ei ole veel kindlad.

⁽¹⁾ Vt Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus „Digitaalse innovatsiooni keskused ja VKEd“ (ELT C 75, 28.2.2023, lk 82).

4.3. Komiteel on hea meel, et tähelepanu keskmesse on seatud naised ning andmete kogumine naiste ja vähem esindatud rühmade kohta, et töötada välja sihipärane poliitika soolise ja muu ebavõrdsuse kaotamiseks, mis mõjutab ka idufirmasid. Naiste tööhõive edendamine innovatsiooni valdkonnas on Euroopa konkurentsivõime tagamisel keske tähtsusega. Samal ajal on soolise võrdsuslikkuse ja vähem esindatud rühmade indeksi loomine kasulik, et parandada teadmisi selle probleemi käsitlemiseks.

4.4. Komitee juhhib tähelepanu vajadusele, et ka väljakujunenud VKEd ja keskmise turukapitalisatsiooniga ettevõtjad tegeleksid rohe- ja digipöörde eesmärgil innovatsiooniga. Seetõttu tuleks tegevuskavasse lisada meetmed, mis abistavad neid selles projektis ja edendavad nende konkurentsivõimet. Üldisemalt on oluline luua ökosüsteem, mis võimaldab ka traditsioonilistel ettevõtetel areneda uuenduslikeks ettevõteteks.

4.5. Võttes arvesse, nagu märgib komisjon, et pangatooted on ettevõtete peamine rahastusallikas, rõhutab komitee avaliku sektori rahastatud tagatiste tähtsust ja kutsub komisjoni üles kaaluma siingi valdkonnas selle kordamist, mida on juba tehtud COVID-19 ja Ukraina sõja ajutistes raamistikutes. Seejuures on võimalik, et riigigarantiid meelitavad ligi pikaajalisi ja riskikartlikumaid investoreid (nt pensionifondid ja riiklikud investeerimisfondid), kelle rahastamist Euroopas vähe kasutatakse.

4.6. Komitee kutsub komisjoni üles seadma selle juhtalgatuse rakendamisel esikohale piiriülesed teaduslaborid ja eri ülikoolide võrsefirmad (*spin-off startups*). Ülikoolide ulatuslik koostöö võib töepoolest soodustada innovatsiooni praktilisi rakendusi, kasutades alt-üles lähenemisviisi, mis tundub loovuse edendamiseks asjakohasem.

4.7. Samuti kutsub komitee komisjoni üles suunama ELi toetust üksikutele sektoritele (nt kiibid, taastuenergia jne), et edendada rakendusuuringuid seal, kus neid on liidu strateegiliste eesmärkide saavutamiseks tõesti vaja.

4.8. Lisaks omakapitali maksumuse vähendamisele ja maksustamissüsteemide ühtlustamisele kutsub komitee komisjoni üles kaaluma ELi spetsiaalse laienemisetapi rahastamise kasutuselevõttu, et toetada teatavate strateegiliste idufirmade kasvu. See võib muuta ka konkurentsisst vabanemise eesmärgil toimuva omandamise või välismaale üleviimise vähem atraktiivseks, sest asutajad võiksid soodustada oma ettevõtete arengut ilma neid müümata või ümber paigutamata.

4.9. Komitee kutsub komisjoni üles kaaluma Euroopa internetipõhise turu loomist idufirmade jaoks, et nad saaksid suhelda potentsiaalsete investoritega kogu ELis. Selline turg võiks ületada raskused, millega idufirmad, eriti väiksemates liikmesriikides, võivad silmitsi seista, et leida kohalikke investoreid ja saada õigeaegselt märkimisväärset likviidsust.

4.10. Komitee rõhutab, kui oluline on tehnoloogiataristu süvatehnoloogia idufirmade tehnoloogiate laiendamisel. Seetõttu tuleks sellist juurdepääsu paremini soodustada ja hõlbustada. Avaliku sektori rahastatavatele taristutele ja andmetele võiks kehtestada avatud ja mittediskrimineeriva juurdepääsu kohustuse.

5. Juhtalgatus süvatehnoloogia innovatsiooni võimaldamiseks eksperimenteerimisruumide ja riigihangete kaudu

5.1. Komitee väljendab heameelt reguleeritud testkeskkondade, katsekeskkondade ja eluslaborite juhenddokumendi avaldamise üle, mis on vahend eksperimenteerimise meelitamiseks ELi. Samuti toetab komitee parimate tavade levitamist liikmesriikides, et edendada ühtlustamist.

5.2. Komitee tunneb heameelt ka uue eeskirja kehtestamise üle teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni riigiabi raames, mis võimaldab liikmesriikidel rahastada rohkem katsetamis- ja eksperimenteerimistaristuid. Sellega seoses teeb komitee ettepaneku kehtestada abikõlblike riiklike vahendite ülemmäär, et vältida väiksemate või vaesemate liikmesriikide karistamist. Alternatiivne võimalus oleks tagada sihipärane ja täiendav Euroopa rahastamine neile liikmesriikidele, kes ei suuda konkureerida riigiabi võidujooksus. Samuti teeb komitee ettepaneku avaldada Euroopa suunised, et ühtlustada riiklikke tõlgendusi, kus need võivad erineda.

5.3. Komitee rõhutab, kui oluline on rahastada eksperimenteerimis- ja katsetamistaristut, et aidata idufirmadel arendada oma tehnoloogiaid ning ületada lõhe laborite ja ärirakenduste vahel. Seepärast pooldab komitee uue mõiste „katsetamis- ja eksperimenteerimistaristu“ lisamist riigiabi käsitleva üldise grupierandi määruse läbivaatamise eelnõusse. Eelkõige tuleks eristada katsetamis- ja eksperimenteerimistaristu mõistet sellest, mida tavaliselt nimetatakse tehnoloogiataristuks. Seejuures võib eristav element olla valdav majanduslik kasutusviis. Lisaks tuleks ühtlustada teatamiskünnised 20 miljonile eurole nii katsetamis- ja eksperimenteerimistaristu kui ka tehnoloogiataristute puhul ning ette tuleks näha sooduskord äriühingutele, kes katavad vähemalt 5 % katsetamis- ja eksperimenteerimistaristute investeerimiskuludest.

5.4. Komitee tunneb heameelt ka riigihankeid käsitleva algatuse üle. Sellega seoses soovib komitee kaaluda võimalust võtta kasutusele mehhanism, millega tagatakse vähemalt ühe idufirma osalemine kõige uuenduslikumates hangetes.

5.5. Komitee rõhutab, kui oluline on kehtestada tugev intellektuaalomandi kord, mida kohaldatakse idufirmade leiutiste suhtes, et edendada pidevat teadustegevust. Kui äripartnerid nõuavad varajases staadiumis olevate teadustulemuste ainuõigust (mis tähendab, et teaduslaborite toetamiseks ja koostööks on vaja ainuõigust), on oht, et teaduslaborid ei arenda neid tulemusi edasi, sest need ei ole enam majanduslikult huvipakkuvad.

6. Juhtalgatus innovatsiooni kiirendamiseks ja tugevdamiseks kogu ELi hõlmavates innovatsiooniökosüsteemides ning innovatsioonilõhe kõrvaldamiseks

6.1. Komitee kutsub komisjoni üles edendama investeringute piirkondadevahelist mõõdet. Eelkõige väljendab komitee heameelt selle üle, et prioriseeritakse teatavaid piirkondadevahelisi innovatsiooniprojekte, mis on seotud ELi peamiste prioriteetidega (nt kestlikkus). Neis osalevad ühiselt nii vähem kui ka rohkem innovaatilised piirkonnad.

6.2. Komitee rõhutab, et innovatsioon põhineb kogu teadus- ja arendustegevuse ahelal. See ulatub uudishimupõhistest teadusuuringutest kuni rakendusliku teadus- ja arendustegevuse ning hariduse ja koolituseni välja, ning sõltub uuenduste vastuvõtmiseks vajalikust suutlikkusest ja ressurssidest, mille määravad poliitilised, kultuurilised ja sotsiaal-majanduslikud süsteemid. Siinjuures toonitab komitee, et struktuurse innovatsiooni huvides ja uute ideede rakendamiseks peaks riiklik toetus tooma kasu ka kõrgharidusele, sh kutseharidusele (mis on innovatsiooni kiirendamise võti), ja innovatsioonilaboritele, mitte ainult projektidele, mis on juba jõudnud turustamisetappi. Komisjon võiks sel eesmärgil kasutada mitmeid katseülikoole.

6.3. Komitee tunneb heameelt ka selle üle, et komisjon toetab liikmesriike Euroopa ühist huvi pakkuvate oluliste piiriüleste projektide arendamisel. Samuti rõhutab ta seda, kui tähtis on toetada teadusuuringute faasi, sest innovatsioon on kohalik protsess, mida tuleks algusest peale toetada alt üles suunatud stsenaariumi alusel kooskõlas Euroopa tulevikku käsitleva lõpparuandega (ettepanekud 12 ja 35). Sellest tulenevalt tuleks rahastada nii teadlaste teadustegevust kui ka nende kutsealast arengut. Riiklikult toetatud uurimistulemused peaksid olema novaatoritele avatud edasiseks arendamiseks, võimaluse korral Innospace'i platvormi kaudu.

6.4. Komitee väljendab heameelt juhenddokumendi avaldamise üle, et aidata asjaomastel ametiasutustel valida kõige asjakohasem Euroopa poliitikaprogramm. Samuti rõhutab ta, kui oluline on poliitikaprogramme välja töötada mitte suletud osadena, vaid võtta arvesse nende vastastikust täiendavust ja võimaluse korral käsitleda neid horisontaalselt.

7. Süvatehnoloogialientide arendamise, ligimeelitamise ja kohalhoidmise juhtalgatus

7.1. Komitee väljendab heameelt selle algatuse üle, mille eesmärk on suurendada võimalusi ning tuua kokku tööandjad ja talendid kogu Euroopas.

7.2. Komitee tunneb erilist heameelt idee üle hinnata võimalust ELis aktsiaoptsioone soodsamalt maksustada.

7.3. Komitee palub komisjonil arvesse võtta piiriülesest liikuvate andekate inimeste maksuolukorda, et vältida takistusi talentide vabale liikumisele.

7.4. Komitee kutsub komisjoni üles koordineerima andekate inimeste toetamisele suunatud riiklikke algatusi.

8. Poliitikakujundamisvahendite täiustamise juhtalgatus

8.1. Komitee on rahul komisjoni kavatsusega töötada välja usaldusväärsemad ja võrreldavamad andmekogumid ja ühtne andmetaksonoomia ning sellega, et komisjon plaanib levitada parimaid tavasid struktureeritud viisil Euroopa Innovatsiooninõukogu foorumi kaudu.

8.2. Komitee tunneb heameelt ka komisjoni kavatsuse üle tutvustada parimaid tavasid, et koguda häid näiteid reguleeritud testkeskkondade ja paindlike õigusraamistike kohta kogu ELis ning avaldada valitsustele suunised nende kasutamise kohta. Komitee julgustab komisjoni kasutama neid vahendeid, et vähendada liikmesriikide õiguslikku killustatust ja erinevusi.

Brüssel, 14. detsember 2022

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee
president
Christa SCHWENG

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemadel

- a) „Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus, millega luuakse ühtse turu hädaolukorra mehhanism ja tunnistatakse kehtetuks nõukogu määrus (EÜ) nr 2679/98“

(COM(2022) 459 final – 2022/0278 (COD))

- b) „Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus, millega muudetakse määrusi (EL) 2016/424, (EL) 2016/425, (EL) 2016/426, (EL) 2019/1009 ja (EL) nr 305/2011 seoses erakorraliste menetlustega vastavushindamiseks, ühiste spetsifikatsioonide vastuvõtmiseks ja turujärelevalveks ühtse turu hädaolukorra tõttu [mitteametlik tõlge]“

(COM(2022) 461 final – 2022/0279 (COD))

ja

- c) „Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv, millega muudetakse direktiive 2000/14/EÜ, 2006/42/EÜ, 2010/35/EL, 2013/29/EL, 2014/28/EL, 2014/29/EL, 2014/30/EL, 2014/31/EL, 2014/32/EL, 2014/33/EL, 2014/34/EL, 2014/35/EL, 2014/53/EL ja 2014/68/EL seoses erakorraliste menetlustega vastavushindamiseks, ühiste spetsifikatsioonide vastuvõtmiseks ja turujärelevalveks ühtse turu hädaolukorra tõttu“ [mitteametlik tõlge]

(COM(2022) 462 final – 2022/0280 (COD))

(2023/C 100/14)

Raportöör: **Andrej ZORKO**

Kaasraportöör: **Janica YLIKARJULA**

Konsulterimistaotlus	a) Euroopa Parlament, 9.11.2022 a) Euroopa Liidu Nõukogu, 11.11.2022 b) Euroopa Parlament, 21.11.2022 b) Euroopa Liidu Nõukogu, 24.11.2022 c) Euroopa Parlament, 21.11.2022 c) Euroopa Liidu Nõukogu, 30.11.2022
Õiguslik alus	a) Euroopa Liidu toimimise lepingu artiklid 114, 21, 45 ja 304 b) Euroopa Liidu toimimise lepingu artiklid 114 ja 304 c) Euroopa Liidu toimimise lepingu artiklid 91, 114 ja 304
Vastutav sektsioon	ühtse turu, tootmise ja tarbimise sektsioon
Vastuvõtmine sektsioonis	10.11.2022
Vastuvõtmine täiskogus	14.12.2022
Täiskogu istungjärk nr	574
Hääletuse tulemus	
(poolt/vastu/erapooletuid)	208/0/1

1. Järeldused ja soovitused

1.1. Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee toetab Euroopa Komisjoni eesmärki luua ühtse turu hädaolukorra mehhanism, et võidelda tulevaste kriiside vastu, mis võivad mõjutada ühtse turu ja selle ettevõtjate toimimist ning ELi kodanike heaolu. Komitee toetab meetmeid, mille eesmärk on tagada kaupade, teenuste ja isikute vaba liikumine ning vältida ELi-siseseid piiranguid ka kriisi ajal. Ühtse turu hädaolukorra mehhanism peaks seadma prioriteediks teabe jagamise, koostöö, teabevahetuse ja solidaarsuse liikmesriikide vahel. Liikmesriikide parema halduskoostöö ja läbipaistvuse meetmed on väga tähtsad, kuid komitee peab kahetsusväärseks, et puuduvad tagajärjed juhuks, kui liikmesriigid nõudeid ei täida.

1.2. Kriisidele reageerimine peab olema kiire, ajutine, asjakohaselt sihitud ja kooskõlastatud ELi tasandil, et tagada ühine lähenemisviis. Reageerimisel tuleks arvesse võtta kriisi mõju ettevõtjatele ja ELi kodanike heaolule ning luua tingimused vastupanuvõimelisemaks ühiskonnaks ja majanduseks tulevikus. Selgelt tuleks keskenduda kaupade, teenuste ja isikute vabale liikumisele kriisi ajal ning sellele, et leevendada kriisi mõju inimeste heaolule, selle asemel, et keskenduda meetmetele, mis on suunatud kaupade ja teenuste tootmisele ja pakkumisele ning nende tarneahelatele.

1.3. Kriiside leevendamiseks on vaja selget õigusraamistikku, et vältida lahknevaid tõlgendusi, killustatud meetmeid ja tarbetuid kohtuvaidlusi. Komitee leiab, et nende probleemide lahendamiseks on mõistete „kriis“, „strateegiliselt olulised valdkonnad“, „strateegilise tähtsusega kaubad ja teenused“ ning „kriisi seisukohalt olulised kaubad ja teenused“ määratlused liiga ebamäärasead, ning soovib komisjonil need mõisted täpsemalt määratleda.

1.4. Erakorralised meetmed ei tohiks rikkuda Euroopa kodanike põhiõigusi, samuti ei tohiks nende õiguste, sealhulgas streigiõiguse kasutamine üheski sektoris õigustada kriisile reageerimist. Komisjon peaks selgitama, et kui streik või muu kollektiivne aktsioon toimub siseriiklike õigusaktide alusel, ei saa seda ühtse turu hädaolukorra mehhanismi raames kriisina käsitleda. Samamoodi peavad kõik kriisileevendusmeetmed vastama äriühingute puhul vajalikkuse ja proportsionaalsuse põhimõttele, mis ettepanekus nii ei ole. Samuti tuleb austada sotsiaalpartnerite autonoomiat. Meetmed võivad tekitada tarbetuid lisatõkkeid, -piiranguid ja -koormust, mida tuleb vältida, eriti kriisi ajal. Ühtne turg peaks jääma kättesaadavaks ning pakkuma sotsiaalseid ja maksudumpingu vastaseid kaitsemeetmeid.

1.5. Komitee usub, et hädaolukorras on vaja reageerida kiirelt ja tõhusalt. Seetõttu soovib komitee komisjonil ettepanek uuesti läbi vaadata, pidades silmas piisavalt kiiret ja tõhusat lähenemisviisi kriisiga toimetulekuks. Komitee on mures, et kavandatud sammsammuline lähenemisviis võib olla haldusametuste jaoks liiga koormav, et olla tõhus.

1.6. Komitee soovib luua tiheda koostöö ühtse turu hädaolukorra mehhanismi nõuanderühma ja olemasolevate ELi tulevikusuundade strateegilise analüüsi vahendite vahel. Koostöö eesmärk oleks prognoosida ülemaailmsete ja piirkondlike sündmuste pideva jälgimise ja riskihindamise põhjal kriisiolukordi. Kodanikuühiskonna esindajad peaksid olema sellesse protsessi tihedalt kaasatud, et suunata oma teadmisi ja töö tulemusi ELi tulevikusuundade analüüsimisse.

1.7. Komitee teeb ettepaneku kaasata ühtse turu hädaolukorra mehhanismi nõuanderühma vaatlejatena sotsiaalpartnerite ja asjakohase kodanikuühiskonna organisatsiooni esindajad. Samuti kutsub komitee üles selgitama kavandatava nõuanderühma rolli, eriti seoses teiste samalaadsete organitega.

1.8. Ettepanekus nähakse ette volituste delegeerimine komisjonile. See delegeerimine tuleks uuesti läbi vaadata, et saavutada tasakaal kriisidele tõhusa reageerimise ja liikmesriikide otsustusprotsessi kaasamise vahel.

1.9. On oht, et ettepanekus komisjonile antud sekkumisvolitused, nagu tellimuste prioriseerimine ja lepingut tühistav klausel, mida võib suunata konkreetsetele ettevõtjatele, võivad osutuda kahjulikuks ühtse turu toimimisele. Juba oma olemasolu tõttu toovad nad sisse ettearvamatusse elemendi. Seetõttu soovib komitee komisjonil ettepanek hoolikalt läbi vaadata, võttes arvesse ka seda, millistele ettevõtjatele oleksid need meetmed suunatud ja kes kannaksid tootmisliinide võimaliku ümberkorraldamise kulud.

1.10. Väga oluline on seada komisjonile või liikmesriikidele piirid ettevõtjalt andmete kogumiseks. Seejuures tuleb järgida äärmise vajalikkuse ja proportsionaalsuse põhimõtet. Mõni ettepanek ohustab võrdseid tingimusi, näiteks kõige olulisematest ettevõtjatest nimekirjade koostamine enne hädaolukorra väljakuulutamist. Komitee on mures signaalide pärast, mida see võib turule saata, ja üldise mõju pärast konkurentsile.

1.11. Kiire, kergesti mõistetav ja avatud teabevahetus üldsuse, ettevõtjate ja teiste osalejatega on ühtse turu kriisiohje seisukohast ülioluline. Kriisi korral peaks viivitamata hakkama toimima spetsiaalne veebipõhine teabeliides.

2. Arvamuse alus

2.1. Hästi toimiv ühtne turg on üks ELi suurimaid eeliseid. See on äärmiselt oluline ELi majanduse ja heaolu parandamiseks sotsiaal-majandusliku lähenemise kaudu ning selle tagamiseks, et sotsiaalne tasakaalustamatus ei muutuks Euroopa integratsiooni tõsiseks takistuseks ⁽¹⁾.

2.2. Hiljutised kriisid, nagu COVID-19 pandeemia ja Venemaa sissetung Ukrainasse, on näidanud teatavat haavatavust ühtsel turul ja selle tarneahelates ettenägematute häirete korral. Pandeemia ajal kehtinud liikumiskiirangud peatasid paljude ettevõtjate töö, suleti riigipiirid, katkesid tarneahelad ja kadus nõudlus ning töötajad ja teenuseosutajad ei saanud Euroopas ringi liikuda. See tuletas inimestele meelde, et isikute vaba liikumine on tihedalt seotud kaupade ja teenuste vaba liikumisega. Kriis mõjutab sageli iseäranis just mikro-, väikseid ja keskmise suurusega ettevõtjaid ning väikese sissetulekuga majapidamisi.

2.3. Asjaolu, et eri liikmesriikides kriiside vastu võitlemiseks võetud meetmed ei ole läbipaistvad, tekitab ebakindlust nende põhjendatuse ja proportsionaalsuse suhtes. See nõrgendas vastastikust usaldust ja solidaarsust ning takistas ühtse turu toimimist. Teisest küljest näidati selgelt liikmesriikide koostöö, avatuse ja dialoogi tähtsust ning mitmekesistatud väärtusahelate väärtust. Koordineeritud reageerimine eesmärgiga tagada, et ELi sisepiirid jäävad tänu roheline koridori piiriületuspunktile avatuks, on osutunud ülioluliseks, et vältida häireid olulistes reisi- ja tarneahelates.

2.4. Ühtse turu hädaolukorra mehhanism täiendab muid ELi seadusandlikke meetmeid või kriisiohje ettepanekuid, mis käsitlevad näiteks tervishoidu, pooljuhte, toiduga kindlustatust ja ELi elanikkonnakaitse mehhanismi.

3. Üldised märkused

3.1. Komitee väljendab heameelt komisjoni jõupingutuste üle ühtse turu hädaolukorra mehhanismi kasutuselevõtmiseks, et võidelda olemasolevate ja võimalike kriiside negatiivse mõju vastu ühtsele turule, sealsetele inimestele ja ettevõtjatele. Komitee peab tervitatavaks kinnitust, et ühtse turu hädaolukorra mehhanismi kohaldamine ei piira olemasolevaid kriisiohjevahendeid, mida käsitletakse erinormidena (*lex specialis*).

3.2. Komitee rõhutab, et ühtse turu hädaolukorra mehhanism peaks tagama meetmete parema koordineerimise liikmesriikide vahel, suurendama solidaarsust, toetama nelja vabaduse tõhusust ning kasutama ühtset turgu kiireloomuliste ja ootamatute kriiside lahendamiseks. Komitee juhib tähelepanu sellele, et hästi toimiv ühtne turg on kriisideks valmisoleku ja nendega toimetuleku seisukohast tõhus vahend ja tugev külg.

3.3. Kriis, mis võib mõjutada ühtse turu toimimist, võib takistada ettevõtjaid, kuid mõjutada oluliselt ka inimeste elu kogu ELis. Kavandatud meetmetes mis tahes kriisi vastu võitlemiseks tuleks seega arvesse võtta mõlemat perspektiivi ning digi-, rohe- ja õiglase üleminekule poole viivat teed, et valmistada ühtset turgu paremini ette tulevasteks vapustusteks ja kriisideks. Tulevane ühtne turg saab põhineda ainult kindla majandusliku aluse ühendamisel tugeva sotsiaalse mõõtmega ⁽²⁾.

3.4. Komitee juhib tähelepanu sellele, et kriisidele reageerimine peab olema kiire, proportsionaalne, ajutine ja asjakohaselt sihitud ning looma aluse vastupanuvõimelisemale ühiskonnale ja majandusele tulevikus. Samuti tuleb reageerimist ELi tasandil koordineerida, et vältida üksteisest erinevaid riiklikke meetmeid, mis võivad takistada ühtse turu toimimist.

3.5. Tulevastes kriisides seisab EL silmitsi uute probleemidega. Kriisileevendusmeetmed peaksid olema läbipaistvad ja hõlpsasti kättesaadavad – piiratud kohaldamisalas ja rangete kriteeriumide kohaselt – ning neid tuleks kiiresti kohaldada, mis nõuab selget õigusraamistikku ELi tasandil. Mehhanismiga tuleks kaitsta ELi ettevõtjaid ja elanikke ning ühtse turu vabadusi ulatusliku ja tõsise kriisi korral. Sellega tuleks kontrollida riiklikke ja ELi kriisivastaseid meetmeid, et need järgiksid vajalikkuse, proportsionaalsuse ja mittediskrimineerimise aluspõhimõtteid. Ühtlasi tuleks mehhanismiga tagada reaajas halduskoostöö ning teabe kättesaadavus ettevõtjatele ja üksikisikutele.

⁽¹⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, Euroopa lemkogule, nukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele „Euroopa uus tsusstrateegia“ (COM(2020) 102 final) (ELT C 364, 28.10.2020, lk 108).

⁽²⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Ühtne turg kõigile“ (ettevalmistav arvamus) (ELT C 311, 18.9.2020, lk 19).

3.6. Komitee on mures, et ühtse turu hädaolukorra mehhanismis sätestatud järkjärguline kriisidele reageerimise menetlus võtab liiga palju aega ja aeglustab otsustusprotsessi, selle asemel et kriisile kiiresti reageerida.

3.7. Konkreetse tulevase kriisi ulatust ja tüüpi on võimatu ette näha. Samas on kriisile reageerimine kõige tõhusam ja kõige vähem invasiivne, kui sellega alustatakse kriisi varases staadiumis. Komitee rõhutab tulevikusuundade strateegilise analüüsi tähtsust ELis ja peab jätkuvalt väga tervitatavaks tulevikusuundade analüüsi metoodika lisamist ELi poliitikakujundamise protsessi. Ühtse turu hädaolukorra mehhanismi raames kavandatud vahendeid tuleks täiendada tiheda koostööga ühtse turu hädaolukorra mehhanismi nõuanderühma ja olemasolevate ELi tulevikusuundade strateegilise analüüsi vahendite vahel. Eesmärk on prognoosida käimasolevate ülemaailmsete ja piirkondlike sündmuste põhjal tulevase kriisi, mis võivad oluliselt häirida ühtse turu toimimist viisil, mida ei saa pidada turu normaalseks toimimiseks. Lisaks selliste intsidentide hindamisele, mille kohta liikmesriigid edastavad komisjonile hoiatuse, peaks nõuanderühma ülesanne olema ka teha pidevalt koostööd ELi tulevikusuundade strateegilise analüüsi teostajatega ülemaailmsete ja piirkondlike intsidentide jälgimisel ja riskihindamisel. Kuna tulevikusuundade strateegiline analüüs on osalusprotsess, loodab komitee, et selle alusel on võimalik nii luua koostöötet kui ka tagada edukalt kõigi ELi institutsioonide, sealhulgas komitee struktuurne kaasamine⁽³⁾.

3.8. Ettepaneku eesmärk on hõlmata kõiki olulisi kriise, mis mõjutavad ühtset turgu ja selle tarneahelaid, välja arvatud mõned erandid, mille jaoks ELil on oma meetmed või ta neid kavandab. Lai kohaldamisala tekitab tõsisemaid probleeme. Komitee rõhutab, et ühtse turu hädaolukorra mehhanismis tuleb kriisi selgemalt määratleda ning seda ei tohi olla võimalik erinevalt tõlgendada. Samuti on mõistet „strateegiliselt olulised valdkonnad“, „strateegilise tähtsusega kaubad ja teenused“ ning „kriisi seisukohalt olulised kaubad ja teenused“ määratletud väga laialt. Komitee arvates peaksid need määratlused olema ühemõttelised, et tagada erakorraliste meetmete proportsionaalsus ja asjakohane sihtimine. Selgete ja täpsete määratluste puudumine võib tekitada ühtsel turul õiguskindlusetust ja kohtuvaidlusi.

3.9. Ühtse turu hädaolukorra mehhanismi raames peavad kõik määratlused ja kriisile reageerimise viisid olema proportsionaalsed ega tohi põhjustada tarbetut halduskoormust. Eelkõige tuleks mehhanismi rakendada üksnes juhul, kui ühtsel turul on kiireloomuline ja ajutine kriis, sealhulgas piirkondlik kriis, mis mõjutab nelja vabadust. Vastavalt sellele peaks vahendi kasutamine olema ajaliselt piiratud ega tohiks muutuda alaliseks. Ettepanekuga antakse komisjonile delegeeritud volitused seoses kriisiprotokollidega, mis tuleks hoolikalt läbi vaadata ning seejuures leida tasakaal tõhusa reageerimise ja liikmesriikide täieliku ühismeetmetele pühendumise vahel.

3.10. Äärmiselt oluline on oskus tuvastada, et olukord nõuab kriisile reageerimist, ja tegeleda nõuetekohaselt hädaolukordadest tulenevate probleemidega. Mis tahes erakorralised meetmed ei tohiks takistada Euroopa kodanike põhiõigusi, eriti neid, mida tunnustatakse rahvusvahelistes lepingutes ja konventsioonides. Isegi kriisi ajal peab EL jätkuvalt pühenduma põhiliste inimõiguste kaitsmisele. Samamoodi peavad kõik kriisileevendusmeetmed vastama äriühingute puhul vajalikkuse ja proportsionaalsuse aluspõhimõttele, mis ettepanekus nii ei ole.

3.11. Kriisi seisukohalt oluliste kaupade tunnustamine ja reguleerimine võib tekitada ühtsel turul ebakindlust, mis piirab selle toimimist, sest on võimatu teada, millised kaubad on mis tahes tulevase kriisi seisukohast olulised. Komitee mõistab kavatsust delegeerida ettepaneku raames komisjonile teatavad volitused. Samal ajal peab komitee väljendama muret ettepanekus sätestatud komisjoni sekkumisvolituste pärast, sealhulgas tundliku äriteabe avalikustamine ja tellimuste prioriseerimine, kaasa arvatud lepingut tühistav klausel. Kaupade ja teenuste tootmine ja pakkumine ning nende tarneahelad on peamiselt turuosaliste ülesanne ning osa ettevõtjate ja valitsuste korrapärasest erandolukorra plaanimisest ja valmisolekust.

3.12. Komitee on veendunud, et ELi-siseste tökete ja piirangute kehtestamist kriisi ajal tuleb vältida. Selles edu saavutamiseks peaks mehhanism tagama ulatuslikuma teabevahetuse, koordineerimise ja solidaarsuse liikmesriikide vahel kriisiga seotud meetmete võtmisel, austades samal ajal riikide pädevust. Komitee toetab täielikult ühtse turu vabaduste keelatud piirangute loetlemist. Komitee avaldab siiski kahetsust, et puuduvad selged tagajärjed juhtudel, kui liikmesriigid ei täida nõudeid.

⁽³⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile ja nõukogule „2021. aasta aruanne tulevikusuundade strateegilise analüüsi kohta – ELi tugevdamisvõime ja -vabadus““ (COM(2021) 750 final) (ELT C 290, 29.7.2022, lk 35).

3.13. Selliste konkreetsete kaupade tootmine ja tarnimine, mis võivad olla hädavajalikud mis tahes kriisi vastu võitlemisel, jaguneb ühtsel turul ebaühtlaselt. Sõltuvalt kriisist võib isegi kogu ELi hõlmav kriis mõjutada ettevõtjad ja üksikisikud kogu ELis erineva raskusega. Selliste olukordadega tegelemisel on kriitiline tähtsus liikmesriikide vahelisel solidaarsusel. Kriisile reageerimise vahendite kogumi eesmärk peaks seega olema heidutada loobuma proteksionismist, mis killustaks ühtset turgu ning takistaks elutähtsate kaupade ja teenuste liikumist ELi ettevõtjateni ja elanikeni.

3.14. Komitee soovib komisjonil hinnata hiljutistest kriisidest saadud kogemusi, et kasutada neid tulevikuplaanina. Pandeemia ajal leevendas nn roheliste koridoride kasutuselevõtt paljusid kulukaid kitsaskohti, mis olid seotud eelkõige ELi-sisese kaubavooga, aga ka teenustega. Lisaks aitab ELi ühise digitaalse COVID-tõendi suhteliselt kiire vastuvõtmine taastada piiriüleste teenuseosutajate, võõrtöötajate ja ärireisijate liikuvuse ühtsel turul. ELi antud tehniline abi on aidanud tagada ka meetmete ühtsema rakendamise.

3.15. Komitee nõustub komisjoniga, et ELi tasandi meetmeid tuleks koordineerida koos liikmesriikidega. Võimaluse korral tuleb kõikides liikmesriikides kohaldada ühist lähenemisviisi. Killustatud lähenemisviis tekitab ühtsele turule lisatõkkeid, takistades innovatsiooni, investeringuid ja töökohtade loomist, samuti sotsiaalset ühtekuuluvust ja elukvaliteeti. Isegi kriisi ajal on oluline, et ühtne turg oleks kõigile kättesaadav ning pakuks tõhusaid kaitsemeetmeid sotsiaalse ja maksudumpingu vastu ⁽⁴⁾.

3.16. Ettevõtjatele ja üksikisikutele tuleks samuti pakkuda stiimuleid, et nad saaksid oma teguviisi võimalikult hästi kohandada kriisijärgsete suuremate energiakulude ja kliimamuutuste mõjuga. Kõik erakorralised meetmed peaksid olema kooskõlas ELi kliimaeesmärkidega ja kliimanetraalsuse saavutamise poole liikumisega ning rakendamise korral peaksid need meetmed olema suunatud nende eesmärkide saavutamisele ning muutma ühtse turu vastupanuvõimelisemaks. Hädalukordadele reageerimisel tuleb samuti meeles pidada, et alati võivad kriisi tulemusena tekkida erinevused ELi riikide majandusarengus, sotsiaalsetes tagatistes ja jõukuses ⁽⁵⁾ ning reageerimine peab olema kavandatud eesmärgiga sellist mõju vältida.

3.17. Kiire, kergesti mõistetav ja avatud teabevahetus üldsuse, ettevõtjate ja teiste osalejatega on ühtse turu kriisiohje keskne osa. Osalejate abistamiseks kohapeal soovib komitee, et kriisi korral peaks viivitamata hakkama toimima spetsiaalne veebipõhine teabeliides, mida korrapäraselt ajakohastatakse ning mis sisaldab usaldusväärset teavet kriisi ja võetud meetmete kohta. Mehhanism peaks tagama inimeste ja ettevõtjate jaoks läbipaistvuse meetmete osas, mida võetakse liikmesriikides nende jätkuva vaba liikumise toetamiseks. Erakorralistest meetmetest tuleks selgelt teavitada, et vältida segadust või lisatähtsust ühtse turu toimimisele. Komitee leiab, et sotsiaalpartneritel ja kodanikuühiskonnal võiks selles olla oluline roll.

3.18. Mehhanismi rakendamiseks on vaja ka tihedat koostööd sidusrühmadega, arvestades et praktikas rakendavad meetmeid kodanikuühiskonna osalejad. Neil on ka parimad teadmised toimivatest meetmetest ja menetlustest. Ühtse turu juhtimise taristut tuleb tugevdada kodanikke, tarbijaid ja ettevõtjaid esindavate organisatsioonide ennetava kaasamise abil ⁽⁶⁾. Komitee kutsub komisjoni üles kaasama sotsiaalpartnereid, kodanikuühiskonna organisatioone ja eksperte riskihindamise ja -järelevalve protsessidesse ning kriisimeetmete väljatöötamise ja kooskõlastamise.

4. Konkreetsete märkused

4.1. Teadete, standardite jmt osas peaksid meetmed võimalikult palju tuginema olemasolevatele vahenditele. Tuleks keskenduda nende kiire ja tõhusa kasutamise selgitamisele ja hõlbustamisele, et säilitada ühtse turu toimimine alati, kui puhkeb kriis.

⁽⁴⁾ Vt joonealune märkus 2.

⁽⁵⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal a) „Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, Euroopa Ülemkogule, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele „Pikaajaline tegevuskava ühtse turu normide paremaks rakendamiseks ja täitmise tagamiseks““ (COM(2020) 94 final), b) „Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele „Ühtse turu tökete tuvastamine ja kõrvaldamine““ (COM(2020) 93 final) (ELT C 364, 28.10.2020, lk 116).

⁽⁶⁾ Vt joonealune märkus 2.

4.2. Mehhanismi raames tuleks kaaluda kiiret vastavushindamist, riigihangete koordineerimist ning asjaomase kriisi seisukohalt kriitilise tähtsusega kaupade ja teenuste turujärelevalvet. Siiski tuleks arvesse võtta ka seda, et praeguste ELi direktiividega on antud juba mitu valikut, mis võimaldavad hädaolukordades väga kiireid hankeid.

4.3. Erakorraliste meetmetega ei tohiks piirata ELi kodanike põhiõigusi, samuti ei tohiks nende õiguste, sealhulgas streigiõiguse kasutamine üheski sektoris kujutada endast tingimust, mis õigustaks ühtse turu hädaolukorra mehhanismi raames kriisile reageerimist. Komitee on veendunud, et streikide õiguslik reguleerimine kuulub liikmesriikide pädevusse ning et kui streik või muu kollektiivne aktsioon toimub siseriiklike õigusaktide alusel, ei saa seda ühtse turu hädaolukorra mehhanismi tingimustel käsitada kriisina.

4.4. Väga oluline on seada komisjonile või liikmesriikidele piirid ettevõtjalt andmete kogumiseks. Andmete kogumisel tuleb järgida äärmise vajalikkuse ja proportsionaalsuse põhimõtet. Ettevõtjatele ei tohi kehtestada kohustusi avalikustada tundlikku äriteavet ja prioriseerida tellimusi ega lepingut tühistavat klauslit, sest need töötavad vastu ennetavatele meetmetele, mille abil leida lahendusi kriisidega toimetulekuks. Mõni ettepanek ohustab võrdseid tingimusi, näiteks kõige olulisematest ettevõtjatest nimekirjade koostamine enne hädaolukorra väljakuulutamist. Komitee on mures signaalide pärast, mida see võib turule saata, ja üldise mõju pärast konkurentsile.

4.5. Komitee on seisukohal, et ettepaneku artiklis 3 sätestatud nõuanderühm peaks täielikult ära kasutama sotsiaalpartnerite ja mõne asjakohase kodanikuühiskonna organisatsiooni teadmisi ja kogemusi, sest nemad puutuvad kõige rohkem kokku ühtse turu igapäevaste kohapealsete tingimustega. On oluline, et nõuanderühm hõlmaks kõiki asjaomaseid ELi ja liikmesriikide tasandi poliitikakujundajaid, pädevaid asutusi ja ameteid. Komitee leiab, et sotsiaalpartnerid on ühtse turuga lahutamatult seotud ja tuleks vaikimisi kaasata nõuanderühma vaatlejatena. Samuti tuleks vaatlejana kaasata mõni asjaomane kodanikuühiskonna organisatsioon, nt tarbijaorganisatsioon, et ühtse turu hädaolukorra mehhanismi raames võetud praktiliste meetmete kohta nõu anda, neid rakendada ja nende järele valvata.

4.6. Vastavalt artiklile 13 peab komitee vajalikuks luua solidaarsus liikmesriikide vahel, näiteks strateegiliste reservide kindlustamisel. Seetõttu toetab komitee komisjoni soovitus, et liikmesriigid jagaksid strateegilised reservid võimaluse korral sihipäraselt.

4.7. Komitee kutsub komisjoni üles vaatama uuesti läbi artiklis 17 kavandatud võimaluse piirata töötajate vaba liikumist seoses piirialatöötajatega, sest nagu juba märgitud, võib nende vaba liikumise piiramine avaldada negatiivset mõju ühtsele turule.

4.8. Komitee leiab, et ettepanekus ei ole selgelt välja toodud selles kavandatud nõuanderühma ja juba loodud kriisiohjerühmade, nt ühtse turu normide täitmise tagamise rakkerühma, ühtse turu teabevahendi ja toidukriisi platvormide koostõju. Komisjon peaks vältima dubleerimist erinevate kriisiohjeasutuste jurisdiktsioonides – see looks ebavajalikku haldust ja aeglustaks kriisidele reageerimist.

Brüssel, 14. detsember 2022

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee
president
Christa SCHWENG

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus, mis käsitleb digielemente sisaldavate toodete küberturvalisuse horisontaalseid nõudeid ja millega muudetakse määrust (EL) 2019/1020“

(COM(2022) 454 final – 2022/0272 (COD))

(2023/C 100/15)

Raportöör: **Maurizio MENSI**

Kaasraportöör: **Marinel Dănuț MUREȘAN**

Konsulteerimistaotlus	Euroopa Parlament, 9.11.2022
	Euroopa Liidu Nõukogu, 28.10.2022
Õiguslik alus	Euroopa Liidu toimimise lepingu artikkel 114
Vastutav sektsioon	ühtse turu, tootmise ja tarbimise sektsioon
Vastuvõtmine sektsioonis	10.11.2022
Vastuvõtmine täiskogus	14.12.2022
Täiskogu istungjärk nr	574
Hääletuse tulemus	
(poolt/vastu/erapooletuid)	177/0/0

1. Järeldused ja soovitused

1.1. Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee väljendab heameelt komisjoni ettepaneku üle võtta vastu küberkerksuse õigusakt, millega kehtestatakse kõrgemad küberturvalisuse standardid, et luua usaldusväärne süsteem ettevõtjatele ja tagada ELi kodanikele, et turul pakutavaid tooteid on ohutu kasutada. See algatus on osa Euroopa andmestrategiast, millega tugevdatakse andmete, sealhulgas isikuandmete turvalisust ja põhiõigusi, mis on meie digiühiskonna olulised eeltingimused.

1.2. Komitee peab hädavajalikuks tugevdada ühist reageerimist küberrünnete ning konsolideerida küberturvalisuse ühtlustamise protsessi riigi tasandil tegevuseeskirjade ja -vahendite osas, et vältida olukorda, kus riikide erinevad lähenemisviisid võivad tekitada õiguslikku ebakindlust ja õigustakistusi.

1.3. Komitee väljendab heameelt komisjoni algatuse üle, mis mitte ainult ei saa aidata vähendada ettevõtjatele küberrünnakutest tulenevaid märkimisväärseid kulusid, vaid võimaldab ka kodanikel/tarbijatel saada kasu oma põhiõiguste, näiteks eraelu puutumatuse paremast kaitses. Eelkõige näitab komisjon, et sertifitseerimisasutuste osutatavate teenuste puhul võetakse arvesse VKEd erivajadusi. Komitee juhib siiski tähelepanu vajadusele selgitada kohaldatavaid kriteeriume.

1.4. Komitee peab oluliseks rõhutada, et kuigi on tervitatav, et küberkerksuse õigusaktiga on hõlmatud praktiliselt kõik digitaalsed tooted, võivad selle praktilisel rakendamisel tekkida probleemid, arvestades sellega kaasnevat märkimisväärset ja keerukat analüüsi- ja kontrollitegevust. Seetõttu on vaja tugevdada järelevalve- ja kontrollivahendeid.

1.5. Komitee juhib tähelepanu vajadusele määrata täpselt kindlaks küberkerksuse õigusakti sisuline kohaldamisala, pöörates erilist tähelepanu digielemente sisaldavatele toodetele ja tarkvarale.

1.6. Komitee märgib, et tootjad on kohustatud teatama ühelt poolt toodete nõrkustest ja teiselt poolt kõigist turvaintsidentidest, teavitades nendest Euroopa Liidu Küberturvalisuse Ametit (ENISA). Sellega seoses on oluline, et ENISA käsutusse antaks vajalikud vahendid, et amet saaks täita õigeaegselt ja tõhusalt talle usaldatud olulisi ja tundlikke ülesandeid.

1.7. Tõlgendamisest tuleneva ebaselguse vältimiseks soovib komitee komisjonil koostada suunised, et suunata tootjaid ja tarbijaid konkreetsete kohaldatavate eeskirjade ja menetluste osas, kuna näib, et mitmete ettepaneku kohaldamisalasse kuuluvate toodete suhtes kohaldatakse ka muid küberturvalisust käsitlevaid õigusnorme. Sellega seoses oleks samuti oluline, et iseäranis VKEdel ja mikroettevõtjatel on juurdepääs kvalifitseeritud ekspertide abile, kes suudavad pakkuda spetsiaalseid professionaalseid teenuseid.

1.8. Komitee märgib, et suhted küberkerksuse õigusakti tähenduses sertifitseerimisasutuste ja muude asutuste vahel, kes on teiste õigusnormide alusel volitatud küberturvalisuse sertifitseerimiseks, ei ole täiesti selged. Sama tegevuse koordineerimise probleem võib tekkida ka siin vaadeldavas ettepanekus ette nähtud järelevalveasutuste ja samade toodete suhtes kohaldatavate teiste õigusnormide alusel juba tegutsevate järelevalveasutuste vahel.

1.9. Komitee märgib, et ettepanekus nähakse sertifitseerimisasutustele ette märkimisväärne hulk tegevusi ja kohustusi, mis tuleb praktikas tagada. See on vajalik ka selleks, et küberkerksuse õigusakt ei tooks kaasa halduskoormuse suurenemist, mis karistaks tootjaid, kes peavad turul tegutsemise jätkamiseks täitma rea täiendavaid sertifitseerimisnõudeid.

2. Ettepaneku analüüs

2.1. Küberkerksuse õigusakti ettepanekuga kavatseb komisjon põhjalikult ja horisontaalselt ratsionaliseerida ja ümber kujundada kehtivad küberturvalisust käsitlevad õigusnormid, samal ajal ajakohastades neid tehnoloogiliste uuenduste valguses.

2.2. Küberkerksuse õigusaktiga taotletakse peamiselt nelja eesmärki: tagada, et tootjad parandavad digielemente sisaldavate toodete turvalisust alates projekteerimis- ja arendamisetapist ning kogu elutsükli jooksul; tagada sidus küberturvalisuse raamistik, mis hõlbustab riist- ja tarkvaratootjatel nõuete täitmist; suurendada digielemente sisaldavate toodete turvaomaduste läbipaistvust ning võimaldada ettevõtjatel ja tarbijatel selliseid tooteid turvaliselt kasutada. Sisuliselt kehtestatakse ettepanekuga küberturvalisuse CE-märgis, mis tuleb kinnitada kõigile küberkerksuse õigusaktiga hõlmatud toodetele.

2.3. Tegemist on horisontaalse meetmega, mille abil komisjon kavatseb kogu temaatikat põhjalikult reguleerida, kuna sellega on hõlmatud peaaegu kõik digielemente sisaldavad tooted. Välja on jäetud meditsiinilised tooted, tsiviillennundusega seotud tooted, sõidukid ja sõjaliseks otstarbeks mõeldud tooted. Lisaks ei hõlma ettepanek selliseid teenuseid nagu teenusena pakutav tarkvara (SaaS – pilvteenus), välja arvatud juhul, kui neid kasutatakse digielemente sisalduvate toodete valmistamiseks.

2.4. Mõiste „digielemente sisaldavad tooted“ on väga lai ja hõlmab mis tahes tarkvaralisi või riistvaralisi tooteid, samuti tarkvara või riistvara, mida ei ole tootes kasutatud, kuid mis lastakse turule eraldi.

2.5. Õigusaktiga kehtestatakse kohustuslikud küberturvalisuse nõuded toodetele, mis sisaldavad digielemente. Need nõuded kehtivad kogu elutsükli jooksul, kuid ei asendata juba kehtestatud nõudeid. Pigem loetakse uue määruse kohaselt normidele vastavaks ka tooteid, mis on juba sertifitseeritud vastavalt olemasolevatele ELi standarditele.

2.6. Üldpõhimõte on, et Euroopas viiakse turule ainult turvalisi tooteid, mille tootjad tagavad, et need tooted jäävad turvaliseks kogu nende elutsükli jooksul.

2.7. Toode loetakse turvaliseks, kui see on projekteeritud ja valmistatud nii, et selle turvalisuse tase vastab selle kasutamisele kaasnevatele küberriskidele, sellel ei ole müügihetkel teadaolevaid nõrkusi, sellel on turvaline vaikumisi konfiguratsioon, see on kaitstud ebaseaduslike ühenduste eest, see kaitseb andmeid, mida kogub, ning tagab, et kogutavad andmed piirduvad toote toimimiseks vajalike andmetega.

2.8. Tootja loetakse sobivaks oma tooteid turustama, kui ta teeb kättesaadavaks oma toodete erinevate tarkvarakomponentide loetelu, pakub viivitamata tasuta parandusmeetmeid uute nõrkuste korral, avalikustab ja selgitab üksikasjalikult nõrkusi, mida ta avastab ja lahendab, ning kontrollib korrapäraselt tema turustatavate toodete töökindlust. Neid ja muid küberkerksuse õigusaktiga kehtestatud tegevusi tuleb teha toote kogu elutsükli jooksul või vähemalt viis aastat pärast toote turule laskmist. Tootja peab tagama, et turvanõrkused kõrvaldatakse korrapärase tarkvarauuenduste abil.

2.9. Eri sektorites kohaldatava üldpõhimõtte kohaselt lasuvad need kohustused ka importijatel ja turustajatel.

2.10. Küberkerksuse õigusaktis on sätestatud nn tavapäraste toodete ja tarkvara makrokategooria, mille puhul võib tugineda tootja enesehindamisele, nagu juba tehakse muud liiki CE-märgisele vastavuse sertifitseerimise puhul. Komisjoni sõnul kuulub 90 % turul olevatest toodetest sellesse kategooriasse.

2.11. Asjaomased tooted võib turule lasta pärast seda, kui tootja, kes esitab õigusakti suunistes sätestatud asjakohased dokumendid, on toodete küberturvalisust ise hinnanud. Sama tootja peab toote muutmise korral viima läbi uue hindamise.

2.12. Ülejäänud 10 % toodetest on jagatud veel kahte kategooriasse: I klass (väiksema riskiga) ja II klass (suurema riskiga), mis nõuab suuremat tähelepanu toodete turuleviimisel. Nende puhul on tegu nn digielemente sisaldavate kriitilise tähtsusega toodetega, mille puudused võivad kaasa tuua muid ohtlikke ja laiemaid turvarikkumisi.

2.13. Kõnealustesse kahte klassi kuuluvate toodete puhul on põhiline enesehindamine lubatud ainult juhul, kui tootja tõendab, et ta on järginud konkreetseid turustusstandardeid ja turvaspetsifikaate või läbinud ELi poolt juba ette nähtud küberturvalisuse sertifitseerimise. Vastasel juhul võib ta saada tootesertifikaadi akrediteeritud sertifitseerimisasutuselt. See sertifitseerimine on II klassi toodete puhul kohustuslik.

2.14. Toodete riskikategooriasse liigitamise süsteem sisaldub ka tehisintellekti käsitleva määruse ettepanekus. Selleks et vältida kahtlusi kohaldatavate sätete suhtes, hõlmatakse küberkerksuse õigusaktiga digielemente sisaldavad tooted, mis on tehisintellekti käsitleva ettepaneku kohaselt samaaegselt liigitatud suure riskiga tehisintellektisüsteemideks. Sellised tooted peavad üldiselt vastama tehisintellekti määruuses sätestatud vastavushindamismenetlusele, välja arvatud digielemente sisaldavad kriitilise tähtsusega tooted, mille suhtes kohaldatakse lisaks küberkerksuse õigusakti küberturvalisuse olulistele nõuetele ka küberkerksuse õigusakti vastavushindamise eeskirju.

2.15. Selleks et tagada küberkerksuse õigusakti järgimine, usaldab iga liikmesriik järelevalvetegevuse konkreetsele riigi ametiasutusele. Kui riigi ametiasutus leiab kooskõlas muude toodete ohutust käsitlevate õigusaktidega, et toote küberturvalisuse omadused ei ole enam piisavad, võib selle turustamise asjaomases riigis peatada. Euroopa Liidu Küberturvalisuse Amet on pädev üksikasjalikult hindama teatatud tooted ja kui tuvastatakse toote puudulik ohutus, võivad ameti hinnangud viia toote turustamise peatamiseni ELis.

2.16. Küberkerksuse õigusakti karistussüsteem sisaldab rida rikkumiste raskusele vastavaid karistusi, mis võivad toodete oluliste küberturvalisuse nõuete rikkumise korral ulatuda kuni 15 miljoni euroni või 2,5 %-ni eelmise maksuaasta käibest.

3. Märkused

3.1. Komitee väljendab heameelt komisjoni algatuse üle, mille eesmärk on lisada küberturvalisuse reguleerimise laiemasse võrgustikku üks põhielement. Seda tehakse kooskõlastatult küberturvalisuse direktiiviga⁽¹⁾ ja täiendades küberkerksuse õigusakti⁽²⁾. Kõrgetel küberturvalisuse standarditel on oluline roll kõigi ettevõtjate jaoks tugeva ELi küberturvalisuse süsteemi loomisel, mis aitab tagada, et ELi kodanikud kasutavad kõiki turul pakutavaid tooteid ohutult, ja suurendada nende usaldust digimaailma vastu.

3.2. Määruuses käsitletakse seega kahte probleemi: paljude toodete madal küberturvalisuse tase ja eelkõige asjaolu, et paljud tootjad ei paku uuendusi küberturvalisuse nõrkuste parandamiseks. Kuigi digielemente sisaldavate toodete tootjad kannavad mõnikord mainekahju, kui nende tooted ei ole turvalised, jäävad nõrkustega seotud kulud peamiselt professionaalsete kasutajate ja tarbijate kanda. See piirab tootjate stiimuleid investeerida turvaliste toodete projekteerimisse ja arendamisse ning pakkuda turvauuendusi. Lisaks puudub ettevõtjatel ja tarbijatel sageli piisav ja täpne teave turvaliste

⁽¹⁾ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 6. juuli 2016. aasta direktiiv (EL) 2016/1148 meetmete kohta, millega tagada võrgu- ja infosüsteemide turvalisuse ühtlaselt kõrge tase kogu liidus (ELT L 194, 19.7.2016, lk 1).

⁽²⁾ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 17. aprilli 2019. aasta määrus (EL) 2019/881, mis käsitleb ENISAt (Euroopa Liidu Küberturvalisuse Amet) ning info- ja kommunikatsioonitehnoloogia küberturvalisuse sertifitseerimist ja millega tunnistatakse kehtetuks määrus (EL) nr 526/2013 (küberturvalisuse määrus) (ELT L 151, 7.6.2019, lk 15).

toodete valimiseks ning sageli ei tea nad, kuidas tagada, et nende ostetavad tooted on turvaliselt konfigureeritud. Uutes eeskirjades käsitletakse neid kahte aspekti, tegeledes turvauuenduste ja klientidele ajakohastatud teabe esitamise küsimusega. Komitee arvates võib nõuetekohase kohaldamise korral kavandatavast määrusest saada rahvusvaheline küberturvalisuse võrdlusalus ja mudel.

3.3. Komitee peab tervitatavaks ettepanekut kehtestada digielemente sisaldavatele toodetele küberturvalisuse nõuded. Siiski on oluline vältida kattuvust teiste seda küsimust käsitlevate kehtivate õigusaktidega, nagu uus küberturvalisuse 2. direktiiv⁽³⁾ ja tehisintellekti käsitlev määrus.

3.4. Komitee peab oluliseks rõhutada, et kuigi on tervitatav, et küberkerksuse õigusaktiga on hõlmatud praktiliselt kõik digitaalsed tooted, võivad selle praktilisel rakendamisel tekkida probleemid, arvestades sellega kaasnevat märkimisväärset analüüsi- ja kontrollitegevust.

3.5. Küberkerksuse õigusakti sisuline kohaldamisala on lai ja hõlmab kõiki digielemente sisaldavaid tooteid. Kavandatud määratluse kohaselt on hõlmatud kõik tarkvaralised ja riistvaralised tooted ning nendega seotud andmetöötlustoimingud. Komitee soovib komisjonil selgitada, kas kogu tarkvara kuulub määruse ettepaneku kohaldamisalasse.

3.6. Tootjaid kohustatakse teatama aktiivselt ärakasutatavatest nõrkustest ja turvaintsidentidest. Nad peavad teavitama Euroopa Liidu Küberturvalisuse Ametit (ENISA) kõigist tootes sisalduvatest aktiivselt ärakasutatavatest nõrkustest ja (eraldi) mis tahes intsidentist, mis mõjutab toote turvalisust, igal juhul 24 tunni jooksul pärast intsidentist teada saamist. Sellega seoses märgib komitee, et ENISA käsutusse tuleb anda piisavad vahendid nii arvulises mõttes kui ka ametialase ettevalmistamise poolest, et amet saaks tõhusalt täita talle määruse alusel usaldatavaid asjakohaseid ja tundlikke ülesandeid.

3.7. Asjaolu, et mitmete ettepaneku kohaldamisalasse kuuluvate toodete suhtes kohaldatakse ka muid küberturvalisuse alaseid õigusnorme, võib tekitada ebakindlust selle suhtes, milliseid õigusnorme kohaldada. Kuigi küberkerksuse õigusakti eesmärk on kooskõla kehtiva ELi tooteid reguleeriva õigusraamistikuga ja muude praegu ELi digistrateegia raames ettevalmistamisel olevate ettepanekutega, kattuvad näiteks kõrge riskiteguriga tehisintellekti tooteid käsitlevad eeskirjad isikuandmete töötlemist käsitleva määruse eeskirjadega. Sellega seoses teeb komitee ettepaneku, et komisjon koostaks tootjatele ja tarbijatele suunised õigusakti õige kohaldamise kohta.

3.8. Komitee märgib, et suhted küberkerksuse õigusakti tähenduses sertifitseerimisasutuste ja muude asutuste vahel, kes on teiste võrdselt kohaldatavate eeskirjade alusel volitatud küberturvalisuse sertifitseerimiseks, ei näi olevat täiesti selged.

3.9. Märkimisväärne tegevus- ja vastutuskooormus langeb siis sertifitseerimisasutustele endile, kelle konkreetset tegutsemisvõimet tuleb kontrollida ja see tagada, et vältida olukorda, kus küberkerksuse õigusakt suurendaks tootjatele juba praegu turul tegutsemiseks pandud halduskooormust. Sellega seoses oleks samuti oluline, et iseäranis VKedel ja mikroettevõtjatel on juurdepääs kvalifitseeritud ekspertide abile, kes suudavad pakkuda spetsiaalseid professionaalseid teenuseid.

3.10. Küberkerksuse õigusaktiga nähakse ette, et sertifitseerimisasutused võtavad endi osutatavate teenuste puhul arvesse VKede erivajadusi. Komitee juhib siiski tähelepanu vajadusele selgitada kohaldatavaid kriteeriume.

3.11. Koordineerimise probleem võib tekkida ka siin vaadeldavas määruses ette nähtud järelevalveasutuste ja samade toodete suhtes kohaldatavate teiste eeskirjade alusel juba tegutsevate järelevalveasutuste vahel. Seepärast soovib komitee, et komisjon kutsuks liikmesriike üles seda aspekti jälgima ja võtma vajaduse korral meetmeid olukorra parandamiseks.

Brüssel, 14. detsember 2022

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee
president
Christa SCHWENG

⁽³⁾ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 14. detsembri 2022. aasta direktiiv (EL) 2022/2555, mis käsitleb meetmeid, millega tagada küberturvalisuse ühtlaselt kõrge tase kogu liidus, ja millega muudetakse määrust (EL) nr 910/2014 ja direktiivi (EL) 2018/1972 ning tunnistatakse kehtetuks direktiiv (EL) 2016/1148 (küberturvalisuse 2. direktiiv) (ELT L 333, 27.12.2022, lk 80).

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv vara tagasivõitmise ja konfiskeerimise kohta“

(COM (2022) 245 final)

(2023/C 100/16)

Raportöör: **Ionuț SIBIAN**

Konsulterimistaotlus	Euroopa Komisjon, 27.10.2022
Õiguslik alus	Euroopa Liidu toimimise lepingu artikkel 304
Vastutav seksioon	tööhõive, sotsiaalküsimuste ja kodakondsuse seksioon
Vastuvõtmine seksioonis	23.11.2022
Vastuvõtmine täiskogus	14.12.2022
Täiskogu istungjärk nr	574
Hääletuse tulemus	
(poolt/vastu/erapooletuid)	208/0/2

1. Järeldused ja soovitused

1.1. Kavandatav direktiiv vastab nõuetekohaselt vajadusele laiendada konfiskeerimismeetmete kohaldamisala, tugevdab liikmesriikide ametiasutuste pädevust ja loob piiriülese koostöö mehhanismid, et suurendada vara tagasivõitmise määra.

1.2. Kui Euroopa Komisjon laiendab konfiskeerimismeetmete kohaldamisala uutele kuritegudele, soovib komitee, et komisjon täpsustaks sätteid ja tagaks selle, et rändajate ebaseaduslik üle piiri toimetamine ja ebaseaduslik tubakakaubandus kuuluksid kavandatava direktiivi kohaldamisalasse.

1.3. Komitee kutsub Euroopa Komisjoni üles kaaluma, kuidas saaks kohaldada kavandatavat direktiivi ELi piiravate meetmete rikkumise suhtes, ning leiab, et selles valdkonnas on vaja eraldi õigusakte. Kõnealune direktiiv peaks võimaldama kriminaaltulu jälitamise talitustel tugevdada oma tegutsemissuutlikkust ilma täiendavaid pädevusi lisamata.

1.4. Tuleks tagada üldsuse juurdepääs teabele, ilma et see piiraks käimasolevaid vara tagasivõitmise menetlusi. Komitee soovib, et kavandatavas direktiivis sätestataks selgesõnaliselt liikmesriikide ametiasutuste ja Euroopa Komisjon kohustus avaldada korrapäraselt põhjalikke statistilisi andmeid direktiivi alusel võetud meetmete kohta ja tagada üldsuse juurdepääs teabele.

1.5. Komitee kutsub Euroopa Komisjoni üles kindlustama, et liikmesriigid võtaksid vastu riiklikud vara tagasivõitmise strateegiad ja arvestaksid nendes täiel määral läbipaistvuse ja ligipääsetavusega.

1.6. Komitee soovib Euroopa Komisjonil tungivalt võtta ülevõtmisprotsessi ajal kasutusele kõik vajalikud ettevaatusabinõud, et vältida kuritarvitusi ilma süüdimõistva otsuseta konfiskeerimist võimaldavates vara tagasivõitmise menetlustes.

1.7. Uus konfiskeerimismeede, millega võimaldatakse sellise vara konfiskeerimine, mis ei ole otseselt seotud direktiivis loetletud kuritegudega, kuid on kahtlus, et see vara on ebaseaduslik ja omandatud kuritegeliku tegevuse tulemusel, vajab rangemaid nõudeid kostja menetlusõiguste ja -tagatiste osas.

1.8. Komitee nõuab, et komisjon vaataks läbi kavandatava direktiivi sätte, mille kohaselt tuleks konfiskeeritud vara kasutada sotsiaalsetel eesmärkidel ja julgustaks liikmesriike töötama välja mehhanisme, mis kaasaksid eelkõige kodanikuühiskonna organisatsioone konfiskeeritud vara haldamisse ja võõrandamisse. Komisjon peaks seadma eesmärgid, sh miinimummäära, kui suur osa konfiskeeritud varast tuleks kasutada sotsiaalsetel eesmärkidel. Avaliku huvi kaitsmist ei tuleks mõista üksnes avalik-õiguslike asutuste pädevusse kuuluvate meetmete võtmisena.

1.9. Komitee peab väga oluliseks, et komisjon määraks täpsemalt kindlaks ohvrite õiguse hüvitisele ja tagaks ohvritele eelisõiguse võlausaldajate nõuete rahuldamise järjekorras.

1.10. Komitee toetab kõnealuses direktiivis sisalduvat komisjoni ettepanekut, et igas liikmesriigis loodaks vähemalt üks kriminaaltulu jälitamise talitus, millele tuleb anda vajalikud vahendid nende ülesande tõhusaks ja tulemuslikuks täitmiseks. Selleks et tagada kriminaaltulu jälitamise talituste toimimise miinimumstandardid kogu ELis, peaks Euroopa Komisjon nõudma igas liikmesriigis eraldatud vahendite kohta korrapärast aruandlust.

1.11. Komitee kiidab heaks eesmärgi muuta enneaegse müügi mehhanismi kasutamine tõhusamaks, kehtestades selleks võrdlusmääratluse ja täpsustades tingimused, mille alusel seda tuleks kasutada. Samal ajal on „oskusteave, mis ei ole hõlpsasti kättesaadav“ kriteerium, mida saaks parandada asendades selle sõnastusega „oskusteave, mille hankimine on ebamõistlikult keeruline“. Müük peaks jääma sotsiaalsetel eesmärkidel kasutamise puhul viimaseks abinõuks, võttes arvesse, et konfiskeeritud vahendeid võib eraldada ohvritele hüvitise maksmiseks.

1.12. Komitee julgustab Euroopa Komisjoni täiendama kriminaaltulu jälitamise ja vara haldamise talituste volitusi, lisades kavandatavasse direktiivi asjakohased sätted varade jagamise lepingute kohta.

1.13. Komitee peab vajalikuks lisada konkreetsemaid vahendeid kolmandate riikide ametnike abistamiseks ja julgustada aktiivselt liikmesriike arendama koostööd nende riikidega, et muuta kavandatavas direktiivis ette nähtud vara tagasivõitmise mehhanismid võimalikult tõhusaks. Sama kehtib ka õiguslike vahendite ja selliste vahendite rakendamise kohta, mis on vajalikud selleks, et tagada kuritegude ohvritele täielik õigus hüvitisele kolmandates riikides.

1.14. Komitee soovib komisjonil anda välja suunised asendatavate õigusaktide ja uue jõustatava direktiivi võrdlemiseks, et julgustada selliste meetmete vastuvõtmist, mis lihtsustavad kavandatava direktiivi peatset ülevõtmist liikmesriikide jurisdiktsioonidesse, ning võimaldada riiklikel ametiasutustel viia see kiiresti vastavusse antud riigi õigusaktidega.

1.15. Komitee soovib Euroopa Komisjonil kasutada ära kavandatava direktiiviga kasutusele võetavad võrdlusandmete kogumise vahendid, et luua kodanikuühiskonna osalusel läbipaistvad järelevalvemehhanismid ja viia hiljemalt kolm aastat pärast direktiivi vastuvõtmist läbi selle mõju hindamise protsess.

2. Arvamuse taust

2.1. Vara tagasivõõtmine on keske tähtsusega rahapesu ja terrorismi rahastamise, st organiseeritud kuritegevusega seotud tegevusega võitlemisel. Organiseeritud kuritegevus on orienteeritud tulule, mida saaks hiljem muuta seaduslikuks ja suunata seaduslikku majandusse, tekitades seeläbi veel rohkem ohvreid, moonutades turueeskirju ja kinnistades võimet õdnestada finantsturge ja tekitada kahju nii üksikisikutele kui ka ettevõtjatele. Kuritegeliku vara tagasivõitmise õigusraamistikud ja piiriülese koostöö vahendid vajavad täiendavat läbivaatamist ja jõustamist, sest ELis külmutatakse ainult ligikaudu 2 % kuritegelikust varast ja konfiskeeritakse 1 % ⁽¹⁾.

⁽¹⁾ Europol, *Does crime still pay? Criminal Asset Recovery in the EU* – Statistilise teabe analüüs 2010-2014, 2016.

2.2. Esimene organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise ELi strateegia⁽²⁾ võeti vastu 2021. aasta aprillis ja selles käsitletakse ohtu, mida organiseeritud kuritegevus kujutab endast Euroopa kodanikele, riigiasutustele ja majandusele tervikuna. Strateegia üks sammastest on likvideerida organiseeritud kuritegevusest saadud tulu ning vältida selle imbumist seaduslikku majandusse ja seaduslikesse ettevõtetesse (rahavoo jälgimise põhimõte) ning selles kutsuti komisjoni üles võtma meetmeid, et vaadata läbi konfiskeerimisdirektiiv⁽³⁾ ja kriminaaltulu jälitamise talitusi käsitlev nõukogu otsus⁽⁴⁾.

2.3. Komitee on juba mõnda aega olnud täiel määral teadlik organiseeritud kuritegevuse kasvust ja selle märkimisväärtetest majanduslikest, poliitilistest ja sotsiaalsetest kuludest ning tunneb selle pärast muret. Komitee töö on olnud kooskõlas tema ülesannetega ning organiseeritud kuritegevuse vastase võitlusega seotud teemadel avaldatud arvamused⁽⁵⁾ on aidanud Euroopa seadusandjatel suurendada kodanike mõjuvõimu ja nende tähtsust organiseeritud kodanikuühiskonna kaudu. Vara tagasivõitmine on osa suuremast ELi seadusandlikust ökosüsteemist, mille eesmärk on aidata kaasa taastavale õigusele, mida kogukonnad vajavad, et vähendada kuritegude tekitatud kahju.

2.4. Varade tagasivõitmist käsitleva kehtiva õigusraamistiku hindamisel⁽⁶⁾ märgiti, et vaatamata liikmesriikides toimunud olukorra üldisele paranemisele ei ole konfiskeeritud varade üldised tulemused rahuldavad ning konfiskeerimise määr ELis on endiselt väga madal. Vara jälitamise ja kindlakstegemise võime on võtmetegur edukuse määra parandamiseks ning suurema hulga ebaseaduslike varade arestimiseks ja konfiskeerimiseks. Õigusaktide läbivaatamine peaks laiendama kuritegeliku vara tagasivõitmise ulatust ja suurendama selleks vajalike vahendite arvu ning tõstma samas riiklike kriminaaltulu jälitamise talituste suutlikkust⁽⁷⁾.

2.5. 2021. aastal toimus avalik konsulteerimine vara tagasivõitmise raamistiku läbivaatamise poliitikavalikute üle. 2021. aasta märtsis avaldati tagasiside saamiseks esialgne mõjuhindang,⁽⁸⁾ millele järgnes 21. juunist kuni 27. septembrini 2021 toimunud konsulteerimine avalikkusega, et koguda üldsuse ja sidusrühmade seisukohti. Mõjuhindangus analüüsiti ja tutvustati nelja poliitikavalikut:⁽⁹⁾

— **1. variant** koosneb **mitteseadusandlikest meetmetest**, millega toetatakse pädevate asutuste seas kogemuste, teadmiste ja heade tavade vahetamist.

— **2. variandi** meetmed seisnevad peamiselt kriminaaltulu jälitamise talitusi käsitlevasse nõukogu otsusesse ja konfiskeerimisdirektiivi tehtavates **sihtotstarbelistes muudatustes**, mille eesmärk on täpsustada kehtivate üldnõuete kohaldamisala ja suurendada nende nõuete tulemuslikkust. Nende meetmete hulka kuuluvad liikmesriikidele kehtestatavad nõuded võtta vastu riiklik vara tagasivõitmise strateegia ning tagada, et pädevatel asutustel on vajalikud oskused ja ressursid. Lisaks hõlmab see variant meetmeid, mille eesmärk on parandada kriminaaltulu jälitamise talituste piiriülest koostööd, sealhulgas parandada juurdepääsu andmebaasidele ja laiendada arestimisvolitusi.

⁽²⁾ Euroopa Komisjoni teatis ELi organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise strateegia (2021–2025) kohta, COM(2021) 170, 14.4.2021.

⁽³⁾ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 3. aprilli 2014. aasta direktiiv 2014/42/EL kuriteovahendite ja kriminaaltulu arestimise ja konfiskeerimise kohta Euroopa Liidus (ELT L 127, 29.4.2014, lk 39).

⁽⁴⁾ Nõukogu 6. detsembri 2007. aasta otsus 2007/845/JSK, mis käsitleb kriminaaltulu jälitamise talituste vahelist koostööd kuritegelikul teel saadud tulu või kuritegevusega seotud muu vara jälitamise ja tuvastamise valdkonnas (ELT L 332, 18.12.2007, lk 103).

⁽⁵⁾ Mõned asjakohased komitee arvamused: arvamus julgeolekuliidu paketi kohta (ELT C 323, 26.8.2022, lk 69), mitmed arvamused rahapesuvastaste õigusaktide paketi kohta, neist viimane on 2021. aasta rahapesuvastase võitluse õigusaktide paketi teemal (ELT C 152, 6.4.2022, lk 89), arvamus ELi organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise strateegia 2021–2025 kohta (ELT C 517, 22.12.2021, lk 91), arvamus Europoli rolli tugevdamise kohta (ELT C 341, 24.8.2021, lk 66), arvamus liitu sisse toodava või liidust välja viidava sularaha kontrollimise kohta (ELT C 246, 28.7.2017, lk 22), arvamus Euroopa julgeoleku tegevuskava kohta (ELT C 177, 18.5.2016, lk 51) ning arvamus avatud ja turvalise Euroopa kohta (ELT C 451, 16.12.2014, lk 96).

⁽⁶⁾ Komisjoni aruanne Euroopa Parlamendile ja nõukogule „Vara sissenõudmine ja konfiskeerimine: meetmed kuritegevuse mittetasuvaks muutmiseks“ (COM(2020) 217 final).

⁽⁷⁾ Kooskõlas nõukogu 17. juuni 2020. aasta järeldustega finantsuurimise tõhustamise kohta raske ja organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemiseks, nõukogu dokument 8927/20, 17. juuni 2020.

⁽⁸⁾ Have your say: Fighting organised crime – strengthening the mandate of EU Asset Recovery Offices.

⁽⁹⁾ Euroopa Komisjon, IMPACT ASSESSMENT REPORT Accompanying the document Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on asset recovery and confiscation, (2022).

- **3. variant** hõlmab lisaks 2. variandi meetmetele üksikasjalikumaid nõudeid liikmesriikidele kõigis tagasivõitmisprotsessi etappides ning konfiskeerimisdirektiivi kohaldamisala laiendamist, et see hõlmaks arvukamaid kuritegusid.
- **4. variandi** meetmed tuginevad 3. variandi meetmetele, kuid sätete kohaldamisala laiendatakse kõigile kuritegudele ja uurimiste algatamise nõuded on ulatuslikumad. Peale selle kehtestatakse konkreetsemad tingimused kiireloomuliste arestimisotsuste ja kriminaaltulu jälitamise talituste vahelise teabevahetuse jaoks.

2.5.1. Mõjuhindangus peeti kõige sobivamaks 3. varianti, kuna see tagab parima tasakaalu ühelt poolt tulemuslikkuse, tõhususe ja proportsionaalsuse ning teiselt poolt erinevate eeldatavate majanduslike, sotsiaalsete ja keskkonnamõjude vahel.

2.6. 25. mail 2022 esitas komisjon uue direktiivi ettepaneku vara tagasivõitmise ja konfiskeerimise kohta, millega asendatakse kehtiv konfiskeerimisdirektiiv, nõukogu otsus kriminaaltulu jälitamise talituste kohta ja nõukogu raamotsus 2005/212/JSK⁽¹⁰⁾. Eesmärk on kehtestada ühe õigusaktiga ühised standardid vara jälitamiseks ja kindlakstegemiseks, arestimiseks, haldamiseks ja konfiskeerimiseks ning tagada veelgi sidusam ja strateegilisem lähenemisviis kõigile kriminaaltulu jälitamise süsteemis osalejatele.

3. Üldised ja konkreetsed märkused

3.1. Esitatud direktiivi üldine lähenemisviis on kooskõlas selle eesmärgiga tugevdada pädevate asutuste suutlikkust esiteks tuvastada, külmutada ja hallata ebaseaduslikke varasid, teiseks tugevdada ja laiendada ebaseadusliku vara konfiskeerimise suutlikkust ning kolmandaks parandada koostööd kõigi vara tagasivõitmisel osalevate asutuste vahel.

3.2. Kavandatava direktiiviga muudetakse vara tagasivõitmise mehhanismid tõenäoliselt tõhusamaks ja tulemuslikumaks, kehtestades kriminaalasjadega seotud vara kindlakstegemise ja tuvastamise, arestimise, konfiskeerimise ja haldamise miinimumeeskirjad, ning lihtsustades ELi piiravate meetmete rakendamist, kus see osutub vajalikuks. Kõnealuse direktiiviga peaksid siiski kaasnema täiendavad õigusaktid ja meetmed ELi piiravate meetmete rikkumise kohta ning komisjon peaks hoolikalt hindama võimalust, kuidas vältida kriminaaltulu jälitamise talituste suutlikkuse nõrgenemist nende põhiülesannete täitmisel.

3.3. Komitee leiab, et kavandatava sättega, mille kohaselt iga liikmesriik võtab vastu riikliku vara tagasivõitmise strateegia ja kehtestab selles valdkonnas strateegilisema lähenemisviisi, edendatakse asjaomaste asutuste vahelist tihedamat koostööd ja antakse selge ülevaate vara tagasivõitmise tulemustest.

3.4. Konfiskeerimismeetmete kohaldamisala laiendamine võimaldab riiklikel õigusasutustel rakendada laiendatud konfiskeerimist arvukamate kuritegude suhtes kui seda saab teha praegu kehtiva konfiskeerimisdirektiivi kohaselt. Komiteel on heameel direktiivi ettepaneku laiema kohaldamisala üle, kuna see täidab konfiskeerimisdirektiivis sisaldunud lünga märkimisväärse hulga kuritegude osas, hõlmates muu hulgas keskkonnakuriteod, elundikaubanduse, kultuuriväärtustega kauplemise, inimröövi, ebaseadusliku vabadusevõtmise või pantvangi võtmise ning varastatud sõidukitega kaubitsemise, kui need kuriteod on toime pandud kuritegeliku organisatsiooni raames. Samas ei sisalda kavandatav direktiiv sõnaselgelt rändajate ebaseaduslikku üle piiri toimetamist ega ebaseaduslikku tubakakaubandust, kuigi nende osa kuritegelikel turgudel on märkimisväärne (aastas hinnanguliselt vastavalt 289,4 miljonit eurot ja 8 309,3 miljonit eurot)⁽¹¹⁾.

3.5. Kui asjaomastele asutustele antakse vahetu ja otsene juurdepääs teiste riiklike asutuste, näiteks maksuametite või riiklike kinnisvararegistrite teabele, suurendab see kriminaaltulu jälitamise talituste suutlikkust tegutseda ja reageerida tõhusalt ja õigeaegselt. Samas tuleks tagada üldsuse juurdepääs teabele, ilma et see piiraks käimasolevaid menetlusi nii riiklikul kui ka ELi tasandil.

⁽¹⁰⁾ Nõukogu 24. veebruari 2005. aasta raamotsus 2005/212/JSK, mis käsitleb kuritegevusega seotud tulu, kuriteovahendite ja omandi konfiskeerimist (ELT L 68, 15.3.2005, lk 49).

⁽¹¹⁾ Euroopa Komisjon, rände ja siseasjade peadirektoraat, „Mapping the risk of serious and organised crime infiltrating legitimate businesses: final report“, Disley, E. (toimetaja), Blondes, E. (toimetaja), Hulme, S. (toimetaja), Euroopa Liidu Väljaannete Talitus, 2021.

3.6. Kavandatava direktiiviga laiendatakse kriminaalmenetluse aluseks olevate, ilma süüdimõistva otsuseta konfiskeerimist võimaldavate olukordade loetelu muudele juhtumitele, kus süüdimõistva kohtuotsuse langetamine ei ole võimalik tingituna objektiivsetest asjaoludest, mis on seotud kohtuliku puutumatuse, amnestia ja aegumisega. Komitee tunnustab komisjoni jõupingutusi neile juhtumitele piirangute seadmisel, kuna neid võidakse kuritarvitada või kasutada ahistamise või tagakiusamise eesmärgil.

3.7. Kõnealune direktiiv sisaldab uut konfiskeerimismeedet, millega võimaldatakse sellise vara konfiskeerimine, mis ei ole otseselt seotud direktiivis loetletud kuritegudega, kuid on kahtlus, et see vara on ebaseaduslik ja omandatud kuritegeliku tegevuse tulemusel. Hoolimata sellest, et konfiskeerimisotsusele peab eelnema kohustuslik kohtumenetlus ja süüdistajal lasub tõendamiskohustus, et tõestada kõnealuse vara seotus kuritegeliku tegevusega, on vaja rohkem tagatise, et välistada võimalikud kuritarvitused selle menetluse käigus. Liikmesriikide kohtutes on kasutusel erinevad lähenemised, mis ulatuvad konfiskeerimisest tsiviilõiguse alusel kuni kriminaalõigusest lähtuva konfiskeerimiseni. Kavandatav direktiiv peaks sisaldama standardeid kostja menetlusõiguste ja -tagatiste kohta ning tagama kohtunikele ja prokuröridele asjakohase koolituse kättesaadavuse.

3.8. Kuna konfiskeerimisdirektiivis sisalduval sättel, mille kohaselt tuleks konfiskeeritud vara kasutada sotsiaalsetel eesmärkidel, on piiratud mõju, tuleks liikmesriike julgustada võtma asjakohaseid meetmeid, et tagada selle sätte tõhusus. Komitee palub Euroopa Komisjonil olla oma püüdlustes ambitsioonikam, et muuta tõhusamaks konfiskeeritud vara kasutamine sotsiaalsetel eesmärkidel, ning kehtestada liikmesriikidele miinimummäär, kui suur osa konfiskeeritud varast tuleb taaskasutada sotsiaalsetel eesmärkidel. Sotsiaalse ühtekuuluvuse jaoks on äärmiselt oluline, et kannatada saanud kogukonnad saaksid tekitatud kahju hüvitamiseks otsest abi ja saaksid kasu nendest kahjudest saadavast tulust. Lisaks vajavad kogukonnad paremat toetust, et aidata suurendada nende vastupanuvõimet organiseeritud kuritegevusele. Kodanikuühiskond tuleb kaasata konfiskeeritud vara haldamisse ja võõrandamisse.

3.9. Nagu on märgitud ka konfiskeerimisdirektiivis, ei tohi konfiskeerimismeetmed mõjutada ohvrite õigust hüvitise saamisele. Kavandatud direktiivis ei ole aga siiski endiselt tagatud ohvrite hüvitise prioriteetsus võlausaldate nõuete rahuldamise järjekorras. Samas ei kaitse kavandatud direktiiv ja muud ELi õigusaktid piisavalt kolmandate riikide kodanikke, kuna neis keskendutakse ELi kodanikele.

3.10. Mõjuhinnangus juhitakse tähelepanu järgmistele puudustele: ei ole esitatud üksikasju kriminaaltulu jälitamise talituste rolli kohta ning vara jälitamiseks eraldatud inim-, finants- ja tehnilised ressursid ei ole piisavad. Kavandatava direktiiviga reageeritakse nendele järeldustele ja nõutakse, et igas liikmesriigis loodaks vähemalt üks kriminaaltulu jälitamise talitus. Heakskiitu väärib selgesõnaline kohustus kindlustada piisavad vahendid, et tagada kriminaaltulu jälitamise talituste töö tõhusus ja tulemuslikkus. Selle kohustusega peaks siiski kaasnema riikliku tasandi kohustus korrapäraselt komisjonile saadud vahendite kasutamise kohta aru anda, et komisjon saaks hinnata, ega eri kriminaaltulu jälitamise talituste vahel ei esine killustatust ega tasakaalu puudust.

3.11. Arestitud ja/või konfiskeeritud vara haldamisega seotud kulud võivad olla märkimisväärsed ja isegi ületada asjaomase vara väärtust. Kavandatav direktiiv sisaldab pädevate asutuste kohustust hinnata kulusid enne arestimisotsuse tegemist. Komitee kiidab selle meetme heaks kui tõhusa ja kasuliku vahendi, mille eesmärk on vähendada vajalikke kulusid ja suurendada maksimaalselt vara hilisemat väärtust.

3.12. Enneaegse müügi mehhanismi võib kohaldada piiratud juhtudel, mis on nüüd direktiivis loetletud ja mis aitavad tõenäoliselt kaasa külmutatud varade tõhusamale haldamisele. Hoolimata asjaolust, et see mehhanism on enamikus liikmesriikides kättesaadav, kasutatakse seda väikeses ulatuses ja väga erineval määral. Tõenäoline on, et kavandatava direktiiviga muudetakse selle mehhanismi kasutamine tõhusamaks, kuna kehtestatakse ühtne määratlus ja tingimused, mille alusel seda mehhanismi tuleks kasutada.

3.13. Leiti, et põhjaliku ja võrreldava statistika puudumine on oluline vajakajäämine vara tagasivõitmise süsteemi tõhustamisel. Sellega seoses nõutakse kavandatavas direktiivis, et iga liikmesriik looks arestitud ja konfiskeeritud vara keskregistri, mis koguks kodeeritud teavet pädevatelt asutustelt kogu vara tagasivõitmise protsessi jooksul.

3.14. Komitee leiab, et vara tagasivõitmist käsitlevate kõigi asjakohaste õigussätete koondamine ühte direktiivi on kooskõlas komisjoni õigusloome kvaliteedi ja tulemuslikkuse programmiga (REFIT) ning aitab asjaomastel ametiasutustel ja sidusrühmadel eeskirju paremini mõista ning parandada selliste meetmete rakendamist ja tõhusust, mille eesmärk on suurendada kuritegelikul teel saadud vara tagasivõitmise määra riiklikes jurisdiktsioonides.

3.15. Vara haldamise talitused on igas liikmesriigis loodud või määratud spetsiaalsed asutused, mille ülesanne on tagada arestitud ja konfiskeeritud vara tõhus haldamine ning teha koostööd teiste pädevate asutustega, kes vastutavad kuritegeliku vara jälitamise, tuvastamise, arestimise, konfiskeerimise ja haldamise eest kas riiklikul tasandil või piiriüleste juhtumite korral. Kavandatavas direktiivis on ametite rollid ja ülesanded sätestatud täpsemalt ning sellega antakse liikmesriikidele suurem selgus oma vara tagasivõitmise taristu määratlemisel.

3.16. Vara võõrandamise või tagastamise piiriüleses menetluses tuleks kohaldada konfiskeeritavate varade jagamise lepinguid, mille on allkirjastanud asjaomased liikmesriigid. Riiklikud süsteemid võivad märkimisväärselt erineda selles osas, millised asutused on pädevad ja milliseid menetlusi kasutatakse asjaomaste kokkulepete sõlmimiseks. Kavandatav direktiiv ei sisalda selles küsimuses konkreetseid sätteid. Seetõttu tuleks selles anda asjakohased pädevused sõnaselgelt kriminaaltulu jälitamise ja vara haldamise talitustele.

3.17. Koostöö kolmandate riikidega on väga oluline, kuna organiseeritud kuritegevus on olemas ka väljaspool ELi ja see kujutab endast märkimisväärset ohtu ELi sisejulgeolekule. Kuna organiseeritud kuritegevus on praegusel ajal rohkem võrgustunud, rahvusvahelisem ja digitaalsem, on oluline tagada, et kolmandate riikide ametiasutused saaksid teha koostööd oma kolleegidega ELi liikmesriikides. Kavandatava direktiivi edasiseks jõustamiseks tuleks kaaluda mitmesuguseid abi- ja toetusvahendeid.

3.18. Konsulteerimisvahendid, mida komisjon kasutas enne direktiivi ettepaneku vastuvõtmist, olid nii kestuse kui ka meetodite poolest kaasavad ja sobisid eri sidusrühmadele, eelkõige asjaomastele ametiasutustele, spetsialistidele, äriorganisatsioonidele, kodanikuühiskonna organisatsioonidele ja üldsusele. Komitee tunnustab komisjoni jõupingutusi usaldusväärsete andmete ja teabe kättesaadavaks tegemisel liikmesriikide ja ELi kui terviku olukorra ja edusammude kohta kuritegelikul teel saadud vara tagasivõitmise valdkonnas. Sarnaseid jõupingutusi oodatakse ka direktiivi ülevõtmisel siseriiklikesse õigusaktidesse ja selle rakendamise hindamisel.

Brüssel, 14. detsember 2022

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee
president
Christa SCHWENG

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus, millega luuakse siseturul meediateenuste ühine raamistik (Euroopa meediavabaduse määrus) ning muudetakse direktiivi 2010/13/EL“

(COM(2022) 457 final – 2022/0277 (COD))

(2023/C 100/17)

Raportöör: **Christian MOOS**

Kaasraportöör: **Tomasz Andrzej WRÓBLEWSKI**

Konsulteerimistaotlus	Euroopa Parlament, 17.10.2022
	Euroopa Liidu Nõukogu, 28.10.2022
Õiguslik alus	Euroopa Liidu toimimise lepingu artikkel 304
Vastutav sektsioon	tööhõive, sotsiaalküsimuste ja kodakondsuse sektsioon
Vastuvõtmine sektsioonis	23.11.2022
Vastuvõtmine täiskogus	14.12.2022
Täiskogu istungjärk nr	574
Hääletuse tulemus	
(poolt/vastu/erapooletuid)	155/0/3

1. Järeldused ja soovitused

1.1. Meediavabadus ja mitmekesisus on õigusriigi ja liberaalse demokraatia jaoks äärmiselt olulised. Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee väljendab kahetsust murettekitavate arengute pärast Euroopa Liidus. Seetõttu kiidab komitee heaks Euroopa Komisjoni algatused meediavabaduse valdkonnas.

1.2. Komitee tunneb muret selle pärast, kas meedia siseturu väljakujundamine on piisav lähenemisviis meediavabaduse ja mitmekesisuse kaitsmiseks. Peamine eesmärk peaks olema meediavabaduse ja mitmekesisuse säilitamine või taastamine, unustamata seejuures, et majanduslik heaolu on seotud meediavabadusega.

1.3. Komitee toetab Euroopa Komisjoni tõdemust, et meediaturu kontsentratsioon, mis toob kaasa monopolide tekkimise, võib olla suur oht meediavabadusele ja mitmekesisusele. Kuid turu kontsentratsioon võib olla ka mõttekas ja sellel ei pea olema sellist negatiivset mõju.

1.4. Üksnes soovitud ja pehme õiguse lähenemisviisist ei piisa. Vaba ja sõltumatu meedia peab olema õigusriigi olukorda käsitleva aruande ja õigusriigi mehhanismi siduv kriteerium.

1.5. Komitee väljendab heameelt ettepanekute üle tugevdada ja kaitsta toimetuste sõltumatust. Ta rõhutab vajadust säilitada ajakirjanike ja kirjastajate sõltumatust.

1.6. Avalik-õiguslikul meedial on mõtet ainult siis, kui see on erapooletu ja poliitilisest mõjust täiesti sõltumatu. Piisavad ja stabiilsed rahalised vahendid on sellega seoses oluline kaitsemeede, kui tõhus kontrollisüsteem tagab kulutuste tõhususe.

1.7. Komitee peab siduvaid nõudeid meediaomandi läbipaistvuse vallas oluliseks. Väikeste meediakanalite puhul ei tohi kehtestatud nõuded põhjustada ülemäära halduskoormust.

1.8. Komitee väljendab muret selle pärast, et mõned riiklikud reguleerivad asutused ei ole sõltumatud, ning kutsub üles looma raamistikku, mis tagaks nende sõltumatuse.

1.9. Komitee pooldab Euroopa meediateenuste nõukoja loomist. Nõukoda peab olema täielikult sõltumatu, sest EL peaks tegutsema parimate tavade eeskujuna, et saavutada riiklike reguleerivate asutuste täielik sõltumatus. Ei oleks mõistlik lubada osaleda riiklikel reguleerivatel asutustel, kes ei ole sõltumatud.

1.10. Komitee rõhutab läbipaistvuse tähtsust sisu modereerimisega seotud protsessides kõigil väga suurtel digiplatvormidel.

1.11. Komitee soovib määratleda kogu ELi hõlmavad miinimumstandardid kooskõlas ELi praeguste koondumisvastaste õigusnormidega. Komitee kutsub seadusandjaid üles võtma vastu siduvad eeskirjad, võttes nõuetekohaselt arvesse ettevõtlusvabadust ning vältides tarbetut bürokraatiat ja mõtetuid kulusid.

1.12. Kui riiklikud reguleerivad asutused ei suuda meediaturu kontsentratsiooni piisavalt hinnata, peaks Euroopa Komisjon reageerima vastavalt ELi koondumisvastaste õigusaktide kehtivatele sätetele.

1.13. Komitee kiidab heaks siduvad läbipaistvusnõuded seoses riikliku reklaami jaotamisega.

1.14. Komitee toetab iga-aastast järelevalvet ning kutsub üles konsulteerima asjaomaste sidusrühmade ja kodanikuühiskonnaga. Ta teeb ettepaneku laiendada järelevalve ulatust ning lisada sellesse kõik meediavabaduse ja mitmekesisuse kaitsega seotud muud aspektid.

2. Üldised märkused

2.1. Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee kordab oma hiljutist seisukohta meediavabaduse ja mitmekesisuse tähtsuse suhtes liberaalse demokraatia ja õigusriigi jaoks, millele kõik liikmesriigid on pühendunud ELi aluslepingute ratifitseerimisega. Seda on selgitatud komitee põhjalikus omaalgatuslikus arvamuses „Meediavabaduse ja meedia mitmekesisuse tagamine Euroopas“, ⁽¹⁾ arvamuses „Euroopa demokraatia tegevuskava“ ⁽²⁾ ning arvamuses üldsuse osalemise vastaste strateegiliste hagide kohta ⁽³⁾.

2.2. Euroopa Komisjoni president Ursula von der Leyen märkis oma 2021. aasta kõnes olukorrast Euroopa Liidus ⁽⁴⁾ õigesti, et teave on avalik hüve. Ilma vaba juurdepääsuta sõltumatule ja usaldusväärsele teabele ei saa ELi kodanikud kasutada oma õigust osaleda liidu demokraatias, nagu on tagatud Euroopa Liidu lepingu artikliga 10.

2.3. Üldiselt on Euroopas meedia endiselt vaba ja mitmekesine. Sellegipoolest on ELis toimunud hiljutine areng murettekitav. Ajakirjanike kaitsmine on eelkõige vaigistuskaebuste vastaste meetmete puudumise tõttu seoses meediavabadust kaitsvate tõhusate regulatiivsete kaitsemeetmetega endiselt suur probleem. Ka meedia mitmekesisuse seire 2022. aasta tulemustes ⁽⁵⁾ leiti, et kõigist uuringuga hõlmatud valdkondadest on suurimad riskid turu mitmekesisusel. Kuna

⁽¹⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Meediavabaduse ja meedia mitmekesisuse tagamine Euroopas“ (omaalgatuslik arvamus) (ELT C 517, 22.12.2021, lk 9).

⁽²⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele Euroopa demokraatia tegevuskava kohta“ (COM(2020) 790 final) (ELT C 341, 24.8.2021, lk 56).

⁽³⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv, milles käsitletakse avalikus elus osalevate inimeste kaitsmist ilmselt põhjendamatute või kuritarvituslike hagide eest (üldsuse osalemise vastased strateegilised hagid)“ (COM(2022) 177 final — 2022/0117 COD) (ELT C 75, 28.2.2023, lk 143).

⁽⁴⁾ Euroopa Komisjon, 2021, president Ursula von der Leyeni kõne olukorrast Euroopa Liidus, Strasbourg, 15. september 2021.

⁽⁵⁾ Euroopa Ülikool-Instituut, meedia mitmekesisuse ja meediavabaduse keskus, „Application of the Media Pluralism Monitor in the European Union, Albania, Montenegro, the Republic of North Macedonia, Serbia and Turkey in the year 2021“, San Domenico di Fiesole, 2022.

poliitiline sõltumatus ei ole viimastel aastatel paranenud, rõhutatakse seires, et enamikus riikides puuduvad tõhusad mehhanismid toimetuste sõltumatuse kaitsmiseks, mis on peamine takistus olukorra parandamiseks selles valdkonnas.

2.4. Lisaks meediavabadust ohustavatele sisemistele ohtudele seisab EL silmitsi välise sekkumisega, millega püütakse manipuleerida Euroopa avalikke arutelusid. Kasvavate geopoliitiliste pingete taustal annab meediavabaduse ja meedia mitmekesisuse kaitse olulise panuse ELi vastupanuvõimesse välisohtude suhtes.

2.5. Siiski näitavad mõned positiivsed muutused ka seda, et ELi õigusaktid võivad olukorda ümber kujundada. Meedia mitmekesisuse seire 2022. aasta tulemustes leiti, et neljas riigis on näitaja „Teabe saamise õiguse kaitse“ paranenud, mis tähendab, et see areng on tingitud rikkumisest teatajate kaitset käsitleva ELi direktiivi 2019/1937 ⁽⁶⁾ ülevõtmisest.

2.6. Seetõttu kiidab komitee põhimõtteliselt heaks komisjoni algatuse võtta vastu Euroopa meediavabaduse määrus ⁽⁷⁾ ja komisjoni soovitus toimetuste sõltumatuse ja omandisuhete läbipaistvuse kaitse sisemeetmete kohta meediasektoris ⁽⁸⁾. See on järgmine samm meediavabaduse ja meedia mitmekesisuse ning seega liberaalse demokraatia kaitsmise suunas ELis.

2.7. Komitee rõhutab, kui oluline on, et Euroopa meediavabaduse õigusakt oleks otsese mõjuga määrus. Samas seab komitee kahtluse alla, kas soovitus pehme õiguse lähenemisviis on selle eesmärkide saavutamiseks tõhus. Üksnes soovitud ei piisa meediavabaduse ja mitmekesisuse tagamiseks liikmesriikides. Vaba ja sõltumatu meedia peavad olema siduvad kriteeriumid õigusriigi olukorda käsitleva aruande ja mehhanismi käivitamise jaoks liikmesriikides, kus valitsused meediavabadust ja sõltumatust rikuvad.

2.8. Määruse õiguslik alus on ELi toimimise lepingu artikkel 114, mis võimaldab ühtlustada siseriiklikke õigusakte, mille eesmärk on siseturu rajamine ja selle toimimine. Põhiprobleemid ja -puudujäägid on oma olemuselt väga poliitilised ja seotud õigusriigil põhinevate demokraatlike süsteemide toimimisega. Seetõttu tunneb komitee muret selle pärast, kas meedia siseturu väljakujundamine on piisav lähenemisviis meediavabaduse ja mitmekesisuse kaitsmiseks.

2.9. Määruse ettepanekul on viis selget eesmärki: a) ühtlustada siseriiklikke eeskirju ja menetlusi, et ületada tõkked, mis takistavad meediaettevõtetel tegutseda ja investeerida siseturul; b) kaotada klaaslae efekt, mis takistab välismaistel kirjastajatel investeerida kohalikesse riiklikesse turgudesse; c) tugevdada kõigi meediakanalite toimetisvabadust, piiramata samal ajal erakirjastajate õigusi; d) tagada avalik-õigusliku meedia sõltumatus, luues alalised mehhanismid, mis on vabad poliitikute mõjust; e) reguleerida majandusressursside, st riikliku reklaami jaotamist. Komitee peab loetletud eesmärkide hierarhiat küsitavaks. Komitee on seisukohal, et peamine eesmärk peaks olema meediavabaduse ja mitmekesisuse säilitamine või taastamine, selle asemel et keskenduda majandusküsimustele, välja arvatud juhul, kui need on selgelt meediavabadusega seotud.

2.10. Määrusest nähtub selgelt, et komisjon soovib keskenduda siseturu moonutustele ja avada meediaturu suuremale piiriülesele konkurentsile, eelkõige audiovisuaalmeedia teenuste ja videote vahetamise valdkonnas. Seetõttu on määruse tegelik kohaldamisala palju kitsam, kui selle pealkiri viitab. Komitee leiab, et selline lähenemisviis ei ole piisav, et tõhusalt kaitsta meediavabadust ja mitmekesisust ning need vajaduse korral taastada. Meediavabadus ja mitmekesisus on ohus peaaegu kõigis liikmesriikides ja on mõne tõsise juhtumi tagajärjel niisama hästi kui kadunud. Sellel on laastavad tagajärjed ajakirjanike tööle ja turvalisusele ning avaliku arutelu ja teabe usaldusväärsusele. Turu avamisega on tarvis tagada samad sõnavabaduse kaitse standardid, et laialdasem juurdepääs turule ei tooks kaasa turu monopoliseerimist välismaiste osalejate poolt, eriti vaesemate riikide puhul.

⁽⁶⁾ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 23. oktoobri 2019. aasta direktiiv (EL) 2019/1937 liidu õiguse rikkumisest teavitavate isikute kaitse kohta (ELT L 305, 26.11.2019, lk 17).

⁽⁷⁾ COM(2022) 457.

⁽⁸⁾ Komisjoni 16. septembri 2022. aasta soovitus (EL) 2022/1634 toimetuse sõltumatuse ja omandisuhete läbipaistvuse kaitse sisemeetmete kohta meediasektoris (ELT L 245, 22.9.2022, lk 56).

2.11. Komitee väljendab heameelt ettepanekute üle tugevdada ja kaitsta toimetuste sõltumatust. Komitee rõhutab ka vajadust kaitsta ajakirjanike ja kirjastajate sõltumatust, st kirjastajate õigust avaldada toimetuse üldine suund väljaande kohta. Komitee on täheldanud üha enam poliitilist ja majanduslikku mõjutamist mitmes ELi riigis, nii avalikus meedias kui ka võimuga tihedalt seotud erameedias. See ei ole kooskõlas meedia kui neljanda võimu rolliga. Määruses ei täpsustata, kuidas saab toimetuste sõltumatust viia vastavusse kirjastajate või erameedia omanike seaduslike õiguste ja huvidega.

2.12. Komitee toetab meetmeid, millega suurendatakse vastupanuvõimet välisriigist lähtuva infoga manipuleerimise ja sekkumise vastu, kui need meetmed ei mõjuta sõnavabadust Euroopa Liidus.

2.13. Euroopa meediavabaduse määruses tuuakse esile vajadus meediaspektori rahastamise järele, nagu soovitas komitee oma arvamuses „Meediavabaduse ja meedia mitmekesisuse tagamine Euroopas“⁽⁹⁾. Siiski ei ole need vahendid veel piisavad kvaliteetse ajakirjanduse ja meedia mitmekesisuse tagamiseks liikmesriikides. Samal ajal leiab komitee, et parimad tingimused meediavabaduse jaoks moodustab õigusraamistik, mis võimaldab meediaväljaannetel end ise rahastada oma pakkumiste kaudu turul. Avalik-õiguslikul meedial on mõtet ainult siis, kui see on erapooletu ja poliitilisest mõjust täiesti sõltumatu, vastasel juhul võib riiklik rahastamine viia kõiksuguse kuritarvitamise ja valitsusepoolse manipuleerimiseni. Kõik meedia rahastamise projektid peaksid põhinema väga läbipaistvatel eeskirjadel ja ajakirjanike poliitilise sõltumatuse tagatistel.

2.14. Komitee toetab Euroopa tuleviku konverentsi lõpparuannet⁽¹⁰⁾ ja selle tugevat üleskutset edendada meedia sõltumatust ja mitmekesisust (ettepanekud 27(1) ja 37(4)), mida komisjon tsiteerib, järgimata nende ettepanekutega kaasnevat prioriteetide järjestust.

3. Konkreetsed märkused

3.1. Komitee kiidab heaks meediateenuste saajate ja meediateenuse osutajate õiguse „saada avaliku arutelu huvides mitmekesisel uudisel ja päevakajalist sisu, mis on toodetud meediateenuse osutajate toimetisvabadust austades“, nagu on sätestatud artiklis 3.

3.2. Komitee peab küsitavaks artikli 4 lõike 2 punkti c kitsast kohaldamisala, milles käsitletakse üksnes nuhkvara (ainult „digielementidega toode“) kasutuselevõttu, ning teeb ettepaneku keelata mis tahes sellise seadme või tehnoloogia kasutuselevõtt, mida saab kasutada jälgimiseks.

3.3. Komitee rõhutab, kui olulised on kaitsemeetmed avalik-õiguslike meediateenuse osutajate sõltumatuks toimimiseks ning piisavad ja stabiilsed rahalised vahendid (artikkel 5), kuid vahendite kulutamise tulemuslikkuse tagamiseks peaks olema tõhus kontrollisüsteem. Komitee leiab, et sõltumatu organ on parim võimalus määrata kindlaks piisav rahaliste vahendite suurus, et avalik-õiguslikud meediateenuste osutajad saaksid täita oma ülesandeid, tingimusel et seda ei määrata poliitilisel tasandil. Praegune suundumus politiseerida avalik-õiguslike meediateenuse osutajate rahastamise küsimust on märkimisväärne oht meediavabadusele.

3.4. Komitee märgib, et artikli 6 lõikes 1 määratletud meediateenuse osutajate kohustused ei taga meediaomandi läbipaistvust. Meediaomandi läbipaistvus on oluline põhjus, miks jääb vajaka toimetisvabadusest ja kvaliteetsest ajakirjandusest (kooskõlas ajakirjandusstandarditega). Meediateenuse osutajad ja veebiplatvormid peavad oma omandi meediakasutajatele läbipaistvaks muutma. Andmete ja eraelu puutumatuse kaitse ei tohi takistada meediaomandi läbipaistvust. Väikeste meediakanalite puhul ei tohi kehtestatud nõuded põhjustada ülemäära halduskoormust.

⁽⁹⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Meediavabaduse ja meedia mitmekesisuse tagamine Euroopas“ (omaalgatuslik arvamus) (ELT C 517, 22.12.2021, lk 9).

⁽¹⁰⁾ Euroopa tuleviku konverents, aruanne konverentsi lõpptulemuse kohta, mai 2022.

3.5. Komitee soovib täiendada komisjoni soovitus nr 20 nimetatud siduvaid läbipaistvusnõudeid lisanõuetega, mida on nimetatud Euroopa Nõukogu ministrite komitee liikmesriikidele suunatud soovituse (meedia mitmekesisuse ja meediaomandi läbipaistvuse kohta) lisa punktides 4.1–4.6 ⁽¹⁾.

3.6. Komitee näeb komisjoni soovituse pehme õiguse lähenemisviisis teatavat ohtu, mille tulemuseks on õigusnormide ebaühtlus, mis kahjustab ühisturu terviklikkust ja direktiivi eesmärke.

3.7. Komitee peab artikli 7 viidet direktiivi 2010/13/EL artiklis 30 sätestatud nõuetele ⁽¹²⁾ liiga ebamääraseks, et tagada riikide reguleerivate asutuste või organite sõltumatus. Seetõttu soovib komitee määratleda raamistiku, millega tagatakse riiklike reguleerivate asutuste sõltumatus, ja näha ette vahendid, et kaotada riigi reguleerivate asutuste mingisugunegi sõltumatuse puudus.

3.8. Komitee jaoks on vastuvõetamatu, et kavandatava Euroopa meediateenuste nõukoja otsuste tegemisel osaleb sellise riikliku asutuse või organi esindaja, mis ei ole täielikult sõltumatu. Riiklike asutuste või organite sõltumatuse hindamiseks tuleb määruses määratleda selged kriteeriumid.

3.9. Komitee ei pea kavandatavat Euroopa meediateenuste nõukoda Euroopa Komisjonist sõltumatuks ning kutsub Euroopa seadusandjat üles tagama nõukoja täielik sõltumatus. Kui nõukoda ei ole Euroopa Komisjonist täielikult sõltumatu, ei tohi ta täita järelevalve- ega regulatiivseid ülesandeid.

3.10. Komitee soovib artikli 10 lõike 5 ümber sõnastada järgmiselt: „Komisjon määrab nõukotta ühe esindaja. Komisjoni esindaja võib nõukoja koosseisul osaleda ilma hääleõigusega.“

3.11. Komitee soovib artikli 10 lõike 6 ümber sõnastada järgmiselt: „Nõukoda võib kutsuda oma koosseisule eksperte ja vaatlajaid.“

3.12. Seoses artikliga 11 lükkab komitee tagasi komisjoni otsuse allvariandi A kohta luua Euroopa meediateenuste nõukoda, mida toetab komisjoni sekretariaat. Nõukoja sõltumatuse saab tagada ainult allvariandiga B, millega luuakse Euroopa meediateenuste nõukoda, keda abistab sõltumatu ELi asutus.

3.13. Komitee kiidab heaks struktureeritud dialoogi kõigi sidusrühmadega ja ennekõike kodanikuühiskonnaga, nagu on märgitud artikli 12 punktis 1. Komitee, kes esindab kodanikuühiskonna kõige olulisemaid sektoreid (sealhulgas sotsiaalpartnereid), võib anda oma eksperditeadmistega panuse sellesse struktureeritud dialoogi.

3.14. Komitee kiidab heaks struktureeritud koostöö, sealhulgas vastastikuse abi riiklike reguleerivate asutuste ja organite vahel. Komitee soovib siiski laiendada artikli 13 lõike 2 kohaldamisala lisaks ohtudele, mis ohustavad meediateenuste siseturu toimimist ning avalikku julgeolekut ja riigikaitset. Nimelt soovib ta hõlmata ka muid ohte meediavabadusele ja meedia mitmekesisusele ning ohte reguleerivate asutuste ja organite poliitilisele sõltumatusele.

3.15. Komitee kiidab heaks jõupingutused meediateenuse osutajate sisu paremaks kaitsmiseks väga suurte digiplatvormidel, nagu on sätestatud artiklis 17. Komitee rõhutab, kui oluline on läbipaistvus kõigis väga suurte digiplatvormide sisu modereerimisega seotud protsessides, tingimisel et kõnealuses lõikes osutatud kohustused ei häiri suurte digiplatvormide toimimist. Komitee kiidab heaks artiklis 18 sätestatud struktureeritud dialoogi ja rõhutab kodanikuühiskonna kaasamise tähtsust artikli 17 kohaldamise läbivaatamisse.

3.16. Komitee kiidab heaks kasutajate õiguse kohandada audiovisuaalmeedia vaikeseadeid, nagu on sätestatud artiklis 19. Selle õiguse rakendamiseks on seadmete ja/või kasutajaliideste kasutajasõbralikkus äärmiselt oluline. Siiski ei tohiks takistada tootjate ja arendajate tegutsemisvõimekust ega piirata nende tulevast arengut. Need peavad olema loodud nii, et need oleksid kasutajasõbralikud ja lihtsasti arusaadavad.

⁽¹⁾ Council of Europe, Recommendation CM/Rec(2018)1[1] of the Committee of Ministers to member States on media pluralism and transparency of media ownership, 7. märts 2018, https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680790e13.

⁽¹²⁾ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 10. märtsi 2010. aasta direktiiv 2010/13/EL audiovisuaalmeedia teenuste osutamist käsitlevate liikmesriikide teatavate õigus- ja haldusnormide koordineerimise kohta (audiovisuaalmeedia teenuste direktiiv) (ELT L 95, 15.4.2010, lk 1).

3.17. Komitee teeb ettepaneku anda Euroopa meediateenuste nõukojale (artikli 20 lõike 4 alusel) õigus koostada omaalgatuslik arvamus, kui riiklik õigus-, reguleeriv või haldusmeede mõjutab tõenäoliselt meediateenuste siseturu toimimist.

3.18. Komitee kordab oma varem väljendatud muret, et ainuüksi turupõhine lähenemisviis meedia mitmekesisuse ja -vabaduse kindlustamiseks Euroopas ei ole piisav. Komitee tunnistab, et meediateenuste turul tegutsevate ettevõtete suurus võib aidata kaasa meediateenuste osutajate majanduslikule kestlikkusele. Küll aga nõustub komitee Euroopa Komisjoni tõdemusega, et meediaturu kontsentratsioon võib olla märkimisväärne oht meediavabadusele ja mitmekesisusele.

3.19. Komitee avaldab heameelt artiklis 21 kavandatud meetmete üle turu kontsentratsiooni läbipaistvuse suurendamiseks, mis on esimene samm meediaturu kontsentratsioonist meediavabadusele ja mitmekesisusele tulenevate ohtude ohjeldamiseks. Turu kontsentratsioonil ei pruugi olla negatiivset mõju meediavabadusele ja mitmekesisusele, kui see aitab näiteks väiksematel meediakanalitel ellu jääda, kuid kontsentratsiooni vastu on vaja tegutseda, kui see viib teabemonopolide tekkeni. EL peab võtma meetmeid eelkõige meedia hõivamise vastu meediamogulite ja oligarhide poolt, kes on sageli tihedalt seotud riigi juhtivate poliitikutega või isegi kolmandate riikide valitsustega.

3.20. Komitee tuletab meelde, et meediaturud on endiselt väga killustatud, ning kutsub üles mõõtma turu kontsentratsiooni mitte ainult seoses riikliku meediateenuste turuga, vaid ka seoses turu killustatusega piirkondlikul või kohalikul tasandil. Meediaturu kontsentratsioon piirkondades, kus on ainult üks piirkondlik meediaväljaanne, ohustab oluliselt meediavabadust ja mitmekesisust.

3.21. Komitee leiab, et komisjoni suunised tegurite kohta, mida tuleb arvesse võtta meediaturu kontsentratsiooni mõju hindamise kriteeriumide kohaldamisel, ei ole piisavad, et tagada hinnangute võrreldavus kogu ELis. Komitee soovib määratleda kogu ELi hõlmavad hindamise miinimumstandardid, mida tuleb järgida kõikides liikmesriikides. Liikmesriike kutsutakse üles esitama lisaks ELi miinimumnõuetele üksikasjalikumaid ja põhjalikumaid hinnanguid.

3.22. Mittesiduvad läbipaistvusnõuded ei ole siiski piisavad seoses turu kontsentratsioonist tuleneva praeguse ohuga meediavabadusele ja meedia mitmekesisusele. Seetõttu kutsub komitee Euroopa seadusandjaid üles võtma vastu siduvad määrused meedia kontsentreerumise kohta, võttes nõuetekohaselt arvesse ettevõtlusega seotud otsustusvabadust. See ei tohi aga koormata meediat või meediaasutusi liigse bürokraatia või kulukate menetlustega.

3.23. Samuti soovib komitee anda Euroopa meediateenuste nõukojale (artikli 22 alusel) õiguse koostada omaalgatuslik arvamus, „[K]ui artikli 21 kohast hindamist või konsulteerimist ei toimu [...]“. Turukontsentratsiooni hindamise ülesande delegeerimine liikmesriikidele ei ole piisav, sest mõned valitsused toetavad aktiivselt turu kontsentratsiooni, et vaigistada kriitilisi hääli ja opositsioonilisi meediaväljaandeid.

3.24. Komitee tuletab meelde, et meediateenuste siseturu moonutused mõjutavad ka meediavabadust ja mitmekesisust, kui need moonutused puudutavad ühisturu konkreetseid osasid riiklikul, piirkondlikul või isegi kohalikul tasandil. Kõigil nendel juhtudel peab nõukojal olema õigus algatada meediakontsentreerumise hindamine, kui riigi reguleerivad asutused või organid seda ei tee.

3.25. Komitee soovib määrata Euroopa meediateenuste nõukojale ülesandeks hinnata muid meediavabadust ja mitmekesisust ähvardavaid ohte, kui riiklikud reguleerivad asutused või organid seda ei tee.

3.26. Komitee kiidab heaks artiklis 24 sätestatud siduvad läbipaistvusnõuded seoses riikliku reklaami jaotamisega. Siiski leiab ta, et vähem kui miljoni elanikuga territoriaalüksuste vabastamine nõuetest on lünk, mida saab kasutada läbipaistvuse vältimiseks. Tunnistades asjaolu, et aruandlusnõuetega seotud halduskoormus peab olema proportsionaalne, teeb komitee ettepaneku määrata kindlaks riikliku, piirkondliku või kohaliku omavalitsuse kulutuste miinimumkünnis. Kui territoriaalüksuse aastased kulutused riiklikule reklaamile jäävad allapoole künnist, siis läbipaistvusnõudeid ei kohaldata.

3.27. Komitee avaldab heameelt artiklis 25 sätestatud iga-aastase järelevalve üle ning kutsub üles järelevalve käigus konsulteerima asjaomaste sidusrühmade ja kodanikuühiskonnaga. Järelevalve kohaldamine ainult meediateenuste siseturu toimimisele ei ole siiski piisav. Seetõttu teeb komitee ettepaneku laiendada järelevalve ulatust, et hõlmata ka muid meediavabaduse ja mitmekesisuse kaitsega seotud aspekte. Komitee soovib määrata Euroopa meediateenuste nõukojale ülesandeks töötada järelevalve jaoks välja näitajate kogum.

Brüssel, 14. detsember 2022

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee
president
Christa SCHWENG

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemadel „Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele „Töö asbestivaba tuleviku nimel: Euroopa lähenemisviis asbestist tulenevate terviseriskidega tegelemiseks““

(COM(2022) 488 final)

ja

„Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv, millega muudetakse direktiivi 2009/148/EÜ töötajate kaitsmise kohta asbestiga kokkupuutest tulenevate ohtude eest tööl“

(COM(2022) 489 final – 2022/0298 (COD))

(2023/C 100/18)

Raportöör: **Ellen NYGREN**

Konsulteerimistaotlus	Euroopa Parlament, 6.10.2022
	Euroopa Liidu Nõukogu, 7.10.2022
Õiguslik alus	Euroopa Liidu toimimise lepingu artikli 153 lõike 2 punkt b
Vastutav sektsoon	tööhõive, sotsiaalküsimuste ja kodakondsuse sektsoon
Vastuvõtmine sektsoonis	23.11.2022
Vastuvõtmine täiskogus	15.12.2022
Täiskogu istungjärk nr	574
Hääletuse tulemus	
(poolt/vastu/erapooletuid)	155/9/49

1. Järeldused ja soovitused

1.1. Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee peab tervitatavaks komisjoni eesmärgi vähendada vähktõve esinemist ja konkreetseid jõupingutusi asbestiga kokkupuute minimeerimiseks tööl.

1.2. Teadusandmete kohaselt ei ole olemas sellist asbestiga kokkupuute taset, mida saaks pidada tervisele ohutuks ja vähktõve mittepõhjustavaks. Seepärast soovib komitee sarnaselt Euroopa Parlamendiga, et tehniline piirnorm asbestiga kokkupuute kohta, mis on sätestatud direktiivis töötajate kaitsmise kohta asbestiga kokkupuutest tulenevate ohtude eest tööl, seataks madalamal tasemel kui komisjon praegu välja pakub ning et selle eesmärgi saavutamiseks koostataks tegevuskava, mis sisaldaks komisjoni praegusi ettepanekuid täiendavaid meetmeid. Tegevuskava peaks hõlmama rahalist toetust ettevõtetele ja piirkondadele, kes seda eesmärkide saavutamiseks vajavad.

1.3. Komitee teeb ettepaneku korraldada ulatuslik üldsuse teavitamise kampaania asbesti ja selle eluohtlikkuse kohta. Lisaks on vaja korraldada kõigile asbestist tulenevate ohtudega kokkupuutuvatele töötajatele koolitusi emakeeles või mõnes muus keeles, mida töötaja valdab.

1.4. Komitee soovib näha ette tervisekontrolle kõigi töötajate jaoks, keda võib ohustada asbestiga kokkupuude, ning anda töötajale töökoha vahetamise korral kaasa päevik/pass, kus on dokumenteeritud asbestiga kokkupuude, et saaks jälgida töötaja tervist.

1.5. Tõhusaks tegelemiseks asbestist tulenevate ohtudega on vaja rahvusvahelist koostööd reguleerimise alal. Komitee juhib erilist tähelepanu ILO konventsioonile nr 162 ja Rotterdami konventsioonile. Nende arutamisel ja kohaldamisel peaksid EL ja selle liikmesriigid võtma aktiivse ja juhtiva rolli, et edendada paremat arengut kõigis maailma riikides ja

rahvusvahelistes kaubandusahelates. ELi vabakaubanduslepingutes teiste riikide ja piirkondadega tuleks nõuda suuremaid jõupingutusi asbesti kasutamise keelustamiseks ja selle kahjuliku mõju vähendamiseks kõigis maailma riikides. Komitee kutsub ELi ja selle liikmesriike üles aktiivselt tegutsema asbesti kasutamise rahvusvaheliseks keelustamiseks ja nende töötajate kaitsmiseks, kes käitlevad olemasolevat asbesti näiteks renoveerimis- ja lammutamistöde ja jäätmekäitluse ajal.

2. Taust ja üldised märkused

2.1. Asbesti keelustamine ELis

2.1.1. Asbest on ohtlik aine, mis põhjustab vähki. See on olnud teada aastakümneid. EL on võtnud üle 40 aasta meetmeid, et asbesti kasutamist piirata ja seejärel keelustada. 1999. aastal keelustas EL kõik asbestikiu liigid. Keeld jõustus 2005. aastal ja seda kohaldatakse nii ELis toodetud kui ka ELi imporditud kaupade suhtes. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiviga 2009/148/EÜ⁽¹⁾ kodifitseeriti toona kehtinud eeskirjad töötajate kaitsmise kohta asbestiga kokkupuutest tulenevate ohtude eest tööl.

2.1.2. Kuna asbesti on ehitustööstuses kasutatud suhteliselt kaua, on endiselt palju asbesti sisaldavaid hooneid. Sõltuvalt tehtava töö liigist võivad ohtlikud ained renoveerimise ja lammutamise ajal aktiveeruda. Asbesti esineb ka muudes sektorites, nagu kaevandamine ja mäetööstus, jäätmekäitlus ja sõidukite hooldus. Kuigi uue asbesti kasutamine on praegu keelatud, puutuvad töötajad paljude tööde käigus ikka veel asbestiga kokku. Lisaks ametlikus statistikas kajastuvatele töötajatele on teadmata nende kolmandate riikide kodanike arv, kes ei ole alati hõlmatud ELi ja liikmesriikide ametliku statistikaga. Komisjoni sõnul on 2009. aasta direktiiv töötajate kaitsmise kohta asbestiga kokkupuute eest tööl endiselt suures osas asjakohane, kuid tehakse ettepanek seda ajakohastada, võttes arvesse uusimaid teaduslikke teadmisi selles valdkonnas.

2.1.3. Komitee on vastu võtnud kaks arvamust seonduvatel teemadel: CCMI/130 „ELi vabastamine asbestist“⁽²⁾ ja CCMI/166 „Asbestiga töötamine hoonete energiatõhusamaks renoveerimisel“⁽³⁾. Komitee leiab, et Euroopa Liidu esmatähts eesmärk peab olema kogu juba kasutatud asbesti ja kõigi asbesti sisaldavate toodete kõrvaldamine. Komitee ergutab ELi tegema Euroopa, riigi ja piirkonna tasandil koostööd sotsiaalpartnerite ja teiste sidusrühmadega, sealhulgas asjaomaste kodanikuühiskonna organisatsioonidega, et töötada välja ja levitada asbesti kõrvaldamise ja käitlemise tegevuskavasid. Praeguses olukorras on siiski veel raske saavutada kiiresti eesmärk saada asbestivabaks. Seetõttu on mõnes ELi riigis või piirkonnas otsustatud valinud „asbestiohuta“ strateegia.

2.1.4. Komisjoni praeguse ettepanekuga vähendatakse õhus sisalduva asbesti tehnilist piirnormi 0,1 kiult cm³ kohta 0,01 kiule cm³ kohta kaheksatunnise vaatlusperioodi kaalutud keskmisena.

2.2. ELi eesmärk võidelda vähktõve vastu

2.2.1. 2021. aastal esitleti Euroopa vähktõvevastase võitluse kava kui mitmetahulist vahendit vähktõve vastu võitlemiseks. Komitee väljendas oma arvamuses SOC/677⁽⁴⁾ heameelt selle kava üle, mille oluline osa on vähktõve esmane ennetamine. Sellega seoses oleks tõhus võtta meetmed juba teada oleva ohu vastu asbestiga kokkupuutel, kuna see vähendab tõhusalt uute vähijuhtumite riski ja olemasolevates uuringutes on juba kindlaks tehtud, et asbestiga kokkupuutumine on töökeskkonnast põhjustatud vähi peamine põhjus. Kuna mesotelioomi riskitegureid on mitmeid (nt lisaks asbestile ka nanokiud), teeb komitee ettepaneku, et asbestiga kokku puutuvad töötajad peaksid saama dokumendi, mis kinnitab kokkupuudet.

⁽¹⁾ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 30. novembri 2009. aasta direktiiv 2009/148/EÜ töötajate kaitsmise kohta asbestiga kokkupuutest tulenevate ohtude eest tööl (ELT L 330, 16.12.2009, lk 28).

⁽²⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „ELi vabastamine asbestist“ (ELT C 251, 31.7.2015, lk 13).

⁽³⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Asbestiga töötamine hoonete energiatõhusamaks renoveerimisel“ (omaalgatuslik arvamus) (ELT C 240, 16.7.2019, lk 15).

⁽⁴⁾ Euroopa Regioonide Komitee arvamus teemal „Euroopa vähktõvevastase võitluse kava“ (ELT C 97, 28.2.2022, lk 17).

2.2.2. Seetõttu väärib märkimist, et igaüks võib asbestiga kokku puutuda (selleks ei pea olema tööline), kui ta viibib näiteks käimasolevate renoveerimis- või lammutustööde lähedal. Tegu võib olla ka oma kodu renoveeriva isikuga, kellel pole aimu või teadmisi tööga kaasnevatest ohtudest. Lisaks võib asbest eralduda ventilatsioonisüsteemidesse ja nõnda puutuvad sellega kokku inimesed, kes ei ole sellest teadlikud. Seepärast pooldab komitee üldsuse harimist kõigi võimalike kanalite, sealhulgas suurt vastutust kandva meedia kaudu.

2.3. Üldised märkused

2.3.1. Komitee toetab komisjoni eesmärki võidelda vähktõve vastu mitmel viisil. Asbestiga kokkupuutumise riski vähendamine on konkreetne samm vähijuhtumite vähendamisel. Asbesti ohtude ning asbestiga kokkupuute ja vähktõve vahelise otsese seose kohta on olemas ulatuslikud teaduslikud teadmised. Tuginedes komisjoni kogutud uusimatele teaduslikele teadmistele selles valdkonnas, teeb komitee ettepaneku ajakohastada õigusraamistikku vastavalt.

2.3.2. Iga vähijuhtum toob ühiskonnale kaasa kulusid ning kannatusi ja kaotusi üksikisikutele. Asbestiga kokkupuute piiramisega tööl on võimalik vältida küllaltki paljusid vähkkasvajaid. Seepärast kutsub komitee kõiki sidusrühmi üles tegema kõik endast oleneva, et võidelda asbestiga kokkupuute vastu. See kehtib eelkõige meetmete kohta nende töötajate kaitseks, kes puutuvad oma töökeskkonnas kokku asbestiga, aga ka üldteadmiste levitamise kohta, et suurendada üldsuse teadlikkust asbestist tulenevatest ohtudest.

3. Konkreetsed märkused

3.1. Välisõhus lubatud asbestikiudude tehniliste piirnormide vähendamine on kõige ambitsioonikam meede, mida EL saab direktiivi muutmise teel võtta. Komitee väljendab heameelt komisjoni algatuse üle ja leiab, et see on hea alus, millele tuginedes liikuda pikas perspektiivis täislepimata suunas asbestiga kokkupuute suhtes tööl.

3.1.1. Komisjon teeb ettepaneku muuta artiklit 8, et piirnorm oleks allpool 0,1 kiudu cm^3 kohta, mõõdetuna kaheksatunnise vaatlusperioodi kaalutud keskmisena. Direktiivis on samuti sätestatud, et töötajate kokkupuute asbestist või asbesti sisaldavatest materjalidest tekkiva tolmu töökohas tuleb vähendada miinimumini ja igal juhul madalaima tehniliselt võimaliku tasemeni allapoole artiklis 8 sätestatud piirnormi. Sellega seoses tuleb komitee meelde, et sotsiaalpartnerid võivad kohaldada direktiivi alusel kohaldatavast uuest piirnormist rangemat normi ja võtta asjakohaseid meetmeid, et vähendada asbestikiudude esinemist töökohal veelgi.

3.1.2. Rahvusvahelise töötervishoiu komisjoni (ICOH) andmetel ei ole olemas sellist asbestiga kokkupuute taset, mida saaks pidada ohutuks ja vähktõve mittepõhjustavaks. Professor Jukka Takala selgitas komitees 31. oktoobril 2022 toimunud arutelul, et igal aastal sureb ELis asbestiga seotud vähktõve tõttu ligikaudu 90 370 inimest, mis osutab piirnormi alandamise vajadusele. Seepärast on komitee seisukohal, et EL peaks olema komisjoni kavandatust ambitsioonikam ja kehtestama edaspidi pärast mõistlikku üleminekuperioodi tehniliseks piirnormiks 0,001 kiudu cm^3 kohta. Selle saavutamiseks tuleks koostada tegevuskava, milles esitatakse ettepanekud meetmete, sealhulgas rahaliste meetmete kohta, et toetada ettevõtteid ja piirkondi, kes vajavad selliseid meetmeid eesmärkide saavutamiseks.

3.2. Enne renoveerimis- või lammutustööde alustamist peab tööandja kindlaks tegema, millised materjalid võivad sisaldada asbesti. See eeldab, et tööandjal on juurdepääs rajatise omaniku teabeallikatele ja muudele kättesaadavatele allikatele ning ta saab neid kasutada või teise võimalusena hoonet kontrollida. Komitee toetab registreite loomist, et koguda asjakohast teavet kinnisvara kohta, alustades hoonetest, mida renoveeritakse ja liikudes järk-järgult edasi ülejäänud hoonetete juurde. Liikmesriigid peaksid seda teavet haldama ühiselt ELis kokkulepitud viisil, et saada võrreldavaid andmeid hindamaks asbesti olemasolu (riik/koht/hoone otstarve/hoone osa), koguseid (hinnangud asbestivormide ja koguse kohta ühel ruutmeetril) jne. Euroopa Tööohutuse ja Töötervishoiu Ametilt (EU-OSHA) võiks paluda, et nad aitavad välja töötada ühtlustatud eeskirjad katastriandmete kohta.

3.3. Oluline on koolitada töötajaid, keda ohustab kokkupuute asbestiga. Komitee rõhutab, kuivõrd oluline on korraldada koolitusi töötaja emakeeles või mõnes muus keeles, mida ta valdab, k.a juhul, kui töötaja on pärit muust riigist kui see, kus ta töötab, mistõttu ei pruugi ta piisavalt hästi osata töökohariigi keelt. See kehtib nii ELi kodanike kui ka kolmandatest riikidest pärit töötajate kohta.

3.4. Komitee soovib ka, et üldsusel oleks rohkem teavet asbesti ja sellest tulenevate ohtude kohta, et suurendada teadlikkust nii töötajate kui ka asbesti käitlemist hõlmava töö tellijate hulgas, samuti üksikisikute ja ametiasutuste seas, kellel puuduvad sellealased põhjalikumad teadmised. Komitee kutsub komisjoni üles korraldama koostöös liikmesriikide, sotsiaalpartnerite ja asjaomaste kodanikuühiskonna organisatsioonidega teavituskampaania asbesti ja selle eluohtlikkuse kohta. Komitee võiks pakkuda platvormi rahvusvahelisele konverentsile, mille eesmärk on suurendada teadlikkust asbestist, selle kahjulikest mõjudest ja nende vältimise võimalustest.

3.5. Töötervishoiuasutustel on kohustus viia läbi asbestiga kokkupuutuvate töötajate töövõime kontroll (esialgne, korraline ja lõplik) ning tõendid tuleb esitada tööandjale. Pärast asbestiga kokkupuute lõppemist esitatakse lõpliku kontrolli tulemused nii tööandjale kui ka töötajale ning spetsiaalne dokument (päevik/pass), kus on dokumenteeritud asbestiga kokkupuute ja mis käib töötajaga kogu elu jooksul kaasas, et saaks jälgida töötaja tervist ja vajaduse korral tuvastada tööga seotud haigusjuhtumid, mis tulenevad asbestiga kokkupuute võimalikust hiljem avalduvast mõjust. Kõnealused dokumendid tuleb esitada nii tööandjatele kui ka töötajatele ning ka dokumentideta ja võõrtöötajad peavad olema nendega hõlmatud. Dokumendid on mõeldud selleks, et töötaja saaks need esitada iga edasise terviskontrolli korral, et tagada elukestev järelkontroll asbestiga kokkupuute võimaliku hiljem avalduva mõju üle. Komitee kutsub ELi ja liikmesriike üles edendama juurdepääsu töötervishoiule ja selle valdkonna spetsialistidele.

3.6. Tööõnnetuskindlustus peab katma asbestiga kokkupuutest tulenevaid haigusjuhtumeid. Komitee soovib ELil ja liikmesriikidel teha tööd selle nimel, et arvatavast asbestiga kokkupuutest tulenevate vähijuhtumite käsitlemisel lähtutakse kokkupuutumise eeldusest tööõnnetuskindlustusest tuleneva hüvitise saamise õiguse hindamisel, kuna asbestiga kokkupuute ja vähktõve vahelise seose kohta on olulisi ja selgeid teaduslikke tõendeid. Hüvitise saamise õiguse tagamiseks tuleks luua rahvusvaheline solidaarsusfond.

3.7. Liikmesriikidel on soovitatav teha koostööd tööinspektorite kaudu, et kontrollida, kas ikka pakutakse asjakohast koolitust töötajatele, keda ohustab asbestiga kokkupuute ehitusel, kaevandus- ja mäetööstuses ning transpordisektoris, teede ja tunnelite ehitusel ning jäätmekäitluses. Koostöö abil saab tagada, et asbesti sisaldavate hoonete kohta peetakse asjakohaseid registreid ja need tehakse kättesaadavaks nii riigi tasandil kui ka ELis. Komitee tuleb meelde, et tööinspektoreid (st tervishoiu- ja ohutuse inspektoreid) peab olema nende ülesannete täitmiseks piisaval arvul.

3.8. Tõhusaks tegelemiseks asbestist tulenevate ohtudega on vaja rahvusvahelist koostööd reguleerimise alal. Sellega seoses võib märkida, et ILO konventsioon nr 162 ning teatavate ohtlike kemikaalide ja pestitsiididega rahvusvaheliseks kauplemiseks nõusoleku saamise korda käsitlev Rotterdami konventsioon on näited olemasolevatest õigusraamistiketest, milles ELil ja liikmesriikidel saab olla ja peakski olema aktiivne ja juhtiv roll, et edendada asbesti küsimuses arenguid paremuse suunas kõigis maailma riikides ja rahvusvahelistes kaubandusahelates. ELi vabakaubanduslepingutes teiste riikide ja piirkondadega tuleks nõuda suuremaid jõupingutusi asbesti kasutamise keelustamiseks ja selle kahjuliku mõju vähendamiseks kõigis maailma riikides. Komitee kutsub ELi ja selle liikmesriike üles aktiivselt tegutsema asbesti kasutamise rahvusvaheliseks keelustamiseks ja nende töötajate kaitsmiseks, kes käitlevad olemasolevat asbesti näiteks renoveerimis- ja lammutamistöös ja jäätmekäitluse ajal.

Brüssel, 15. detsember 2022

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee
president
Christa SCHWENG

LISA

Arutelu käigus lükati tagasi järgmised muudatusettepanekud, mis kogusid hääletamisel siiski vähemalt veerandi häältest (kodukorra artikli 43 lõige 2).

Muudatusettepanek 1

Punkt 3.1.2

Muuta järgmiselt:

Sektsiooni arvamus	Muudatusettepanek
Rahvusvahelise töötervishoiu komisjoni (ICOH) andmetel ei ole olemas sellist asbestiga kokkupuute taset, mida saaks pidada ohutuks ja vähktõve mittepõhjustavaks. Professor Jukka Takala selgitas komitees 31. oktoobril 2022 toimunud arutelul, et igal aastal sureb ELis asbestiga seotud vähktõve tõttu ligikaudu 90 370 inimest, mis osutab piirnормi alandamise vajadusele. Seepärast on komitee seisukohal, et EL peaks olema komisjoni kavandatust ambitsioonikam ja kehtestama edaspidi pärast mõistlikku üleminekuperioodi tehniliseks piirnormiks 0,001 kiudu cm³ kohta . Selle saavutamiseks tuleks koostada tegevuskava, milles esitatakse ettepanekud meetmete, sealhulgas rahaliste meetmete kohta, et toetada ettevõtteid ja piirkondi, kes vajavad selliseid meetmeid eesmärkide saavutamiseks.	Rahvusvahelise töötervishoiu komisjoni (ICOH) andmetel ei ole olemas sellist asbestiga kokkupuute taset, mida saaks pidada ohutuks ja vähktõve mittepõhjustavaks. Professor Jukka Takala selgitas komitees 31. oktoobril 2022 toimunud arutelul, et igal aastal sureb ELis asbestiga seotud vähktõve tõttu ligikaudu 90 370 inimest, mis osutab piirnормi alandamise vajadusele. Seepärast peab komitee komisjoni ettepanekut tervitatavaks ja leiab, et pärast mõistlikku üleminekuperioodi tuleks tehnilist piirnormi veelgi vähendada . Selle saavutamiseks tuleks koostada tegevuskava, milles esitatakse ettepanekud meetmete, sealhulgas rahaliste meetmete kohta, et toetada ettevõtteid ja piirkondi, kes vajavad selliseid meetmeid eesmärkide saavutamiseks.

Hääletuse tulemus

Poolt: 68

Vastu: 106

Erapooletuid: 16

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu otsus Euroopa oskusteaasta 2023 kohta“

(COM(2022) 526 final – (2022) 0326 (COD))

(2023/C 100/19)

Raportöör: **Tatjana BABRAUSKIENĖ**

Konsulteerimistaotlus	Euroopa Liidu Nõukogu, 21.10.2022 Euroopa Parlament, 20.10.2022
Õiguslik alus	Euroopa Liidu toimimise lepingu artiklid 149 ja 304
Vastutav sektsioon	tööhõive, sotsiaalküsimuste ja kodakondsuse sektsioon
Vastuvõtmine täiskogus	15.12.2022
Täiskogu istungjärk nr	547
Hääletuse tulemus	
(poolt/vastu/erapooletuid)	155/0/1

1. Järeldused ja soovitused

1.1. Komitee kiidab heaks 2023. aasta kuulutamise Euroopa oskusteaastaks. Euroopa oskusteaasta peab pakkuma võimalusi tõhusate lahenduste leidmiseks ning haridushüvesid noortele ja täiskasvanutele, töötutele ja töötavatele inimestele, olenemata lepingulisest olukorrast, kvalifikatsioonist või soost. See on kooskõlas president von der Leyeni esitatud eesmärgiga anda töötajatele õiged oskused, et suurendada Euroopa majanduse, eelkõige VKEde konkurentsivõimet. Komitee loodab tegusalt osaleda Euroopa oskusteaastas 2023, et saavutada konkreetseid tulemusi, ning on seetõttu valmis aitama hõlbustajana kaasa võrgustike loomisele ja arutelude läbiviimisele.

1.2. Olukorras, kus ELi mõnes osas on juurdepääs haridusvõimalustele ebavõrdne, jääb haridustase endiselt liiga sageli järgmises põlvkonnas samaks. Euroopa oskusteaasta 2023 peaks algatama täiendavaid arutelusid ja tegevusi, et vältida diskrimineerimist kõigis haridusvaldkondades ja aidata inimestel omandada oskusi, mis tagavad neile parema karjääri ja kvaliteetse elatusaseme. Seetõttu tuleb erilist tähelepanu pöörata sotsiaalmajanduslikult vähemkindlustatud elanikkonnarühmadele seoses juurdepääsuga kvaliteetsele ja kaasavale ümber- ja täiendusõppele. **Nõukogu soovitus oskuste täiendamise meetmete kohta**, mille eesmärk on toetada väheste oskuste ja madala kvalifikatsiooniga täiskasvanuid, et nad saaksid oma oskusi täiendada ja tööturule integreeruda, tuleb jõustada ja rakendada kui Euroopa oskusteaasta olulist eesmärki.

1.3. Komitee leiab, et on vaja tõhusaid rahastamismehhanisme, mis koondaksid Euroopa Liidu ja riiklike vahendeid ja hõlmaksid kulude asjakohast jagamist riigiasutuste ja eraettevõtete, samuti üksikisikute ja teiste asjaomaste sidusrühmade (sotsiaalpartnerid, koolitajad, vabaaühendused) vahel. Elukestva õppe kultuuri loomisel on keskse tähtsusega ka see, et töötajatele antakse võimalus osaleda koolitusel.

1.4. Komitee loodab, et Euroopa oskusteaasta tõstatab selle vastutusküsimuse, et kaitsta täiendus- ja ümberõppeks vajalikke vahendeid, pöörates sealhulgas erilist tähelepanu rahastamise suunamisele. Selline õpe on oluline sotsiaalse tõrjutuse riski vähendamiseks. See hõlmab sektori ja ettevõtte tasandil sotsiaalpartnerite jagatud vastutust seoses investeerimisega tulevikku suunatud haridusse ja töötajate koolitusse. See hõlmab ka tööandjate osalemist vajalike tingimuste loomises, et toetada koondatud töötajaid nii, et nad saaksid kasu toetusmehhanismidest. Sellega seoses kutsub komitee sotsiaalpartnereid üles ja innustab neid võtma tõhusaid meetmeid sotsiaaldialoogis osalemiseks, et tagada kõigile töötajatele võrdne ligipääs kvaliteetsele ja kaasavale koolitusele kooskõlas Euroopa sotsiaaloiguste sambaga. Lisaks tuleks tugevdada haridusasutuste, ametiasutuste ning ettevõtjate ja ametiühingute vahelise konsulteerimise mehhanisme, sest see võib aidata kaasa realistlike ja tõhusate haridussüsteemist tööelli ülemineku strateegiate väljatöötamisele.

1.5. Sellega seoses teeb komitee ettepaneku rakendada lõpuks oskuste garantii ideed, et anda kõigile õigus pääseda juurde kvaliteetsele ja kaasavale koolitusele, ning edendada osalemist kollektiivlääbirääkimistes ja võimekuse loomist, et kehtestada sätted ja tingimused tasustatud õppepuhkuseks. See võimaldab inimestel ühiskonnaelus täiel määral osaleda ning ühiskonnas ja tööturul toimuvate üleminekutega edukalt toime tulla. Sellekohane koolitus peaks hõlmama peamisi pädevusi, põhioskusi ja kõigi oskuste tasemetega inimeste ametialaste oskuste arendamist.

1.6. Komisjon kutsub liikmesriike üles määrama Euroopa oskusteaasta riikliku koordinaatori, et tagada asjakohase tegevuse koordineerimine liikmesriigi tasandil. Komitee soovitab, et kõnealused riiklikud koordineerimispunktid peaksid töötama läbipaistval ja kaasaval viisil ning EL ja riiklikud allikad peaksid neile andma asjakohased pädevused ja piisavad rahalised vahendid. Kõigil sidusrühmadel (eelkõige haridus- ja koolitusteenuse osutajad, avaliku ja erasektori tööturuasutused, sotsiaalpartnerid ja muud asjakohased kodanikuühiskonna organisatsioonid) peaks olema kõnealuse riikliku koordineerimispunkti valimisel sõnaõigus. Sellega tagatakse, et need sidusrühmad osalevad selles ja neil on juhtiv roll nii tegevuse kavandamisel ja rakendamisel kogu aasta jooksul kui ka selle hindamisel. Samasugust koordineerimisprotsessi tuleks kohaldada ka ELi tasandil.

1.7. Komitee kordab oma varasemates arvamustes eelnevate Euroopa aastate väljakuulutamiste kohta esitatud soovitusi, et need peaksid minema kaugemale pelgast reklaamitegevusest ning aitama selle asemel kaasa selgete kavade rakendamisele ja tegelikule kaasamisele.

1.8. Komitee tuletab meelde varasemaid arvamusi selliste temaatiliste aastate kohta, milles kutsutakse üles tagama asjakohane ELi rahastus ja olema nende aastate arendamisel tihedas dialoogis kodanikuühiskonnaga ning rakendama konkreetseid meetmeid, et tagada seos erinevate temaatiliste aastate vahel ja nende kestvad tulemused. Seoses sellega märgib komitee, et Euroopa aastate kontseptsiooni edu silmas pidades on ülioluline kuulutada need aastad välja aegsasti, et võimaldada neid asjakohaselt ette valmistada ja panna alus kindlale omalusele⁽¹⁾.

2. Seadusandlik ettepanek

2.1. Pärast seda, kui president Ursula von der Leyen teatas 2022. aasta kõnes olukorrast Euroopa Liidus, et 2023. aasta võiks kuulutada Euroopa oskusteaastaks, võttis komisjon vastu sellekohase ettepaneku.

2.2. Euroopa oskusteaasta raames teeb komisjon koostöös Euroopa Parlamendi, liikmesriikide, sotsiaalpartnerite, avaliku ja erasektori tööturuasutuste, kaubandus- ja tööstuskodade, haridus- ja koolitusteenuse osutajate ning töötajate ja ettevõtete ettepaneku anda elukestvate õppele uut hoogu, tehes selleks järgmist:

- soodustatakse suuremate, tõhusamate ja kaasavamate investeeringute tegemist koolitusse ja täiendusõppesse, et kasutada ära Euroopa töötajate täielikku potentsiaali ning toetada inimesi liikumisel ühelt töökohalt teisele;
- tagatakse oskuste vastavus tööturu vajadustele, tehes koostööd ka sotsiaalpartnerite ja ettevõtjatega;
- sobitatakse inimeste püüdlusi ja oskusi tööturu võimalustega, eelkõige rohe- ja digipöördeks ning majanduse taastamiseks;
- erilist tähelepanu pööratakse sellele, kuidas kaasata tööturule rohkem inimesi, eelkõige naisi ja noori ning ennekõike mittetöötavaid ja mitteõppivaid noori;
- kaasatakse kolmandatest riikidest inimesi, kellel on ELi jaoks vajalikud oskused, samuti parandatakse õppimisvõimalusi ja õpirännet ning hõlbustatakse kvalifikatsiooni tunnustamist.

2.3. Nende eesmärkide saavutamiseks teeb komisjon järgmist:

- edendab oskuste täiendamise ja ümberõppe võimalusi, näiteks tõstes esile asjakohaseid ELi algatusi, sealhulgas ELi rahastamisvõimalusi, et toetada nende kasutamist, rakendamist ja elluviimist kohapeal;

⁽¹⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee aramus teemal „Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu otsus Euroopa noorteaasta 2022 kohta“ (COM(2021) 634 final – 2021/0328(COD)) (ELT C 152, 6.4.2022, lk 122).

- kogu ELis korraldatakse ka üritusi ja teadlikkuse suurendamise kampaaniaid, et toetada partnerite vastastikust õppimist oskuste täiendamises ja ümberõppes;
- samuti on kavandatud aasta eesmärk aidata arendada oskuste prognoosimise vahendeid ning edendada vahendeid, mille abil suurendatakse kvalifikatsioonide, sealhulgas väljaspool ELi saadud kvalifikatsioonide läbipaistvust ja hõlpsamat tunnustamist.

2.4. Selleks et tagada asjakohase tegevuse koordineerimine liikmesriigi tasandil, kutsub komisjon liikmesriike üles määrama Euroopa oskusteaasta riikliku koordinaatori.

3. Üldised märkused

3.1. Komitee nõustub seisukohaga, et kodanikuaktiivsus, mis hõlmab oskustega ja kvalifitseeritud tööjõudu, on Euroopa sotsiaalse ja majandusliku mudeli üks põhiväärtus ning et igas vanuses inimeste koolitamise toetamist tuleb kasutada hoovana ühiskondliku osaluse ning pikaajalise ja kestliku kasvu edendamiseks, sest see aitab suurendada innovatsiooni- võimet, tootlikkust ja konkurentsivõimet. Samuti on oluline toetada inimesi õiglase ülemineku saavutamisel, sest ülemineku kestlikumale elustiilile, tootmisele ja tarbimisele on muutunud vajalikuks, et võidelda kliimamuutuste ja nende negatiivsete tagajärgedega kogu maailmas, tagades samal ajal, et kedagi ei jäeta kõrvale. Samal ajal nõustub komitee, et iga õppija terviklik isiklik areng on hädavajalik, et kohaneda tulevaste üleminekute ja väljakutsetega, võttes arvesse praeguse ühiskonna kiiret arengutempot.

3.2. Kvalifitseeritud töötajate nappus, mida põhjustavad demograafilised probleemid ja struktuurimuutused ning digiüleminek ja CO₂ heite vähendamine, on oluline tegur, mis mõjutab Euroopa majandust. Lisaks uute oskuste omandamisele peab eesmärk olema ka tagada, et kvalifitseeritud töötajad saaksid muutuvast olukorras täita mitmeid kvalifitseeritud ülesandeid ja ametikohti ⁽²⁾ ning nende koolitus tooks kaasa inimväärseid töövõimalusi ja kaitsemeetmeid ebakindlate töösuhete vältimiseks.

3.3. Lisaks on äärmiselt oluline väljakutse tagada vajalikud oskused ja neid prognoosida, et saavutada Euroopa sotsiaalõiguste samba tegevuskavas seatud ELi peamised eesmärgid, mille kohaselt osaleks igal aastal koolitusel vähemalt 60 % täiskasvanutest ja 2030. aastaks oleks tööhõive määr vähemalt 78 %.

3.4. Komitee väljendab heameelt selle üle, et Euroopa Komisjon pani tugevalt rõhku oskustele, kuulutades välja Euroopa oskusteaasta 2023, mis on jätk Euroopa noorteaastale 2022.

3.5. See kinnitab komitee paljudes arvamustes väljendatud seisukohta, et nii kvaliteetne põhiharidus kui ka kõrgetasemeline ja tõhus koolitus, elukestev õpe, täiendus- ja ümberõpe on vajalikud vahendid, et tulla edukalt toime ühiskondlike muutustega, edendada kodanikuaktiivsust ning haarata kinni tuleviku töövõimalustest ja edendada ettevõtjate arengut ⁽³⁾.

⁽²⁾ Tööturu vaatlusrühma uuring „The work of the future, ensuring lifelong learning and training of employees“ | Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee (europa.eu).

⁽³⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Täiskasvanuharidus“ (ettevalmistav arvamus eesistujariigi Sloveenia taotlusel) (ELT C 374, 16.9.2021, lk 16); Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Kuidas edendada elukestva õppe perspektiivist haridusel ja koolitusel põhinevaid oskusi, mida Euroopa vajab õiglasema, ühtsema, jätkusuutlikuma, digitaalsema ja vastupanuvõimelisema ühiskonna loomiseks“ (ettevalmistav arvamus eesistujariigi Portugali taotlusel) (ELT C 286, 16.7.2021, lk 27); Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemadel „Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele jätkusuutlikku konkurentsivõimet, sotsiaalset õiglust ja vastupanuvõimet toetava Euroopa oskuste tegevuskava kohta“ (COM(2020) 274 final) ja „Ettepanek: nõukogu soovitus jätkusuutlikku konkurentsivõimet, sotsiaalset õiglust ja vastupanuvõimet toetava kutsehariduse ja -õppe kohta“ (COM(2020) 275 final) (ELT C 10, 11.1.2021, lk 40); Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemadel „Ettepanek: nõukogu soovitus, milles käsitletakse Euroopa lähenemisviisi elukestvat õpet ja tööalast konkurentsivõimet toetavatele mikrokvalifikatsioonitunnistustele“ (COM(2021) 770 final) ja „Ettepanek: nõukogu soovitus isiklike õppekontode kohta“ (COM(2021) 773 final) (ELT C 323, 26.8.2022, lk 62); Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele Euroopa ülikoolistrateegia kohta“ (COM(2022) 16 final) ja teemal „Ettepanek: nõukogu soovitus, mis käsitleb võimaluste loomist tulemuslikuks Euroopa kõrghariduskoostööks“ (COM(2022) 17 final) (ELT C 290, 29.7.2022, lk 109).

3.6. Elukestev õpe ja oskuste arendamine on meie ühiskonna sotsiaalse ja majandusliku arengu võti. Komitee on siiski seisukohal, et see ei puuduta mitte ainult „turustatavate“ teadmiste edasiandmist, vaid ka pädevusi ja oskusi, mis võimaldavad inimestel ühiskonnaelus aktiivselt osaleda. Uuringud näitavad, et kriitiline mõtlemine, suhtlemine, meeskonnatöö, loovus, algatusvõime ja paljud muud valdkonnaülesed oskused on tööturul ja ühiskonnas üha enam vajalikud. Lisaks nendele on vabadus, sallivus, kriitiline vaim, Euroopa väärtused ja demokraatlik kodakondsus Euroopa tuleviku jaoks olulised väärtused, et võidelda kasvava sallimatuse ja esilekerkivate radikaalsete liikumiste vastu. Seepärast palume lisada ka sotsiaalsed ja valdkonnaülesed oskused Euroopa oskusteaasta 2023 raames õigete oskuste hulka, mille kodanikud, sealhulgas praegused ja tulevased töötajad peavad omandama⁽⁴⁾. See on otseselt kooskõlas nõukogu soovitusel (võtmepädevuste kohta elukestva õppes) rakendamisega ning ka isikliku, sotsiaalse ja õpipädevuse Euroopa raamistikuga (LifeComp) ja Euroopa kestlikkuslaste pädevuste raamistikuga (GreenComp).

3.7. Komitee on seisukohal, et haridus algab lapseas ja käib meiega kogu meie elu jooksul kaasas. Kooskõlas nõukogu resolutsiooniga, mis käsitleb uut täiskasvanuhariduse Euroopa tegevuskava (2021–2030), rõhutab komitee, et täiskasvanuharidus peab olema midagi enamat kui üksnes tööhõivega seotud oskuste arendamine. Sama oluline on suurendada terviklikult üldsuse teadlikkust elukestvas õppes osalemise tähtsusest ja eelistest⁽⁵⁾.

3.8. Seetõttu on komitee jaoks selge, et kõik Euroopa oskusteaasta 2023 raames läbiviidavad tegevused peavad olema suunatud parimale võimalikule arengule hariduse ja koolituse kõigis valdkondades (põhiharidus, esma- ja kõrgharidus, kutseõpe, elukestev õpe: formaalne, mitteformaalne ja informaalne haridus). Kõigil haridustasemetel tuleb seega eeskätt ilma diskrimineerimiseta tagada kõigile võrdsed võimalused. Vanemate sisetulek või haridustase ei tohi enam oluliselt mõjutada isiku haridusteed.

3.9. Olukorras, kus ELi mõnes osas on juurdepääs haridusvõimalustele ebavõrdne ning haridustase jääb endiselt liiga sageli järgmises põlvkonnas samaks, peaks igal pool olema hädavajalik pakkuda võimalusi ning edendada võimalikult suures ulatuses pädevusi ja võimekust.

3.10. Elukestev õpe kõigile peab saama Euroopas reaalsuseks ja kõigil eurooplastel peab olema juurdepääs kvaliteetsele ja kaasavale õppele ja koolitusele. Peab olema võrdne juurdepääs oskuste täiendamisele ja ümberõppele, mille kohaselt tuleb pakkuda oskuste täiendamise lisavõimalusi kõigile inimestele, olenemata nende soost, päritolust ja vanusest⁽⁶⁾. Lisaks peab tähelepanu suunamine oskuste tegevuskava kaasavusele hõlmama eelkõige kõiki töötajaid, olenemata nende tööhõiveolukorrast, ettevõtte suurusest ja töölepingu liigist, sealhulgas madala kvalifikatsiooniga/väheste oskustega täiskasvanuid ja rändetaustaga inimesi. Haavatavatele rühmadele tuleks pöörata eritähelepanu ja kuna neil on rohkem raskusi, võtta nende suhtes poliitikameetmeid.

3.11. Kuigi komitee toetab Euroopa oskusteaastat 2023 ning rõhuasetust kutseõppe ja elukestva õppe edendamisele, on komitee mures, et aasta tegevuskava ja prioriteedid näivad olevat ülekoormatud. Need sisaldavad väga palju kohustusi, viiteid kõigile Euroopa oskuste tegevuskavas kirjeldatud algatustele, eelarveridadele ja poliitikavaldkondadele. Sellega kaasneb oht, et aasta seisneb pigem kõrgetasemelistes poliitilistes avaldustes kui pikaajalises süstemaatilises arengus.

⁽⁴⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemadel „Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele jätkusuutlikku konkurentsivõimet, sotsiaalset õiglust ja vastupanuvõimet toetava Euroopa oskuste tegevuskava kohta“ (COM(2020) 274 final) ja „Ettepanek: nõukogu soovitus jätkusuutlikku konkurentsivõimet, sotsiaalset õiglust ja vastupanuvõimet toetava kutsehariduse ja -õppe kohta“ (COM(2020) 275 final) (ELT C 10, 11.1.2021, lk 40).

⁽⁵⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Täiskasvanuharidus“ (ettevalmistav arvamus eesistujariigi Sloveenia taotlusel) (ELT C 374, 16.9.2021, lk 16).

⁽⁶⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Täiskasvanuharidus“ (ettevalmistav arvamus eesistujariigi Sloveenia taotlusel) (ELT C 374, 16.9.2021, lk 16).

3.12. Vältimaks seda, et pikk loetelu olemasolevatest poliitikavaldkondadest ja jagatud vastutustest varjutab selget keskendumist tulemustele, on väga oluline tagada selgus ja suunata tähelepanu ettepanekule, keskendudes selles teatud strateegilistele prioriteetidele. Komitee kordab oma nõudmist, mis esitati seoses varasemate Euroopa aastate väljakuulutamistega koostatud arvamustes, et tuleks minna kaugemale pelgalt reklaamitegevusest ja aidata kaasa selgete kavade koostamisele ning kaasamisele⁽⁷⁾.

3.13. Sotsiaalpartneritel ja kodanikuühiskonna organisatsioonidel on oluline roll ka haridus- ja koolitussüsteemi juhtimisel, sealhulgas oskuste prognoosimisel ja pakkumisel. Sotsiaalpartnerite ja asjaomaste kodanikuühiskonna organisatsioonide tõhus kaasamine Euroopa ja riiklikul tasandil ning tõhusad meetmed juhtimise kindlustamiseks kõigis kutsehariduse ja -õppe ning täiskasvanuhariduse poliitika valdkondades, sealhulgas aktiivne tööturupoliitika ning oskuste arendamiseks mõeldud ELi ja riiklike vahendite haldamine, oleksid keskse tähtsusega, et pakkuda tõhusaid lahendusi kõigile.

3.14. Oluline on pidada silmas dialoogi hoogustamist olemasolevates sidusrühmades ja nende võrgustikes, muu hulgas ka veebiplatvormidel, ning edendada selleks 2023. aastal eelkõige strateegilise dialoogi protsessi, arendades 2023. aasta juhtalgatustega seotud sidusrühmade foorumeid. Dialoogi tuleks hoogustada ka kodanikuühiskonna dialoogile sarnaste uute protsesside kaudu. Eesmärk on tagada, et haridus- ja koolitusvaldkonna sidusrühmad saavad sisuliselt osaleda poliitikas ja otsuste tegemises, võttes arvesse nende eksperditeadmisi kohalike olude kohta, nende suutlikkust väljendada õppijate vajadusi ning tihedat seotust erinevate riiklike ja piirkondlike ametiasutustega, kes vastutavad haridus- ja koolituslaste soovitude rakendamise eest.

3.15. Komitee loodab, et Euroopa oskusteaasta peaks sellega seoses käsitlema sektori ja ettevõtte tasandil sotsiaalpartnerite jagatud vastutust seoses nii investeerimisega tulevikku suunatud haridusse kui ka oma töötajate koolitusse. See hõlmab ka töandjate osalemist vajalike tingimuste loomises, et toetada koondatud töötajaid nii, et nad saaksid kasu toetusmehhanismidest. Seda silmas pidades kutsub komitee sotsiaalpartnereid üles võtma tõhusaid meetmeid sotsiaaldialoogis osalemiseks, et tagada kõigile töötajatele võrdne ligipääs kvaliteetsele ja kaasavale koolitusele kooskõlas Euroopa sotsiaalõiguste sambaga.

3.16. Õpetajatel ja koolitajatel on oluline roll õppijate oskuste arendamisel vastavalt tööturu vajadustele, õpetades ja treenides mitte ainult kutseoskusi, vaid ka valdkonnaüleseid oskusi, nagu põhi- ning sotsiaalsed ja emotsionaalsed oskused. Nad toetavad erineva taustaga õpilaste, sealhulgas uusi, ajakohastatud või täiustatud oskusi vajavate täiskasvanute üleminekut õpingutelt tööle. Pandeemiast ja Ukraina sõjast tingitud enneolematute probleemide taustal on nende pühendumus ja loovus olnud kesksel kohal õpetamise ja õppimise toetamisel koolides ja töökohtades.

3.17. Paljudes ELi riikides on suur puudus kutsehariduse ja -õppe valdkonna õpetajatest. Seda põhjustavad ka kutsehariduse ja -õppe valdkonna õpetaja elukutse vähease atraktiivsusega seotud tegurid, sealhulgas töötingimused, palgad ning rahalised stiimulid ja karjääritoetuse puudumine. Valdkonna spetsialistide meelitamine õpetaja elukutse juurde peaks olema üks peamisi strateegiaid, mille abil tagada, et asjakohaste oskuste ja teadmistega kutsehariduse ja -õppe õpetajaid on piisavalt. Selleks on vaja tagada head ja atraktiivsed töötingimused, inimväärne palk ja paindlikud võimalused ametikohale kandideerimiseks ning mehhanismid, mis tagavad, et neil spetsialistidel on õiged, sealhulgas pedagoogilised oskused.

4. Konkreetsete märkused

4.1. Komitee kiidab heaks lähenemisviisi, mille kohaselt arutatakse koolitusvajadusi tööturu sotsiaalselt ausa ja õiglase rohe- ja digipöörde seisukohast. Komitee kutsub siiski üles esitama selget sõnumit, et oskuste täiendamise ja ümberõppega seotud vastutus peaks alati olema õiglasel viisil jagatud vastutus.

⁽⁷⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu otsus Euroopa noorteaasta 2022 kohta“ (COM(2021) 634 final – 2021/0328(COD)) (ELT C 152, 6.4.2022, lk 122).

4.2. Jagatud vastutus

4.2.1. Käimasolevate üleminekute saavutamiseks toetatakse üksikisikuid, valmistamaks neid ette muutusteks, et olla edukad. Vajalikud on rahastamismehhanismid, mis koondaksid Euroopa Liidu ja riiklike vahendeid ning hõlmaksid kulude asjakohast jagamist ja mitterahalist panust (nt koolitusele kulutatud aeg) riigiasutuste, tööandjate, üksikisikute ja teiste asjaomaste sidusrühmade (nt sotsiaalpartnerid, koolitajad, vabaihendused) vahel. Komitee on paljudes varasemates arvamustes⁽⁸⁾ rõhutanud tungivat vajadust ettevõtete ja avaliku sektori asutuste tugeva pühendumuse järele, eelkõige selleks, et tagada piisavad vahendid, sealhulgas hariduse ja koolituse piisav rahastamine.

4.2.2. Komitee teeb ettepaneku, et Euroopa oskusteaasta peaks oluliselt edendama sotsiaalset vastutust ulatusliku täiendus- ja ümberõppe valdkonnas, ning sellega seoses oskuste garantii ideed, et anda kõigile õigus pääseda juurde kvaliteetsele ja kaasavale koolitusele, sealhulgas osaleda kollektiivlääbirääkimistes ja luua võimekust, et kehtestada sätteid ja tingimused tasustatud õppepuhkuseks, et inimesed saaksid ühiskonnaelus täiel määral osaleda ning tuleksid edukalt toime ühiskonnas ja tööturul toimuvate üleminekutega.

4.2.3. See hõlmab sotsiaalpartnerite jagatud vastutust sektori ja ettevõtte tasandil seoses investeerimisega tulevikku suunatud haridusse ja tööjõu koolitusse. Kollektiivlääbirääkimised kõigil tasanditel – kooskõlas riikliku õiguse ja tavadega – ning töötajate osaluse mehhanismid ettevõtja tasandil on asjakohased vahendid selleks, et käsitleda oskuste ja koolituse vajaduste muutusi ning aidata neist muutustest ette jõuda ja innovatsiooni edendada. Oleks kasulik alustada sotsiaalpartnerite tegevusena Euroopa oskusteaasta raames ELi kvalifikatsiooniraamistiku väljatöötamist töötajate koolitamiseks.

4.3. Haridusse ja koolitusse tehtavate investeeringute suurendamine

4.3.1. Komitee on juba rõhutanud vajadust nn kvalifikatsioonikampaania järele, et toetada tööturgude üha ulatuslikumat üleminekut digitaal tehnoloogiale, pakkuda stiimuleid investeerimiseks nii ettevõtja tasandil kui ka avalikus sektoris ning edendada avaliku ja erasektori investeeringuid kutseharidusse ja -õppesse. Igas liikmesriigis tuleb suurendada avaliku sektori investeeringuid elukestvasse õppesse, eelkõige täiskasvanuõppesse⁽⁹⁾.

4.3.2. Komitee kutsub Euroopa Komisjoni ja liikmesriike üles võtma tõhusaid meetmeid Euroopa sotsiaalõiguste samba esimese ja neljanda põhimõtte rakendamiseks, milleks on tagada kvaliteetne ja kaasav elukestev õpe kui kõigi Euroopa kodanike õigus töökohal ja väljaspool seda. Samuti kutsub komitee üles toetama nende põhimõtete rakendamist sotsiaalpartnerite ja kodanikuühiskonnaga kokku lepitud kestliku riikliku rahastamise abil.

4.3.3. Kuna liikmesriikidel lasub põhivastutus kestliku investeerimise eest, mille abil tagada koolitus eelkõige töötutele ja madala kvalifikatsiooniga isikutele ning see, et omandatakse tõendatavad põhioskused, ametialased oskused ja peamised pädevused, mis viivad kvalifikatsioonide omandamiseni, peaks Euroopa oskusteaasta rõhutama vajadust piisavate avaliku sektori investeeringute järele kõigis haridus- ja koolitusvaldkondades.

4.3.4. Sestap nõuab komitee, et kestlikud investeeringud täiskasvanute osalemisesse elukestvas õppes ja töötajate koolitusse tuleks Euroopa poolaasta protsessi prioriteetidena esile tõsta ning saada ELi fondidest, eelkõige Euroopa struktuuri- ja investeerimisfondidest rohkem toetust ümberõppele.

⁽⁸⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemadel „Ettepanek: nõukogu soovitus, milles käsitletakse Euroopa lähenemisviisi elukestvat õpet ja tööalast konkurentsivõimet toetavatele mikro kvalifikatsioonitunnistustele“ (COM(2021) 770 final) ja „Ettepanek: nõukogu soovitus isiklike õppekontode kohta“ (COM(2021) 773 final) (ELT C 323, 26.8.2022, lk 62); Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Täiskasvanuharidus“ (ettevalmistav arvamus eesistujariigi Sloveenia taotlusel) (ELT C 374, 16.9.2021, lk 16); Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Kuidas edendada elukestva õppe perspektiivist haridusel ja koolitusel põhinevaid oskusi, mida Euroopa vajab õiglasema, ühtsema, jätkusuutlikuma, digitaalsema ja vastupanuvõimelisema ühiskonna loomiseks“ (ettevalmistav arvamus eesistujariigi Portugali taotlusel) (ELT C 286, 16.7.2021, lk 27).

⁽⁹⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Elukestva õppe jätkusuutlik rahastamine ja oskuste arendamine oskustööjõu nappuse tingimustes“ (ettevalmistav arvamus eesistujariigi Horvaatia taotlusel) (ELT C 232, 14.7.2020, lk 8).

4.4. Õigus pääseda juurde elukestva õppe võimalustele, sõltumata õppe tasemest ja liigist (formaalne, mitteformaalne või informaalne)

4.4.1. Komitee kutsub üles täielikult rakendama Euroopa sotsiaalõiguste samba esimest põhimõtet, tagamaks, et juurdepääs kvaliteetsele ja kaasavale koolitusele ning elukestvatele õppele on kõigi kutsehariduse omandajate, kutsekoolitustel osalejate ning töötajate õigus. Eesmärk on võimaldada neil ühiskonnaelus täiel määral osaleda ning tööturul toimuvate üleminekutega edukalt toime tulla. See õigus peab olema tagatud ka töötutele ja madala kvalifikatsiooniga täiskasvanutele tööturul vajalike oskuste omandamisel. Kutsume Euroopa Komisjoni üles uurima, kuidas seda õigust tagada, ning kehtestama tugevama järelevalvemehhanismi, millega nõutakse, et liikmesriigid koostaksid riiklikud tegevusprogrammid ja esitaksid korrapäraselt riiklikke aruandeid selle kohta, kuidas see õigus tagatakse.

4.4.2. Sellega seoses kutsub komitee komisjoni, liikmesriike ja sotsiaalpartnereid üles kasutama Euroopa oskusteaastat tõhusate meetmete võtmiseks, et osaleda ühistes meetmetes, mille abil edendada töötajate tööajal koolitamist, suurendada investeringuid kvaliteetsesse õpipoisiõppesse, täiskasvanute osalemisse elukestvas õppes ja töötajate koolitamisega, tagades kõigile töötajatele õiguse pääseda võrdselt ligi kvaliteetsele ja kaasavale koolitusele. 2023. aastal tähistatakse kvaliteetse ja tõhusa õpipoisiõppe Euroopa raamistiku viiendat aastapäeva ning seda raamistikku tuleb hinnata ja tugevdada. Oleks viimane aeg küsida töökohapõhistelt õppijatelt, noortelt ja täiskasvanutelt, mil määral on raamistikus sätestatud kvaliteeditingimused töökohal reaalselt täidetud.

4.5. Sidusrühmade kaasamine

4.5.1. Komitee kiidab heaks komisjoni selge kohustuse tugevdada vajalikke oskusi, tehes tihedat koostööd sotsiaalpartnerite, avaliku ja erasektori tööturuasutuste, ettevõtjate ning haridus- ja koolitusteenuste osutajatega. Komitee on sellega seoses seisukohal, et väga oluline on ka

- stimuleerida töötajate aktiivset osalemist elukestva ja töökohapõhise õppe kavades, mis on ettevõtte kasvu ja konkurentsivõime, töötajate tööesobivuse ning hea kvaliteediga töökohtade tagamise vältimatu eeltingimus; ⁽¹⁰⁾
- parandada kõigi osalust elukestvas õppes ning määrata koos hariduse ja koolituse pakkujate ja otsuste tegijatega kindlaks õppe sisu nii, et sellest saaksid kasu nii iga õppija eraldi kui ka kogukond ja ühiskond tervikuna;
- toetada kooskõlas riiklike töösuhete süsteemidega kollektiivläbirääkimisi ja sotsiaaldialoogi, et oleks võimalik oskuste vajadust ette näha ning oskusi tehnoloogilise ja digitaalse arenguga kohandada, arendada töökohapõhist õpet ning toetada kodanikuühiskonna dialoogi ühtsete seisukohtade üle iga õppija vajaduste kohta.

4.6. Tõhusate tööturuasutuste tugevdamine

4.6.1. Õiglase ülemineku ja aktiivse tööturupoliitika toimimiseks on vaja tõhusaid tööturuasutusi, mis oleksid ühtviisi suutelised nii juhtima nõudlust ja töökohtade pakkumist kui ka juhendama ja nõustama töötajaid. Komitee kutsub liikmesriike üles investeerima rohkem ressursse tööturuasutuste ja nende töötajate tulemuslikkuse, tõhususe ja suutlikkuse suurendamisse ning samuti selliste vahendite väljatöötamisse, mis toetavad neid, kes ei osale veel tööturul.

4.7. Isiklikud õppekontod ja mikrokvalifikatsioonitunnistused

4.7.1. Komitee tunneb heameelt komisjoni algatuse üle, mis käsitleb isiklikke õppekontosid, sest haridus- või koolitusteenuse osutajad vajavad teenuse osutamiseks rahalist toetust. Surve kvalifikatsioonile kasvab pidevalt, kuid isiklike õppekontode eesmärk ei tohiks olla mitte olemasolevate rahastamisstruktuuride asendamine, vaid nende täiendamine, eriti juhul, kui isiklike õppekontosid veel ei ole.

⁽¹⁰⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee aramus teemal „Töö tulevik – asjakohaste teadmiste ja oskuste omandamine, et vastata tulevaste töökohtade vajadustele“ (ettevalmistav aramus eesistujariigi Bulgaaria taotlusel) (ELT C 237, 6.7.2018, lk 8).

4.7.2. Isiklikud õppekontod on täiendusõppe rahastamise oluline element. Isiklike õppekontosid tuleks diferentseerida sõltuvalt sihtrühmast ning neid tuleb igal juhul pidevalt hinnata ja vajaduse korral kohandada. Eelkõige peaks tööelisel inimestel olema otsejuurdepääs oma isiklikule õppekontole ja nad peaksid saama ise otsustada, milliseks täiendusõppeks nad seda isiklikult kasutavad.

4.7.3. Ettepaneku „Euroopa lähenemisviisi elukestvate õppele ja tööhõivele“ raames peaksid mikrokvalifikatsioonitunnistused paremini lahendama inimeste koolituse ja ümberõppega seotud probleeme. See muudaks inimeste jaoks lihtsamaks ja paremaks kõigi selliste oskuste omandamise, mida on vaja praeguste ühiskondlike probleemide ja tööturul toimuvate üleminekutega toimetulekuks. Samal ajal on lähenemisviis suunatud ka teenuseosutajatele, et muuta oma pakkumised mikrokvalifikatsioonitunnistuste abil läbipaistvamaks ja paindlikumaks.

4.7.4. Komitee on seisukohal, et informaaalses õppes õppijate tunnustamiseks mõeldud mikrokvalifikatsioonitunnistused võivad olla üsna rakendatavad ja mõistlikud, kuid samas on oluline, et mikrokvalifikatsioonitunnistustega ei püütaks nõrgestada või asendada formaalset põhiharidust, kõrgharidust, kutseharidust ja -koolitust või traditsioonilisi oskusi.

4.8. Kolmandate riikide kodanike ligimeelitamine

4.8.1. Keskendumist selliste kolmandate riikide kodanike ligimeelitamisele, kellel on ELi jaoks vajalikud oskused, tuleb tasakaalustada ajude äravoolu leevendamisega. Komitee pooldab korrapärasemaid tööjõurände kanaleid, kuid oskustealase poliitika esmane prioriteet peaks olema tagada Euroopa töötajate ning töötute ning ELis juba viibivate ja töötavate dokumentideta rändajate oskuste arendamine.

4.8.2. ELi talendireservi (kättesaadav ainult Ukraina pagulastele) arendamisel tuleb samuti toimida ettevaatlikult. Komitee julgustab komisjoni töötama välja meetmed, millega tagatakse, et iga pagulane ja varjupaigataotleja saab sama võimaluse kui riigi kodanikud oma oskused ja pädevused valideerida ning talle pakutakse tööturule integreerimiseks Euroopa Liidu põhiõiguste harta kohaselt töökohapõhise õppe ning ümber- ja täiendusõppe võimalusi.

4.8.3. Lisaks tuleb igal juhul arutada või edendada kolmandate riikide kodanike kvalifikatsioonide lihtsamat, kiiremat ja hõlpsamat tunnustamist, sõltumata nende töölevõtmisest. Siiski näib olevat selge, et reguleeritud kutsealade puhul võib nende kvalifikatsioonide tunnustamist kiirendada või hõlbustada üksnes ELi kutsekvalifikatsioonide tunnustamise direktiivi eeskirjade kohaldamine kolmandate riikide kodanike suhtes.

4.9. Euroopa aasta koordineerimine

4.9.1. Komisjon kutsub liikmesriike üles määrama Euroopa oskusteaasta riikliku koordinaatori, et tagada asjakohase tegevuse koordineerimine liikmesriigi tasandil. Kuna riiklike koordinaatorite määramine ja nende kohtumised on liikmesriigi ja liidu tasandil koordineerimist käsitlevates artiklites kesksel kohal, näib see olevat väga minimaalne.

4.9.2. Komitee kutsub üles sellele, et ELi ja riiklikud allikad ja asutused annaksid kõnealustele riiklikele koordineerimispunktile asjakohased pädevused ning piisavad rahalised vahendid, et ELi ja riiklikul tasandil tõhusalt kaasata hariduse, koolituse ja oskuste valdkonna sidusrühmade laialdase võrgustiku esindajaid. Need sidusrühmad (eelkõige sotsiaalpartnerid, avaliku ja erasektori tööturuasutused, haridus- ja koolitusteenuse osutajad ning muud asjakohased kodanikuühiskonna organisatsioonid) peaksid osalema koordineerimises ning neil peaks olema juhtiv roll nii tegevuse kavandamisel ja rakendamisel kogu aasta jooksul kui ka selle hindamisel. Põhitähelepanu tuleks pöörata aasta jooksul saavutatavatele jätkusuutlikele tulemustele. Rahaliste vahendite puhul võib hea tava eeskuju võtta Euroopa arenguaastat.

4.10. Oskuste mittevastavus tööturu vajadustele

4.10.1. Kuigi mõnes sektoris on oskustöölise puudus, on nn vajadustele mittevastavus sageli rohkem seotud halbade töötingimustega (madal palk, ebakindlad töölepingud, lugupidamatus, töö- ja eraelu tasakaaluga kokkusobimatu tööaeg, puudulik töötajate koolitus ja karjäärijuhtimine) ja sellega, et puuduvad prognoosivahendid, mis kujutavad endast tööturu muutuste prognoosimise varajase hoiatamise süsteemi. Kui Euroopa oskusteaasta nende aspektidega ei tegele, on selge, et koormus pannakse ebavõrdsele töötajatele ja ühiskonnale, nõudmata ettevõtjate jagatud vastutust.

4.10.2. Seda silmas pidades ei saa oskuste strateegiaid eraldada kvaliteetsete töökohtade loomisest ja strateegiatest. Koolitus-, ümberõppe- või täiendusõppeprogrammid ei ole kasulikud, kui inimesed elavad majanduslikult halvas piirkonnas, kus ei pakuta alternatiivseid töövõimalusi. Kvaliteetsed töökohad, õiglased palgad ja inimväärsed töötingimused on pikaajalise ja kestliku majanduskasvu, tootlikkuse ja innovatsiooni eeltingimused ning oskuste arendamine ja elukestev õpe on üks vahend nende eesmärkide saavutamiseks. Sellega seoses on äärmiselt oluline tagada tõhus sotsiaaldialoog ametiühingutega, töötajate õiguste austamine ja jõustamine ning töötajate teavitamine ja nendega konsulteerimine töötajate koolitamise ja töökohapõhise õppe teemal ettevõtte tasandil.

Brüssel, 15. detsember 2022

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee
president
Christa SCHWENG

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Kaitseinvesteeringute puudujääkide analüüs ja edasised sammud“

(JOIN(2022) 24 final)

(2023/C 100/20)

Raportöör: **Panagiotis GKOFAS**

Kaasraportöör: **Jan PIE**

Konsulteerimistaotlus	Euroopa Komisjon, 28.6.2022
Õiguslik alus	Euroopa Liidu toimimise lepingu artikkel 304
Vastutav seksioon	Tööstuse muutuste nõuandekomisjon
Vastuvõtmine seksioonis	11.11.2022
Vastuvõtmine täiskogus	14.12.2022
Täiskogu istungjärk nr	574
Hääletuse tulemus	
(poolt/vastu/erapooletuid)	202/6/4

1. Järeldused ja soovitused

1.1. Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee toetab ühisteatises „Kaitseinvesteeringute puudujääkide analüüs ja edasised sammud“ esitatud algatusi. Ühisteatis on oluline samm liikmesriikide kaitsekoostöö edendamise suunas, mis on vajalik sõjalise võimekuse kuluka dubleerimise vähendamiseks ja ELi kaitseturu killustumise vältimiseks. Komitee rõhutab arvamuse järgmisi peamisi punkte.

1.1.1. ELi kaitsetööstuse strateegia alus peaks olema jõuline Euroopa kaitse- ja julgeolekupoliitika.

1.1.2. Väikesed investeerimismahud tekitavad võimelünki ja puudulikkusi liikmesriikide vahelist koordineerimist teadus- ja arendustegevuses, tootmises ja hangetes ning killustavad Euroopa kaitsesektori tehnoloogilist ja tööstuslikku baasi (EDTIB).

1.1.3. Komitee toetab Euroopa Komisjoni kavandatud konkreetseid meetmeid – ühishangete õigusakti abil Euroopa kaitsetööstust tugevdava vahendi loomist ja Euroopa kaitseinvesteeringute programmi – ning kutsub liikmesriike üles koordineerima paremini kaitsepoliitikat ja riigihankeid ELi tasandil.

1.1.4. Riikide kaitse-eelarved tuleks läbi vaadata, et näha igal aastal ette kvoot, mis eraldatakse Euroopa kaitseinvesteeringute konsolideerimiseks. Nii aitavad nad hinnata konkreetsete ELi koordineeritud meetmete finantsbaasi, mis on mõeldud Euroopa kaitsevõime suurendamiseks.

1.1.5. Erilist tähelepanu tuleks pöörata sõjapidamise nüüdisaegsetele vormidele (nt küberrünnakud, digisõjad ja propaganda valeuudiste abil).

1.1.6. Euroopa Parlament peab välja töötama järelevalvemehhanismi Euroopa kaitsepoliitika ellu viimiseks (lepingud, hanked, investeeringud) ning hankima selleks vajalikud tehnilised ja institutsioonilised vahendid.

1.1.7. Komitee julgustab komisjoni esitama põhjaliku ettepaneku, mis läheb kaugemale võimalikust käibemaksu-
bastusest ja sisaldab jõulisi meetmeid, et aidata tööstusel kohaneda uute strateegiliste väljakutsetega.

1.2. Komitee jagab ühisteatistes esitatud hinnangut kaitseinvesteeringute puudujääkidele Euroopa Liidus. Selline alainvesteering on nõrgendanud Euroopa julgeolekut, õõnestanud NATOt ja nõrgendanud liidu positsiooni teiste ülemaailmsete jõudude suhtes. Samal ajal esineb Euroopa Liidus endiselt kaitseinvesteeringutes lünki. See on vastuolus liikmesriikidevahelise solidaarsuse põhimõttega ja tugevdab lõhestavaid poliitilisi jõude, mis õõnestavad jõupingutusi ühise julgeolekukultuuri ja kaitsepoliitika arendamiseks Euroopas.

1.3. Komitee väljendab heameelt selle üle, et mitmed liikmesriigid on teatanud oma kaitse-eelarve suurendamisest ning kutsub neid üles pidama kinni oma kohustusest mitte ainult investeerida rohkem, vaid ka paremini, arvestades seejuures vajadust süvendada Euroopa kodanike solidaarsust ja parandada valmisolekut kriisiolukorras. Äärmiselt oluline on koordineerida riikide kaitsealaseid jõupingutusi Euroopa tasandil, et mitte tekitada kaasnevaid kahjustusi hiljutistele ELi algatustele ega ohustada käimasolevaid või kavandatavaid Euroopa arenguprojekte. Seda suuremat koordineerimist Euroopas tuleks näha viisina, kuidas tugevdada ka NATO üldist suutlikkust. Komitee toetab Euroopa kaitsekoostöö raamistiku tõhustamise ideed, eelkõige ühishangete kaudu. Sellega seoses toetab komitee täielikult kaitsevaldkonna ühishangete rakkerühma viivitamatut loomist, et koordineerida liikmesriikide reageerimist väga lühiajalistele kiireloomulistele vajadustele – eelkõige varude täiendamisele – ELi tasandil.

1.4. Komitee kutsub üles põhjalikumalt uurima, kuidas saavutada Euroopa liides, mis optimeerib riiklike kaitsekulutuste väljundit ELi tasandil.

1.5. Komitee väljendab heameelt kavandatud 500 miljoni euro suuruse lühiajalise vahendi üle, millega soovitakse stimuleerida ühishankeid kahe aasta jooksul (2022–2024). Võttes aluseks ühishangete rakkerühma töö, võib see vahend aidata struktureerida ja koordineerida praegust nõudlust hädavajalike kaitseotstarbeliste toodete järele ning hoida ära väljatõrjumise mõju.

1.6. Komiteel on heameel ka Euroopa kaitseinvesteeringute programmi väljakuulutamise üle ühiselt arendatud kaitseprojektide jaoks ning julgustab komisjoni esitama kiiresti põhjaliku ettepaneku, mis läheb kaugemale võimalikust käibemaksuvabastusest ja sisaldab jõulisi meetmeid, et aidata tööstusel kohaneda uute strateegiliste väljakutsetega. Euroopa Liit peab välja töötama investeerimisalgatused, mis võimaldavad tööstusel teha koostööd idufirmade ja VKEdes kaudu (järgides ELi väikeettevõtlusalgatus „Small Business Act“) ning kasutama täielikult ära kaitsektori kõrgelt kvalifitseeritud tööjõudu, ajakohastades ja luues samal ajal uusi oskusi konkreetsete teadus- ja arendustegevuse programmide ning Euroopa projektide kaudu, mis võimaldavad riikide tööstustel koostööd teha.

1.7. Komiteel on heameel selle üle, et komisjon teatas kriitilise tähtsusega toorainete algatuse esitamisest, mis sisaldab ka seadusandlikke meetmeid, et suurendada kriitilise tähtsusega toorainetega seotud ELi vastupanuvõimet ja varustuskindlust. Komitee leiab, et selles algatuses tuleb arvestada kaitsektori strateegilise tähtsusega.

1.8. Ühise kaitsepoliitika integreerimine võimaldaks autonoomsemat tööstuslikku innovatsiooni, rohkem tehnoloogilist ülekanduvat mõju sõja- ja tsiviilsektorite vahel ning tõhusamat ja sõltumatumat kaitse- ja ELi energiapoliitikat.

1.9. Komitee tunnistab, et oluline on luua tugevad seosed küberturvalisuse ja küberkaitse vahel, et tegeleda uue hübriidsõjaga. Arvestades selle rolli uue hübriidsõja vastu võitlemisel, peaks see olema kesksel kohal tulevastes küberturvalisusse tehtavates investeeringutes.

1.10. Komitee on seisukohal, et ühisteatistes ei anta piisavaid strateegilisi suuniseid Euroopa kaitsektori tehnoloogilise ja tööstusliku baasi edasiarendamiseks. Vastuseks uutele julgeolekuprobleemidele, mis ohustavad Euroopa solidaarsusraamistikku, on vaja terviklikku Euroopa kaitsetööstuse strateegiat, millega viiakse kõik tööstuspoliitika meetmed üksteisega kooskõlla, et tugevdada Euroopa kaitsektori tehnoloogilise ja tööstusliku baasi põhiülesannete täitmist. Seega astutakse ühisteatistega vaid üks samm õiges suunas.

1.11. Komitee soovib luua Euroopa Parlamendi järelevalve all tegutseva teaduskomitee/ameti, mis pidevalt jälgiks ja hindaks kaitseinvesteeringute peamisi aspekte ning annaks suuniseid rahaliste ja sõjaliste ressursside tõhusaks jaotamiseks. Tulemused ja soovitused tuleks teha kättesaadavaks igale liikmesriigile.

1.12. Komitee leiab, et Euroopa kaitsektor võib stimuleerida koostööt ja koostööd paljude majandussektorite, osalejate ja sidusrühmade vahel. Erilist tähelepanu tuleks pöörata VKEdele kooskõlas Euroopa väikeettevõtlusalgatusesga „Small Business Act“.

2. Arvamuse taust

2.1. Märtsis 2022 Versailles's toimunud kohtumisel võtsid ELi riigipead ja valitsusjuhid kohustuse suurendada Euroopa kaitsevõimet, võttes arvesse Venemaa sõjalist agressiooni Ukraina vastu. Nad kinnitasid, et 1) suurendavad kaitsekulutusi; 2) tihendavad koostööd ühisprojektide kaudu; 3) leevendavad puudujääke ja täidavad suutlikkusega seotud eesmärgid; 4) edendavad innovatsiooni, sealhulgas tsiviil-sõjalise koostöö kaudu; 5) tugevdavad ja arendavad ELi kaitsetööstust, sealhulgas VKEsid.

2.2. Lisaks sellele kutsusid ELi riigipead ja valitsusjuhid „komisjoni üles esitama koostöös Euroopa Kaitseagentuuriga mai keskpaigaks kaitseinvesteeringute puudujääkide analüüsi ning tegema muid täiendavaid algatusi, mis on vajalikud Euroopa kaitsektori tehnoloogilise ja tööstusliku baasi tugevdamiseks“.

2.3. Vastusena sellele ülesandele esitasid Euroopa Komisjon ja kõrge esindaja/Euroopa Kaitseagentuuri (EDA) juht Euroopa Ülemkogule hulga meetmeid ja soovitusi, mille eesmärk on tagada, et liikmesriikide kaitsekulutuste suurendamine ei põhjustaks Euroopa kaitsektori edasist killustumist ning tooks endaga kaasa ELi kaitsektori tehnoloogilise ja tööstusliku baasi tugevnemise. Need soovitused sisaldavad eelkõige meetmeid ühishangete edendamiseks, kaitseplaneerimise ajakohastamiseks ja tootmissuutlikkuse suurendamiseks. Eraldi viidatakse ka kaitsektori rahastamisvõimaluste parandamisele.

2.4. Ühisteatistes esitatud soovitused põhinevad praeguste investeeringute ja võimelünkade hindamisel. Hoolimata Euroopa kaitsekulutuste suurenemisest 2020. aastal tehti kõigest 11 % investeeringutest ühiselt. Võrreldes riiklikul tasandil kulutatud 89 % on seda palju vähem kui liikmesriikide seas Euroopa Kaitseagentuuri raamistikus kokku lepitud ja alalises struktureeritud koostöös (PESCO) eesmärgiks seatud 35 %. Tuleb märkida, et ELi liikmesriigid seisavad silmitsi erinevate riskidega ja neil on erinev suutlikkus reageerida sõjalistele või muudele kriisidele, mis nõuavad diferentseeritud kaitseressursse.

2.5. Lisaks oli liikmesriikide kaitsealaste teadusuuringute ja tehnoloogia kogukulude suurus 2020. aastal 2,5 miljardit eurot, mis moodustab vaid 1,2 % nende kõigist kaitsekulutustest ehk oluliselt vähem kui Euroopa Kaitseagentuuri raamistikus kokku lepitud ning alalise struktureeritud koostöö raames siduvama kohustusena ette nähtud 2 %.

2.6. Pealegi esineb Euroopa kaitsektoris endiselt märkimisväärset ebatõhusust: vähene mastaabisääst, turu ja tootmise killustatus, sarnaste kaitseüsteemide dubleerimine ja liigvarumine jne. Liikmesriikidevahelise koostöö puudumine vähendab tööstuslikku ja tehnoloogilist suutlikkust, mida on vaja ELi kaitsevõime säilitamiseks ning liidu praeguste ja tulevaste julgeolekuvajaduste rahuldamiseks.

3. Üldised märkused

3.1. Investeeringud kaitsektoris peaksid avaldama ennetavat mõju ning toimima heidutava ja stabiilsust kindlustava tegurina, nende eesmärk peaks olema suurendada julgeolekut ja vähendada riske konfliktide tekkimiseks ning mitte ohutada edasist võidurelvastumist ja suurendada uute konfliktide tõenäosust, olgu need siis piirkondlikud või ülemaailmsed.

3.2. Ideaaljuhul peaks konfliktide ennetamisel ja lahendamisel olema alati esimeseks valikuks diplomaatia. Sõjalise jõu kasutamine peaks jääma äärmuslikuks heidutavaks vahendiks ja viimaseks abinõuks. Euroopa väärtusi – rahu, demokraatiat, solidaarsust ja stabiilsust – peaksid kaitsma arenguväljavaated ja majanduslik heaolu ning see peaks tulema enne igasuguse sõjalise tegevuse alustamist. Komitee toetab kõiki rahvusvahelisi püüdlusi saavutada rahumeelsed, õiglasel ja konkreetsetel lahendustel konfliktidele, vaidlustele ja/või ebaseaduslikule tegevusele (sissetung, okupatsioon, riigi suveräänsuse ohustamine, hirmutamine) ÜRO põhikirja põhimõtete ja Euroopa Nõukogu resolutsiooni raames (näiteks olukordadele, nagu valitsevad Ukrainas, Küprosel, Lääne-Balkanil ja mujal).

3.3. Komitee on veendunud, et vaja on ELi ja NATO tihedat koostööd. Mõlemal organisatsioonil on oma konkreetsed vahendid ja tugevad küljed, mida tuleb kasutada üksteist täiendavalt, et saavutada ühine eesmärk –Euroopa julgeoleku tagamine.

3.4. Komitee avaldab kahetsust, et aastaid kestnud tõsine alainvesteering kaitsekulutustesse on põhjustanud võimelünga ja puudujääke ELi tööstuses. Komitee märgib ka seda, et Euroopa kaitsektori tehnoloogiline ja tööstuslik baas vastab praegu suuruselt rahuaja operatsioonide vajadustele (st tootmismaht on madal), ning kutsub üles võtma meetmeid, et aidata Euroopa kaitsektori tehnoloogilisel ja tööstuslikul baasil tulla toime Ukraina-vastasest sõjast tingitud nõudluse järsu suurenemisega.

3.5. Komitee toetab ühisteatistes liikmesriikidele esitatud üleskutseid osta vajalikku kaitsevarustust ja täiendada varusid ühiselt. Kõige pakilisemalt vajaminevate toodete ühishange tagaks suurema kulutõhususe, parandaks koostalitlusvõimet ja väldiks olukorda, kus haavatavamad liikmesriigid ei ole suutelised hankima vajalikku varustust, kuna kaitsetööstusel ei ole vastuoluliste nõudmiste tõttu võimalik lühikese aja jooksul sellisele nõudlusele reageerida.

3.6. Komitee toetab ka ettepanekut stimuleerida ühishankeid ELi eelarvest rahastatava sihtotstarbelise lühiajalise vahendiga. Kõnealuse vahendi kaudu antav ELi rahaline toetus peaks soodustama liikmesriikide kaitsevaldkonna ühishankeid ja tooma kasu Euroopa kaitsektori tehnoloogilisele ja tööstuslikule baasile, tagades samal ajal Euroopa relvajõudude tegutsemisvõime, nende varustuskindluse ja suurema koostalitlusvõime.

3.7. Komitee ootab huviga ka Euroopa kaitseinvesteeringute programmi käsitlevat ettepanekut. Samas kahtleb ta, kas käibemaksuvabastus on piisav vahend, et stimuleerida ühiselt väljatöötatud projektide ühishankeid. Vaja on seda, et Euroopa kaitsektori tehnoloogiline ja tööstuslik baas oleks suuteline toetama Euroopa relvajõude ka pikkade ja ulatuslike konfliktide vältel. See nõuaks erinevate tööstuspoliitika vahendite süstemaatilist kasutamist, et tugevdada tarneahelaid, edendada oskusi, luua strateegilisi varusid jne. Euroopa kaitseinvesteeringute programmis tuleks seetõttu järgida terviklikku lähenemisviisi, et toetada Euroopa kaitsektori tehnoloogilise ja tööstusliku baasi vajalikku ümberkujundamist.

3.8. Küll aga jääb ühisteatistes vajaka edasipüüdlikkusest muude algatuste suhtes, näiteks mis puudutab Euroopa Kaitsefondi. Komitee soovib kasutada praeguse mitmeaastase finantsraamistiku paindlikkust, et oluliselt suurendada Euroopa Kaitsefondi eelarvet tasemeni, mis oleks kooskõlas liikmesriikide kaitsekulude teatatud suurenemisega. See on vajalik, et tagada Euroopa Kaitsefondi suutlikkus ja võimekus koostöö stimuleerimiseks. Euroopa Kaitsefondil peaks olema oluline roll Euroopa kaitse süsteemide killustatuse ületamisel ja kaitseinvesteeringute puudujäägi vähendamisel. Komitee leiab, et Euroopa Kaitsefond võiks seda rolli täita, kui liikmesriigid parandavad märkimisväärselt oma koostööd. Euroopa Kaitsefondi tuleks korrapäraselt hinnata ja tugevdada, kui see aitab tõhusalt kaasa suuremale ühtekuuluvusele ja tõhususele Euroopa kaitsekulutuste kontekstis. Euroopa lisaväärtus on väga tähtis argument selle vahendi õigustamiseks. Lisaks soovib komitee seada prioriteediks Euroopa Kaitsefondi muutmise strateegilisemaks (määrates kindlaks piiratud arvu piisava rahastusega juhtprojekte), kiiremini reageerivamaks (suurendades VKEdele ja murrangulistele tehnoloogiatele eraldatavaid eelarvevahendeid, korraldades avatud projektikonkurse, et kiirendada reageerimist uuenduslikele ideedele, määratledes kiireloomuliste projektide kiirmenetlused jne) ja tõhusamaks (optimeerides Euroopa Kaitsefondi projektide kaitseotstarbelisi ülekandeid, ühtlustades intellektuaalomandi raamistikku, määratledes kestlikud lahendused salastatud andmete käitlemiseks jne).

3.9. Lisaks leiab komitee, et terviklik ja strateegiline tooraine- ja kriitilise tähtsusega toorainete poliitika on praegu väga oluline, et vähendada Euroopa strateegilist sõltuvust autokraatlikest režiimidest. Komitee arvates peaks see strateegia põhinema kolmel sambal: 1) ülemaailmne vaba ja avatud juurdepääs toorainetele ja kriitilise tähtsusega toorainetele; 2) Euroopa/omamaiste toorainete ja kriitilise tähtsusega toorainete kasutamise ja töötlemise laiendamine, maksusoodustused, varude kogumise algatused; ning 3) toorainete ja kriitilise tähtsusega toorainete ringlussevõtmine, ringmajanduse raamtingimuste parandamine.

3.10. Komitee leiab, et Euroopa kaitsesektori tehnoloogilise ja tööstusliku baasi peamine ülesanne on toetada Euroopa relvajõude nende ülesannete täitmisel. Komitee on veendunud, et selleks peab Euroopa kaitsesektori tehnoloogiline ja tööstuslik baas suutma täita nelja põhiülesannet: 1) tarnida igal ajal ja mis tahes tingimustel nõutavat kaitsevarustust ja pakkuda sellega seotud teenuseid; 2) täiustada peamisi kaitsetehnoloogiasid ja nende rakendamist ning töötada välja nende uusi, täiustatud versioone ja järgmise põlvkonna versioone; 3) reageerida uutele kujunemisjärgus tehnoloogilistele suundumustele ning konkurentide ja võimalike vastaste läbimurretele; ning 4) esitada konkurentidele ja potentsiaalsetele vastastele väljakutse, arendades uuenduslikke kontseptsioone, murrangulisi tehnoloogiasid ja täiesti uusi rakendusi. Ühisteatist arvesse võttes peaksid komisjon ja liikmesriigid kiiresti välja töötama tervikliku kaitsetööstuse strateegia, mille eesmärk on parandada Euroopa kaitsesektori tehnoloogilise ja tööstusliku baasi tulemuslikkust nende põhiülesannete täitmisel.

4. Konkreetsed märkused

4.1. Komitee tunnistab ka seda, et oluline on luua tugev küberturvalisuse võrgustik, mis tegeleks uue hübriidsõjaga, nagu küberrünnakud ja digitaalsed kuritarvitused hiljutistes rahvusvahelistes mittesõjalistes või sõjalistes konfliktides. Seepärast tuleks pöörata erilist tähelepanu küberturvalisusse tehtavatele investeeringutele. See sektor on viimase kümne aasta jooksul kiiresti kasvanud ning näib, et see muudab kiiresti rahvusvahelisi ja riiklikke küsimusi ning poliitilisi kaalutlusi.

4.2. Komitee rõhutab, et Euroopa Liit peab välja töötama investeerimisalgatused, mis võimaldavad tööstusel teha koostööd idufirmade ja VKEde kaudu ning mis kasutavad täiel määral ära kõrge kvalifikatsiooniga kaitsesektori tööjõudu, ajakohastades ja luues samal ajal Euroopa koostööprogrammide kaudu uusi oskusi.

4.3. Komitee kordab oma ettepanekut luua VKEde ja idufirmade jaoks veebipõhine ühtne kontaktpunkt – ELi VKEde nurgake –, mis annaks võimaluse sisestada eelnevalt kindlaksmääratud andmeid ja saada vastu kohandatud teavet kõige sobivamate ELi programmide kohta, mille kaudu on võimalik toetust saada.

4.4. Hädavajalike tehnoloogiate ja tööstussuutlikkuse toetamise meetmete puhul on endiselt väga oluline kriitilise sõltuvuse vähendamine kaitsevaldkonna väärtusahelates. See ulatub juurdepääsust kriitilise tähtsusega toorainetele kuni kriitilise tähtsusega komponentide, allsüsteemide jne tarnimiseni. See sisaldab ka tööstusliku tarneahela finantsilist ja majanduslikku stabiilsust ning piisavate oskuste olemasolu, et tulla toime praeguste ja tulevaste võimete ja tehnoloogiliste nõuetega. Komitee soovib samuti rõhutada oma seisukohti ja soovitusi, mis on juba esitatud arvamuses „Julgeoleku ja kaitsetehnoloogia tegevuskava“ (CCMI/189).

4.5. Uue kaitseinvesteeringute paradigma kujundamisel Euroopas tuleks arvesse võtta ka sotsiaalseid ja keskkonnanalaseid kriteeriume, et arvestada vajadusega integreerida usaldusväärsed ja ülekantavad vahendid tõhusalt rohelisse kokkuleppesse ja kestliku arengu eesmärkidesse ning reageerida seega Euroopa peamistele prioriteetidele ja riskidele, nagu ringmajandus, kodanikukaitse, loodusõnnetused, hädaolukordade ohjamine ja merel toimuv terrorism. Kriisiohjamine ja kliimakriisid nõuavad koheseid lisameetmeid ja nüüdisaegseid vahendeid. Euroopa elanikkonnakaitse ja humanitaarabioperatsioonide peadirektoraadiga tuleks arutada eraldi koostöökava.

Brüssel, 14. detsember 2022

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee
president
Christa SCHWENG

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus, milles käsitletakse taimekaitsevahendite säästvat kasutamist ja millega muudetakse määrust (EL) 2021/2115“

(COM(2022) 305 final – 2022/0196 (COD))

(2023/C 100/21)

Raportöör: **José Manuel ROCHE RAMO**

Kaasraportöör: **Arnold PUECH D'ALISSAC**

Konsulterimistaotlus	Euroopa Parlament, 14.7.2022 nõukogu, 6.7.2022
Õiguslik alus	Euroopa Liidu toimimise lepingu artikli 192 lõige 1 ja artikkel 304
Täiskogu otsus	22.2.2022
Vastutav sektsioon	põllumajanduse, maaelu arengu ja keskkonna sektsioon
Vastuvõtmine sektsioonis	24.11.2022
Vastuvõtmine täiskogus	14.12.2022
Täiskogu istungjärk nr	574
Hääletuse tulemus	
(poolt/vastu/erapooletuid)	157/01/04

1. Järeldused ja soovitused

1.1. Ettepanekuga võtta vastu taimekaitsevahendite säästvat kasutamist käsitlev määrus kehtestatakse uuendusi ja meetmeid, mille eesmärk on käsitleda pestitsiidide säästva kasutamise direktiivi⁽¹⁾ kohaldamisel ja täitmise tagamisel tuvastatud puudusi.

1.2. Lisaks sellele, et Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee tunnistab vajadust direktiiv läbi vaadata, tunneb ta heameelt selle üle, et paljud kehtivas direktiivis tuvastatud piirangud ja selle uue ettepaneku raames esitatud algatused on juba kajastatud hindamisaruandes esitatud märkustes ja soovitustes⁽²⁾. Määruse eesmärk on käsitleda muu hulgas vajadust edasise ühtlustamise järele riiklike tegevuskavade rakendamisel ning liikmesriikide erinevaid asjaolusid, kasutajate piisavat koolitust ja uute tehnoloogiate, näiteks täppispõllumajanduse edendamise tähtsust.

1.3. Kooskõlas strateegias „Talust taldrikule“ ja elurikkuse strateegias aastani 2030 sätestatud eesmärkidega püütakse pestitsiidide säästvat kasutamist käsitleva määruse ettepanekuga parandada toidusüsteemide keskkonnavalad, majanduslikku ja sotsiaalset kestlikkust. Sellega seoses peab komitee kiiduväärseks nende eesmärkide lisamist, tunnistades ühtlasi kasu, mida see toob kaasa kodanike ja tarbijate tervise ning keskkonna parandamisel.

1.4. Uue Euroopa strateegiaga kehtestatakse kvantitatiivsed eesmärgid pestitsiidide kasutamise ja neist tuleneva riski vähendamiseks 2030. aastaks. Need eesmärgid on kahtlemata kaugeleulatuvad, mistõttu on vaja sätestada mõistlikud üleminekuperioodid, mille puhul võetakse arvesse⁽³⁾ varasemat kasutamise vähendamist ning eri liikmesriikide geograafilisi, agronoomseid ja sotsiaal-majanduslikke tingimusi ning mille jooksul on põllumajandustootjatel lubatud

⁽¹⁾ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 21. oktoobri 2009. aasta direktiiv 2009/128/EÜ, millega kehtestatakse ühenduse tegevusraamistik pestitsiidide säästva kasutamise saavutamiseks (ELT L 309, 24.11.2009, lk 71).

⁽²⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee teabearuanne „Pestitsiidide säästva kasutamise direktiivi hindamine“.

⁽³⁾ Eurostat, „Pestitsiidide müük ELis“.

kasutada uusi alternatiivseid tooteid. Võttes arvesse, et praeguste madala riskiastmega vahendite turule jõudmiseks kulub keskmiselt kümme aastat, peavad seadusandjad olema eriti tundlikud nende eesmärkide saavutamiseks kehtestatud ajakava suhtes, nähes ette vajaliku paindlikkuse, et täita eesmärki mitte kedagi kõrvale jätta. Lisaks on komisjoni ettepanekus ette nähtud kaugeleulatuvad piirangud taimekaitsevahendite kasutamisele nn tundlikel aladel. Komitee juhib tähelepanu sellele, et kavandatava määratluse ja tundlike alasid käsitlevate sätete reguleerimisalaga on hõlmatud suur osa ELi põllumajanduslikest tootmispiirkondadest. Sellistel nõuetel on kaugeleulatuvad tagajärjed ning seetõttu peaksid need põhinema üksnes usaldusväärsetel teaduslikul ja agronoomilisel mõju hindamisel.

1.5. Ühtlustatud riskinäitajate jaoks on vaja selgeid suuniseid ja asjakohaseid näitajaid. Olemasolevate andmete piiratuse tõttu, eriti keemiliste pestitsiidide kasutamisel, peaks kasutatav meetod olema äärmiselt ettevaatlik. Eelkõige on see vajalik juhul, kui müüginäitajaid kasutatakse lähtealusena (ühtlustatud riskinäitaja 1). Samamoodi tuleb eritähelepanu pöörata selle arvutamiseks kasutatud ajavahemikule. Sellega seoses võiks täiustada hinnanguid pestitsiidide turulelaskmise kohta, näiteks eristades professionaalseks kasutamiseks ning kodus ja aias kasutamiseks (st vastavalt põllumajanduslikuks ja mittepõllumajanduslikuks kasutamiseks) antud lubasid.

1.6. Hiljutiste kriiside kahjulik mõju – alates pandeemiast kuni Ukrainasse sissetungi ja sellele järgnenud sõja ning kliimamuutuste mõju järsu suurenemiseni (põud, tulekahjud, üleujutused, uued kahjurid, kuumalained jne) – muudab tootmise ja toiduga kindlustatuse ELi poliitilise tegevuskava üheks põhiprioriteediks.

1.7. Euroopa Liit peaks siiski jätkama tegevuskava väljatöötamist, et täita oma kliimameetmete ja kestlikkusega seotud kohustused. Pidades silmas, et Euroopa peab jätkama kestliku arengu tegevuskava 2030 ja kestliku arengu eesmärkide kohaste meetmete elluviimist, tuleks arvesse võtta ka praeguse olukorra mõju põllumajandusliku toidutööstuse süsteemidele. Sellega seoses tuleks praeguses kriisistsenaariumis näha ette võimalus kohaldada teatavaid ajutisi ja ajaliselt piiratud erandeid⁽⁴⁾.

1.8. Seda kriisi tuleks kasutada ka võimalusena tegeleda ülemaailmse ebastabiilsuse struktuursete põhjustega ja kujundada ümber tarneahelate dünaamika, pakkudes püsivaid edusamme inimeste ja planeedi jaoks. Eelkõige on kiiresti vaja algatada põhjalik arutelu põllumajandusliku toidutööstuse süsteemi üle, mille EL peab järgmiste aastakümnete jaoks esitama.

1.9. Samal ajal on ELil kohustus ja vastutus lisada tootmine ja toiduga kindlustatus peamise strateegilise eesmärgina. Sellega seoses peavad rohelise kokkuleppe ja strateegia „Talust taldrikule“ eesmärgid, mis hõlmavad siin vaadeldavat ettepanekut, alati põhinema usaldusväärsetel teaduslikul tõendusmaterjalil ja nendega peavad kaasnema asjakohased mõjuhindamused, millega tagatakse eesmärkide nõuetekohane kooskõla proportsionaalsuse põhimõttega.

1.10. Sellega seoses on uuringutes⁽⁵⁾ juba hoiatatud võimalike kahjulike mõjude eest, mida põllukultuuride vähenemisest ja väiksemast saagikusest tulenev toiduainete hindade järsk tõus avaldaks ülemaailmsel tasandil. Põllumajandusliku tootmise vähenemine võib suurendada Euroopa Liidu sõltuvust kolmandatest riikidest pärit toiduainete impordist, tekitades keskkonna-, sotsiaalse ja majanduslikku kahju.

1.11. Seepärast peaks ettepaneku viimane eesmärk olema alternatiivsete lahenduste (vahendid) toetamine, seades esikohale integreeritud taimekaitse parema kohaldamise ja järgimise, mis peaks jääma ettepaneku nurgakiviks, suurendades ja toetades alternatiivsete tõrjemeetmete, näiteks madala riskiastmega või looduslikel materjalidel põhinevate

⁽⁴⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee resolutsioon teemal „Sõda Ukrainas ning selle majanduslik, sotsiaalne ja keskkonnamõju“ (ELT C 290, 29.7.2022, lk 1).

⁽⁵⁾ ÜRO Toidu- ja Põllumajandusorganisatsioon, „Hunger Hotspots – FAO-WFP early warnings on acute food insecurity“.

taimekaitsevahendite kasutamist. Praegu ei saa need lahendused siiski asendada keemiliste pestitsiidide kasutamist. Liikmesriigid peaksid soodustama nende vahendite kasutamist nii kiiresti kui võimalik, tagades asjakohaste stimuleerimiskavade olemasolu.

1.12. Need vahendid peaksid keskenduma erinevate teadus- ja innovatsioonipõhiste lahenduste ja meetmete kasutamisele: vastupidavamate sortide, sertifitseeritud seemnete, säilitava põllumajanduse, integreeritud taimekaitse, uute sordiaretuse meetodite, mahepõllumajanduse, külvikordade ja digimeetodite kasutamine või vähem tähtsate põllukultuuride kasutamise toetamine peaks olema juhis, et edukalt liikuda mudeli suunas, mis põhineb taimekaitsevahendite väiksemal kasutamisel;

1.13. Selle saavutamiseks on vaja kestlikke, teadusel põhinevaid, tõhusaid, ohutuid ja taskukohaseid taimekaitsesüsteeme, mis annaksid põllumajandustootjatele vajalikud vahendid konkurentsivõime säilitamiseks. Sellega seoses peaks komisjon nõudma eeskirjade vastastikkust, et kolmandatest riikidest imporditud tooted, mida on töödeldud liidu turul keelatud toodetega, oleksid vähemalt samaväärsed ELis kohaldatavate eeskirjadega.

1.14. Samal ajal on tähtis vältida põllumajandustootjate halduskoormuse ebaproportsionaalset suurenemist, mis mõjutaks veelgi väikeseid ja keskmise suurusega põllumajandusettevõtteid, mis on mastaabisäästu tõttu selliste šokkide suhtes vähem vastupanuvõimelisemad.

1.15. Teisest küljest peavad statistiliste andmete levitamise eest vastutavad haldusasutused olema väga hoolikad nende käsitlemisel ning eelkõige austama täielikult üksikisikute õigusi eraelu puutumatusele ja andmete omandiõigust, mis paljudel juhtudel sisaldavad konfidentsiaalset teavet.

1.16. Komitee väljendab heameelt erapooletu, asjatundliku ja sõltumatu nõustamismudeli toetamise üle, mis võimaldab põllumajandustootjatel jätkata kestlike tavade rakendamist põllul. Nii põllumajandusorganisatsioonide kui ka kodade roll on siinkohal väga oluline, et nad saaksid võimalikult suurt kasu nii tootmisest kui ka võimalikust kollektiivsest turustamisest (nt põllumajandusühistud).

1.17. Komitee väljendab heameelt ka erimeetme kehtestamise üle põllumajandustootjate kulude hüvitamiseks rahalise toetusega. Komitee leiab siiski, et on vaja veel põhjalikumalt selgitada, kuidas see suhestub ühise põllumajanduspoliitikaga, eelkõige mis puudutab ajakava või selle rakendamisega seotud aspekte, arvestades et uus ühine põllumajanduspoliitika ja iga liikmesriigi asjaomased strateegiakavad tuleks heaks kiita ja nad peaksid jõustuma 1. jaanuaril 2023.

2. Arvamuse taust

2.1. Euroopa Komisjon avaldas pestitsiidide säästva kasutamise direktiivi läbivaatamise raames 22. juunil 2022 oma ettepaneku taimekaitsevahendite säästva kasutamise määruse kohta, mis oli algselt kavandatud 23. märtsiks 2022, kuid mis lükati edasi Venemaa sissetungi tõttu Ukrainasse. Määrus avaldati looduskaitse paketi koos looduse taastamist käsitleva määrusega. Pakett on otsustav samm Euroopa rohelise kokkuleppe, strateegia „Talust taldrikule“ ja elurikkuse strateegia rakendamisel.

2.2. Kooskõlas strateegiaga „Talust taldrikule“ on komisjoni ettepaneku peamised eesmärgid järgmised:

- vähendada 2030. aastaks keemiliste pestitsiidide üldist kasutamist ja neist tulenevat riski 50 % võrra (1. vähendamiseesmärk) ning vähendada 2030. aastaks ohtlikumate pestitsiidide kasutamist 50 % (2. vähendamiseesmärk) võrreldes 2015., 2016. ja 2017. aasta keskmisega;
- edendada integreeritud taimekaitse kohaldamist ja selle põhimõtete järgimist;
- suurendada taimekahjustajate tõrjeks keemiliste pestitsiidide vähem ohtlike ja kemikaalivabade alternatiivide kasutamist;

- parandada pestitsiidide rakendamist, kasutamist ja neist tulenevat riski ning tervisekontrolli ja keskkonda käsitlevate seireandmete kättesaadavust;
- parandada õigusnormide rakendamist, kohaldamist ja täitmise tagamist kõigis liikmesriikides, et parandada poliitika mõjusust ja tõhusust; ning
- edendada uue tehnoloogia, näiteks täppispõllumajanduse kasutuselevõttu, et vähendada pestitsiidide üldist kasutamist ja neist tulenevat riski.

2.3. Liikmesriigid võivad vähendada taimekaitsevahendite kasutamise ja neist tuleneva riski riiklikku eesmärki kaalumissüsteemi abil, milles võetakse arvesse kasutusintensiivsuse näitajat ning kasutamise ja riski näitajat. Selle vähendamise protsendiline osakaal ei tohi 2030. aastaks mingil juhul olla väiksem kui 35 % või suurem kui 70 %.

2.4. Nende tulemuste saavutamiseks on komisjoni ettepanekus sätestatud õiguslikult siduvad vähendamiseesmärgid ELis. Uute eeskirjadega nähakse samuti ette, et liikmesriigid peavad võtma vastu siduvad eesmärgid, et aidata saavutada ELi üldist eesmärki. Määruses sätestatakse, et liikmesriikidel on paindlikkus võtta arvesse oma riigi olukorda. Eelkõige tuleks tähelepanu pöörata varasematele edusammudele ja pestitsiidide kasutamise intensiivsusele igas liikmesriigis.

2.5. Komisjon mõõdab igal aastal keemiliste pestitsiidide kasutamist ja neist tulenevat riski, kasutades meetodina taimekaitsevahendite müügiandmeid, mille liikmesriigid on komisjonile esitanud. 50 %-lise vähendamise arvutamise lähtealus on 2015., 2016. ja 2017. aasta müük.

2.6. Kõik taimekaitsevahenditena turule lastud toimeained liigitatakse ühte neljast rühmast ja igale neist määratakse kaalutegur, mis kõige ohtlikumate rühmade puhul on suurem.

2.7. Kokkuvõttes on läbivaatamise peamised uuendused järgmised:

- võtta vastu määrus, mis on vahetult siduv ja mida kohaldatakse ühetaoliselt kõigis liikmesriikides;
- õiguslikult siduvad eesmärgid: keemiliste pestitsiidide kasutamise ja nendest tuleneva riski ning ohtlikumate pestitsiidide kasutamise vähendamine 50 % võrra 2030. aastaks;
- ühtlustatud riiklikud tegevuskavad ja aastaaruanded, mis toetavad õiguslikult siduvaid eesmäärke;
- keskkonnahoidlik taimekahjustajate tõrje, millega tagatakse, et kõik põllumajandustootjad kasutavad integreeritud taimekaitset, kus keemilisi pestitsiide kasutatakse ainult viimase valikuna;
- uus register taimekaitseseadmete tehnilise kontrolli toetamiseks;
- kohustus vaadata läbi ühtlustatud riskinäitajad, võttes arvesse põllumajanduse sisendite ja väljundite statistilisi andmeid;
- stiimulid põllumajandustootjatele pestitsiidide kasutamise vähendamiseks uue ühise põllumajanduspoliitika (ÜPP) raames: erakorraline rahastamine, et toetada nõuete täitmist viie aasta jooksul;
- koolitus: koolitustunnistuste ja teatavate tegevusalade puhul nõutavate koolitustõendite uued kehtivusajad;
- igasuguste pestitsiidide kasutamise keelamine tundlikel aladel ja neist kolme meetri raadiuses;
- rangemad kriteeriumid erandite tegemiseks õhust pritsimisel.

2.8. Peamiste poliitikameetmete pakett toetab põllumajandustootjaid ja teisi kasutajaid üleminekul kestlikumatele toidutootmissüsteemidele, hõlmates eelkõige järgmist: i) bioloogiliste ja madala riskiastmega alternatiivide suurem valik turul; ii) stiimulid põllumajandustootjatele pestitsiidide kasutamise vähendamiseks uue ÜPP raames; iii) teadus- ja arendustegevus programmi „Horisont 2030“ raames; ning iv) mahepõllumajanduslik tegevuskava.

3. Üldised märkused

3.1. Praegune kriisistsenaarium alates pandeemiast kuni Ukrainasse sissetungi ja sellele järgnenud sõjani ning kliimamuutuste mõju järsu suurenemiseni (põud, tulekahjud, üleujutused, uued kahjurid, kuumalained jne) avaldab tugevat survet Euroopa ja maailma põllumajandusliku toidutootmise süsteemidele. Sellest hoolimata ei tohiks need tõkked takistada ELi kindlat pühendumust arendada edasi meetmeid, mille eesmärk on saavutada õiglane üleminek, nagu on sätestatud tegevuskavas aastani 2030 ⁽⁶⁾.

3.2. Paljudes oma arvamustes kutsus komitee üles looma terviklikku ELi toidupoliitikat, mis pakuks: i) majanduslikku, keskkonnamõju ja sotsiaal-kultuurilist kestlikkust; ii) sektorite, poliitikavaldkondade ja valitsemistasandite ülestõimumist; iii) kaasavaid otsustusprotsesse ning iv) kombinatsiooni kohustuslikest meetmetest (eeskirjad ja maksud) ning stiimulitest (hinnalisad, juurdepääs laenudele, ressursidele ja kindlustusele), et kiirendada üleminekut kestlikele toidusüsteemidele ⁽⁷⁾.

3.3. Nende eesmärkide saavutamiseks on vaja edasist ühtlustamist ja sidusust ELi eri poliitikavaldkondade ja õigusaktide vahel: Euroopa roheline kokkulepe, strateegia „Talust taldrikule“, elurikkuse strateegia, nullsaaste tegevuskava, taimekaitsevahendite säästev kasutamine jne.

3.4. Lisaks ei tohiks ÜPP eelarvet vähendada ega säilitada praegusel tasemel, vaid seda tuleks suurendada, et toetada üleminekut. ÜPP strateegiakavade heakskiitmine peaks sõltuma ka liikmesriikide vastuvõetavatest terviklikest toidukeskkonna ümberkujundamise kavadest, mis seovad tervisliku ja kestliku toidutootmise nende toodete jaoks uute turgude loomisega ⁽⁸⁾.

3.5. Sellega seoses väljendab komitee heameelt otsuse üle seada uue ühise põllumajanduspoliitika raames esikohale vabatahtlike tavade rahastamine. Nende tavade eesmärk on järgida taimekaitsevahendite säästvat kasutamist, ilma et see mingil juhul muudaks karistatavaks või vähendaks alternatiivsete tavade kasutamisest saadud tulu, mis on samuti seaduslikud ja Euroopa õigusaktidega lubatud. Rahastamine, nagu keskkonnakavad ja maaelu arengu algatused, on üldiselt olnud kättesaadav ainult selliste algatuste puhul, mis lähevad kaugemale õiguslikest nõuetest. Uus raamistik võimaldab kõikidel liikmesriikidel viie aasta jooksul rahastada põllumajandustootjate kõikide kohustuste täitmist taimekaitsevahendite säästva kasutamise raames.

3.6. Samuti hindab komitee jõupingutusi, mida on tehtud taimekaitsevahendite säästvat kasutamist käsitlevate riiklike tegevuskavade tõhususe suurendamiseks. Kuigi taimekaitsevahendite säästvat kasutamist käsitlevad riiklikud tegevuskavad võisid olla üsna erinevad ning eesmärgid olid vabatahtlikud ja võisid hõlmata eri huvivaldkondi, on need ühtlustatud, hõlmates üksikasjalikku loetelu algatustest ja nende seostest strateegia „Talust taldrikule“ eesmärkidega. Kõigil liikmesriikidel palutakse teha finants- ja muudest meetmetest loetelu integreeritud taimekaitse ja kemikaalivabade alternatiivide edendamiseks. Nad peavad esitama suundumused iga-aastastes edu- ja rakendamisaruannetes kõigi eesmärkide kohta, ühtlustades kvantitatiivseid andmeid taimekaitsevahendite säästva kasutamise nõuete täitmise kohta. Komisjon koostab iga kahe aasta tagant iga-aastase edu- ja rakendamisaruanne analüüsi.

⁽⁶⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee resolutsioon teemal „Sõda Ukrainas ning selle majanduslik, sotsiaalne ja keskkonnamõju“ (ELT C 290, 29.7.2022, lk 1).

⁽⁷⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele „Strateegia „Talust taldrikule“ õiglase, tervisliku ja keskkonnamõju toidusüsteemi edendamiseks““ (COM(2020) 381) (ELT C 429, 11.12.2020, lk 268).

⁽⁸⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele „Strateegia „Talust taldrikule“ õiglase, tervisliku ja keskkonnamõju toidusüsteemi edendamiseks““ (COM(2020) 381) (ELT C 429, 11.12.2020, lk 268).

3.7. Siiski on oluline, et see uus juhtimismudel ei jäta kedagi kõrvale. Teisisõnu, tuleb tagada, et kõik liikmesriigid suudavad saavutada taimekaitsevahendite säästva kasutamise tõhusa rakendamise vaatamata nende erinevatele lähtekohtadele.

3.8. Selle eesmärgi saavutamiseks tuleks organiseeritud kodanikuühiskond ja eelkõige pestitsiidide valdkonna pädevad organisatsioonid tihedalt kaasata uue määruse kavandamisse, järelevalvesse ja tulevasse hindamisse. On vaja parandada üldsusele ja eelkõige tarbijatele antava teabe kvaliteeti pestitsiidide rolli kohta, samuti koolituse ja pestitsiidikasutajatele antava teabe kvaliteeti⁽⁹⁾.

3.9. Õiglaselised toiduhinnad, mis kajastavad tegelikke tootmiskulusid keskkonna ja ühiskonna jaoks, on äärmiselt olulised kestliku toidusüsteemi saavutamiseks pikas plaanis. On vaja, et EL tagaks ka praeguse kriisi ajal sooduskaubanduslepingute standardite tõelise vastastikkuse⁽¹⁰⁾.

4. Konkreetsed märkused

4.1. Taimkaitsevahendite säästvaks kasutamiseks on tarvis parandada alternatiivsete lahenduste ja uute tehnoloogiate kättesaadavust ja kulutõhusust. Integreeritud taimekaitse ning muud vähese pestitsiidide sisendiga taimekaitsetavad, mida kasutatakse integreeritud tootmises ja mahepõllumajanduses, olid direktiivi üks põhielemente ja on uue määruse keskmes⁽¹¹⁾.

4.2. Määruse ettepanekus nähakse üldreeglina ette, et professionaalsed kasutajad, sealhulgas põllumajandustootjad, peavad enne keemiliste meetmete kasutamist kohaldama kõigepealt meetmeid, mis ei nõua keemiliste taimekaitsevahendite kasutamist. Nende hulka kuulub külvikord, kahjurikontroll, integreeritud taimekaitse ning keemiavabade taimekahjustajate tõrjemeetodite ja muude madalama riskistmega pestitsiidide kasutamine⁽¹²⁾.

4.3. See ei tähenda, et pestitsiidide kasutamine ei oleks teatavatel asjaoludel võimalik ega vajalik. Vastupidi, mõnel juhul on kaubanduslikus toidutootmises võimalik taimekahjustajaid edukalt tõrjuda ainult pestitsiidide abil, mis on kooskõlas integreeritud taimekaitse põhimõttega, ning seda viimase abinõuna. Näiteks tuleks rõhutada selle tähtsust vähe levinud või väikese kasvupinnaga kultuuridel kasutamiseks.

4.4. Kliimamuutused kiirendavad selliste taimekahjustajate levikut, mis nõuab pestitsiidide kättesaadavust, kui kõik muud tõrjevahendid on ammendatud. See vajadus muutub veelgi ilmsemaks ajal, mil kõikide hinnangute kohaselt kasvab maailma rahvaarv rohkem kui kahe miljardi elaniku võrra järgmise kolmekümne aasta jooksul. Seda olukorda tuleb nõuetekohaselt arvesse võtta, et tagada stabiilne toidutootmissüsteem, mis suudab varustada üha kasvavat maailma elanikkonda.

4.5. Teisest küljest pärssivad üha sagedamini korduvad põuad, üleujutused, kuumalained ja viimastel aastatel esinenud järsud temperatuurimuutused põllumajandustootjate toidutootmisvõimet ja põllukultuure. Sellega seoses on praeguses kriisiolukorras, mille on põhjustanud esiteks pandeemia ja seejärel sissetung Ukrainasse ning eespool nimetatud kliimamuutuste mõju, vaja tagada stabiilne saagikus põllumajanduslikus tootmises, et varustada maailma kvaliteetsete ja piisavas koguses toodetega ning tagada toiduga kindlustatus.

⁽⁹⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee teabearuanne „Pestitsiidide säästva kasutamise direktiivi hindamine“.

⁽¹⁰⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele „Strateegia „Talust taldrikule“ õiglase, tervisliku ja keskkonnahoidliku toidusüsteemi edendamiseks““ (COM(2020) 381) (ELT C 429, 11.12.2020, lk 268).

⁽¹¹⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee omaalgatuslik arvamus teemal „Integreeritud tootmine Euroopa Liidus“ (omaalgatuslik arvamus) (ELT C 214, 8.7.2014, lk 8).

⁽¹²⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee teabearuanne „Pestitsiidide säästva kasutamise direktiivi hindamine“.

4.6. Määruses rõhutatakse ka sõltumatute nõustajate tähtsat rolli. Nad annavad professionaalset nõu kooskõlas kohaldatavate põllukultuuripõhiste eeskirjadega ja integreeritud taimekaitsega. Sellega seoses on vaja tugevdada ja edendada selliste professionaalsete põllumajandusorganisatsioonide- ja ühistute nõuandvat rolli, kes pakuvad kohapealsete esindajatena otsetoetust. Hispaanias on näiteks kohustuslik nõustaja arvamus enamiku põllukultuuride kohta, mis on viinud ametlikult sertifitseeritud nõustajate arvu üle 20 000 ni.

4.7. Oma varasemas pestitsiidide säästva kasutamise direktiivi hindamises rõhutas komitee, kui oluline on parandada järelevalvesüsteemi ning tagada pestitsiidide säästva kasutamise direktiivi vastavus riiklike tegevuskavadega. Pestitsiidide säästva kasutamise raames peavad professionaalsed kasutajad registreerima mis tahes sekkumise (keemiline, bioloogiline, füüsiline või kultuuriline) põhjused.

4.8. Sellega seoses tuleks määruse ettepanekus pöörata erilist tähelepanu kaitsealade ja tundlike alade mõistele. Taimekaitsevahendeid ei ole enam võimalik teatavatel kaitsealadel või tundlikel aladel (linna haljasalad, sealhulgas avalikud pargid ja aiad, mänguväljakud, puhkealad ja spordiväljakud, üldkasutatavad teed, Natura 2000 kaitsealad ja mis tahes ökoloogiliselt tundlikud alad, mida saab säilitada ohustatud tolmeldajate jaoks) kasutada, välja arvatud juhul, kui on täidetud teatavad tingimused ja alles pärast seda, kui toodete professionaalne kasutaja esitab hoolika põhjenduse selle kohta, milliseid tooteid ta kavatseb kasutada, kuidas, millal ja kui kaua. Selleks on oluline, et heakskiidu andmise eest vastutavatel asutustel oleks piisavalt kvalifitseeritud töötajaid, et vältida viivitusi, mis tulenevad hilinevad töötlemisest, takistades õigeaegset tegutsemist taimekahjustajate ärahoidmiseks.

4.9. Teisest küljest peaks arvestama liikmesriikide konkreetsete geograafiliste ja kliimaatiliste tingimustega tagamaks, et taimekaitsevahendite kasutamist ei piirataks liigselt ökoloogiliselt tundlikel aladel asuval põllumajandusmaal, mis muidu ei suudaks uute taimekahjustajatega toime tulla. Näiteks Hispaanias hõlmab Natura võrgustik 27 % territooriumist, mis hõlmab tuhandeid hektareid põllumajanduskultuure ja loomakasvatust. Hea strateegia võib hõlmata eri alade tsooniks määramist, piiritledes need alad, mis moodustavad tervikliku reservi, ja eristades neid ülejäänud aladest. Tundlikel aladel tuleks taimekaitsevahendite kasutamise piiramise otsus kindlaks määrata kindlate teaduslike ja põllumajanduslike tõenditega, mis toetavad teatava ala liigitamist kaitsealaks.

4.10. Lävi, mis tuleb saavutada enne keemilist sekkumist, sätestatakse üksikasjalikult põllukultuuripõhistes erieeskirjades ning liikmesriikide pädevad asutused peavad looma integreeritud taimekaitse ja taimekaitsevahendite kasutamise elektroonilise registri, tagades, et professionaalsed kasutajad esitavad oma andmed.

4.11. Kuna teadmiste puudumine pestitsiidide optimaalse kasutamise kohta oli üks peamisi takistusi pestitsiidide säästva kasutamise direktiivi⁽¹³⁾ rakendamisel, väljendab komitee heameelt selle üle, et komisjon on võtnud arvesse paljusid tema soovitusi koolituste ja suutlikkuse suurendamise kohta.

4.12. Koolitustunnistuse andmiseks luuakse uus elektrooniline keskregister. See sisaldab üksikasjalikku teavet koolitustunnistuste kehtivusaja kohta (nõustaja puhul viis aastat ja turustaja või professionaalse kasutaja puhul 10 aastat). Enne kui kasutaja saab osta või kasutada professionaalseks kasutamiseks lubatud taimekaitsevahendeid taimekaitseseadmete jaoks ja enne kui nõustaja saab nõu anda, on tal vaja koolitustõendit. Turustajatel peab olema piisavalt koolitatud töötajaid.

4.13. Haldusasutused peavad tagama andmete konfidentsiaalsuse põllumajandusandmete kasutamisel ning eelkõige muutma digioskuste omandamise ja lairibaühenduse kasutamise põllumajandustootjatele palju kättesaadavamaks, et vältida nende põllumajandustootjate koormuse ja jõupingutuste suurenemist, kellel paljudel juhtudel puuduvad tehnilised ja inimressursid elektroonilisesse registrisse andmete saatmiseks.

⁽¹³⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee teabearuanne „Pestitsiidide säästva kasutamise direktiivi hindamine“.

4.14. Üldsuse ja eelkõige tarbijate teadlikkuse suurendamine pestitsiidide rollist ja kasutamisest kooskõlas riiklike ja Euroopa õigusaktidega tuleks määruse kohaldamisel kasuks. Teadlikkuse suurendamise ja teabe levitamise kampaaniad, mille eesmärk on paremini teavitada üldsust ja poliitikakujundajaid, oleksid hädavajalikud. Teavitada tuleks näiteks toiduainete hindade kujundamisest ning toodete märgistamise ja sertifitseerimisega lähemalt seotud teemadest ⁽¹⁴⁾.

4.15. Samuti tuleb rahvusvahelises kaubanduses säilitada võrreldavad tingimused. ELi eri poliitikavaldkondade sidusust arvestades on vaja olla väga valvas, et keelustada ELis keelatud toodetega töödeldud toiduainete import.

Brüssel, 14. detsember 2022

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee
president
Christa SCHWENG

⁽¹⁴⁾ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee teabearuanne „Pestitsiidide säästva kasutamise direktiivi hindamine“.

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Ettepanek: nõukogu määrus, millega muudetakse määrust (EL) nr 389/2012 sellise teabe vahetamise osas, mida hoitakse elektroonilistes registrites ettevõtjate kohta, kes saadavad või võtavad vastu liikmesriikide vahel kaubanduslikel eesmärkidel liikuvat aktsiisikaupa“

(COM(2022) 539 final – 2022/0331 (CNS))

(2023/C 100/22)

Konsulteerimistaotlus	Euroopa Liidu Nõukogu, 27.10.2022
Õiguslik alus	Euroopa Liidu toimimise lepingu artiklid 113 ja 304
Vastutav sektsioon	majandus- ja rahaliidu ning majandusliku ja sotsiaalse ühtekuuluvuse sektsioon
Vastuvõtmine täiskogus	14.12.2022
Täiskogu istungjärk nr	574
Hääletuse tulemus	
(poolt/vastu/erapooletuid)	209/0/3

Kuna komitee nõustub dokumendi „Ettepanek: nõukogu määrus, millega muudetakse määrust (EL) nr 389/2012 sellise teabe vahetamise osas, mida hoitakse elektroonilistes registrites ettevõtjate kohta, kes saadavad või võtavad vastu liikmesriikide vahel kaubanduslikel eesmärkidel liikuvat aktsiisikaupa“⁽¹⁾ sisuga ega soovi teha selle kohta ühtegi märkust, otsustas komitee täiskogu 574. istungjärgul 14.–15. detsembril 2022 (14. detsembri istungil) esitada kõnealust ettepanekut pooldava arvamuse. Poolt hääletas 209 ja erapooletuks jäi 3 liiget.

Brüssel, 14. detsember 2022

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee
president
Christa SCHWENG

⁽¹⁾ COM(2022) 539 final.

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus, millega kehtestatakse India ookeani lõunaosa kalanduskokkuleppega (SIOFA) hõlmatud alal kohaldatavad majandamis-, kaitse- ja kontrollimeetmed“

(COM(2022) 563 final – 2022/0348 (COD))

(2023/C 100/23)

konsulterimistaotlus	Euroopa Parlament, 9.11.2022 nõukogu, 10.11.2022
Õiguslik alus:	Euroopa Liidu toimimise lepingu artikli 43 lõige 2 ja artikkel 304
Vastutav sektsioon	Põllumajanduse, maaelu arengu ja keskkonna sektsioon
Vastuvõtmine täiskogus	14.12.2022
Täiskogu istungjärk nr	574
Hääletuse tulemus	
(poolt/vastu/erapooletuid)	202/0/3

Kuna komitee nõustub täielikult ettepaneku sisuga ega soovi teha selle kohta ühtegi märkust, otsustas komitee esitada kõnealust ettepanekut pooldava arvamuse.

Brüssel, 14. detsember 2022

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee
president
Christa SCHWENG

ISSN 1977-0898 (elektroniline väljaanne)
ISSN 1725-5171 (paberväljaanne)

Euroopa Liidu
Väljaannete Talitus
L-2985 Luxembourg
LUKSEMBURG

ET